JHUMPA
LAHIRI
distanța dintre noi
BABEL

colecţie coodonată de Dana Ionescu

BABEL

JHUMPA LAHIRI s-a născut la Londra în 1967, numele său real fiind Nilanjana Sudeshna. Și-a petrecut copilăria în South Kingstown, Rhode Island. Crescută în America printre cărți, de un tată bibliotecar și de o mama care a dorit să-și educe copiii în spiritul identității lor indiene, și-a descoperit încă de mică moștenirea culturală bengaleză. În anul 1989 a absolvit Barnard College, specializându-se în literatură engleză, după care și-a aprofundat studiile la mai multe universități, obținând titlul de doctor cu o teză despre Renaștere. În anul 2001 s-a căsătorit cu Alberto Vourvoulias-Bush, coordonator al ediției din America Latină a revistei *TIME*. Au doi copii, pe care i-au crescut în Brooklyn, înainte de a se muta la Roma.

Interpreter of Maladies, volumul de proză scurtă cu care a debutat, atrăgând imediat atenția lumii literare, a câștigat Premiul PEN/Hemingway Award (Best Fiction Debut of the Year). Un an mai târziu, tinerei scriitoare i-a revenit Premiul Pulizer pentru ficțiune și premiul pentru debut al revistei *The New Yorker* pentru aceeași carte. În 2003, a publicat romanul *The Namesake*, ecranizat în 2006. A urmat în 2008 volumul de povestiri *Unaccustomed Earth*, recompensat cu Frank O'Connor International Short Story Award. *Distanța dintre noi (The Lowland)* este cea mai recentă carte a sa, editată în 2013 și nominalizată la Premiul Man Booker și la National Book Award for Fiction. În același an, scriitoarea a devenit membră a American Academy of Arts and Letters. Președintele SUA Barack Obama a desemnat-o membră a comisiei sale pentru artă și umanioare.

Explorând conflictele între civilizații și generații, angoasele omului contemporan, rupt între identitățile din care este alcătuit, precum și efectele globalizării, proza semnată de Jhumpa Lahiri se axează pe viața în exil, pe traumă, inadaptare și alienare, cercetând cu finețe viețile frânte ale unor personaje aflate în căutarea fericirii, nu este niciodată acasă. Scriitoarea a ținut cursuri de *creative writing* la Boston University și Princeton University, precum și la alte instituții.

JHUMPA

LAHIRI

distanța dintre noi

Traducere din limba engleză și note

ADRIANA VOICU

NEMIRA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
LAHIRI, JHUMPA
Distanța dintre noi / Jhumpa Lahir; trad.: Adriana Voicu. - București: Nemira Publishing House, 2015
ISBN print: 978-606-758-349-6
ISBN epub: 978-606-758-431-8
ISBN mobi: 978-606-758-432-5

I. Voicu, Adriana (trad.)

821.111(73)-32=135.1

Jhumpa Lahiri
THE LOWLAND © 2013 by Jhumpa Lahiri

© Nemira, 2015
Coperta: Cristian FLORESCU, Ana NICOLAU
Tehnoredactor: Magda BITAY
Lector: Nicoleta GHEMENT
Tehnoredactor ebooks: Mihai Eftimescu

Orice reproducere, totală sau parţială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

CUPRINS

Despre autor

I.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6

II.

- 1
- 2
- 3
- 4

III.

- 1
- 2
- 3

IV.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7

V.

- 1
- 2
- 3
- 4

VI.

- 1
- 2

3
4
VII.
1
2
3
4
5
6
VIII.
1
2
Mulțumiri
Note

Lui Carin, care a avut încredere de la început, și lui Alberto, care m-a ajutat până la sfârșit

lascia ch'io torni al mio paese sepolto nell'erba
come in un mare caldo e pesante. [1]
GIORGIO BASSANI, *Saluto a Roma*

I.

La est de Tolly Club, dincolo de locul unde se bifurcă Șoseaua Deshapran Sashmal, e o mică moschee. De acolo drumul cotește către o enclavă liniștită. Un labirint de ulițe înguste și locuințe modeste ale celor din clasa de mijloc.

Odinioară această enclavă cuprindea două iazuri lunguiețe, aflate unul lângă altul. În spatele lor era un câmp mlăștinos, care se întindea pe câteva pogoane.

După muson, apa din iazuri creștea atât de mult, că digul dintre ele nici nu se mai vedea. Mlaștina se umplea și ea de la ploaie și apa adâncă de mai mult de un metru băltea acolo o bună parte din an.

Câmpul inundat se acoperea cu un covor gros de zambile de apă. Ierburile plutitoare creșteau agresiv. Frunzele lor făceau suprafața să pară solidă. Verdele contrasta cu albastrul cerului.

La periferie se înălțau ici-colo colibe umile. Săracii se băgau în apă și adunau orice era bun de mâncat. Toamna soseau egretele, cu penele lor albe murdărite de funinginea orașului, pândind nemișcate în așteptarea prăzii.

Clima umedă din Calcutta îngreuna evaporarea. Dar în cele din urmă soarele seca bălțile formate după inundații, scoțând iar la iveală pământul jilav.

Subhash și Udayan străbătuseră de nenumărate ori mlaștina. Pe acolo scurtau drumul către un teren de la marginea cartierului, unde se duceau să joace fotbal. Ocolind băltoacele, călcând pe rogojinile de frunze de zambilă rămase acum pe uscat. Respirând aerul jilav.

Unele viețuitoare depuneau ouă care puteau rezista în anotimpul secetos. Altele supraviețuiau îngropându-se în noroi, prefăcându-se moarte, așteptând întoarcerea ploilor.

În Tolly Club nu puseseră piciorul niciodată. Ca majoritatea localnicilor, trecuseră de sute de ori pe lângă poarta din lemn și pe lângă zidurile lui din cărămidă.

Până pe la mijlocul anilor ’40, tatăl lor obișnuia să privească de dincolo de zid la caii de curse care se întreceau pe pistă. Se uita din stradă, stând printre pariori și ceilalți spectatori care nu-și permiteau să cumpere bilete de intrare sau să pătrundă în incinta clubului. Dar după Al Doilea Război Mondial, cam în vremea când se născuseră Subhash și Udayan, zidul a fost înălțat mai mult, astfel încât publicul nu mai putea vedea înăuntru.

Bismillah, un vecin, era băiat de mingi la club. Era un musulman rămas în Tollygunge după Separare. Pentru câțiva bănuți le vindea mingi de golf pierdute sau abandonate pe teren. Câte una era plesnită, ca o tăietură în piele, lăsând la vedere miezul de cauciuc roz.La început loveau bilele alveolate încoace și încolo cu niște bețe. Apoi Bismillah le-a vândut și o crosă putter, cu capul ușor îndoit. Un jucător enervat o strâmbase lovind cu ea într-un copac.

Bismillah le-a arătat cum să se aplece în față, unde să țină mâinile. Stabilind fără mare strictețe scopul jocului, săpau găuri în pământ și încercau să înduplece mingile să intre în ele. Deși era nevoie de un alt tip de crosă pentru a trimite mingea la distanțe mai mari, ei foloseau tot putter-ul. Dar golful nu se compara cu fotbalul sau cu crichetul. Nu era un sport unde frații puteau să improvizeze după bunul plac. În țărâna terenului de joc, Bismillah a scrijelit o hartă a Tolly Club. Le-a spus că în imediata vecinătate a clubului propriu-zis se aflau un bazin de înot, grajduri, un teren de tenis. Restaurante unde ceaiul se turna din vase de argint, săli speciale pentru biliard și bridge. Muzică răsunând din gramofoane. Barmani în haine albe, care pregăteau băuturi numite doamnă roz și gin fizz.

Conducerea clubului ridicase de curând noi ziduri de împrejmuire, pentru a ține intrușii la distanță. Dar Bismillah le-a spus că erau încă porțiuni de gard de sârmă pe unde se putea intra, undeva pe latura de vest.Au așteptat până aproape de asfințit, când jucătorii de golf plecau de pe teren ca să scape de țânțari și se retrăgeau în club să-și bea cocktailurile. Au ținut secret planul, fără să pomenească de el în fața băieților din vecini. Au mers până la moscheea din colț, ale cărei minarete zugrăvite în roșu și alb contrastau cu clădirile dimprejur. Au luat-o apoi pe strada principală, ducând cu ei crosa și două bidoane goale de gaz lampant.

Au mers până la celălalt capăt al Tehnicians’ Studio. Au apucat-o înspre câmpurile de orez pe unde curgea odată Adi Ganga și unde britanicii ieșeau cu ambarcațiunile cu pânze spre deltă. Acum râul nu mai curgea. Pe maluri se înșirau așezările hindușilor care se refugiaseră din Dhaka, din Rajshahi, din Chittagong. O populație strămutată, pe care Calcutta o primise, dar

de care nu-i păsa. De la Separare, care avusese loc în urmă cu un deceniu, ocupaseră zone întregi din Tollygunge, așa cum ploile aduse de muson acopereau mlaștina.

Unii dintre cei care lucrau la stat primiseră case prin programul de schimb. Dar cei mai mulți erau fugari care soseau în valuri, deposedați de pământurile strămoșești. Un șuvoi iute, apoi un adevărat potop. Subhash și Udayan își aduceau aminte de ei. O procesiune sumbră, o turmă de oameni. Duceau mai multe boccele pe cap, iar pruncii erau legați la pieptul părinților.

Își făceau adăposturi din pânză sau din stuf, pereți împletiți din bambus. Trăiau fără instalații sanitare, fără curent electric. În cocioabe lângă grămezi de gunoi, în orice spațiu disponibil.

Din cauza lor ajunsese acum Adi Ganga, pe malurile căruia se afla Tolly Club, un canal de scurgere din sud-vestul Calcuttei. Din cauza lor clubul avea acum mai multe ziduri împrejmuitoare.

Subhash și Udayan n-au găsit gardul de sârmă. S-au oprit într-un loc unde zidul era destul de scund ca să-l poată sări. Purtau pantaloni scurți. În buzunarele aveau îndesate mingi de golf. Bismillah spunea că vor mai găsi o mulțime în incinta clubului, unde mingile erau presărate pe jos ca păstăile ce cădeau din tamarini.

Udayan a aruncat crosa peste zid. Apoi unul din bidoanele de gaz. Cățărându-se pe bidonul rămas, Subhash putea să-și ia destul avânt ca să treacă dincolo. Dar Udayan era pe atunci cu câțiva centimetri mai mărunt.

Ține mâinile scară, a spus Udayan.

Subhash și-a împreunat mâinile cu degetele împletite. A simțit greutatea piciorului fratelui său, talpa tocită a sandalei, apoi tot corpul, care pentru o clipă aproape că l-a doborât. Dar Udayan s-a săltat repede. A încălecat zidul.

Vrei să stau de pază pe partea asta cât explorezi locul? l-a întrebat Subhash.

Și ce farmec ar mai avea?

Ce vezi?

Vino să vezi și tu.

Subhash a împins bidonul de gaz mai aproape de zid. A pus piciorul pe el, simțind cum cutia goală pe dinăuntru se clatină sub el.

Hai, Subhash.

Udayan a prins din nou curaj și s-a lăsat să alunece de partea cealaltă a zidului, până când nu i s-au mai văzut decât vârfurile degetelor. Apoi și-a dat drumul și a căzut. Subhash îl auzea respirând greu din pricina efortului.

Ai pățit ceva?

Da' de unde! Acum hai și tu.

Subhash s-a agățat cu mâinile de zid, îmbrățișându-l, julindu-și genunchii. Ca de obicei, nu era sigur dacă îi era ciudă mai degrabă pe îndrăzneala lui Udayan sau pe propria lui lipsă de curaj. Subhash avea treisprezece ani, era mai mare cu cincisprezece luni. Dar, fără Udayan, parcă nu se simțea el însuși. De la cele mai îndepărtate amintiri, fratele lui era prezent tot timpul.

Deodată parcă nici nu mai erau în Tollygunge. Auzeau mai departe traficul din stradă, dar nu-l mai vedeau. Erau înconjurați de copaci-ghiulea, de eucalipți, tufe de callistemon și plumeria.

Subhash nu mai văzuse niciodată iarbă ca aceea, uniformă ca un covor desfășurat pe contururile povârnite ale pământului. Ondulându-se ca dunele în deșert sau ca suprafața încrețită a mării. În zonele din apropierea găurilor iarba era tunsă atât de mărunt, că parcă era mușchi atunci când o atingeai. Mai jos terenul era neted ca o țeastă și iarba de pe el părea mai deschisă la culoare.

Nu mai văzuse atâtea egrete adunate laolaltă și care își luau zborul atunci când se apropia prea mult de ele. Copacii aruncau pe teren umbrele după-amiezii. Vedea crengile groase și lustruite desfăcându-se când privea în sus spre ele, ca părțile interzise ale unui trup de femeie.

Pe amândoi îi amețea emoția prezenței lor frauduloase în locul acela și teama de a fi prinși. Dar nu i-au zărit nici pe paznicii care patrulau pe jos sau călare, nici pe îngrijitorii terenurilor. N-a venit nimeni să-i ia la goană. Au început să se relaxeze, descoperind apoi niște steaguri plantate de-a lungul traseului de golf. Fiecare gaură era ca un buric în pământ, prevăzută cu o cupă, indicând unde trebuia să intre mingile. Ici-colo erau intercalate mici gropi de nisip. În zona de joc erau și ochiuri de apă de forme ciudate, ca niște picături văzute la microscop.

Rămâneau tot timpul departe de intrarea principală, fără să se aventureze spre clădirea clubului, unde cuplurile străine se plimbau braț la braț sau stăteau pe scaune de trestie, sub copaci. Din când în când, le spusese Bismillah, câte o familie britanică rămasă în India sărbătorea acolo ziua de naștere a copilului, cu înghețată și plimbări pe ponei, cu un tort în care ardeau lumânări. Deși Nehru era prim-ministru, în salonul principal trona portretul noii

regine a Angliei, Elisabeta a II-a.

În colțul lor nebăgat în seamă, în compania unui bivol de apă care se rătăcise pe acolo, Udayan a executat o lovitură puternică. Ridicându-și brațelele deasupra capului, pozând și fluturând crosa ca pe o sabie. A stricat gazonul impecabil, a pierdut câteva mingi într-unul dintre ochiurile de apă. Au căutat altele în locul lor prin iarba înaltă din jurul zonei de joc. Subhash ținea de pază, încordându-se să audă orice zgomot de copite apropiindu-se pe potecile late de pământ roșu. Auzea tocănitul unei ciocănitori. Sunete slabe venind din altă parte a terenului, unde cineva secera cu mâna un petic de iarbă. Mai mulți șacali stăteau drepți în iarbă, în mici grupuri, sprijiniți pe picioarele din spate, cu blana lor roșcată, înspicată cu cenușiu. Pe măsură ce lumina scădea, câțiva dintre ei au început să caute hrană, siluetele lor slabe mișcându-se cu pași mărunți, în linie dreaptă. Urletele lor isterice, care răsunau în tot parcul, le-au amintit celor doi frați că se făcuse târziu și era vremea să plece acasă.

Au lăsat acolo cele două bidoane de gaz, pe cel de afară anume pentru a marca locul. Pe cel rămas în incinta clubului au avut grijă să-l ascundă în spatele unor arbuști.

La următoarele vizite Subhash a adunat pene și migdale sălbatice. A văzut vulturi scăldându-se în ochiuri de apă, fâlfâind din aripi ca să se usuce. O dată a găsit un ou care căzuse, intact, dintr-un cuib de silvie. L-a dus cu grijă acasă și l-a așezat într-un vas de teracotă, luat de la un magazin de dulciuri, acoperindu-l cu nuielușe. Văzând că nu eclozează, l-a îngropat în grădina din spatele casei, la poalele unui copac de mango.

Apoi, într-o seară, aruncând peste gard crosa din curtea interioară și cățărându-se pe zid, au observat că lipsea bidonul de gaz de pe cealaltă parte.

L-a luat cineva, a spus Udayan.

A început să caute. Lumina era prea slabă.

Asta căutați, băieți?

Era un polițist apărut de nicăieri. Patrula zona din jurul clubului.

Îi deslușeau înălțimea, uniforma. Ținea în mână bidonul.

A făcut câțiva pași spre ei. Zărind crosa care zăcea pe jos, a ridicat-o, examinând-o. A pus jos bidonul și a aprins o lanternă, îndreptând lumina pe rând asupra feței fiecăruia, apoi în jos de-a lungul corpului.

Sunteți frați?

Subhash a dat din cap că da.

Ce aveți în buzunare?

Au scos mingile de golf și i le-au predat. L-au privit îndesându-le în buzunare. A lăsat afară una, pe care a început s-o arunce în aer și s-o prindă în mână.

Cum ați făcut voi rost de astea?

Au tăcut.

V-a invitat cineva astăzi să jucați golf la club?

Au clătinat din cap.

Nu e nevoie să vă spun eu că nu aveți acces pe terenurile astea, a spus polițistul. L-a împuns ușor pe Subhash cu crosa în braț.

Azi e prima oară când veniți?

Nu.

A fost ideea ta? Nu ești destul de mare să judeci?

Eu am fost cu ideea, a spus Udayan.

Ai un frate loial, i s-a adresat polițistul lui Subhash. Care vrea să te apere. Gata să ia vina asupra lui. De data asta vă fac o favoare, a continuat el. N-am să informez clubul. Numai dacă nu aveți de gând să încercați iar.

Nu mai venim altă dată, a zis Subhash.

Foarte bine. Să vă însoțesc până acasă la părinți sau mai bine încheiem aici discuția?

Aici.

Atunci, întoarce-te. Numai tu.

Subhash s-a întors cu fața la zid.

Mai fă un pas.

A simțit tija de oțel izbindu-l peste coapse, apoi pe dosul pulpelor. Forța celei de-a doua lovituri, deși îl fulgerase doar o clipă, l-a azvârlit la pământ, pe brânci. Aveau să treacă zile bune până să dispară vărgile.

Părinții lor nu-i bătuseră niciodată. N-a simțit nimic la început, doar o amorțeală. Apoi senzația că cineva i-a aruncat dintr-o cratiță apă clocotită pe piele.

Oprește-te, a strigat Udayan la polițist.

S-a ghemuit lângă Subhash, aruncând un braț peste umerii lui, încercând să-l apere.

Aflați acum alături, înghesuiți unul în altul, au mai prins curaj. Stăteau cu capetele plecate, cu ochii închiși. Subhash încă se clătina de durere. Dar nu s-a mai întâmplat nimic. Au auzit crosa zburând peste gard și aterizând pentru ultima oară în parcul clubului. Apoi pe polițist, care, nemaiavând treabă cu ei, s-a îndepărtat.

Subhash fusese prudent de mic. Mama lui nu trebuia să alerge după el. Îi ținea companie, o privea gătind la mașina cu cărbuni sau brodând vreun sari comandat de un croitor din cartier care făcea îmbrăcăminte de damă. Îl ajuta pe tatăl lui să planteze daliile pe care le creștea în ghivece, în curte. Globurile florilor, violet și portocalii și roz, erau uneori stropite cu alb. Culorile lor vibrante contrastau surprinzător cu zidurile mohorâte ale curții.

Aștepta să se sfârșească jocurile haotice, să se stingă strigătele. Momentele lui preferate erau cele când era singur ori se simțea singur. Dimineața, întins în pat, privea lumina soarelui licărind pe perete ca o pasăre neastâmpărată.

Punea insecte sub un capac de plasă ca să le studieze. La marginea iazurilor din vecinătate, unde mama lui spăla uneori vasele dacă se întâmpla să nu vină menajera, își ținea mâinile căuș în apa tulbure, căutând broaște. Trăiește în lumea lui, spuneau uneori rudele la marile reuniuni de familie, când nu reușeau să obțină vreo reacție din partea lui.

Dacă Subhash rămânea la vedere, Udayan, în schimb, dispărea – chiar și în casa lor de două camere, când era mititel, era obsedat să se ascundă sub pat, după ușă, în lada cu pilotele de iarnă.

Începea jocul ăsta pe nepusă masă, dispărând deodată, furișându-se în grădina din spate, cățărându-se într-un copac, așa încât atunci când îl striga și el nu răspundea mama lor era nevoită să se oprească din treabă. În timp ce-l căuta, făcându-i pe plac, și îl striga pe nume, citea pe fața ei panica de moment care o cuprindea la gândul că poate nu-l va mai găsi.

Când s-au făcut destul de mari și li s-a dat voie să iasă din casă, li s-a spus să nu se piardă din ochi unul pe altul. Împreună rătăceau pe ulițele întortocheate ale enclavei, în spatele iazurilor și dincolo de mlaștină, până la terenul de joacă unde uneori se întâlneau cu alți băieți. Se duceau la moscheea din colț să stea pe treptele răcoroase de marmură, câteodată ascultând un meci de fotbal la vreun aparat de radio al cuiva, lăsați în pace de paznicul lăcașului.

În cele din urmă, li s-a permis să părăsească enclava și să pătrundă în orașul mare. Să meargă pe jos cât îi țineau picioarele, să călătorească singuri cu tramvaiul sau cu autobuzul. Dar moscheea din colț, lăcaș de rugăciune al unor oameni de altă credință, le orienta mai departe venirile și plecările de zi cu zi.

La un moment dat, la sugestia lui Udayan, au început să dea târcoale la Tehnicians' Studio, unde Satyajit Ray filmase *Pather Panchali* și unde își petreceau timpul vedetele din cinematografia bengaleză. Uneori, când vreun cunoscut de-ai lor era angajat la o filmare, erau

lăsați și ei înăuntru, printre cabluri și fire încurcate și lumini orbitoare. După ce se cerea liniște și se dădea semnalul că începe filmarea, se uitau cum regizorul și echipa lui făceau și refăceau câte o scenă, retușând la nesfârșit un schimb de replici. Se lucra o zi întreagă pentru o clipă de spectacol.

Zăreau câte o actriță frumoasă ieșind din cabină, ferindu-și fața în spatele ochelarilor de soare și urcând în mașina care aștepta. Udayan era cel care îndrăznea să le ceară autografe. Nu știa ce înseamnă timiditatea, ca un animal incapabil de a percepe anumite culori. În schimb, Subhash se străduia să-și facă existența cât mai ștearsă, așa cum alte specii de animale se confundau cu coaja de copac sau cu firele de iarbă.

În ciuda deosebirilor dintre ei, oamenii îi confundau tot timpul, așa că atunci când unul era strigat pe nume amândoi erau tentați să răspundă din reflex. Și uneori era greu să-ți dai seama care dintre ei răspundea, căci până și vocile le erau aproape imposibil de deosebit. Stând în fața tablei de șah, erau ca niște imagini în oglindă: un picior îndoit și celălalt întins, bărbia sprijinită pe genunchi.

Erau clădiți cam la fel, așa că se puteau îmbrăca unul cu hainele celuilalt. Aveau aceeași culoare a pielii, un arămiu-deschis, o combinație a tenului părinților. Degetele cu articulații foarte mobile, trăsăturile ascuțite, textura părului ondulat.

Subhash se întreba dacă firea lui placidă era privită de părinți ca o lipsă de inventivitate, poate chiar ca un defect. Părinții nu aveau de ce să-și facă griji în privința lui, dar tot nu era preferatul lor. Își făcuse o misiune din a-i asculta, dacă tot îi era peste poate să-i surprindă sau să-i impresioneze. Aceea era partea lui Udayan.

Curtea casei părintești purta pecetea de nești a poznelor lui. Un șir de urme lăsate în ziua când peste pământ s-a turnat ciment. O zi în care li se ceruse să rămână în casă până când se usca pavajul.

Toată dimineața se uitaseră cum pregătea zidarul cimentul într-o roabă, cum întindea și netezea cu sculele amestecul umed. Douăzeci și patru de ore, îi prevenise zidarul înainte de a pleca.

Subhash a ascultat. S-a uitat pe fereastră, n-a ieșit afară. Dar când mama lor era întoarsă cu spatele, Udayan a luat-o la fugă pe scândura lungă de lemn, pusă acolo pentru o vreme ca să se poată ajunge de la ușa casei în stradă.

La jumătatea drumului și-a pierdut echilibrul, iar pe ciment i s-au imprimat urmele tălpilor, îngustate ca niște clepsidre la mijloc și cu pernuțele degetelor depărtate între ele.

A doua zi au chemat din nou zidarul. Între timp suprafața se uscase, iar urmele lăsate de tălpile lui Udayan erau acum permanente. Nu puteau să dreagă busuiocul decât turnând un alt strat de ciment. Subhash se gândea că de data asta fratele lui mersese prea departe.

Dar tatăl lor i-a spus zidarului: Lasă-l așa. Nu din pricina cheltuielii sau a efortului pe care îl presupunea, ci pentru că i se părea un păcat să șteargă urmele lăsate de fiul lui.

Și astfel această imperfecțiune a devenit un semn distinctiv al casei lor. Lucru remarcat de toți cei care le treceau pragul și prima dintre anecdotele familiei care li se povestea tuturor.

Subhash ar fi putut începe școala cu un an mai devreme. Însă din comoditate – dar și pentru că Udayan protestase la ideea ca Subhash să se ducă fără el – au fost dați la școală în același timp și în aceeași clasă. O școală bengaleză oarecare, pentru băieți din familii obișnuite, aflată dincolo de depoul de tramvaie, cum treceai de cimitirul creștin.

În caiete asemănătoare făceau rezumate ale istoriei Indiei, ale întemeierii Calcuttei. Desenau hărți ca să învețe geografia lumii.

Au aflat că Tollygunge fusese construit pe un teren asanat. Cu secole în urmă, când curenții din Golful Bengal erau mai puternici, acolo fusese o mlaștină înțesată cu mangrove. Iazurile și câmpurile de orez, ca și bucata de pământ inundabil, erau rămășițe ale mlaștinii de atunci.

La orele de științele naturii făceau desene cu copaci de mangrove. Desenau rădăcinile lor încurcate ieșind din apă, porii speciali prin care trăgeau aer. Păstăile lor lunguiețe, în formă de trabuc, numite propagule.

Au învățat că din propagulele căzute în timpul refluxului se formau plante care creșteau alături de părinți, înfigându-se în mlaștina salmastră. Dar când apele erau crescute propagulele pluteau departe de locul de origine, poate chiar un an, înainte de a se dezvolta într-un mediu prielnic.

Englezii au început să curețe jungla îmbibată cu apă și să construiască drumuri. În 1770, dincolo de extremitatea sudică a Calcuttei, au întemeiat o suburbie a cărei populație inițială era mai mult europeană decât indiană. Un loc unde hălăduiau cerbii pătați, iar pescărușii tăiau orizontul iuți ca săgețile.

Maiorul William Tolly, de la care districtul și-a luat numele, a excavat și a dragat o porțiune a râului Adi Gange, care a ajuns cunoscut și sub denumirea de Tolly's Nullah, Râul lui Tolly. El este cel care a făcut posibil comerțul maritim între Calcutta și Bengalul de Est.

Terenul ocupat azi de Tolly Club aparținuse inițial lui Richard Johnson, președinte al Băncii

Generale a Indiei. În 1785 el construise acolo o vilă în stil palladian. Plantase în Tollygunge copaci aduși de departe, din toate zonele subtropicale ale lumii.

La începutul secolului al XIX-lea, Compania britanică a Indiilor Orientale i-a închis pe moșia lui Johnson pe văduvele și fiii lui Tipu Sultan, suveranul regatului Mysore, după ce Tipu a fost ucis în Al Patrulea Război Anglo-Mysor.

Familia detronată a fost strămutată din Srirangapatna, oraș situat în sud-vestul îndepărtat al Indiei. După ce au fost eliberați, li s-au oferit terenuri în Tollygunge ca să trăiască mai departe acolo. Și pe măsură ce englezii au început să se mute înapoi în centrul Calcuttei, Tollygunge a devenit un oraș predominant musulman.

Deși Separarea îi transformase din nou pe musulmani într-o minoritate, o mulțime de străzi moșteneau numele celor din dinastia strămutată a lui Tipu: Șoseaua Sultan Alam, Șoseaua Prințul Șah Bakhtiar, Șoseaua Prințul Șah Mahomed Golam, Aleea Prințul Rahimuddin.

Mohamed Golam construise marea moschee din Dharmatala în memoria tatălui său. Un timp i se îngăduise să locuiască în vila lui Johnson. Dar în 1895, când un scoțian pe nume William Cruickshank a dat de locul acela în timp ce-și căuta, călare, câinele rătăcit, marea casă era abandonată, colonizată de zibete și năpădită de plante cățărătoare.

Mulțumită lui Cruickshank vila a fost restaurată și transformată în club de țară. Cruickshank a fost numit primul președinte al clubului. Pentru britanici, la începutul anilor ’30 s-a extins atât de mult spre sud linia de tramvai. Avea rolul să faciliteze transportul acestora până la Tolly Club, ca să scape de agitația orașului și să se afle printre ai lor.

În liceu frații au studiat optica și forțele fizice, numerele atomice ale elementelor, proprietățile luminii și ale sunetului. Au învățat despre undele electromagnetice descoperite de Hertz și despre experimentele lui Marconi cu transmisia fără fir. În cadrul unei demonstrații ținute în clădirea primăriei din Calcutta, bengalezul Jagadish Chandra Bose a arătat că undele electromagnetice puteau să aprindă praful de pușcă și să facă să sune un clopoțel de la distanță.

În fiecare seară stăteau la capetele opuse ale unei mese de studiu din metal, cu manualele, caietele, creioanele, gumele de șters și cu un joc de șah, care se desfășura în paralel. Lucrau până târziu, scriind ecuații și formule. Noaptea era destul de liniște ca să audă cum urlă șacalii de la Tolly Club. Uneori erau încă treji când ciorile începeau gâlceava aproape la unison, semn că începea o nouă zi.

Udayan nu se temea să-i contrazică pe profesori referitor la hidraulică sau la plăcile tectonice. Gesticula ca să-și ilustreze punctele de vedere, ca să-și sublinieze opiniile, iar interacțiunea mâinilor sale sugera că era familiarizat cu moleculele și particulele. Uneori Sir îi cerea să iasă din clasă, pe motiv că îi ținea pe loc pe colegii lui, când de fapt el îi depășise cu mult.

La un moment dat a fost angajat un meditator ca să-i pregătească pentru examenele de admitere la facultate. Pentru a compensa cheltuiala, mama lor și-a luat mai mult de cusut acasă. Meditatorul era un om lipsit de umor, cu pleoapele paralizate, pe care le ținea deschise cu ajutorul unor clipsuri prinse pe ochelari. Altfel nu putea sta cu ochii deschiși. În fiecare seară venea la ei acasă pentru a recapitula dualitatea undă-particulă, legile refracției și reflexiei. Băieții știau pe de rost principiul lui Fermat: *Traiectoria parcursă de lumină între două puncte este aceea care va dura cel mai puțin*.

După ce a studiat bazele circuitelor electrice, Udayan s-a familiarizat cu instalația electrică a casei. Făcând rost de o trusă de instrumente, a învățat să repare firele și comutatoarele defecte, să facă legături, să îndepărteze rugina care compromitea punctele de contact ale ventilatorului de masă.

O tachina pe mama lor, care își înfășura totdeauna degetul în sari fiindcă îi era groază să atingă un întrerupător cu degetul gol.

Când sărea o siguranță, Udayan, purtând o pereche de papuci de cauciuc, nu stătea pe gânduri: verifica rezistențele și deșuruba siguranțele, în timp ce Subhash, care ținea lanterna, stătea deoparte.

Într-o zi, venind acasă cu o bucată de sârmă, Udayan s-a apucat să instaleze o sonerie în casă, pentru comoditatea celor care veneau în vizită. A montat un transformator pe tabloul de siguranțe, precum și un buton negru la ușa de la intrare. Dând o gaură în perete, a tras pe acolo firele electrice.

Odată ce soneria a fost instalată, Udayan a spus că ar trebui să o folosească pentru a exersa codul Morse. Găsind la o bibliotecă o carte despre telegrafie, a copiat punctele și liniile corespunzând literelor alfabetului în două exemplare, ca să poată fi consultate de fiecare dintre ei.

O linie avea de trei ori lungimea unui punct. Fiecare punct sau linie era urmată de tăcere. Între litere pauza ținea trei puncte, între cuvinte, șapte puncte. Se identificau pur și simplu cu inițiala numelui. Litera *s*, pe care Marconi o recepționase de peste Atlantic, consta în trei puncte rapide. *U* era alcătuit din două puncte și o linie.

Făceau cu rândul, stând unul în fața ușii, celălalt în casă, trimițându-și semnale și descifrând

cuvinte. Au ajuns chiar să se priceapă la a trimite mesaje codificate pe care părinții lor nu le înțelegeau. *Cinema*, sugera unul dintre ei. Nu, *depoul de tramvaie*, *țigări*.

Născoceau scenarii, prefăcându-se că sunt soldați sau spioni în primejdie. Comunicând pe ascuns în timp ce se aflau într-o trecătoare în munții Chinei, într-o pădure rusească sau pe un câmp de trestie-de-zahăr din Cuba.

Gata?

Liber.

Coordonatele?

Necunoscute.

Supraviețuitori?

Doi.

Pierderi?

Apăsând pe butonul soneriei, își spuneau unul altuia că le e foame, că ar trebui să meargă să joace fotbal, că tocmai a trecut prin fața casei o frumușică. Era schimbul lor intim de replici, la fel cum doi jucători fac schimb de pase când înaintează împreună spre poarta adversă. Atunci când îl vedea pe meditator apropiindu-se, unul din ei transmitea un S.O.S. Trei puncte, trei linii și din nou trei puncte.

Au fost admiși la două dintre cele mai bune colegii din oraș. Udayan urma să meargă la Presidency să studieze fizica. Subhash la Jadavpur, la inginerie chimică. Erau singurii băieți din cartier, singurii elevi de la școala lor anonimă care se prezentaseră așa de bine.

Pentru a sărbători succesul fiilor, tatăl a adus de la piață caju și apă de trandafiri pentru *pulao* [2] și o jumătate de kilogram din cei mai scumpi creveți. Începuse să lucreze la nouăsprezece ani, pentru a contribui la întreținerea familiei. Singurul lui regret era că nu obținuse o diplomă de studii superioare. Avea o slujbă de funcționar la Căile Ferate Indiene. Când s-a răspândit vestea despre succesul băieților lui, spunea că nu mai poate face un pas în afara casei fără să fie oprit și felicitat.

El nu avea niciun merit, așa le răspundea oamenilor. Fiii lui munciseră din greu, se făcuseră remarcați. Tot ce realizaseră era numai meritul lor.

Întrebat ce cadou își dorește, Subhash a sugerat un joc de șah din marmură, în locul pieselor uzate din lemn pe care le folosiseră tot timpul. În schimb, Udayan își dorea un radio portabil, cu tranzistori. Voia să afle mai multe știri din toată lumea, nu doar pe cele ascultate la vechiul aparat de radio cu lămpi al părinților, îmbrăcat în cutia lui de lemn, sau pe cele tipărite în cotidianul bengalez, rulat subțire ca o nuielușă și aruncat dimineața în curte, peste zid. L-au construit singuri, căutând în New Market, în magazinele de vechituri, găsind piese provenite din rezervele bogate ale Armatei Indiene. S-au ghidat după niște instrucțiuni complicate și o schemă electrică șifonată. Au înșirat piesele pe pat: șasiul, condensatorii, rezistențele de tot felul, difuzorul. Lipind firele, cooperând ca să ducă treaba la bun sfârșit. Când a fost asamblat în cele din urmă, arăta ca o valijoară cu mâner dreptunghiular. Din metal, cu carcasă neagră.

Recepția era de multe ori mai bună iarna decât vara. Și în general mai bună pe timp de noapte. Atunci fotonii soarelui nu mai descompuneau molecule în ionosferă, iar particulele pozitive și negative din aer se recombinau rapid.

Stăteau cu rândul la fereastră, ținând radioul în diferite poziții, reglând antena, lucrând la două funcții în același timp. Roteau butonul de acord cât mai ușor, familiarizându-se cu benzile de frecvență.

Căutau orice semnal radio străin. Buletine de știri la Radio Moscova, Vocea Americii, Radio Pekin, BBC. Ascultau la întâmplare informații, crâmpeie de știri venite de la mii de kilometri distanță, țâșnind din vastele desișuri de interferențe care fremătau ca oceanul, oscilau ca vântul. Starea vremii în Europa Centrală, cântece populare din Atena, un discurs al lui Abdel Nasser. Relatări făcute în limbi despre care nu puteau decât să-și dea cu presupusul: finlandeză, turcă, coreeană, portugheză.

Era în anul 1964. Rezoluția din Golful Tonkin autoriza America să folosească forța armată împotriva Vietnamului de Nord. În Brazilia avea loc o lovitură de stat militară.

În Calcutta se lansa în cinematografe *Charulata* [3]. Un nou val de revolte între musulmani și hinduși se soldase cu uciderea a peste o sută de oameni, după ce s-a furat o relicvă dintr-o moschee din Srinagar. Printre comuniștii din India erau divergențe asupra războiului de frontieră cu China, care se purtase cu doi ani înainte. Un grup separatist, simpatizant al Chinei, se intitulase Partidul Comunist din India, ramura marxistă: PCI-M.

Congresul controla încă guvernul central de la Delhi. După ce Nehru a murit în urma unui atac de cord în primăvara aceea, fiica sa, Indira, a intrat în guvern. În doi ani avea să devină prim-ministru.

De când începuseră să se bărbierească, dimineața Subhash și Udayan își țineau unul altuia o oglindă de mână și o cratiță cu apă caldă, pe rând, în curte. După ce mâncau câte o porție fierbinte de orez, cu dal și cartofi pai, o luau în direcția moscheii de pe colț, lăsând în urmă enclava. Mergeau împreună de-a lungul șoselei principale aglomerate până la depoul de tramvaie, apoi luau autobuze diferite spre facultate. Fiecare aflându-se în alt colț de oraș, și-au făcut prieteni diferiți, s-au amestecat cu băieți care urmaseră școala medie engleză. Deși unele dintre cursurile de știință erau asemănătoare, dădeau examenele după programe diferite, studiau cu alți profesori și făceau alte experimente în laborator.

Cum colegiul lui Udayan era mai departe, îi lua mai mult să ajungă acasă. Și cum începuse să-și facă prieteni printre studenții din Calcutta de Nord, tabla de șah rămânea neglijată pe masa de studiu, așa că Subhash a căpătat obiceiul de a juca singur. Totuși, fiecare zi din viața lui începea și se încheia alături de Udayan.

Într-o seară din vara anului 1966 ascultau la tranzistor partida dintre Anglia și Germania pentru Cupa Mondială, care se juca pe Wembley. Era celebra finală, cu golul-fantomă care avea să fie contestat ani la rând. Când se anunțau echipele aliniate la start, își notau tot și făceau schema de joc pe o foaie de hârtie. Mișcau degetul arătător pe diagramă pentru a urmări mișcările relatate la radio, ca și când patul ar fi fost terenul de joc.

Germania a marcat prima; în minutul 18 a venit egalarea prin golul lui Geoff Hurst. Spre sfârșitul celei de a doua reprize, când Anglia conducea cu doi la unu, Udayan a oprit aparatul.

Ce faci acolo?

Îmbunătățesc recepția.

E destul de bună. O să ratăm finalul meciului.

Încă nu s-a terminat.

Udayan a băgat mâna sub saltea, unde țineau ascunse tot felul de mărunțișuri. Caiete, compasuri și rigle, lame pentru ascuțit creioane, reviste de sport. Instrucțiunile pentru asamblarea radioului. Câteva piese de schimb, șurubelnița și patentul de care se folosiseră.

Mânuind șurubelnița, a început să demonteze din nou aparatul de radio.

Probabil că s-au slăbit legăturile la una dintre bobine sau la contacte, a spus el.

Și trebuie să le dregi acum?

Nu s-a oprit să răspundă. Scosese deja capacul și desfăcea șuruburile cu degetele lui agile.

Ne-a luat zile întregi să montăm toate astea, a spus Subhash.

Știu eu ce fac.

Udayan a izolat carcasa, a refăcut niște legături. Apoi a asamblat la loc aparatul.

Meciul nu se terminase, iar pârâiturile erau acum mai puțin enervante. În timp ce Udayan umbla la radio, Germania înscrisese spre finalul celei de-a doua reprize, forțând intrarea în prelungiri.

Apoi au auzit când Hurst a înscris iar pentru Anglia. Mingea lovise partea inferioară a barei transversale și ricoșase în spatele liniei porții. Când arbitrul a validat golul, nemții au protestat imediat. Totul s-a oprit în timp ce arbitrul s-a consultat cu un tușier sovietic. Golul a rămas valabil. Gata, a câștigat Anglia, a spus Udayan.

Mai rămăseseră câteva minute și nemții erau disperați să egaleze. Dar Udayan avea dreptate, Hurst a marcat chiar un al patrulea gol la sfârșit. Între timp, savurând victoria înainte de fluierul final, spectatorii englezi se revărsau deja pe teren.

În 1967, în ziare și pe postul All India Radio a început să se vorbească despre Naxalbari, un loc de care nu mai auziseră până atunci.

Făcea parte dintr-un șir de sate din provincia Darjeeling, un coridor îngust, întins la limita nordică a Bengalului de Vest. Înghesuit la poalele Munților Himalaya, la aproape 650 de kilometri de Calcutta, era mai aproape de Tibet decât de Tollygunge.

Cei mai mulți dintre săteni erau țărani aborigeni, care lucrau pe plantațiile de ceai și pe marile moșii. Vreme de generații trăiseră într-un sistem feudal care nu se schimbase substanțial.

Acești țărani erau manipulați de moșieri bogați. Erau alungați de pe câmpurile pe care le cultivaseră, li se refuzau veniturile cuvenite pentru recoltele pe care le obțineau. Erau jecmăniți de cămătari. Fără plata din care să trăiască, unii mureau din lipsă de hrană.

În luna martie a acelui an, când un dijmaș din Naxalbari a încercat să are pământul de pe care fusese alungat abuziv, proprietarul a tocmit bătăuși care să-l aranjeze. Aceștia i-au luat plugul și juncanul. Poliția a refuzat să intervină.

Au urmat acțiuni vindicative din partea unor grupuri de dijmași. Ei au început să dea foc titlurilor și înscrisurilor prin care fuseseră înșelați și să ocupe cu forța pământurile.

Nu era prima oară când țăranii din provincia Darjeeling se revoltau. Dar de data asta tacticile adoptate erau tactici de luptă. Purtau arme primitive și steaguri roșii, strigau *Trăiască Mao Zedong.*

Doi comuniști bengalezi, Charu Majumdar și Kanu Sanyal, ajutau la organizarea revoltei. Crescuseră în orașe de pe lângă Naxalbari. Se cunoscuseră în închisoare. Erau mai tineri decât majoritatea liderilor comuniști din India — oameni născuți pe la sfârșitul secolului al XIX-lea. Majumdar și Sanyal îi disprețuiau pe liderii aceia. Ei erau disidenți ai PCI-M.

Cereau drepturi de proprietate pentru dijmași. Le spuneau țăranilor să lucreze pământul pentru ei înșiși.

Provenit dintr-o familie de moșieri și fiu de avocat, Charu Majumdar renunțase la facultate. În ziare, fotografiile înfățișau un bărbat plăpând, cu față osoasă, nas coroiat și păr stufos. Suferea de astm și era teoretician al marxism-leninismului. Unii dintre bătrânii comuniști ziceau că e nebun. În vremea când a izbucnit revolta, deși nu avea nici cincizeci de ani, se îmbolnăvise de inimă și era țintuit la pat.

Kanu Sanyal avea treizeci și ceva de ani și era discipol al lui Majumdar. Era brahman și învățase dialectele tribale. Refuza ideea de a avea proprietăți. Era devotat săracilor de la țară.

Cum revolta se răspândea, polițiștii au început să patruleze regiunea. Impunând starea de asediu, făcând arestări la întâmplare.

Guvernul din Calcutta a apelat la Sanyal. Sperau că el îi va convinge pe țărani să se predea. La început, dându-i-se asigurări că nu va fi arestat, s-a întâlnit cu ministrul impozitelor. A promis că va media o negociere. În ultimul moment a dat înapoi.

În luna mai s-a anunțat că un grup de țărani, bărbați și femei, a atacat cu arcuri și săgeți un inspector de poliție, omorându-l. A doua zi, poliția locală s-a confruntat în stradă cu o mulțime agitată. O săgeată l-a nimerit în braț pe unul dintre sergenți și oamenilor li s-a cerut să se împrăștie. Dar au rămas pe loc și poliția a tras focuri de armă. Unsprezece persoane au fost ucise. Opt dintre ele erau femei.

Noaptea, după ce ascultau la radio, Subhash și Udayan discutau despre ce se întâmplă. Fumând pe ascuns după ce părinții lor plecau la culcare, stăteau la masa de studiu, cu o scrumieră între ei.

Crezi că a meritat? a întrebat Subhash. Acțiunea țăranilor?

Bineînțeles că a meritat. S-au răsculat. Au riscat tot. Oameni care nu au nimic. Oameni pe care cei de la putere nu fac nimic să-i protejeze.

Dar va folosi la ceva? Ce rost are să te ridici cu arcul cu săgeți împotriva unui stat modern?

Udayan și-a împreunat vârfurile degetelor, ca și când ar fi adunat cu ele câteva boabe de orez.

Dacă te-ai fi născut ca ei, ce ai fi făcut?

Ca mulți alții, Udayan acuza Frontul Unit, coaliția de stânga condusă de Ajoy Mukherjee, care guverna acum Bengalul de Vest. La începutul acelui an, și el, și Subhash sărbătoriseră victoria Frontului. Acesta îi adusese pe comuniști în cabinet. Promisese să formeze un stat bazat pe muncitori și țărani. Își luase angajamentul că va desființa marile latifundii. În Bengalul de Vest ascensiunea lui pusese capăt unei guvernări de aproape două decenii a Congresului Național Indian.

Dar Frontul Unit nu sprijinise revolta. Dimpotrivă, în fața protestelor, ministrul de interne Jyoti Basu chemase forțele polițienești. Iar acum Ajoy Mukherjee avea mâinile pătate de sânge.

Cotidianul poporului de la Pekin a acuzat guvernul din Bengalul de Vest pentru suprimarea sângeroasă a țăranilor revoluționari.: Tunete de primăvară peste India, titra ziarul pe prima pagină. În Calcutta toate ziarele răspândeau povestea. Pe străzi, în campusurile universitare se organizau demonstrații în apărarea țăranilor și care protestau față de aceste crime. La Presidency, ca și la Jadavpur, Subhash și Udayan vedeau afișe agățate la ferestrele unor clădiri, toate în sprijinul celor din Naxalbari. Auzeau discursuri în care se cerea demisia guvernanților.

În Naxalbari conflictul nu a făcut decât să se intensifice. Se raportau cazuri de banditism și jaf. Țărani care înființau administrații paralele. Proprietari de terenuri răpiți și uciși.

În luna iulie guvernul central a interzis portul arcurilor cu săgeți în Naxalbari. În aceeași săptămână, cu autorizarea guvernului Bengalului de Vest, cinci sute de ofițeri și soldați au făcut razie prin regiune. Au percheziționat bordeiele celor mai săraci săteni. Au capturat insurgenți neînarmați, ucigându-i dacă refuzau să se predea. Necruțător, sistematic, au înăbușit revolta.

Udayan a sărit de pe scaunul pe care stătuse, împingând cu dezgust un teanc de cărți și hârtii. A oprit radioul. A început să se plimbe în cameră cu ochii în podea, trecându-și degetele prin păr.

Te simți bine? l-a întrebat Subhash.

Udayan s-a oprit în loc. A clătinat din cap, ținând o mână în șold. Câteva clipe n-a putut scoate o vorbă. Relatarea îi șocase pe amândoi, dar Udayan reacționa ca și cum ar fi fost un afront personal, o lovitură resimțită fizic.

Oamenii mor de foame, și uite ce soluție au găsit ei, a spus el în cele din urmă. Transformă victimele în vinovați. Îndreaptă armele spre oameni care nu pot riposta.

A descuiat ușa dormitorului.

Unde te duci?

Nu știu. Simt nevoia să fac o plimbare. Cum s-a putut ajunge la așa ceva?

Oricum, se pare că s-a terminat, a spus Subhash.

Udayan a zăbovit o clipă înainte de a pleca.

Poate că abia acum începe, a zis.

Ce să înceapă?

Ceva mai măreț. Altceva.

Udayan a citat din presa chineză: *Scânteia de la Darjeeling va aprinde un incendiu de proporții, care sigur va cuprinde vastele teritorii ale Indiei.*

Prin toamnă Sanyal și Majumdar se făcuseră nevăzuți. Era toamna când Che Guevara a fost executat în Bolivia, iar mâinile i-au fost retezate ca dovadă că era mort.

În India jurnaliștii au început să-și facă propriile lor periodice. *Liberation* în engleză, *Deshabrati* în bengali. Reproduceau articole din reviste comuniste chineze. Udayan a început să aducă din ele acasă.

Retorica asta nu e deloc nouă, a spus tatăl lor, răsfoind un număr. Și generația noastră îl citea pe Marx.

Generația voastră n-a rezolvat nimic, a răspuns Udayan.

Am construit o națiune. Suntem independenți. Țara asta este a noastră.

Nu e de ajuns. Cu ce ne-am ales? Cui i-a folosit?

Astfel de lucruri cer timp.

Tatăl lor respingea mișcarea Naxalbari. Spunea că tinerii se entuziasmează din nimic. Că totul fusese o chestiune de cincizeci și două zile.

Nu, Baba. Frontul Unit crede că a câștigat, dar a eșuat. Uită-te la ce se întâmplă.

Și ce se întâmplă?

Oamenii reacționează. Naxalbari e un exemplu. E un impuls către schimbare.

Am fost martor al schimbărilor în această țară, a spus tatăl lor. Eu știu de ce e nevoie pentru ca un sistem să fie înlocuit cu altul. Tu nu știi.

Dar Udayan o ținea pe-a lui. A început să-și provoace tatăl cum îi provoca pe profesori la școală. Dacă era atât de mândru că India e independentă, de ce nu protestase împotriva britanicilor la vremea respectivă? De ce nu se făcuse membru de sindicat? Dacă tot votase cu comuniștii la alegeri, de ce nu luase niciodată poziție?

Și Subhash, și Udayan știau răspunsul. Pentru că era funcționar al statului, tatăl lor nu avea

voie să se înscrie în niciun partid sau sindicat. În perioada dobândirii Independenței nu avusese voie să-și exprime opiniile –acestea erau condițiile impuse de slujbă. Deși unii ignorau regulile, tatăl lor nu-și asumase astfel de riscuri.

A făcut-o de dragul nostru. S-a purtat ca un om responsabil, a spus Subhash.

Dar Udayan nu vedea astfel lucrurile.

În afară de manualele de fizică, Udayan avea acum și alte cărți pe care le studia. Pusese în ele bucățele de hârtie pe post de semne. *Obidiții Pământului. Ce e de făcut?* O carte învelită într-o copertă de plastic roșu, nu cu mult mai mare decât un pachet de cărți de joc, care conținea aforisme ale lui Mao.

Când Subhash l-a întrebat de unde avea bani să cumpere astfel de materiale, i-a spus că sunt proprietate comună și circulă într-un grup de băieți de la Presidency cu care se împrietenise.

Sub saltea Udayan ținea niște broșuri de care făcuse rost, scrise de Charu Majumdar. Cele mai multe fuseseră scrise înainte de revolta Naxalbari, când Majumdar se afla în închisoare. *Sarcinile noastre în situația actuală. Profitați de ocazie. Ce prilej se anunță în anul 1965?*

Într-o zi, simțind nevoia unei pauze de la studiu, Subhash a băgat mâna sub saltea. Eseurile erau scurte, bombastice. Majumdar afirma că India s-a transformat într-un popor de cerșetori și de străini. *Guvernul reacționar al Indiei a adoptat tactica uciderii maselor; acestea sunt ucise prin înfometare sau cu gloanțe.*

Acuza India că apelează la Statele Unite ca să-i rezolve problemele. Acuza Statele Unite că transformau India în pionul lor. Acuza statul sovietic că susține clasa conducătoare din India.

Majumdar îndemna la formarea unui partid secret. Cerea prezența unor cadre la sate. Compara metoda rezistenței active cu lupta pentru drepturile civile din Statele Unite.

În toate eseurile era invocat exemplul Chinei. *Dacă înțelegem adevărul că revoluția indiană va lua invariabil forma unui război civil, tactica luării puterii în funcție de teritoriu poate fi singura tactică viabilă.*

Crezi că e realizabil? l-a întrebat Subhash pe Udayan într-o zi. Ceea ce propune Majumdar?

Tocmai dăduseră ultimul examen de la facultate. Străbăteau cartierul, ducându-se să joace fotbal cu câțiva dintre foștii colegi de școală.

Înainte de a se îndrepta spre teren trecuseră pe la colț ca să cumpere Udayan un ziar. Îl împăturise în așa fel încât să poată citi un articol despre Naxalbari și se cufundase în lectură în

timp ce mergeau.

O luaseră de-a lungul străduțelor întortocheate, cu case ascunse după ziduri, trecând pe lângă oamenii sub ochii cărora crescuseră. Cele două iazuri erau liniștite și verzi. Mlaștina era încă inundată, așa că au trebuit s-o ocolească, în loc s-o traverseze.

La un moment dat, Udayan s-a oprit, cuprinzând cu privirea colibele șubrede care înconjurau mlaștina și zambilele de apă strălucitoare care îi acopereau suprafața.

Deja s-a realizat, a răspuns. Mao a schimbat China.

India nu e China.

Nu. Dar ar putea fi, a spus Udayan.

Dacă se întâmpla acum să treacă împreună pe lângă Tolly Club, în drum spre sau de la depoul de tramvaie, Udayan îl numea un afront. În tot orașul oamenii se înghesuiau în mahalale, copiii se nășteau și creșteau pe străzi. De ce stăteau împrejmuite o sută de pogoane pentru distracția câtorva persoane?

Subhash și-a adus aminte de copacii importați, de șacali, de țipetele păsărilor. De mingile de golf care le atârnau grele în buzunar, de verdele unduitor al terenului de golf. Și-a amintit cum trecuse Udayan primul peste zid, provocându-l să-l urmeze. Cum se ghemuise la pământ în ultima lor seară acolo, încercând să-l apere.

Dar Udayan a spus că golful e distracția burgheziei vândute străinilor. A mai spus că Tolly Club este o dovadă că India încă era o țară semicolonială, care se comporta ca și cum britanicii n-ar fi plecat.

A menționat că Che, care fusese și el băiat de mingi pe un teren de golf din Argentina, ajunsese la aceeași concluzie. Și că, după victoria revoluției cubaneze, unul din primele lucruri pe care le-a făcut Castro a fost să desființeze terenurile de golf.

Pe la începutul anului 1968, confruntându-se cu o aversiune crescândă, guvernul Frontului Unit a căzut, iar în Bengalul de Vest s-a decretat starea de urgență.

Și sistemul de învățământ era în criză. Se practica o pedagogie depășită, în contradicție cu realitatea Indiei. Ea îi învăța pe tineri să ignore nevoile oamenilor de rând. Acesta era mesajul pe care studenții radicali începeau să-l răspândească.

La fel ca la Paris, la fel ca la Berkeley, în toată Calcutta examenele studențești au fost boicotate, iar diplomele, rupte în bucăți. Studenții strigau în timpul discursurilor de absolvire, întrerupându-i pe vorbitori. Susțineau că administrațiile universităților erau corupte. Îi sechestrau pe rectori în birourile lor și refuzau să le dea hrană și apă până când nu le satisfăceau cererile.

În ciuda tulburărilor, încurajați de profesori, ambii frați și-au început studiile postuniversitare, Udayan la Universitatea din Calcutta, Subhash tot la Jadavpur. Urma să-și desăvârșească educația și să fie un sprijin pentru părinți într-o bună zi.

Programul lui Udayan a devenit mai dezordonat. Într-o noapte, când nu s-a întors acasă la cină, mama lor i-a păstrat mâncarea într-un colț al bucătăriei, acoperită cu o farfurie. A doua zi de dimineață, când l-a întrebat de ce nu mâncase ce-i pusese deoparte de cu seară, el i-a răspuns că mâncase la un prieten.

Când el lipsea, la masă nu se discuta despre cum se răspândea mișcarea Naxalbari în alte părți ale Bengalului de Vest sau în alte părți ale Indiei. Nu se vorbea despre gherilele care activau în Bihar, în Andhra Pradesh. Subhash bănuia că Udayan prefera acum alți interlocutori, cu care putea vorbi fără rețineri despre asemenea lucruri.

Fără Udayan, mâncau în tăcere, fără ceartă, așa cum prefera tatăl lor. Deși îi lipsea compania fratelui, Subhash simțea uneori o ușurare când se așeza singur la masa de studiu.

Când era acasă, la ore ciudate, Udayan deschidea tranzistorul. Nemulțumit de buletinele de știri oficiale, găsea transmisiuni secrete ale unor posturi din Darjeeling, din Siliguri. Asculta programele transmise de Radio Pekin. Odată, chiar la răsăritul soarelui, a reușit să aducă la Tollygunge, întreruptă de exploziile interferențelor, vocea distorsionată a lui Mao, care ținea o cuvântare către poporul chinez.

Invitat de Udayan, mânat de curiozitate, Subhash l-a însoțit într-o seară la o întrunire, într-un cartier din Calcutta de Nord. Încăperea înecată în fum era plină mai ales de studenți. Pe peretele de ipsos zugrăvit în verde-închis atârna un portret al lui Lenin, învelit în folie de plastic. Dar starea de spirit din sală era anti-Moscova, pro-Pekin.

Subhash își imaginase o dezbatere îndârjită. Numai că întâlnirea decurgea ordonat, ca o oră de curs. Un student medicinist cu păr subțire, pe nume Sinha, juca rolul de profesor. Ceilalți luau notițe. Unul câte unul, erau solicitați să-și dovedească familiarizarea cu istoria Chinei, cu doctrina lui Mao.

Se distribuiau ultimele ediții ale ziarelor *Deshabrati* și *Liberation*.

S-a dat o actualizare a informațiilor despre insurecția din Srikakulam. O sută de sate înșirate pe un teritoriu muntos de trei sute de kilometri, intrate sub influența marxismului.

Țăranii răsculați clădeau adăposturi întărite, unde niciun polițai nu îndrăznea să intre. Moșierii fugeau. Erau știri despre familii arse de vii în somn. Despre capete înfipte în țăruși de lemn. Despre lozinci dușmănoase scrise cu sânge.

Sinha vorbea calm. Așezat la o masă, gânditor, cu degetele împreunate.

A trecut un an de la revolta din Naxalbari, iar PCI-M continuă să ne trădeze. Au făcut de rușine drapelul roșu. S-au făcut cu reputația lui Marx. PCI-M, politica Uniunii Sovietice, guvernul reacționar din India, toate sunt la fel. Sunt lachei ai Statelor Unite. Aceștia sunt cei patru munți pe care trebuie să încercăm să-i răsturnăm.

Obiectivul PCI-M este menținerea puterii. Dar obiectivul nostru este formarea unei societăți echitabile. Crearea unui nou partid este esențială. Pentru ca istoria să facă un pas înainte, jocul de salon al politicii parlamentare trebuie să înceteze.

În încăpere s-a lăsat tăcerea. Subhash vedea cum Udayan îi sorbea cuvintele lui Sinha. Fascinat, exact ca pe vremuri, când asculta un meci la radio.

Deși era și el acolo, deși stătea lângă Udayan, Subhash se simțea invizibil. Nu era convins că o ideologie de import putea rezolva problemele Indiei. Dacă se aprinsese o scânteie cu un an în urmă nu însemna neapărat că va urma o revoluție.

Se întreba dacă lipsa de curaj sau de imaginație îl împiedicau să creadă în ea. Dacă din cauza defectelor de care fusese întotdeauna conștient nu împărtășea crezul politic al fratelui său. Își amintea de semnalele caraghioase pe care și le trimiteau el și Udayan, folosindu-se de butonul soneriei, făcându-se unul pe altul să râdă. Nu știa cum să reacționeze la mesajul transmis de

Sinha, pe care Udayan îl primea cu atâta aviditate.

Sub patul lor, împinse la perete, se aflau o cutie de vopsea roșie și o pensulă care nu fuseseră acolo înainte. Sub saltea Subhash a găsit o bucată de hârtie împăturită, pe care era o listă de lozinci copiate de mână de Udayan. *Președintele Chinei e președintele nostru! Jos cu alegerile! Drumul nostru e drumul deschis de Naxalbari!*

Zidurile orașului se îngroșau acum de la lozincile lipite pe ele. Pereții clădirilor din campus, zidurile înalte ale studiourilor de film. Zidurile mai scunde aflate de o parte și de alta a străzilor din enclava lor.

Într-o noapte, Subhash l-a auzit pe Udayan intrând în casă și mergând direct la baie. A auzit sunetul apei răpăind pe podea. Subhash stătea la masa de studiu. Udayan a împins cutia de vopsea sub pat.

Subhash și-a închis caietul, apoi a înșurubat capacul stiloului.

Ce făceai adineauri?

M-am spălat puțin.

Udayan a traversat încăperea și s-a așezat pe un scaun lângă fereastră. Purta pijamale albe de bumbac. Pielea îi era umedă, părul de pe piept întunecat. Și-a pus o țigară în gură și a deschis o cutie de chibrituri. A trebuit să scapere de câteva ori până s-a aprins un băț.

Ai scris lozinci? l-a întrebat Subhash.

Cei din clasa conducătoare își pun materialele de propagandă peste tot. Lor de ce să li se permită să influențeze oamenii, iar altora nu?

Ce se întâmplă dacă te prinde poliția?

N-o să mă prindă. A deschis radioul. Dacă nu luăm atitudine în fața unei probleme, contribuim la agravarea ei, Subhash.

După o clipă de tăcere a adăugat: Vino cu mine mâine, dacă vrei.

Din nou Subhash era cel care stătea de pază. Din nou atent la fiecare sunet.

Au trecut un pod de lemn ridicat într-un punct unde Tolly's Nullah se îngusta. Era un cartier considerat prea îndepărtat pe vremea când erau mai mici, unde părinții le spuseseră să nu se aventureze.

Subhash ținea lanterna. Lumina o porțiune din zid. Era aproape de miezul nopții. Le spuseseră părinților că se duc la un film care rula la o oră târzie.

Stătea la un pas de el. Își ținea respirația. Broaștele din iaz făceau o larmă monotonă și insistentă.

Îl urmărea pe Udayan cum înmoaie pensula în cutia de vopsea. Scria, în limba engleză, *Trăiască Naxalbari!*

Udayan trasa iute literele lozincii. Dar mâna îi era nesigură, ceea ce îi îngreuna sarcina. Subhash observase asta și mai înainte, în ultimele săptămâni – un tremur ocazional atunci când fratele său regla selectorul radioului, când tăia aerul cu mâinile în timp ce spunea ceva sau când răsfoia ziarul.

Subhash și-a amintit cum se furișaseră peste zid la Tolly Club. De data aceasta, Subhash nu se mai temea că vor fi prinși. Poate că era o prostie din partea lui, dar ceva îi spunea că astfel de lucruri se pot întâmpla doar o singură dată. Și avea dreptate, nimeni n-a observat ce făceau, nimeni nu i-a pedepsit pentru asta și peste câteva minute traversau iar podul grăbiți, fumând ca să se liniștească.

De data asta, dintre ei doi numai Udayan era cuprins de euforie. Numai Udayan era mândru de ce făcuseră.

Subhash era furios pe el însuși că i se alăturase. Că încă avea nevoie să arate că e în stare s-o facă.

Se săturase de teama asta care creștea întotdeauna în el, teama că va înceta să existe și că nu avea să mai fie frate cu Udayan dacă i se împotrivea.

După terminarea studiilor, cei doi frați au ajuns ca atâția alții din generația lor, supracalificați și fără slujbă. Au început să dea meditații ca să câștige niște bani, pe care îi dădeau în casă. Udayan ținea ore de știință la un liceu tehnic, lângă Tollygunge. Părea mulțumit cu o slujbă obișnuită. Nu era interesat să-și facă o carieră.

Subhash s-a hotărât să candideze pentru niște programe doctorale în Statele Unite. Legile privind imigrația se schimbaseră, ușurând accesul studenților indieni. În timpul masteratului

începuse să se axeze pe studiul relației dintre chimie și mediu. Efectele petrolului și azotului asupra oceanelor, apelor curgătoare și lacurilor.

Și-a zis că e mai bine să abordeze subiectul cu Udayan înainte de a le spune părinților. Spera că fratele lui o să înțeleagă. I-a sugerat lui Udayan să meargă și el în străinătate, unde erau mai multe locuri de muncă și unde ar fi fost mai ușor pentru amândoi.

A amintit de universitățile de renume care îi sprijineau pe cei mai înzestrați oameni de știință ai lumii. MIT. Princeton, unde fusese și Einstein.

Dar nimic din toate astea nu l-a impresionat pe Udayan.

Cum poți să întorci spatele la tot ce se întâmplă acum? Și să pleci tocmai acolo?

E un doctorat. E vorba doar de câțiva ani.

Udayan a clătinat din cap. Dacă pleci, n-o să te mai întorci.

De unde știi?

Știu fiindcă te cunosc. Fiindcă nu te gândești decât la tine.

Subhash s-a uitat țintă la fratele lui. Acesta stătea tolănit în pat, fumând, cufundat în lectura ziarelor.

Dar ce faci tu nu crezi că e o dovadă de egoism?

Udayan răsfoia ziarul, nu s-a ostenit să-și ridice privirea.

Nu, nu cred că e o formă de egoism faptul că vreau să fac ceva important.

Toate astea nu sunt o joacă. Dacă vine poliția la noi acasă? Dacă te arestează? Ce vor crede Ma și Baba?

Pe lume sunt lucruri mai importante decât ce cred ei.

Ce e cu tine, Udayan? Sunt oamenii care te-au crescut. Care și acum te hrănesc și te îmbracă. N-ai fi nimic, dacă nu ar fi ei.

Udayan s-a ridicat și a ieșit cu pași apăsați din cameră. După câteva clipe s-a întors. S-a oprit în fața lui Subhash, cu fața plecată. Mânia, care îl apuca atât de iute, deja îi trecuse.

Tu ești cealaltă față a mea, Subhash. Nu fără ei, fără tine nu sunt nimic. Nu pleca.

A fost singura dată când a făcut o astfel de mărturisire. În glasul lui era iubire. Era nevoia de celălalt.

Dar Subhash a auzit-o ca pe o poruncă, una din numeroasele porunci cărora li se supusese toată viața lui. Un alt îndemn să facă ce făcea Udayan, să-l urmeze.

Apoi, brusc, cel care a plecat a fost Udayan. A părăsit orașul, fără să spună încotro se duce. Se întâmpla într-o vreme când școala unde lucra era închisă. I-a înștiințat pe Subhash și pe părinți despre planul lui abia în dimineața plecării.

Părea că pornește doar pentru o zi, având doar un sac de pânză pe umăr. Și bani în buzunar cât să-i ajungă pentru întoarcerea cu trenul.

Ce e asta, un fel de traseu turistic? întrebă tatăl lor. L-ai pus la cale cu prietenii?

Exact. O schimbare de decor.

De ce așa, dintr-odată?

De ce nu?

S-a aplecat să atingă tălpile părinților, spunându-le să nu-și facă griji, promițând să se întoarcă.

N-au primit vești de la el cât a fost plecat. Nici scrisori, nici altă cale de a afla dacă este viu sau mort. Deși nu vorbeau despre asta, nici Subhash, nici părinții lui nu credeau că plecase să viziteze obiective turistice. Și totuși, nu făcuseră nimic să-l oprească. S-a întors după o lună, cu un *lungi* [4] în jurul șalelor; mustața și barba care îi acopereau fața nu reușeau să ascundă cât de tare slăbise.

Tremurul degetelor se înrăutățise și devenise atât de persistent, încât uneori ceașca de ceai îi zdrăngănea pe farfurioară când o ținea în mână; era vizibil atunci când își încheia cămașa sau când lua în mână un stilou. Dimineața cearșaful era lac de sudoare pe partea lui de pat, purtând amprenta întunecată a trupului său. Într-o zi, când s-a trezit cu inima galopând și cu o erupție pe tot gâtul, au chemat un medic și i-au făcut o analiză a sângelui.

Se temeau că poate luase o boală cât stătuse la țară, malarie sau meningită. Dar s-a dovedit a fi o hipertiroidie, care putea fi ținută sub control cu ajutorul medicamentelor. Medicul a avertizat familia că tratamentul ar putea să-și facă efectul abia după ceva timp. Că trebuia urmat în mod consecvent. Că boala poate face oamenii irascibili, capricioși.

Udayan s-a însănătoșit, dar, deși trăia printre ei, o parte din ființa lui era în altă parte. Oricare ar fi fost lucrurile aflate sau văzute cât lipsise din oraș, orice ar fi făcut în timpul ăsta, păstra totul numai pentru sine.

Nu mai încerca să-l convingă pe Subhash să nu plece în America. Seara, când ascultau împreună la radio, când răsfoia ziarele, lăsa prea puțin să se vadă ce simțea. Ceva îl îmblânzise. Ceva ce nu avea nicio legătură cu Subhash sau cu vreunul dintre ei îi acapara acum gândurile.

Pe 22 aprilie 1969, de ziua lui Lenin, s-a proclamat la Calcutta un al treilea partid comunist. Membrii lui se autointitulau naxaliți, în onoarea evenimentelor de la Naxalbari. Charu Majumdar a fost numit secretar general, iar Kanu Sanyal, președintele partidului.

Pe 1 Mai o mare procesiune a umplut străzile. Zece mii de oameni au mărșăluit spre centrul orașului. S-au adunat pe Maidan, sub coloana albă, cu turlă, a monumentului Shahid Minar.

Kanu Sanyal, abia eliberat din închisoare, a apărut la o tribună și s-a adresat mulțimii entuziaste.

Cu mândrie și bucurie fără margini doresc să anunț astăzi, la această adunare, că am format un partid comunist autentic. Denumirea oficială era Partidul Comunist Indian Marxist-Leninist. PCI-ML.

Nu și-a exprimat recunoștința față de politicienii care îl eliberaseră. Eliberarea sa fusese posibilă datorită legilor istoriei. Naxalbari pusese în mișcare întreaga Indie, a spus Sanyal.

Situația revoluționară era deja pregătită, atât în țară, cât și în străinătate, le-a spus el. Un mare val revoluționar se abătea asupra lumii. Pe creasta acestui val se afla Mao Zedong.

Pe plan internațional și național reacționarii au ajuns atât de slabi, încât se năruie cu fiecare lovitură. Par puternici, dar în realitate sunt doar giganți de lut, nimic altceva decât niște tigri de hârtie.

Sarcina principală a partidului era să organizeze țărănimea. Tactica avea să fie războiul de gherilă. Dușmanul era statul indian.

Veneau cu o formă nouă de comunism, afirma Sanyal. Centrul operațiunilor avea să fie satul. *În anul 2000, adică peste numai treizeci și unu de ani, oamenii din întreaga lume se vor elibera de orice formă de exploatare a omului de către om și vor sărbători victoria mondială a marxismului, a leninismului și a gândirii lui Mao Zedong.*

Charu Majumdar nu a fost prezent la miting. Dar Sanyal le-a cerut devotament față de el,

comparându-l în înțelepciune cu Mao, punându-i în gardă în privința celor care contestau doctrina lui Majumdar.

Vom fi cu siguranță în stare să facem să strălucească un soare nou și o lună nouă pe cerul marii noastre patrii, a spus el, iar cuvintele au răsunat până departe.

În ziare apăreau fotografii făcute de la distanță ale celor veniți să asculte discursul lui Sanyal, să dea Salutul Roșu. Un strigăt de luptă lansat, o generație imortalizată pe hârtie. O bucată din Calcutta rămasă în nemișcare.

Era portretul unui oraș din care Subhash nu mai simțea că face parte. Un oraș aflat la un pas de ceva; un oraș pe care se pregătea să-l lase în urmă.

Subhash știa că Udayan fusese și el acolo. Nu-l însoțise la miting, nici Udayan nu-i ceruse să vină. În această privință, se despărțiseră deja.

Câteva luni mai târziu, Subhash se îndrepta și el către un sat; acesta era cuvântul utilizat de americani. Un cuvânt demodat, care desemna o veche așezare, un loc umil. Și totuși, satul acesta îngloba odinioară o civilizație: o biserică, un tribunal, o cârciumă, o închisoare.

Universitatea fusese la început institut agronomic. Un colegiu creat prin subvenții de stat, încă înconjurat de sere, livezi, câmpuri de porumb. Dincolo de acestea erau pășuni bogate cu iarbă cultivată științific, irigată, fertilizată și tunsă în mod regulat. Mai frumoasă chiar decât iarba care creștea între zidurile de laTolly Club.

Dar el nu mai era în Tollygunge. Se desprinsese de acolo așa cum se desprinsese în atâtea dimineți din vis: realitatea și logica lui proprie își pierdeau sensul la lumina zilei.

Diferența era atât de mare, încât cele două locuri nu puteau încăpea împreună în mintea lui Subhash. În această uriașă țară nouă părea că nu există sălaș și pentru cea veche. Nu era nimic care să le unească; el era singura verigă. Aici viața încetase să-i mai pună piedici sau să-l agreseze. Era un loc unde oamenii nu erau veșnic pe fugă, îngrămădindu-se și dând năvală ca și când i-ar fi ajuns din urmă un pârjol.

Și totuși, anumite aspecte geografice ale statului Rhode Island – un stat atât de mic față de suprafața Americii, încât pe unele hărți teritoriul pe care îl ocupa era indicat doar de vârful unei săgeți – corespundeau în linii mari cu cele ale orașului Calcutta în cadrul Indiei. Munți la nord, un ocean la est, cea mai mare parte a uscatului întinzându-se la sud și vest.

Ambele locuri se aflau aproape la nivelul mării, cu estuare unde se amesteca apa dulce cu cea sărată. A aflat că, așa cum Tollygunge, în vremuri mai îndepărtate, fusese inundat de apele mării, tot statul Rhode Island fusese odinioară acoperit cu plăci de gheață. Înaintarea și retragerea ghețarilor, care se răspândiseră și se topiseră peste New England, dislocaseră roca de bază și solul, lăsând largi trasee de grohotiș. Ei au fost cei care au creat mlaștinile și golful, dunele și morenele. Tot ei i-au dat țărmului conturul lui actual. Și-a găsit o cameră într-o casă albă, de lemn, aproape de drumul principal din localitate, cu obloane negre care încadrau ferestrele. Obloanele erau ornamentale, nu se deschideau și se închideau așa cum se făcea în Calcutta de-a lungul zilei, pentru a păstra încăperile răcoroase sau uscate, pentru a opri ploaia sau a lăsa să intre briza ori pentru a ajusta lumina în încăperi.

Locuia la etajul de sus al casei, împărțind bucătăria și baia cu un alt doctorand, pe nume Richard Grifalconi. Noaptea auzea ticăitul clar al unui ceas cu sonerie aflat la capul patului. Și pe fundal, ca o sonerie neîntreruptă, țârâitul strident al greierilor. Alte păsări îl trezeau dimineața, niște păsărele cu ciripit gingaș, dar care tot îi întrerupeau somnul.

Richard, care studia sociologia, scria editoriale pentru ziarul universitar. Când nu lucra la teza de doctorat, critica, în formulări răspicate, recenta concediere a unui profesor de zoologie care se pronunțase împotriva folosirii napalmului sau decizia de a se construi în campus un bazin de înot, în loc de a se mări numărul căminelor.

Era dintr-o familie de quakeri din Wisconsin. Părul închis la culoare îl purta strâns într-o coadă de cal și nu se obosea să-și aranjeze barba. Se uita de aproape prin ochelarii cu ramă de sârmă în timp ce-și bătea articolele la mașină cu două degete, stând la masa din bucătarie, cu o țigară aprinsă în gură.

I-a povestit lui Subhash că tocmai împlinise treizeci de ani. De dragul noilor generații se hotărâse să se facă profesor. Pe când era student plecase în Sud să protesteze împotriva discriminării în transportul public. Stătuse două săptămâni într-o închisoare din statul Mississippi.

L-a invitat pe Subhash să-l însoțească la barul din campus, unde au împărțit o cană mare de bere și au urmărit la televizor știrile din Vietnam. Richard era împotriva războiului, dar nu era comunist. I-a mărturisit lui Subhash că, pentru el, Gandhi e un erou. Udayan l-ar fi luat în râs și ar fi zis că Gandhi se dăduse de partea dușmanilor poporului. Că dezarmase India în numele eliberării.

Într-o zi, trecând pe lângă careu, Subhash l-a văzut pe Richard în mijlocul unui grup de studenți și profesori. Purta o banderolă neagră pe braț și era cățărat pe o dubă trasă pe iarbă.

Vorbind la megafon, Richard spunea că Vietnamul e o greșeală și că guvernul american nu avea niciun drept să intervină. Mai zicea că în Vietnam sufereau oameni nevinovați.

Unii dintre cei adunați acolo strigau sau ovaționau, dar cei mai mulți ascultau în liniște și aplaudau, de parcă ar fi fost la teatru. Stăteau cu fața în sus la soare, sprijiniți în coate, și îl ascultau pe Richard protestând împotriva unui război care se purta la mii de kilometri distanță.

Subhash era singurul străin. Nu mai erau acolo studenți din nicio parte a Asiei. Nu se compara deloc cu demonstrațiile care izbucneau acum în Calcutta. Mulțimi dezorganizate reprezentând partide comuniste rivale alergând de-a valma pe străzi. Scandând neînduplecat. Erau demonstrații care se soldau aproape întotdeauna cu violențe.

După ce l-a ascultat Richard câteva minute, Subhash s-a îndepărtat. Știa cât l-ar fi ironizat Udayan în clipa aia pentru dorința lui de a se proteja.

Nici el nu susținea războiul din Vietnam. Dar, ca și tatăl lui, știa că trebuia să fie atent. Știa că putea fi arestat în America pentru denunțarea politicii guvernului, poate și numai pentru că purta o pancartă. Era aici cu o viză de student, se afla la studii datorită unei burse. Fusese invitat în Statele Unite ca oaspete al lui Nixon.

Aici își amintea în fiecare zi cum se simțea în acele seri când el se furișa cu Udayan în Tolly Club. De data asta fusese primit oficial, dar, vigilent, rămânea în prag. Știa că ușa se putea închide printr-un hazard, așa cum se deschisese. Știa că putea fi trimis înapoi de unde venise și că erau destui care i-ar lua locul.

Mai erau câțiva indieni la universitate, majoritatea burlaci, ca și Subhash. Dar, din câte știa, el era singurul din Calcutta. A cunoscut un profesor de economie pe nume Narasimhan, care era din Madras. Era însurat cu o americancă și avea doi băieți bronzați, cu ochi deschiși la culoare, care nu semănau cu niciunul dintre părinții lor.

Narasimhan purta perciuni groși și pantaloni evazați. Soția lui avea un gât frumos, cercei lungi, din mărgele, și părul roșu și tuns scurt. Subhash îi văzuse pe toți pentru prima dată în curtea universității. Erau singurele persoane care stăteau în după-amiaza aceea de sâmbătă în careul cu gazon, mărginit de copaci din mijlocul campusului. Băieții băteau mingea pe iarbă cu tatăl lor. Cum făceau odată Subhash și Udayan pe terenul aflat dincolo de mlaștină, deși tatăl lor nu-i însoțise niciodată acolo. Soția stătea întinsă pe o pătură pe iarbă, fumând, desenând ceva într-un caiet.

Deci Narasimhan se căsătorise cu această femeie, în loc să ia vreo fată din Madras, aleasă de familia lui. Subhash se întreba cum reacționaseră ai lui. Se întreba dacă ea fusese vreodată în India. Și, dacă da, oare îi plăcuse sau, dimpotrivă, ura țara aia? Privind-o, nu-și putea da seama.

Mingea s-a rostogolit spre Subhash, care le-a trimis-o înapoi cu o lovitură de picior, dând să plece mai departe.

Tu trebuie să fii noul student de la chimie marină, i s-a adresat Narasimhan, înaintând spre el și strângându-i mâna. Subhash Mitra?

Da.

Din Calcutta?

A dat din cap că da.

Am sarcina să mă ocup de tine. Și eu m-am născut la Calcutta, a spus Narasimhan, adăugând că încă înțelege două-trei vorbe în bengali.

Subhash l-a întrebat unde anume locuiește în Rhode Island și dacă stă aproape de campus.

Narasimhan a clătinat din cap. Casa lor era mai aproape de Providence. Soția lui, Kate, era studentă la Facultatea de Design din Rhode Island.

Și tu? Unde anume stă familia ta în Calcutta?

În Tollygunge.

Aha, acolo unde este clubul de golf.

Da.

Stai la cămin?

Am preferat o locuință cu bucătărie. Voiam să-mi fac singur de mâncare.

Și te-ai obișnuit? Ți-ai făcut prieteni?

Câțiva.

Te împaci cu frigul?

Deocamdată da.

Kate, scrie-i numărul nostru de telefon, te rog.

Ea a deschis caietul la sfârșit și a rupt o filă. A notat numărul și i-a întins hârtia lui Subhash.

Dacă ai nevoie de ceva, sună, i-a spus Narasimhan, bătându-l pe umăr, după care s-a întors la băieții lui.

Mulțumesc.

O să te invit zilele astea la un orez cu iaurt gătit de mine, i-a strigat Narasimhan.

Dar invitația n-a mai venit niciodată.

Campusul Facultății de Oceanografie, unde se țineau cele mai multe din cursurile lui, dădea spre Golful Narragansett. În fiecare dimineață autobuzul în care urca lăsa satul în urmă, mergând pe o șosea ce străbătea pădurea și unde se vedeau cutii poștale bătute în pari, cu

toate că nu se zăreau mereu și casele. Trecea de niște semafoare și de un turn de observație din lemn înainte de a o lua la vale spre golf.

Autobuzul traversa apoi un estuar sinuos, ajungând într-o zonă care părea mai îndepărtată. Acolo aerul era într-un asemenea neastâmpăr, încât ferestrele autobuzului zdrăngăneau. Până și calitatea luminii era diferită.

Clădirile laboratoarelor erau ca niște mici hangare, structuri cu acoperișul plat, făcute din metal ondulat cenușiu. Acolo studia gazele care se dizolvau în apa mării, izotopii care se găseau în sedimente adânci. Iodul prezent în alge, carbonul din plancton, cuprul din sângele crabilor.

La poalele campusului, la baza unei coline abrupte, era o mică plajă presărată cu pietre de culoare cenușie cu galben, unde îi plăcea să-și ia prânzul. De acolo se vedeau golful și cele două poduri care duceau către insule aflate mai departe de țărm. Podul Jamestown se vedea foarte bine, Podul Newport, aflat la câțiva kilometri depărtare, se zărea mai estompat. În zilele noroase, sunetul unei sirene de ceață străpungea la răstimpuri aerul, semănând cu cel făcut de cochiliile mari de melci în care suflau oamenii la Calcutta ca să alunge răul.

Unele dintre insulele mici, la care se ajungea doar cu barca, nu aveau electricitate și apă curentă. În astfel de condiții, după cum i se spusese, le plăcea anumitor americani bogați să-și petreacă verile. Pe una dintre ele era loc doar pentru un far, nimic mai mult. Toate insulele, cât erau de mici, aveau nume: Răbdare și Prudență, Vulpe și Capră, Iepure și Trandafir, Speranță și Disperare.

În vârful dealului, cum urcai dinspre plajă, era o biserică îmbrăcată în șindrilă albă, dispusă în formă de fagure. Partea centrală continua cu o clopotniță. Vopseaua se scorojise, fiindcă lemnul de sub ea absorbise atâta sare din aer, îndurase atâtea furtuni purtate spre coasta statului Rhode Island.

Într-o după-amiază a avut surpriza să vadă mai multe mașini aliniate la marginea drumului, acolo unde acesta ajungea în vârful pantei. A văzut că ușile de la intrare ale bisericii erau pentru prima dată deschise. Afară se afla un grup de oameni, adulți și copii laolaltă, nu mai mult de douăzeci.

A zărit o pereche de vârstă mijlocie, proaspăt căsătoriți. Un mire cu păr cărunt, cu o garoafă la rever, și o femeie într-o jachetă și o fustă de un albastru pal. Stăteau zâmbind pe treptele bisericii, aplecând capul când cei din grup aruncau cu orez. Păreau mai potriviți ca părinți ai mirilor, mai apropiați de generația părinților decât de a lui.

A presupus că erau la a doua căsătorie. Doi oameni care schimbaseră un partener pe un altul

nou, împărțindu-se în două, cu legăturile din viața lor retezate și în același timp duplicate, ca la celule. Sau poate că își pierduseră perechea la jumătatea vieții. O văduvă și un văduv cu copii mari, recăsătorindu-se și refăcându-și viața.

Dintr-un motiv sau altul, biserica îi amintea de mica moschee de pe colț din cartierul lor din Tollygunge. Tot un loc de cult destinat altora, care servise ca punct de reper în viața lui.

Într-o zi, când biserica era goală, Subhash a urcat poteca de piatră care ducea la intrare. Simțea un imbold ciudat de a o cuprinde cu brațele; proporțiile erau reduse atât de sever, încât nu părea cu mult mai lată decât deschiderea brațelor lui. Singura intrare era ușa boltită din față, de culoare verde-închis. Deasupra ei, ferestrele, și ele rotunjite, erau înguste ca niște fante. Atât cât să scoți o mână afară, nu și capul.

Ușa era încuiată, așa că a făcut înconjurul clădirii, ridicându-se pe vârfuri și uitându-se prin ferestre. Unele dintre ochiurile de geam erau din sticlă roșie, intercalate cu altele incolore.

Înăuntru a văzut strane cenușii, tivite cu bordură de culoare roșie. Era un interior pur și în același timp vibrant, scăldat în lumină. Ar fi vrut să intre și să se așeze, să simtă pereții palizi în jurul lui. Și tavanul simplu, în unghi ascuțit, deasupra capului.

Se întreba cum arătau în timpul ceremoniei cei doi pe care îi văzuse. Și-i imagina stând unul lângă altul.

Atunci s-a gândit pentru prima oară la propria lui căsătorie. Pentru prima oară, poate pentru că în Rhode Island simțea mereu că o parte din el lipsește, și-a dorit un tovarăș de viață.

Se întreba ce fel de femeie îi vor alege părinții lui. Se întreba când se va întâmpla. Căsătoria presupunea întoarcerea la Calcutta. În privința asta nu prea se grăbea.

Era mândru că venise singur în America. Că învăța să trăiască aici la fel cum învățase, probabil, odinioară să stea în picioare, să umble și să vorbească. Își dorise atât de mult să plece din Calcutta, nu numai de dragul studiilor, dar mai ales – și acum recunoștea în sinea lui – ca să facă un pas pe care Udayan nu avea să-l facă niciodată.

La urma urmei, asta îl motivase. Însă motivația în sine nu-l pregătise în niciun fel. Fiecare zi, deși îi crea o rutină, părea nesigură, o improvizație. Aici, în acest loc înconjurat de mare, era purtat tot mai departe de punctul său de origine. Aici, despărțit de Udayan, rămânea străin de atâtea lucruri.

De cele mai multe ori Richard lipsea la ora cinei, dar, dacă se întâmpla să fie acasă, accepta

invitația lui de a lua masa împreună, aducându-și scrumiera și un pachet de țigări, oferindu-i una dintre berile lui în timp ce Subhash gătea curry și fierbea o oală de orez. În schimb, Richard a început să-l ia pe Subhash, o dată pe săptămână, la supermarketul din oraș, făcând pe din două cheltuiala cu alimentele.

Într-un weekend, când au simțit amândoi nevoia să ia o pauză de la învățat, Richard l-a dus cu mașina într-o parcare goală din campus și l-a învățat să schimbe vitezele ca să-și poată lua permis de conducere și să folosească mașina atunci când avea nevoie.

Când a decis că este pregătit, Richard l-a lăsat să conducă prin oraș, îndrumându-l către Point Judith, acel colț al statului Rhode Island care nu se învecina decât cu marea. Era palpitant să manevreze mașina, încetinind la câte un semafor și apoi accelerând din nou pe drumul părăsit care urma coasta.

A traversat Galilee, unde bărcile de pescuit veneau și plecau, a trecut pe lângă mlaștini lagunare, în care bărbații intrau cu cizme de cauciuc ca să adune scoici. Pe lângă barăci închise, ale căror meniuri constând în fructe de mare prăjite erau pictate la fel ca grafitti, pe pereții exteriori. Au ajuns la un far înălțat pe o colină acoperită cu iarbă. Stânci negre, îmbrăcate în alge, un steag care se zbătea ca o flacără pe cer.

Sosieră tocmai la timp ca să vadă soarele apunând în spatele farului, spuma albă a valurilor revărsându-se peste pietre, steagul și apa sclipind albastră și încrețită. Au ieșit din mașină să fumeze o țigară și să simtă pe față stropii de sare.

Au vorbit despre My Lai [5]. Detaliile tocmai apăruseră în presă. Se vorbea despre crimă în masă, trupuri zăcând în șanțuri, un locotenent american anchetat.

Va avea loc un protest în Boston. Am prieteni la care putem rămâne peste noapte. Ce-ar fi să vii cu mine?

Nu prea cred.

Nu ești împotriva războiului?

Nu e treaba mea să protestez.

Subhash a descoperit că poate fi sincer cu Richard. El îl asculta, în loc să-l contrazică. Nu încerca pur și simplu să-l convertească.

În timp ce se întorceau în sat, Richard l-a întrebat despre India, despre sistemul de caste și despre sărăcia de acolo. Cine era de vină?

Nu știu. În ziua de azi toți dau vina pe ceilalți.

Dar există o soluție? Care este poziția guvernului?

Subhash nu știa cum să-i descrie unui american politica agitată din India, structura ei socială complicată. I-a spus că este o țară străveche, dar în același timp tânără, care încă se luptă să-și descopere identitatea. Cu fratele meu ar trebui să discuți despre asta, a adăugat el.

Ai un frate?

A dat din cap că da.

N-ai vorbit niciodată despre el. Cum îl cheamă?

A făcut o pauză înainte de a răspunde, apoi a rostit numele lui Udayan pentru prima dată de când sosise în Rhode Island.

Ei bine, ce-ar spune Udayan?

Ar spune că problema e economia agrară bazată pe un sistem feudal. Că țara are nevoie de o structură egalitară. De reforme funciare mai bune.

Sună a model chinez.

Așa și este. Fratele meu susține mișcarea Naxalbari.

Naxalbari? Ce-i asta?

Peste câteva zile în cutia lui poștală de la facultate Subhash a găsit o scrisoare de la Udayan. Paragrafe scrise în bengali, cerneală albastru-închis pe albastrul mai pal al aerogramei. Fusese expediată în octombrie; acum era noiembrie.

> *Dacă această misivă ajunge la tine, distruge-o după ce citești. Nu are rost să ne punem în pericol nici tu, nici eu. Dar, cum singura mea șansă de a invada Statele Unite este prin corespondență, nu pot rezista tentației. Tocmai m-am întors dintr-o nouă călătorie în afara orașului. M-am întâlnit cu tovarășul Sanyal. Am avut ocazia să stau cu el, să-i vorbesc. A trebuit să fiu legat la ochi. Am să-ți povestesc într-o bună zi.*
>
> *De ce nu dai niciun semn? Fără îndoială că te captivează flora și fauna celei mai*

mari puteri capitaliste a lumii. Dar, dacă reușești să te desprinzi, încearcă să te faci util. Am auzit că mișcarea împotriva războiului este în plin avânt.

Aici lucrurile evoluează încurajator. Se alcătuiește o Gardă Roșie, care colindă satele, răspândind citate din Mao Zedong. Generația noastră constituie avangarda; lupta studenților este parte a luptei armate țărănești, spune Majumdar.

Vei găsi la întoarcere o țară nouă, o societate mai dreaptă, sunt încredințat de asta. Și o casă nouă, de altfel. Tata a făcut un împrumut la bancă. S-au apucat să clădească pe lângă casa existentă. Lor li se pare că este necesar. Că n-o să ne căsătorim și să ne întemeiem o familie sub același acoperiș, dacă rămâne casa așa cum este.

Eu le-am zis că e o risipă, o extravaganță, dacă tu nici măcar nu mai trăiești aici. Dar nu m-au ascultat și acum e prea târziu, au chemat deja un arhitect și au fost montate schelele; ei susțin că totul va fi gata într-un an sau doi.

Zilele sunt triste fără tine. Și, cu toate că refuz să te iert pentru că nu susții o mișcare care nu va face decât să îmbunătățească viața a milioane de oameni, sper că tu mă vei ierta că te bat la cap. Vrei, te rog, să faci mai degrabă ce ai de făcut pe acolo și să vii înapoi? Te îmbrățișez, fratele tău.

Încheiase cu un citat: *Războiul va aduce revoluția; revoluția va pune capăt războiului.*

Subhash a recitit scrisoarea de mai multe ori. Era ca și cum Udayan ar fi fost acolo, vorbindu-i, tachinându-l. Simțea afecțiunea, loialitatea unuia față de celălalt, întinsă peste jumătate de lume. Întinsă până la punctul de rupere de tot ce stătea acum între ei, dar în același timp refuzând să cedeze.

Poate că scrisoarea ar fi fost în siguranță printre obiectele lui personale din Rhode Island. Era scrisă în bengali, ar fi putut foarte bine să fie ceva păstrat de Subhash. Dar știa că Udayan avea dreptate și că, dacă ajungea pe mâini străine, conținutul ei și referirea la Sanyal îi puteau pune în primejdie pe amândoi. A doua zi a luat-o la laborator, zăbovind acolo cu un pretext oarecare până după cursuri, așteptând să rămână singur. A așezat-o ceremonios pe blatul negru, de piatră, și a scăpărat un chibrit, uitându-se cum se înnegresc marginile hârtiei, cum dispar cuvintele fratelui său.

Studiez aici procese chimice care au loc numai în estuare, sedimente care se oxidează în timpul refluxului. Benzi de plajă-barieră merg paralel cu uscatul.

Sulfura de fier lasă mari pete negre pe nisip.

Oricât de ciudat ar suna, atunci când cerul este acoperit cu nori joși, ceva din peisajul de coastă de aici – apa și ierburile, mirosul de bacterii pe care îl simt când vizitez terasele mlăștinoase – mă duce cu gândul acasă. Îmi amintesc de mlaștină, de culturile de orez. Desigur, aici nu crește orez. Numai midii și scoici mai mărunte, care sunt printre tipurile de crustacee preferate de americani.

Ei numesc iarba din mlaștini „spartină". Am aflat azi că are glande speciale pentru eliminarea sării, astfel că de multe ori e acoperită cu depuneri de cristale. Melcii se plimbă în sus și în jos pe tulpini. Crește pe aici de mii de ani, pe depozitele de turbă. Rădăcinile ei stabilizează țărmurile. Se înmulțește prin răspândirea rizomilor, știai? În genul mangrovelor care creșteau odată din abundență în Tollygunge. Am simțit că trebuie să-ți povestesc despre asta.

Gazonul din curtea interioară a campusului era acum acoperit parcă de o mare de rugină, iar frunzele moarte alergau și se înălțau în bătaia vântului. Subhash înota până la glezne în covorul lor gros. Uneori frunzele se ridicau în jurul lui, ca și cum sub ele era îngopat ceva viu, care amenința să-și arate fața înainte de a-și găsi din nou liniștea.

Luase permisul de conducere și avea cheile de la mașina lui Richard. Richard plecase cu autobuzul să-și viziteze familia de Ziua Recunoștinței. Campusul era închis și nu avea unde să se ducă; chiar și biblioteca și clubul studenților erau închise pentru câteva zile.

După-amiaza urca în mașină și pornea fără nicio destinație în minte. Trecea podul spre Jamestown, mergea până la Newport și înapoi. Asculta la radio muzică pop, buletine meteo pentru cei aflați pe uscat și pe mare. *Vântul bate din direcția nord, cu viteză de 20 până la 30 de kilometri pe oră, iar după-amiază va sufla dinspre nord-est. Valurile măsoară 60 până la 120 centimetri înălțime. Vizibilitatea e cuprinsă între 2 și 5,5 mile marine.*

Se însera devreme, la ora cinci deja circula cu farurile aprinse. Într-una din seri, când s-a făcut ora cinei, s-a hotărât să mănânce o parmigiana de vinete la un restaurant italian unde mergea uneori cu Richard. S-a așezat la bar, bând bere, luând din mâncarea aceea grea și urmărind o partidă de fotbal american la televizor. Era unul din puținii clienți. I s-a spus, pe când achita nota de plată, că restaurantul o să fie închis de Ziua Recunoștinței.

În ziua respectivă drumurile erau pustii, tot orașul se odihnea. Nu se simțea nimic din ce se întâmpla cu un asemenea prilej, nimic din felul cum se sărbătorea. Nu auzise de nicio procesiune, de nicio festivitate publică. În afară de mulțimea adunată pentru un meci de fotbal în campus, nu era nimic de observat.

A străbătut cartiere rezidențiale, zone unde locuiau unii dintre profesorii facultății. A văzut fum ieșind pe hornuri, mașini cu numere de înmatriculare din diferite state, parcate de-a lungul străzilor presărate cu frunze.

A mers mai departe până la Canalul Charlestown, unde spartina căpătase o ușoară culoare cafenie. Soarele deja coborâse de pe boltă, iar lumina era acum orbitoare. Ajungând la o baltă cu apă sărată, a oprit mașina la marginea drumului.

În ierburi, confundându-se cu nuanțele lor, se afla un stârc, destul de aproape pentru ca Subhash să-i poată observa mărgeaua ca de chihlimbar a ochiului, corpul de culoarea ardeziei, rumenit de lumina târzie a după-amiezii. Gâtul avea forma literei S, iar pliscul ascuțit semăna cu cuțitul din alamă pentru deschis scrisori pe care i-l dăruiseră părinții la plecarea din India.

A coborât geamul. Stârcul stătea nemișcat, dar deodată a început să-și întindă și să-și coboare gâtul curbat ca și când ar fi fost conștient de privirile lui Subhash. Egretele din Tollygunge, care răscoleau apa mâloasă când își vânau hrana, erau mai uscățive. Nu la fel de bine proporționate, la fel de imperiale ca pasărea aceea.

Îi făcea plăcere să o urmărească: penele de pe piept îi atârnau când își cobora capul către apă, pășind rar pe picioarele lungi și frânte spre înapoi.

Nu voia decât să stea în mașină și să se uite la pasărea care stătea acolo, privind către mare. Dar pe drumul îngust de pământ, de obicei pustiu, se apropia din spate o mașină care voia să depășească, obligându-l să înainteze. Până când s-a întors, pasărea zburase.

În după-amiaza următoare Subhash a revenit în același loc. A pornit pe jos de-a lungul mlaștinii, căutând din ochi silueta păsării. A rămas privind orizontul pe când lumina s-a făcut aurie și soarele a început să apună. Se întreba dacă nu cumva pasărea a zburat în altă parte pentru iernat. Apoi a auzit deodată un croncănit aspru, repetat.

Era stârcul care trecea în zbor pe deasupra apei, cu aripile lui mari bătând rar și hotărât, părând stingher și totodată slobod. Gâtul lung și-l ținea strâns și picioarele închise la culoare atârnau în urma corpului. Pe fundalul tot mai întunecat al cerului silueta păsării era neagră, i se vedeau clar zimții penelor din vârful aripilor și ghearele răsfirate. S-a întors și a treia zi, dar nu l-a mai zărit nicăieri. Pentru prima dată în viață a simțit o dragoste neputincioasă.

Începea un nou deceniu: anii ’70. Iarna, când copacii erau goi, iar pământul înghețat era acoperit de zăpadă, a sosit o a doua scrisoare de la Udayan, de data asta închisă într-un plic.

Subhash a rupt plicul și a găsit înăuntru o fotografie mică, alb-negru, în care apărea o tânără femeie. Stătea în picioare, iar brațele subțiri erau încrucișate la piept.

Avea un aer degajat, dar și oarecum sceptic. Capul îl ținea întors în semiprofil, avea buzele strânse, dar jucăușe, cu un zâmbet ușor strâmb. Părul era împletit într-o coadă adusă în față, pe un umăr. Pielea îi era smeadă.

Era fascinantă, fără a fi frumoasă. Nu semăna deloc cu fetele serioase la care mama le atrăgea atenția lui Udayan și lui Subhash la nunți, pe vremea când erau la facultate. Poza era un instantaneu surprins undeva pe străzile Calcuttei, în fața unei clădiri pe care el nu o recunoștea. Se întrebă dacă Udayan fusese cel care o fotografiase. Dacă el inspirase expresia jucăușă de pe fața ei.

Scrisoarea de față ține locul unei prezentări oficiale și anunț mai oficial n-ai să primești din partea mea. Dar era timpul să ți-o prezint. O cunosc de câțiva ani. Am ținut ascunsă legătura noastră, dar știi și tu cum e. O cheamă Gauri și se pregătește să-și ia diploma în filosofie la Presidency. Este o fată din Calcutta de Nord, de pe Cornwallis Street. I-au murit ambii părinți și locuiește cu fratele ei, care îmi e prieten, și cu câteva rude. Îi plac mai mult cărțile decât bijuteriile și sariurile. Îmi împărtășește convingerile.

Ca și Președintele Mao, eu resping ideea căsătoriilor aranjate. Ăsta e, trebuie să recunosc, un lucru pe care îl admir la lumea occidentală.

Așa că m-am căsătorit cu ea. Nu-ți face griji, în afară de faptul că am fugit cu ea nu mai există motive de rușine. Nu ești pe cale să devii unchi.

Cel puțin, nu acum. Prea mulți copii sunt victime ale structurii noastre sociale defectuoase. Este primul lucru care trebuie îndreptat.

Regret că nu ai putut fi de față, dar n-ai ratat nicio petrecere. Ne-am căsătorit la oficiul stării civile. Pe Ma și Baba i-am pus în fața faptului împlinit, ca și pe tine. Le-am spus așa: ori o acceptați și atunci ne întoarcem la Tollygunge împreună, ori trăim ca soț și soție în altă parte.

Ei sunt încă în stare de șoc, supărați pe mine, dar și pe Gauri, fără niciun motiv; oricum, stăm acum cu ei și învățăm să conviețuim noi cu ei și ei cu noi. Ei nu pot îndura gândul de a-ți spune ce am făcut. Așa că ți-am spus eu.

În finalul scrisorii, îl ruga pe Subhash să cumpere câteva cărți pentru Gauri, explicând că ar fi

mai ușor de găsit în State. *Nu te deranja să le pui la poștă, că se vor rătăci sau vor fi furate. Adu-le cu tine. Cred că vii să mă feliciți cât mai repede, nu-i așa?*

De data asta nu a mai recitit scrisoarea. O dată era de ajuns.

Deși Udayan avea o slujbă, era greu să se întrețină și pe el însuși, darămite o familie. Nu avea nici douăzeci și cinci de ani. Și, deși în curând casa avea să fie suficient de mare, lui Subhash această hotărâre i se părea pripită, prematură, impusă pur și simplu părinților lui. Și era uimit că lui Udayan, atât de devotat activității lui politice, atât de disprețuitor față de convenții, i s-a făcut brusc de însurătoare.

Udayan nu numai că se căsătorise înaintea lui Subhash, dar luase de soție o femeie aleasă de el. Făcuse de capul lui un pas despre care Subhash credea că decizia le aparține părinților. Era încă o împrejurare în care Udayan i-o luase înainte, nepăsându-i de faptul că era al doilea născut. Încă o împrejurare în care făcuse așa cum voia el.

Pe spatele fotografiei Udayan scrisese data. Era mai veche de un an, din 1968. Udayan o cunoscuse și se îndrăgostise de ea când Subhash era încă în Calcutta. În tot acest timp o păstrase pe Gauri doar pentru el.

Subhash a distrus și scrisoarea asta. Fotografia a păstrat-o, ascunsă între ultimele pagini ale unui manual, ca o dovadă a ceea ce făcuse Udayan.

Din când în când o scotea și se uita la ea. Se întreba când o va întâlni pe Gauri și cum i se va părea acum, că între ei exista o legătură. Și o parte din el încerca din nou un sentiment de înfrângere în fața lui Udayan, care își găsise o asemenea fată.

II.

De obicei ea rămânea în balcon și citea sau stătea într-o cameră alăturată când fratele ei și Udayan învățau împreună, fumând și bând ceai. Manash se împrietenise cu el la Universitatea din Calcutta, unde urmau amândoi cursurile masterale la facultatea de fizică. O bună parte din timp cărțile despre comportamentul lichidelor și gazelor zăceau neglijate, pe când ei vorbeau despre repercusiunile mișcării Naxalbari și comentau evenimentele zilei.

Discuțiile alunecau apoi spre revoltele din Indochina și din țările Americii Latine. În cazul Cubei, acolo nici măcar nu era vorba despre o mișcare de masă, susținea Udayan. Doar un mic grup care ataca țintele juste.

Peste tot în lume studenții prindeau avânt, protestând la adresa sistemelor de exploatare. Era încă o ilustrare a celei de-a doua legi a mișcării formulate de Newton, glumea el. Forța este egală cu masa ori cu accelerația.

Manash era sceptic. Ce puteau pretinde ei, studenți de la oraș, că știu despre viața țăranilor?

Nimic, răspundea Udayan. Trebuie să învățăm de la ei.

L-a văzut prin ușa deschisă. Înalt, dar firav, arătând, la cei douăzeci și trei de ani, un pic mai în vârstă. Veșmintele îi atârnau largi. Purta kurta, dar și cămăși cu croială europeană, într-o manieră neglijentă, cu nasturii de sus descheiați, poalele scoase din pantaloni, mânecile suflecate până deasupra coatelor.

Stătea în camera unde se asculta la radio. Pe patul care servea drept canapea și în care dormea noaptea Gauri. Brațele îi erau subțiri, degetele prea lungi pentru ceștile mici de porțelan în care ai ei îi serveau ceaiul și pe care el le golea doar din câteva înghițituri. Avea părul ondulat, sprâncenele groase, ochii galeși și negri.

Mâinile lui păreau o prelungire a vocii, mereu în mișcare, înfrumusețând lucrurile pe care le spunea. Chiar și când discuta în contradictoriu zâmbea lesne. Dinții de sus îi erau ușor încălecați, de parcă avea prea mulți. De la început s-a simțit atrasă de el.

Nu vorbea niciodată cu Gauri dacă se întâmpla ca ea să treacă în grabă prin cameră.

Fără nicio privire, fără să dea vreun semn că știe că e sora lui Manash, până într-o zi când servitorul era plecat după treburi, iar Manash a rugat-o pe Gauri să le facă niște ceai.

N-a găsit nicio tavă pe care să pună ceștile. Le-a adus în mână, deschizând ușa camerei cu umărul. Privind la ea o clipă mai mult decât era nevoie, Udayan și-a luat ceașca de ceai din

mâinile ei.

Avea șanțul dintre gură și nas adâncit și bine ras. Încă privind-o, i s-a adresat pentru prima oară.

Unde studiezi? a întrebat-o.

Cum ea învăța la Presidency, iar Universitatea din Calcutta era chiar alături, îl căuta din priviri în curtea campusului, printre tarabele cu cărți sau la mesele din cafenea atunci când mergea acolo cu vreun grup de prieteni. Ceva îi spunea că nu se ducea la cursuri la fel de regulat ca ea. A început să se uite după el din balconul generos care înconjura ambele laturi ale apartamentului bunicilor și dădea spre intersecția unde începea Cornwallis Street. A devenit o ocupație pentru ea.

Apoi, într-o zi, l-a reperat, uimită că știa care dintre sutele de capete brunete era al lui. Se oprise la colțul de peste drum să cumpere un pachet de țigări. Apoi a traversat strada, ducând pe umăr sacul de bumbac în care își ținea cărțile, uitându-se în ambele sensuri, și s-a îndreptat spre apartamentul lor.

Ea s-a ghemuit după balustrada filigranată, în spatele hainelor întinse la uscat pe sârmă, temându-se că va ridica ochii și o va zări. Două minute mai târziu a auzit pași urcând scările și apoi zăngănitul ciocănelului de fier de la ușa apartamentului. A auzit ușa deschizându-se și pe servitor invitându-l înăuntru.

În după-amiaza aceea se întâmplase ca toți ai casei, inclusiv Manash, să fie plecați; ea era singură și citea. Se întreba dacă o să plece, dat fiind că Manash nu era acolo. În schimb, o clipă mai târziu el a apărut în balcon.

Nu mai e nimeni acasă? a întrebat.

Ea a clătinat din cap.

Atunci, vrei să stai de vorbă cu mine?

Rufele erau umede, unele dintre fustele și bluzele ei erau prinse în cârlige pe sârmă. Materialul bluzelor era croit după forma bustului, a sânilor ei. El a desprins una dintre bluze și a mutat-o mai încolo ca să facă loc.

A făcut totul cu mișcări încete, din pricina unui tremur ușor al degetelor, care îl silea să se concentreze mai mult decât ar fi avut nevoie altcineva pentru a duce treaba asta la bun sfârșit.

Stând lângă el, a observat cât era de înalt și că era puțin adus de spate și cu fața ușor aplecată. Subhash a scăpărat un băț pe o latură a cutiei de chibrituri și și-a aprins o țigară, ducându-și mâna căuș la gură când a tras din ea. Servitorul a adus biscuiți și ceai.

Cuprindeau cu privirea întreaga intersecție de la înălțimea celor patru etaje. Stăteau unul lângă celălalt, amândoi aplecați peste balustradă. Împreună își plimbau ochii peste clădirile de piatră, cu grandoarea lor apusă, care se aliniau de o parte și de alta a străzilor. Peste coloanele vetuste, cu cornișele degradate și culorile lor murdare.

Ea își sprijinea fața pe bariera discretă a mâinii. Brațul lui atârna peste balustradă, cu țigara aprinsă între degete. Mânecile tunicii punjabi erau suflecate, lăsând să se vadă venele de la încheietura mâinii până la îndoitura cotului. Erau proeminente, străbătute de sânge cenușiu-verzui, ca niște arcade ascuțite sub piele.

Era ceva primitiv în aglomerația aceea de ființe umane, toate roind în același timp: mergând pe jos, călătorind în autobuze și tramvaie, trăgând ricșe sau stând așezate în ele. Pe partea cealaltă a străzii se înșirau mai multe magazine cu bijuterii din aur și argint, cu pereții și tavanele acoperite cu oglinzi. Întotdeauna înțesate de familii de cumpărători, reflectați la nesfârșit, comandând podoabe de nuntă. Mai era și atelierul unde se duceau haine la călcat. Magazinul de la care Gauri își cumpăra cerneală și caiete. Prăvălii înguste cu dulciuri, cu tăvi de bunătăți înțesate de muște.

Un *paanwallah* [6] stătea cu picioarele încrucișate la un colț, sub un bec gol, întinzând pastă albă de chitră pe stive de frunze de betel. Un agent de circulație stătea în mijlocul intersecției, cu casca pe cap, cățărat pe micul lui piedestal. Sufla în fluier și-și flutura brațele. Larma făcută de atâtea motoare, de atâtea scutere și camioane și autobuze și mașini le umplea auzul.

Îmi place priveliștea, a spus el.

Din acest balcon, i-a mărturisit, observase ea lumea, tot ce însemna viață. Procesiuni politice, festivități de stat, vizite ale demnitarilor străini. Fluxul spectaculos de vehicule, care începea în fiecare zi în zori. Poeții și scriitorii orașului, purtați pe acolo după moarte, cu trupurile acoperite de flori. Pietonii înotând în apă până la genunchi pe străzi în timpul musonului.

Toamna defilau pe acolo efigiile zeiței Durga și iarna venea sărbătoarea lui Saraswati. Maiestuoasele lor statui de lut erau întâmpinate în oraș în duruitul tobelor dhak și în sunet de trâmbițe. Erau aduse pe platformele camioanelor, iar la sfârșitul sărbătorilor erau scoase din oraș și scufundate în fluviu. Chiar în acele zile aveau loc marșuri studențești care porneau din College Street. Grupuri de solidaritate cu revolta de la Naxalbari, purtând steaguri și pancarte, agitându-și pumnii în aer.

El a observat scaunul pliant pe care stătuse Gauri. Avea, în chip de șezut, o bucată lăsată de material în dungi, ca o praștie. Lângă el zăcea uitată o carte. Un volum de Descartes, *Meditații despre filosofia primă*. A ridicat-o de jos.

Citești aici, cu tot vacarmul ăsta în jur?

Mă ajută să mă concentrez, a răspuns ea.

Era obișnuită cu zgomotul, când învăța, când dormea; era acompaniamentul neîntrerupt al vieții, al gândurilor ei, o larmă constantă, mai liniștitoare decât ar fi fost liniștea. În casă, neavând o cameră ai ei, îi era mai greu. Dar balconul îi aparținuse dintotdeauna.

Când era mică, i-a povestit ea, se dădea jos din pat noaptea, iar bunicii o găseau de dimineață dormind dusă în balcon, cu fața lipită de filigranele înnegrite, întinsă pe pardoseala de piatră. Netulburată de uruitul mașinilor din stradă. Îi plăcea pe-atunci să se trezească afară, nu ocrotită de pereți și tavane. Prima oară, văzând că lipsea din pat, bunicii au crezut că a dispărut. Au trimis oameni în jos la stradă să o caute, strigându-i numele.

Și? a întrebat Udayan.

Au descoperit că eram aici, încă adormită.

Bunicii tăi nu ți-au cerut să nu mai faci asta niciodată?

Nu, atât timp cât nu era prea frig sau ploaie; mi-au lăsat și o plapumă acolo.

Deci balconul este pentru tine copacul Bodhi, unde atingi iluminarea.

Ea a ridicat din umeri.

Privirea i-a alunecat peste paginile pe care le citea.

Ce ne spune domnul Descartes despre lume?

I-a împărtășit ce știa. Despre limitele percepției și experimentul cu bucata de ceară. Ținută la căldură, ceara își păstra esența, chiar dacă aspectul ei fizic se schimba. Mintea, nu simțurile, poate percepe acest lucru, a spus ea.

Gândirea este superioară vederii?

Pentru Descartes, da.

Ai citit din Marx?

Puțin.

De ce studiezi filosofia?

Mă ajută să înțeleg lucrurile.

Dar de ce e importantă?

Platon spune că scopul filosofiei este să ne învețe cum să murim.

Nu e nimic de învățat dacă nu trăim. În moarte suntem egali. Acesta e avantajul ei asupra vieții.

I-a înapoiat cartea după ce a închis-o, făcând-o să piardă pagina la care rămăsese.

Iar astăzi o diplomă nu folosește la nimic în țara asta.

Și tu faci un masterat în fizică, a replicat ea.

Pentru că asta își doresc părinții. Pentru mine nu contează.

Ce contează pentru tine?

A privit în jos, spre stradă, arătând cu un gest în direcția ei.

Acest oraș imposibil al nostru.

A schimbat subiectul, întrebând-o despre celelalte rude care mai locuiau cu ea și cu Manash: doi unchi cu soțiile, fiecare cu copiii lor. Bunicii materni, cărora le aparținuse odată apartamentul, muriseră, ca și părinții ei. Surorile mai mari locuiau în alte părți, împrăștiate care încotro acum, că se căsătoriseră.

Ați crescut toți aici?

Ea a clătinat din cap. Nu, au fost mai multe case, în Bengalul de Est, în Khulna, în Faridpur, unde părinții și surorile ei locuiseră mai demult. Tatăl ei era judecător districtual, așa că părinții și surorile ei se mutau dintr-un loc în altul o dată la câțiva ani, în case frumoase, cu verandă, plătite de stat, în locuri pitorești de la țară. Casele aveau și bucătari, servitori care deschideau ușile.

Manash se născuse într-una din acele case. El nu prea mai ținea minte, dar surorile încă povesteau despre vremea aceea din copilăria lor, despre trecutul lor comun. Despre profesorii care veneau să le dea lecții de dans și de canto, despre mesele de marmură pe care luau masa,

verandele spațioase pe care se jucau, o cameră separată a casei care era doar pentru păpușile lor.

În 1946 s-a terminat cu numirile, iar familia s-a întors în Calcutta. Dar, după câteva luni, tatăl ei a hotărât că nu vrea să-și trăiască anii de pensie acolo. După o viață petrecută departe de oraș, nu mai avea răbdarea necesară pentru traiul citadin, mai ales că oamenii de aici se măcelăreau între ei și cartiere întregi erau incendiate.

Într-o dimineață, în vremea revoltelor, de la același balcon unde Gauri și Udayan stăteau acum, părinții ei asistaseră la următoarea scenă: o gloată încercuise un musulman, omul care le aducea lapte pe bicicletă. Mulțimea voia să se răzbune; se povestea că un văr al lăptarului fusese implicat într-un atac asupra hindușilor care avusese loc în altă parte a orașului. Au văzut cum unul din hinduși i-a înfipt un cuțit în coaste lăptarului. Au văzut cum laptele din care ar fi trebuit să bea familia lor în acea zi se vărsa pe stradă, făcându-se roz de la sângele lui.

Așa că familia s-a mutat într-un sat la vest de Calcutta, aflat la câteva ore distanță. Într-un loc liniștit, departe de rudele lor, la adăpost de tulburări, unde părinții ei au ales să-și stabilească ultima reședință. Erau acolo și un helești bun pentru pescuit și scăldat, găini ouătoare, o grădină de care tatălui ei îi plăcea să se îngrijească. Nimic altceva decât terenuri agricole, drumuri de pământ, cer și copaci. Cel mai apropiat cinematograf era la treizeci de kilometri de acolo. O dată pe an era un târg la care se aduceau și cărți. Noaptea întunericul era deplin.

În 1948, când s-a născut Gauri, mama ei era deja preocupată de aranjarea căsătoriei surorilor ei mai mari. Ele aproape că aparțineau altei generații: erau adolescente când ea era bebeluș, tinere femei în vremea copilăriei sale. Era mătușa unor copii de vârsta ei.

Cât timp ai locuit la țară?

Până la cinci ani.

Mama ei căzuse la pat la vremea aceea. Avusese tuberculoză la coloana vertebrală. Surorile mai mari ale lui Gauri erau de ajutor, participând la treburile casnice, dar ea și Manash nu făceau decât să complice situația. Prin urmare au fost trimiși în oraș și au văzut de ei bunicii, alături de mătușile și de unchii lor.

Au rămas acolo și după ce mama ei s-a pus din nou pe picioare. Manash se înscrisese la Școala de băieți din Calcutta, iar Gauri nu voia să stea fără Manash. Când a venit rândul ei să înceapă școala, pentru că școlile din oraș erau mai bune, soluția cea mai firească a fost să rămână și ea.

Existase întotdeauna alternativa de a se întoarce în satul părinților ei. Dar, deși mergea în

vizită, călătorind cu trenul ca să-i vadă de sărbători, viața la țară nu o atrăgea. Nu i se părea că le poartă vreun resentiment părinților că nu o crescuseră ei. Așa se întâmpla cu multe din familiile numeroase și, ținând cont de împrejurări, nu era ciudat. Chiar aprecia faptul că o lăsaseră să facă așa cum voia.

Acesta a fost darul lor pentru tine, a spus Udayan. Independența.

Muriseră într-un accident de motocicletă, petrecut pe o șosea de la munte. Era vreme rea și mergeau spre o stațiune montană, pentru o schimbare de decor. Gauri avea atunci șaisprezece ani. Casa a fost vândută, iar în localitatea aceea liniștită nu a mai rămas nicio urmă a familiei ei. A fost o lovitură să-i piardă atât de brusc, dar moartea bunicilor, survenită mult mai recent, o afectase mai tare. Crescuse în casa lor, dormise într-un pat între ei. Îi văzuse zi de zi, sub ochii ei deveniseră tot mai bolnavi și mai slăbiți. Bunicul ei, care fusese profesor la Facultatea de Sanscrită și murise cu o carte pe piept, o inspirase să urmeze studiile pe care le făcea în prezent.

Vedea că lui i se părea facinantă povestea deloc ieșită din comun a vieții ei: nașterea la țară, hotărârea ei de a locui despărțită de părinți, înstrăinarea de cea mai mare parte a familiei, independența ei.

Și-a mai aprins o țigară. I-a spus că el copilărise altfel. Nu erau decât el și fratele lui. Fuseseră doar ei doi și părinții lor, într-o casă din Tollygunge.

Cu ce se ocupă fratele tău?

Mai nou vorbește despre o plecare în America.

Ai să pleci și tu?

Nu. S-a întors să o privească. Dar tu? Când o să te căsătorești au să-ți lipsească toate astea?

Ea a observat că gura lui nu se închidea complet, că rămânea o mică deschizătură în formă de romb între buze.

Dar nu mă căsătoresc.

Rudele tale nu te zoresc?

Nu e răspunderea lor. Au copiii lor pentru care să-și facă griji.

Atunci, ce ai vrea să faci?

Aș putea să predau filosofia la un colegiu sau într-o școală.

Și să rămâi aici?

De ce nu?

Asta e bine. Pentru tine, vreau să spun. De ce să părăsești un loc la care ții și de ce să renunți la ce îți place să faci, de dragul unui bărbat?

Flirta cu ea. Simțea cum își face o părere chiar în timp ce stătea acolo privind-o, vorbindu-i. O trăsătură a ei era prezentă acum în mintea lui, deja pusese stăpânire pe ea. I-o smulsese fără îngăduința ei, o tranzacție pe care niciun alt bărbat n-o mai încercase și căreia nu i se putea împotrivi, pentru că acel bărbat era el.

După o clipă, arătând spre intersecție, a întrebat-o:

Dar dacă ar fi să te căsătorești cu cineva care locuiește pe unul din celelalte trei colțuri, dacă ar trebui doar să te muți la unul dintre balcoanele de acolo, atunci ar fi bine?

Nu s-a putut abține; a zâmbit la vorbele lui, la început ascunzându-și zâmbetul cu mâna. Apoi a râs, întorcându-și privirea.

Au început să se întâlnească în campusul lui, apoi și în al ei. Dar acum dădeau mereu unul de celălalt, chiar și atunci când nu aveau întâlnire. El intra alături, pe poarta Universității Presidency, privind-o cum coboară scara de la intrare la sfârșitul unui curs. Se așezau undeva sub porticul drapat cu steaguri înălțate de Uniunea Studenților. Când se țineau în curtea interioară discursuri despre scumpirea continuă a produselor alimentare, despre populația în creștere, despre criza locurilor de muncă, le ascultau împreună. Când se porneau marșuri pe College Street, o lua cu el.

A început să-i aducă de citit. De la tarabele cu cărți i-a cumpărat *Manifestul* lui Marx, *Confesiunile* lui Rousseau. Cartea lui Felix Greene despre Vietnam.

Își dădea seama că făcuse impresie asupra lui, nu doar pentru că citea ce îi dădea, ci pentru că vorbea cu el despre lecturi. Schimbau opinii despre limitele libertății politice și dacă libertatea era același lucru cu puterea. Despre individualism, care ducea la formarea de ierarhii. Despre ce era societatea la un moment dat și ce putea deveni.

Ea simțea cum mintea îi devine mai ascuțită, mai adunată. Se lupta să înțeleagă mecanismele concrete ale lumii, în loc să se îndoiască de existența ei. Se simțea mai aproape de Udayan în

zilele când nu îl vedea dacă se gândea la lucrurile care contau pentru el.

Inițial au încercat să se ferească de Manash, doar ca să afle apoi că el pusese discret lucrurile la cale; că fusese sigur că ei doi se vor înțelege bine. Îi înlesnea lui Gauri prilejurile de a se vedea cu Udayan, găsind explicații în fața familiei în legătură cu absențele ei.

Despărțirile lor erau abrupte, el încetând deodată să-i acorde atenție fiindcă avea de mers undeva. Fie o ședință, fie un curs, niciodată nu dădea o explicație clară. Nu întorcea capul în urmă, dar se oprea de fiecare dată într-un loc din care era sigur că ea îl vede și ridica mâna în semn de bun-rămas, înainte de a o duce căuș la gură ca să-și aprindă o țigară; ea se uita apoi cum picioarele lui lungi îl purtau departe de ea, traversând campusul sau strada largă și aglomerată.

Uneori el spunea că vrea să călătorească, să meargă într-unul din satele unde ea și-ar fi putut petrece copilăria, dacă n-ar fi fugit de la țară. Și unde, presupunea ea, după revolta de la Naxalbari viața nu mai era așa de liniștită.

Spunea că vrea să vadă cât mai multe locuri din India, așa cum călătorise Che prin America de Sud. Voia să înțeleagă situația populației. Voia să viziteze și China într-o bună zi. Pomenea de anumiți prieteni care plecaseră deja din Calcutta ca să trăiască printre țărani.

Ai înțelege dacă vreodată aș fi nevoit să fac așa ceva? a întrebat-o Udayan.

Era conștientă că o pune la încercare. Că i-ar pierde respectul dacă ar deveni sentimentală, dacă nu s-ar arăta dispusă să înfrunte anumite riscuri. Și astfel, deși nu voia să-l știe departe de ea, nu voia să i se întâmple ceva rău, i-a răspuns că ar înțelege.

În absența lui, își amintea iar de sine. O ființă care se simțea cel mai bine între cărțile ei, petrecând după-amiezile în răcoarea din sala de lectură cu plafon înalt a bibliotecii Universității Presidency, umplând caietele cu notițe. Dar de această ființă începuse să se îndoiască de când îl cunoștea pe Udayan. O ființă pe care Udayan, cu degetele sale nesigure, o dădea ferm la o parte, o lustruia. Așa că a început să se vadă mai clar, ca un ochi de geam de pe care se șterse o peliculă subțire de praf.

În copilărie, conștientă că venise pe lume dintr-o întâmplare, nu știa cine, de unde este și cui îi aparține. Cu excepția lui Manash, nu se putea defini în raport cu frații ei, nici nu se vedea ca una dintre ei. Nu-și amintea de niciun moment, nici măcar în casa aflată într-un loc atât de izolat, în care să fi fost singură cu mama sau cu tatăl ei. Întotdeauna era cea din coadă, în umbra altora, și credea că nu e destul de importantă pentru a arunca o umbră a ei.

În prezența bărbaților se simțea invizibilă. Știa că nu e tipul de fată după care se întorc

capetele pe stradă sau care e remarcată de la celălalt capăt al încăperii la nunta unui văr. Nu fusese peţită după un astfel de eveniment şi dată de nevastă câteva luni mai târziu, aşa cum se întâmplase cu câteva din surorile ei. Din acest punct de vedere, era dezamăgită de ea însăşi. În afară de culoarea pielii, suficient de întunecată pentru a fi considerată un defect, probabil că nu era nimic în neregulă cu ea. Şi totuşi, ori de câte ori stătea să analizeze ce anume o făcea deosebită prin înfăţişare, îşi găsea cusururi, zicându-şi că are faţa prea lungă, trăsături prea severe. Dorind să arate altfel, convinsă că oricare alt chip ar fi fost de preferat.

Dar Udayan o privea de parcă n-ar mai fi existat nicio altă femeie în oraş. Gauri nu se îndoia câtuşi de puţin, atunci când erau împreună, de efectul pe care îl avea asupra lui. Că se înfiora când stătea lângă ea, întorcându-şi faţa spre ea şi privind-o fără nicio şovăială. A observat într-o zi că se pieptănase cu cărarea în cealaltă parte decât de obicei şi i-a spus că-i stă bine.

Într-o zi a găsit într-una din cărţile pe care i le dăduse un bilet în care îi scria să se întâlnească la cinematograf. Un spectacol de matineu într-o sală de cinema aproape de Park Street.

Se temea şi să se ducă, şi să nu se ducă. Era altceva să intre în vorbă lângă coloanele de la intrare sau la cafenea ori să facă o plimbare până la College Square să-i privească pe cei care înotau în bazin. Încă nu se îndepărtaseră de acel teritoriu al facultăţilor învecinate, unde erau pur şi simplu colegi, unde era acceptabil să fie văzuţi.

În după-amiaza cu filmul a tot ezitat şi până la urmă a întârziat atât de mult, că a ajuns abia la pauză, agitată, îngrijorată că el ar fi putut să se răzgândească sau să n-o mai aştepte, aproape provocându-l s-o facă. Dar şi el o provocase să vină.

Era acolo, în faţa cinematografului, fumând o ţigară, la distanţă de grupurile care discutau deja despre prima parte a filmului. Soarele bătea pieziş şi el a ridicat mâna când ea se apropia şi şi-a aplecat capul spre faţa ei, formând o mică streaşină deasupra capetelor lor. Gestul a făcut-o să se simtă singură cu el, la adăpost în mijlocul mulţimii. Rupţi de ceilalţi trecători, plutind pe valurile oraşului.

Nu a observat niciun semn de enervare sau nerăbdare pe faţa lui în momentul când a zărit-o. Numai plăcerea de a o vedea. De parcă ştia că va veni; de parcă ştia şi că va chibzui îndelung şi că va ajunge ridicol de târziu, cum se şi întâmplase. Când l-a întrebat ce se petrecuse în prima parte a filmului, a clătinat din cap.

Nu ştiu, a spus el, întinzându-i biletul.

Stătuse acolo pe trotuar tot timpul, aşteptând-o. Aşteptând, până în clipa când s-au aflat în

întunericul sălii de cinema, să o ia de mână.

În al doilea an de doctorat Subhash locuia singur, fiindcă Richard își găsise un post de profesor la Chicago și plecase.

În semestrul de primăvară, timp de trei săptămâni, s-a îmbarcat pe o navă de cercetare împreună cu un grup de studenți și profesori. Punându-se în mișcare, vasul despica apa, tăind o cărare de spumă care dispărea de îndată ce se forma. Linia țărmului se îndepărta, rămânând liniștită la locul ei, ca un șarpe subțire și cafeniu plutind la marginea apei. Vedea cum uscatul se micșorează și devine tot mai șters.

Sub soarele orbitor, în timp ce nava luase viteză, Subhash simțea pe față mișcarea vântului, turbulența nezăgăzuită a atmosferei. Au debarcat mai întâi în Buzzards Bay. Cu doi ani în urmă o barjă se lovise de niște stânci în largul coastei de lângă Falmouth și eșuase într-o noapte cețoasă, făcând să se scurgă în apă aproape 750 de tone de motorină. Vântul împinsese pata în portul Wild. Hidrocarburile distruseseră iarba de mlaștină. Crabii-scripcari, neputând să se mai îngroape în nisip, rămăseseră încremeniți acolo.

Au coborât năvoade ca să tragă pește și cutii de cafea în care să colecteze eșantioane de sediment. Și-au dat seama că zona putea rămâne contaminată pentru cine știe câtă vreme.

Au continuat prospecțiunile la Georges Bank, unde fitoplanctonul era în floare și populația de diatomee exploda în mari vârtejuri de un albastru-păun. Dar în zilele înnorate oceanul părea opac și negru ca smoala.

Privea viața din jurul navei, gâște de mare cu capetele lor de culoare crem și aripi albe cu negru, perechi de delfini care făceau salturi. Balenele cu cocoașă împroșcau vapori când respirau, sărind jucăuș în apă, uneori înotând pe sub navă fără s-o clatine și apărând pe cealaltă latură a ei.

Deși navigaseră doar foarte puțin către răsărit, Subhash și-a amintit cât de departe era de familia lui. S-a gândit cât de mult durează să traversezi chiar și o mică porțiune din suprafața pământului.

Izolat pe navă alături de oamenii de știință, de ceilalți studenți și de echipaj, s-a simțit de două ori mai singur. Incapabil să-și întrezărească viitorul și despărțit de trecut.

Nu-și văzuse familia de un an și jumătate. Nu se așeza să împartă cina cu ei la sfârșitul zilei. În Tollygunge familia lui nu avea linie telefonică. Le trimisese o telegramă să-i anunțe că a ajuns. Învăța să trăiască fără să le audă glasurile, să primească vești despre ei doar în scris.

Scrisorile lui Udayan nu mai făceau referire la Naxalbari, nici nu se mai încheiau cu lozinci. De politică nu mai pomenea deloc. Îi povestea, în schimb, despre rezultatele partidelor de fotbal sau despre întâmplări mărunte din cartier – un anumit magazin care se închidea, o familie cunoscută care se muta de acolo. Despre cel mai recent film regizat de Mrinal Sen.

Îl întreba pe Subhash cum merge cu studiile și cum își petrece zilele în Rhode Island. Voia să știe când se întoarce în Calcutta, întrebându-l, într-una din scrisori, dacă nu plănuiește să se însoare. Subhash a păstrat câteva scrisori, întrucât nu mai părea necesar să le arunce. Dar tonul lor îmblânzit îl nedumerea. Deși scrisul era la fel, aproape că păreau scrise de o altă persoană. Se întreba ce se întâmplă în Calcutta, ce avea Udayan de ascuns. Se întreba cum se înțelegea cu părinții.

Scrisorile de la părinți făceau referire doar indirect la Gauri și doar ca să-i dea un exemplu de ce anume să nu facă. *Sperăm că, atunci când va veni vremea, te vei baza pe noi să-ți aranjăm viitorul, să-ți alegem soția și să fim prezenți la nunta ta. Sperăm că nu vei ignora dorințele noastre, așa cum a făcut fratele tău.*

El răspundea, ca să-și liniștească mama și tatăl, că lăsa în seama lor să-i aranjeze căsătoria. Trimitea o parte din bursă ca să contribuie la achitarea lucrărilor la casă și le scria că abia așteaptă să-i vadă. Și totuși, zi după zi, înstrăinat de ei, îi ignora.

Udayan nu era singur; rămăsese în Tollygunge, atașat de casă, de modul de viață pe care îl cunoștea dintotdeauna. Îi supărase pe părinți, dar era încă protejat de ei. Singura diferență era că acum era căsătorit, iar Subhash lipsea. Și Subhash se întreba dacă nu cumva fata, Gauri, îi luase deja locul.

Într-o zi înnorată de vară s-a dus pe plaja de la poalele campusului. La început n-a văzut pe nimeni acolo, în afară de un pescar care dădea la doradă la capătul debarcaderului.

Vedea doar valuri mărunte, spărgându-se de pietrele cenușii cu galben. Apoi, o femeie plimbându-se alături de un copil și un câine negru ca tăciunele.

Femeia lua bețe pe nisip și le azvârlea câinelui. Purta pantofi sport, fără șosete, un impermeabil de cauciuc. Fusta de bumbac i se înfoia în jurul genunchilor.

Băiatul ținea o găleată în mână; Subhash i-a privit cum se descalță și cutreieră printre stânci, către ochiurile de apă create de flux. Căutau stele-de-mare. Băiatul era necăjit și se plângea că nu găsește niciuna.

Subhash și-a suflecat pantalonii. S-a descălțat și a intrat în apă, știind unde stăteau ascunse stelele-de-mare. A smuls una de pe o stâncă și a lăsat-o să se odihnească, rigidă, dar vie, în

palma lui. A răsucit mâna, scoțându-i la iveală partea inferioară, arătând spre ochii aflați în vârful brațelor.

Știi ce se întâmplă dacă o așez o clipă pe brațul tău?

Băiatul a dat din cap că nu.

Îți smulge firicelele de păr de pe piele.

Și doare?

Nu chiar. Stai să-ți arăt.

De unde ești? l-a întrebat femeia.

Avea o față oarecare, dar atrăgătoare, albastrul palid al ochilor semăna cu căptușeala cochiliei de midie. Părea un pic mai în vârstă decât Subhash. Avea părul lung, blond-închis, ca iarba mlaștinii iarna.

Din India. Din Calcutta.

Trebuie să fie destul de diferit.

Este.

Îți place aici?

Nimeni nu-i mai pusese până atunci întrebarea asta. A privit apa, pilonii de oțel ai celor două poduri care se întindeau peste golf: partea mediană mai joasă, în consolă, a primului și turnurile avântate de oțel ale celui de-al doilea. Silueta cu urcușuri și coborâșuri a Podului Newport, recent finalizat, avea portaluri arcuite și cabluri iluminate pe timp de noapte.

Aflase de la unul dintre profesorii săi despre construcția podului. Puse cap la cap, i-a spus acesta, firele tuturor cablurilor suspendate s-ar întinde pe treisprezece mii de kilometri. Era chiar distanța dintre America și India; distanța care acum îl despărțea de familie.

A zărit micul far cu laturile lui pătrate, cu trei ferestre ca trei nasturi pe platca unei cămăși, care se înălța în vârful Insulei Dutch. La un capăt al plajei era și un debarcader de lemn, terminat cu un adăpost acoperit, unde erau ancorate ambarcațiuni. Câteva bărci cu pânze ieșiseră în larg, mici pete de culoare albă pe fondul albastru întunecat al oceanului.

Sunt momente când cred că am descoperit cel mai frumos loc de pe pământ, a spus el.

Nu se integrase, dar poate că asta nu conta. Ar fi vrut să-i spună că toată viața lui așteptase să ajungă în Rhode Island. Că abia aici, în acest minuscul, dar maiestuos colț de lume, simțea că poate să respire.

O chema Holly. Băiatul, Joshua, avea nouă ani și abia intrase în vacanța de vară. Pe câine îl chema Chester. Locuiau în Matunuck, aproape de una din bălțile sărate. Veneau câteodată pe plaja de lângă campus să plimbe câinele. Ajunseseră să cunoască locul pentru că în apropiere locuia o femeie care avea grijă de Joshua în zilele când Holly lucra ca asistentă la un mic spital din East Greenwich.

Ea n-a pomenit nimic despre profesia soțului ei. Dar Joshua adusese vorba despre el în după-amiaza aceea, întrebând-o pe Holly dacă tatăl lui o să-l ducă la pescuit în weekend. Subhash a presupus că la ora aceea se afla la birou.

Data următoare când a observat mașina lui Holly în parcare a îndrăznit să meargă să o salute. Părea bucuroasă să-l vadă, făcându-i semne cu mâna de la distanță, cu Chester săltând înaintea ei și Joshua rămânând mereu în urmă.

Au pornit împreună la plimbare, relaxați, în timp ce stăteau de vorbă, de-a lungul bucății de plajă. Locul era presărat cu alge de mare, fucus cu vezicule de aer ca niște struguri portocalii, dați cu lac, resturi răzlețe de salată-de-mare, cuiburi încâlcite de varec plimbate de valuri. O meduză ajunsă acolo din Marea Caraibelor zăcea întinsă ca o crizantemă strivită pe nisipul întărit.

Când a întrebat-o despre originea ei, i-a povestit că se născuse în Massachusetts, că familia ei era din Canada franceză și că trăise aproape toată viața în Rhode Island. Urmase un curs de asistente medicale la universitate. L-a întrebat și ea despre studiile pe care le urma acolo, iar el i-a explicat că la încheierea cursurilor urma să se pregătească pentru un examen minuțios, apoi să se ocupe de o temă originală de cercetare și să susțină o teză de doctorat.

Și cât timp va dura cu totul?

Încă trei ani. Poate și mai mult.

Holly știa tot despre păsările marine. I-a spus cum să deosebească rațele-sunătoare de rațele-sulițar, pescărușii de chire. I-a arătat fluierarii care alergau până la malul apei și înapoi. Când el i-a descris stârcul pe care îl văzuse în prima lui toamnă în Rhode Island, i-a zis că era un exemplar tânăr de stârc mare albastru, care încă nu avea penaj de adult.

Aducând de la mașină un binoclu, i-a arătat cum să mărească un grup de ferestrași care vâsleau din aripi pe deasupra golfului către o țintă precisă.

Știi ce fac puii de ploier?

Nu.

Zboară laolaltă pe cer, pentru că adulții se cheamă permanent unii pe alții. Zboară din Nova Scotia până în Brazilia, odihnindu-se doar din când în când pe valuri.

Dorm pe mare?

Străbat lumea mai bine decât putem noi. Ca și cum ar avea o busolă în creier.

Era curioasă să afle despre păsăriile din India, așa că i le-a descris pe cele pe care probabil nu le mai văzuse. Graurii myna, care își făceau cuib în zidurile clădirilor, kokila, al căror strigăt răsună în oraș la începutul primăverii. Micile bufnițe pătate țipând în amurg prin Tollygunge, sfâșiind șopârle și șoareci.

Și tu? l-a întrebat. Te întorci în Calcutta când termini studiile?

Dacă găsesc de lucru acolo.

Fiindcă femeia avea dreptate: și familia lui, și el socoteau că viața lui de aici e numai temporară.

Ce ai acolo, și aici nu?

Acolo m-am născut.

I-a spus că are părinți și un frate puțin mai mic decât el. I-a povestit și că acum are o cumnată, pe care încă nu o cunoscuse.

Și unde locuiesc fratele și soția lui de când s-au căsătorit?

Cu părinții mei.

I-a explicat că, odată căsătorite, fiicele se mută la socri, în timp ce fiii rămân în casa părintească. Că generațiile nu trăiesc separat, ca aici.

Știa că lui Holly, ca oricărei americance, probabil, îi era imposibil să-și imagineze o astfel de viață. Dar ea s-a gândit la ce-i spusese.

Parcă e mai bine așa, într-un fel.

Într-o după-amiază Holly a întins pe jos o cuvertură și a scos din pachete sendvișuri cu brânză, castraveți și morcovi tăiați bastonașe, sâmburi de migdale și fructe feliate. A împărțit cu el această hrană simplă și, fiindcă nu se înnoptase încă, a fost ca o cină luată împreună. În cursul discuției, pe când Joshua se juca undeva mai departe, a spus în treacăt că ea și tatăl lui Joshua trăiau separat. Lucrurile stăteau așa de aproape un an.

Se uita la apă, cu picioarele strânse, cu genunchii îndoiți și cuprinși alene cu mâinile. Avea părul prins ca o școlăriță, în două cozi împletite care îi atârnau pe umeri.

Nu voia să pară indiscret. Dar ea i-a spus fără s-o mai întrebe: E cu altă femeie acum.

Își dădea seama că încerca să-i transmită ceva. Că, deși avea un copil, nu aparținea niciunui bărbat.

Faptul că Joshua era mereu prezent, mereu cu ei sau între ei, îl îndemna să o caute în continuare pe Holly. Asta ținea sub control prietenia dintre ei. Sub întinderea cerului, stând pe plajă cu ea, mintea i se golea de gânduri. Până atunci lucrase fără pauză și seara, și în weekend. Ca și când părinții ar fi stat cu ochii pe el, urmărindu-i progresele, iar el le dovedea că nu pierde vremea.

Într-o zi deosebit de caldă, când ea purta o cămașă transparentă, i-a zărit conturul unei părți a trupului. Adâncitura de sub braț.

Când și-a descheiat cămașa și a dezbrăcat-o, scoțând la iveală sutienul costumului de baie pe care îl purta dedesubt, i-a observat moliciunea stomacului. Sânii rotunzi, depărtați unul de altul și orientați ușor divergent. Avea umerii pătați cu pistrui după atâtea veri petrecute la soare.

Stătea întinsă la plajă, iar el și Joshua se jucau la malul apei. Joshua îi spunea pe nume, la fel ca Holly. Era un băiat liniștit, care vorbea numai întrebat; era atras de Subhash, dar și bănuitor față de el.

Între ei era o relație de tatonare; se întreceau aruncând cu pietricele în apă și se jucau cu Chester, care intra săltând în valuri să se spele, își scutura blana și sărea să prindă mingi de tenis. Holly îi privea prin ochelarii de soare, întinsă pe burtă, uneori închizând ochii și ațipind un pic.

Când Subhash revenea lângă ea, să-și usuce pielea care se bronza ușor, ea nici nu-și ridica

ochii din cartea pe care o citea, nici nu se trăgea mai departe când el își făcea loc alături pe pătură, destul de aproape pentru ca umerii mai-mai să li se atingă.

Era conștient de uriașa prăpastie care îi despărțea. Ea nu numai că era americancă, ci era, probabil, și cu zece ani mai mare. El avea douăzeci și șapte de ani; presupunea că ea avea cam treizeci și cinci. Era mai ales faptul că ea fusese deja îndrăgostită, se căsătorise, avea un copil, iar acum suferea. Pentru el, toate aceste experiențe abia urma să vină.

Apoi, într-o după-amiază, coborând s-o întâlnească, a văzut că Joshua nu era cu ea. Era într-o vineri, iar băiatul urma să rămână peste noapte la tatăl lui. Era important ca Joshua să păstreze în continuare contactul cu el, a spus ea.

Pe Subhash îl tulbura gândul că Holly vorbise cu tatăl lui Joshua și făcuse cu el acest plan. Că se comporta rezonabil cu un bărbat care o rănise. Poate chiar se văzuse cu el când îl lăsase pe Joshua.

Abia întinseseră pătura, când a început o ploaie ușoară și Holly l-a invitat să ia cina la ea acasă. A spus că are niște tocană în frigider, care ar fi de ajuns pentru amândoi. Și el a acceptat, nedorind să se despartă de ea.

Se pusese mai bine pe ploaie în timp ce o urma spre Matunuck, în mașina lui Richard. Încă îi zicea așa, deși, atunci când Richard se mutase la Chicago, Subhash îi cumpărase mașina.

După ieșirea de pe autostradă peisajul a devenit mai plat și mai pustiu. A mers mai departe pe un drum de pământ mărginit de papură. A urmat apoi paleta sobră alcătuită din nisip și mare și cer.

A tras mașina pe alee în spatele ei; cochilii decolorate trosneau sub cauciucuri când oprea. Spatele căsuței dădea spre o baltă de sare. Nu avea peluză în față, numai o bucată de gard înclinat, legat cu sârmă ruginită. Ici și colo erau și alte case cu un singur nivel, cu arhitectură simplă.

De ce sunt ferestrele acoperite cu scânduri? a întrebat el, observând casa cea mai apropiată de a ei.

În caz de furtuni. Acum nu locuiește nimeni acolo.

A luat aminte și la celelalte case care erau vizibile, toate cu vedere spre mare.

Ale cui sunt astea?

Ale unor oameni cu bani. Vin din Boston sau din Providence la sfârșit de săptămână acum, că e vară. Unii rămân o săptămână sau două. La toamnă o să plece toți.

Nu le închiriază nimeni când rămân goale?

Uneori le închiriază studenții, fiindcă sunt ieftine. Astă-primăvară am fost singuri aici.

Casa lui Holly era micuță: o bucătărie și un salon în față, o baie și două dormitoare pe latura din spate, plafoanele joase. Chiar și casa în care crescuse el dădea senzația de mai mult spațiu. A deschis ușa fără cheie.

La radio se transmitea un buletin meteo chiar când intrau pe ușă. Erau anunțate averse pentru seară, puternice la răstimpuri. Chester i-a întâmpinat cu lătrături, dând din coadă și frecându-se de picioarele lor.

Ai uitat să-l oprești? a întrebat-o în timp ce ea dădea aparatul mai încet.

Îl țin deschis. Nu-mi place să găsesc casa cufundată în tăcere.

El și-a amintit de radioul cu tranzistori pe care îl construise împreună cu Udayan, care aducea informații din întreaga lume într-un alt loc la fel de izolat. Și-a dat seama că, într-un fel, Holly era mai singură decât el. Izolarea ei, fără soț, fără vecini în jur, părea cruntă.

Acoperișul căsuței era subțire ca o membrană, pe care rafalele de ploaie răsunau ca o avalanșă de pietriș. Era nisip peste tot, între pernele canapelei, pe podea, pe covorul rotund din fața șemineului, unde îi plăcea lui Chester să stea.

Ea a măturat în grabă nisipul, cum se mătura praful de două ori pe zi în Calcutta, apoi a închis ferestrele. Polița de deasupra șemineului era încărcată de pietre și scoici, bucăți de lemn aduse de valuri; nu se prea vedea alt ornament prin casă.

S-a uitat pe fereastră și a văzut oceanul acoperit de nori de furtună, nisipul întunecat de la malul apei.

De ce te mai obosești să mergi la plaja de lângă campus, când ai toate astea?

E o schimbare de decor. Îmi place când ajung la poalele dealului de acolo.

Își făcea de lucru în bucătărie, deschizând cuptorul, umplând chiuveta cu apă, spălând frunzele de salată.

Vrei să aprinzi focul, te rog?

El s-a dus la șemineu și s-a uitat. Într-o parte erau bușteni, un set de unelte de fier. Înăuntru era ceva cenușă. A dat la o parte paravanul de protecție. A observat o cutie de chibrituri pusă sus pe poliță.

Stai să-ți arăt, a spus ea, ajungând deja lângă el până să se întoarcă și să întrebe.

A deschis o supapă aflată înăuntru, apoi a aranjat bușteniі și bețele subțiri. Dându-i unul din instrumente, ea i-a spus să le împingă laolaltă după ce se aprinde flacăra. S-a așezat să urmărească focul, dar ea îl aprinsese perfect. Nu mai avea altceva de făcut decât să-și lase fața și mâinile încălzite de dogoarea lui în timp ce Holly pregătea masa.

Se întreba dacă aici locuise cu tatăl lui Joshua și dacă asta era casa în care o lăsase după plecarea lui. Ceva îi spunea că nu. Erau doar lucruri de-ale lui Holly și Joshua. Pelerinele lor de ploaie și jachetele de vară, atârnate în cuier lângă ușă, perechile lor de cizme și sandale aliniate dedesubt.

Verifică, te rog, fereastra de deasupra patului lui Joshua. Cred că am lăsat-o deschisă.

Camera băiatului semăna cu o cabină de navă, strâmtă și joasă. A văzut patul sub fereastră, acoperit cu o plapumă cusută din petice, și perna udată de ploaie.

Pe podea, sub o etajeră cu cărți, era un puzzle parțial completat, care urma să reprezinte niște cai păscând pe o pajiște, dar care acum arăta ca o ramă din care lipsea tabloul. El s-a lăsat pe vine și și-a strecurat mâna în cutie, cernând printre piese aparent identice, și totuși diferite.

Când s-a ridicat în picioare, Subhash a observat o fotografie așezată pe comoda lui Joshua. Și-a dat seama imediat că era tatăl băiatului, soțul lui Holly. Un bărbat în pantaloni scurți, desculț, undeva pe o plajă, ducând pe umeri o versiune mai mică a lui Joshua. Se uita în sus, spre fiul lui, și amândoi râdeau.

Holly l-a chemat la cină. Au mâncat pui gătit în ciuperci și vin, cu pâine încălzită în cuptor, în loc de orez. Gustul era complex, aromat, dar deloc picant.

A scos foaia de dafin pe care ea o pusese în sos. Frunze din astea cresc într-un copac din spatele casei noastre părintești, a spus el. Numai că sunt de două ori mai mari.

Îmi aduci și mie câteva când te duci să-i vizitezi?

El i-a zis că o să-i aducă, dar acum, în compania ei, i se părea ireală ideea că se va întoarce vreodată în Tollygunge, la ai lui. Chiar mai ireală decât aceea că Holly ar mai fi dispusă să-și petreacă timpul cu el la întoarcere.

Ea i-a povestit că locuia acolo din septembrie trecut. Tatăl lui Joshua se oferise să plece el din locuința conjugală, aflată aproape de Ministerial Road, dar ea nu a vrut să mai rămână acolo. Căsuța de pe plajă fusese a bunicilor ei. Stătuse mai multă vreme la ei în copilărie.

După tocană au urmat felii de tort de mere și căni cu ceai de lămâie. Pe când ploaia se întețea, biciuind geamurile, Holly i-a povestit despre Joshua. O îngrijora cât de tare era afectat de despărțire. De când plecase tatăl lui, i-a spus ea, devenise introvertit, se temea de lucruri care înainte nu-l speriau.

Ce lucruri?

Îi e frică să doarmă singur. Vezi și tu cât de apropiate sunt camerele noastre. Cu toate astea, vine în patul meu peste noapte. N-a mai făcut asta de ani. I-a plăcut întotdeauna să înoate, dar în vara asta este agitat în apă, se teme de valuri. Și nu vrea să se mai ducă la școală la toamnă.

Ieri a înotat când am fost la plajă.

Poate fiindcă erai tu acolo.

Chester a început să latre și Holly s-a ridicat și i-a prins lesa de zgardă. Și-a aruncat pe umeri pelerina de ploaie și a luat o umbrelă de lângă ușa de la intrare.

Tu stai aici, la adăpost. Lipsesc doar două-trei minute.

Așteptând-o să se întoarcă, s-a dus la chiuvetă și a spălat vasele. Era uimit de existența ei independentă. În același timp era puțin îngrijorat, știind că trăiește singură, într-un loc atât de izolat, fără să se ostenească măcar să încuie ușa. Nu era nimeni să o ajute, doar femeia care vedea de Joshua în timp ce ea era la lucru. Deși trăiau și locuiau într-o altă regiune din Rhode Island, părinții ei nu veniseră să aibă grijă de ea.

Și totuși, nici el nu se simțea complet singur cu ea aici. Erau în tovărășia lui Chester, mai erau și hainele și jucăriile lui Joshua. Chiar și fotografia unui bărbat pe care ea îl iubise odată.

Este prima seară după multă vreme când nu am de spălat vase după cină, a spus ea, alăturându-i-se din nou.

Farfuriile și paharele fuseseră puse la locul lor, prosopul de șters vase era agățat de un cârlig la uscat.

Mi-a făcut plăcere.

Sigur te descurci să conduci până acasă pe vremea asta? Vrei să-ți împrumut o haină?

Nu e nicio problemă.

Stai să te duc cu umbrela până la mașină.

A pus mâna pe clanță. Dar nu voia să plece; nu voia încă să se despartă de ea. În timp ce stătea cuprins de șovăială, i-a simțit obrazul lipindu-se ușor de spatele cămășii lui. Apoi o mână pusă pe umăr. I-a auzit glasul întrebând dacă n-ar vrea să rămână.

Dormitorul ei era imaginea în oglindă a camerei lui Joshua. Dar, pentru că patul era mai mare, nu mai era loc, practic, pentru nimic altceva. În această încăpere a reușit să uite de ce ar zice părinții lui, de consecințele a ceea ce era pe cale să facă. A uitat de toate, în afară de trupul femeii aflate în pat cu el, care îi conducea mâna spre scobitura gâtului, peste coama claviculelor și mai jos, spre pielea mai moale a sânilor.

Era fascinat de suprafața pielii ei. Toate acele minuscule semne și imperfecțiuni, desenul alcătuit din pistrui și alunițe și pete. Gama de tonuri și nuanțe adunate pe pielea ei, nu numai contrastul creat de zonele arse de soare, care sublinia porțiuni ale corpului ei pe care nu le mai văzuse până atunci, dar și un amestec intrinsec, mai subtil, de culori pestrițe, dar palide, ca o mână de nisip, pe care el le deslușea abia acum, la lumina lămpii.

L-a lăsat să-i atingă pielea moale de pe abdomen, dâmbul aspru dintre picioare, mai întunecat la culoare decât părul de pe cap. Când s-a oprit, nesigur, ea l-a privit, nevenindu-i să creadă.

Serios?

Și-a ferit privirea.

Ar fi trebuit să-ți spun.

Subhash, nu-i nimic. N-are importanță.

I-a simțit degetele prinzându-i penisul, conducându-l, apropiindu-i trupul de al ei. Era stingherit și extaziat. Simțea și făcea lucruri pe care până acum doar și le imaginase. Se mișca înlăuntrul ei, se opintea în ea, conștient cu fiecare nerv al ființei lui și în același timp uitând cu totul unde se află.

Ploaia se oprise. Auzea sunetul apei scuturându-se din frunzele copacului care își întindea ramurile peste acoperișul casei, un sunet care semăna cu niște ropote de aplauze izbucnind la răstimpuri. Zăcea întins lângă ea, cu gând să se întoarcă în apartamentul lui înainte să se facă ziuă, dar și-a dat seama după câteva minute că Holly nu era pur și simplu tăcută. O furase somnul pe nesimțite.

Nu i se părea potrivit s-o trezească, nici să plece fără să-i spună. Așa că a rămas. În patul încălzit de fierbințeala trupurilor i-a fost la început imposibil să adoarmă. Îl stânjenea prezența ei, în ciuda momentelor intime pe care le împărțiseră.

De dimineață l-au trezit răsuflarea lui Chester, mirosul blănii, lipăitul ușor al labelor în jurul patului. Câinele stătea cuminte, respirând zgomotos, pe partea unde dormise Holly. Încăperea era caldă și luminoasă.

Ea dormise cu spatele la Subhash, lipită de trupul lui, dezbrăcată. S-a dat jos din pat și și-a tras pe ea jeanșii și bluza pe care le purtase în seara dinainte.

Fac îndată cafea, a spus.

El s-a îmbrăcat repede. Ieșind din cameră ca să meargă la baie, a văzut ușa deschisă spre camera lui Joshua. Absența băiatului făcuse posibilă întâmplarea de azi-noapte. El era acolo pentru că lipsea Joshua.

Holly, care îl scosese pe Chester afară, s-a întors și s-a oferit să pregătească micul dejun. Dar Subhash i-a spus că are de lucru, de recuperat.

Să-ți dau de știre data viitoare când se mai duce Joshua la tatăl lui?

A șovăit înainte de a răspunde; înțelegea că întâlnirea din seara aceea putea fi un început, nu un sfârșit. În același timp, era nerăbdător să o vadă din nou.

Dacă vrei.

Deschizând ușa, a văzut că venise fluxul. Cerul era strălucitor, apa oceanului, calmă. În afara mulțimii de alge adunate ca niște cuiburi goale pe nisip, nimic nu amintea de furtuna care trecuse.

Ar fi vrut să-i povestească lui Udayan. Voia, într-un fel, să-i mărturisească fratelui său ce pas profund făcuse. Voia să i-o descrie pe Holly, cine este, cum arată, cum trăiește. Să discute despre ce știau acum amândoi despre femei. Dar așa ceva nu se putea transmite într-o scrisoare sau într-o telegramă. Nu putea nici să-și închipuie o conversație care să aibă loc la telefon, chiar dacă ar fi fost posibil să se pună în legătură în acest fel.

În serile de vineri, atunci putea s-o viziteze pe Holly acasă și să rămână peste noapte. În restul timpului păstra distanța, întâlnindu-se cu ea uneori la un sendviș pe plajă, dar nimic mai mult. În cea mai mare parte a săptămânii reușea să se prefacă, dacă trebuia, că nu o cunoaște și că nimic nu se schimbase în viața lui.

Dar în serile de vineri se ducea cu mașina la ea acasă, ieșind din autostradă și apucând pe drumul lung și împădurit care apoi lăsa locul mlaștinii sărate. Rămânea acolo și sâmbăta, uneori până duminică dimineața. Ea era lipsită de pretenții, se simțea întotdeauna în largul ei când erau împreună. Încrezătoare, de fiecare dată când se despărțeau, că se vor întâlni din nou.

Se plimbau de-a lungul plajei, pe nisipul tare și încrețit de maree. Înota cu ea în apa rece, simțind în gură gustul de sare. Parcă îi pătrundea în sânge, în fiecare celulă, purificându-l, lăsându-i nisip în păr. Întins pe spate, plutea cu brațele desfăcute, lipsit de greutate, în timp ce lumea amuțea. Numai murmurul grav al mării și soarele dogorind ca tăciunii aprinși prin pleoapele închise.

O dată sau de două ori au făcut unele lucruri obișnuite, ca și cum ar fi fost deja soț și soție. Au mers împreună la supermarket, umplând căruciorul cu alimente, punând sacoșele în portbagajul mașinii ei. Lucruri pe care, la el în oraș, nu le-ar fi făcut cu o femeie înainte de căsătorie.

În Calcutta, pe când era student, se mulțumise să se simtă atras de anumite femei. Fusese prea timid ca să insiste. Pe Holly nu o curta așa cum observase că fac colegii lui de facultate când încercau să le impresioneze pe femeile de care erau interesați și care le deveneau aproape întotdeauna soții. Așa cum o curtase, cu siguranță, Udayan pe Gauri. Nu o ducea pe Holly la film sau la restaurant. Nu-i scria nici bilete, pe care să i le trimită, pentru a nu trezi suspiciuni părinților fetei, prin intermediul unei prietene, cerându-i să-l întâlnească într-un loc sau altul.

Holly nu avea legătură cu astfel de lucruri. Singurul loc unde era rezonabil să se întâlnească

era la ea acasă, unde era cel mai ușor să fie împreună, unde îi făcea plăcere să-și petreacă timpul și unde ea se putea îngriji de tot ce le trebuia. Discutau ore în șir, purtau conversații lungi despre familiile și trecutul lor, deși ea nu vorbea despre căsătoria ei. Nu se mai sătura să audă despre viața lui din India. Detaliile cele mai obișnuite ale existenței, care n-ar fi impresionat câtuși de puțin o fată din Calcutta, erau acelea care îl făceau deosebit în ochii ei.

Într-o seară, când se întorceau cu mașina după ce fuseseră să cumpere porumb și pepene verde pentru sărbătoarea de 4 Iulie, Subhash i l-a descris pe tatăl lui plecând diminețile la piață, cu o sacoșă de iută în mână. Cumpăra ce găsea, ce era la preț mai bun în ziua respectivă. Dacă mama lor se plângea că n-a adus destule provizii, el răspundea că e mai bine să mănânce o bucată de pește mică, dar gustoasă decât un pește mare și searbăd. Supraviețuise unei perioade de foamete de proporții devastatoare, așa că lua în serios problema fiecărei mese.

Erau dimineți, i-a mai povestit Subhash, când el și Udayan îșI însoțeau tatăl la cumpărături sau mergeau cu el să ridice rația de orez și cărbune. Stăteau cu toții la cozi lungi, adăpostindu-se sub umbrela lui când ardea tare soarele.

Îl ajutau să ducă până acasă peștele și legumele, fructele de mango pe care tatăl lor mai întâi le adulmeca și le pipăia, iar uneori le punea sub pat să se mai coacă. În zilele de duminică luau carne de la măcelărie, tăiată dintr-o carcasă de capră atârnată într-un cârlig, apoi pusă pe cântar și înfășurată într-un teanc de frunze uscate.

Sunteți apropiați, tu și tatăl tău? l-a întrebat Holly.

Fără să vrea, i-a venit în minte fotografia din camera lui Joshua, care îl înfățișa pe băiat cățărat pe umerii tatălui său. Tatăl lui Subhash nu fusese un părinte afectuos, ci unul consecvent.

Îl admir, a răspuns.

Și fratele tău? Te înțelegi bine cu el?

A ezitat înainte de a răspunde.

Și da, și nu.

Adică și una, și alta, de cele mai multe ori, a spus ea.

În dormitorul ei înghesuit, lepădându-se de sentimentul de vinovăție, cultiva o atitudine de sfidare permanentă a așteptărilor pe care le aveau părinții de la el. Era conștient că putea scăpa nepedepsit, că sfidarea aceasta persista numai datorită enormei distanțe fizice care se

întindea între ei.

Acum îl vedea pe Narasimhan ca pe un aliat; Narasimhan, cel însurat cu o americancă. Uneori își închipuia cum ar fi să ducă așa o viață alături de Holly. Să rămână tot restul vieții în America, să-și neglijeze părinții, să-și întemeieze propria familie cu ea.

În același timp, știa că e imposibil. Că ea era americancă era partea cea mai puțin importantă. Situația ei, copilul, vârsta, faptul că, teoretic, era măritată cu altul, toate astea ar fi de neconceput, de neacceptat pentru părinții lui. Lucruri pentru care ar blama-o.

Nu voia s-o pună pe Holly să treacă prin așa ceva. Cu toate astea, continua să se vadă cu ea în zilele de vineri, croind această nouă cărare clandestină.

Udayan ar fi înțeles. Poate că l-ar fi respectat chiar pentru asta. Dar orice ar fi putut spune Udayan, Subhash știa deja: că se încurcase cu o femeie pe care nu avea de gând să o ia de nevastă. O femeie cu a cărei prezență începuse să se obișnuiască, dar pe care, probabil din cauza propriei sale ambivalențe, nu o iubea.

Așa că n-a mai spus nimănui nimic despre Holly. Relația lor a rămas tăinuită, inaccesibilă. Dezaprobarea părinților lui amenința să submineze ce făcea, hotărnicită ca un paznic tăcut în străfundul minții lui. Dar cum părinții nu erau acolo cu el, reușea să le respingă obiecțiile, din ce în ce mai departe, cum se îndepărtează orizontul, zărit ca o făgăduință de pe o corabie, dar niciodată atins.

Într-una din zilele de vineri nu s-au putut vedea: Holly l-a sunat să-i spună că se schimbaseră planurile în ultima clipă și că Joshua nu se mai ducea să stea la tatăl său. Subhash înțelegea că acestea erau condițiile. Totuși, tot weekendul și-a dorit ca planul acela să se schimbe din nou.

În weekendul următor, când s-a dus iar în vizită, a sunat telefonul în timp ce luau cina. Ea a început să vorbească, trăgând firul de telefon ca să poată să stea pe canapea, la distanță. El și-a dat seama că e tatăl lui Joshua.

Băiatul făcuse febră, iar Holly îl sfătuia pe soțul ei să-i facă o baie cu apă călduță. Îi explica în ce doză să-i administreze medicamentele.

Subhash era surprins și în același timp tulburat că ea îi putea vorbi așa calm, fără asprime. Persoana de la celălalt capăt al liniei îi era în continuare profund apropiată. A înțeles că, din pricina lui Joshua, viețile lor erau legate permanent, deși trăiau despărțiți.

Stătea la masă cu spatele la ea, fără să mănânce, așteptând să se termine conversația. S-a uitat la calendarul de pe peretele de lângă telefonul lui Holly.

A doua zi era 15 august, ziua independenței Indiei. Zi de sărbătoare în țară, cu lumini proiectate pe clădirile guvernamentale, cu drapele înălțate și parade militare. O zi obișnuită aici.

Holly a pus telefonul în furcă. Arăți supărat, a observat ea. Ce s-a întâmplat?

Mi-am amintit ceva.

Ce anume?

Era cea mai veche amintire a lui, din august 1947, deși uneori se întreba dacă nu cumva era doar un truc al minții, menit să-l consoleze. Căcă era vorba despre o noapte pe care toți din țară susțineau că o țin minte, iar amintirea care îi aparținea era mereu impregnată de relatările repetate ale părinților săi.

Era singurul lucru care îi preocupa pe părinții săi în seara aceea, în timp ce la Delhi izbucneau jocuri de artificii, iar miniștrii depuneau jurământul. În timp ce Gandhi făcea greva foamei ca să aducă pacea în Calcutta, în timp ce lua naștere țara lor. Udayan avea doar doi ani, Subhash aproape patru. Își amintea o mână străină, a doctorului, așezată pe frunte, lovituri ușoare peste brațe și pe tălpi. Greutatea plăpumilor atunci când îi apucau frisoanele.

Își amintea cum se întorcea spre fratele lui mai mic, care tremura la fel ca el. Își amintea lucirea rătăcită din ochii lui Udayan, fața aprinsă, lucrurile fără noimă pe care le spunea.

Părinții mei erau îngrijorați că ar fi putut fi febră tifoidă, i-a explicat el lui Holly. Câteva zile s-au temut că o să ne prăpădim, cum se întâmplase cu puțin timp mai înainte cu un alt băiat din vecini. Chiar și acum, ori de câte ori povestesc despre asta, parcă sunt tot speriați. Ca și când încă ar aștepta să ne cedeze febra.

Așa se întâmplă când devii părinte, a spus Holly. Timpul se oprește atunci când îi paște vreo primejdie pe copii. Dispare orice sens.

Într-un weekend din septembrie, când Joshua era la tatăl lui, Holly a propus o excursie într-o regiune din Rhode Island pe care el nu o mai văzuse. Au luat feribotul din Galilee spre Block Island, parcurgând mai mult de cincisprezece kilometri în larg, apoi au mers pe jos din port până la un mic hotel.

Cineva anulase o rezervare în ultimul moment, așa că au primit o cameră la ultimul etaj, mai frumoasă decât cea rezervată de Holly, cu vedere la ocean și cu un pat cu baldachin. Veniseră să vadă vânturеii, care începeau acum să zboare spre sud, pe deasupra insulei. Când despachetau bagajul adus pentru weekend, ea i-a dat un cadou: un binoclu, într-o husă de piele cafenie.

Nu trebuia, a spus el pe când îl admira.

Mi-am zis că e timpul să nu-l mai tot plimbăm pe al meu de la unul la altul.

El a sărutat-o pe umăr, pe gură. Nu avea nimic altceva să-i ofere în schimb. A studiat mica busolă plasată între tuburi și și-a trecut cureaua binoclului pe după gât.

Sezonul pe insulă se închidea curând, turiștii aveau să dispară; mai erau deschise doar două-trei restaurante pentru mica populație care rămânea acolo tot timpul. Steluțele de toamnă erau în floare, frunzele de iederă otrăvitoare se colorau în roșu. Dar soarele strălucea și aerul era calm, o zi perfectă de vară târzie.

Au închiriat biciclete și s-au plimbat prin zonă. I-a luat puțin timp până să-și poată menține echilibrul. Nu mai urcase pe bicicletă din copilărie, când el și Udayan învățaseră să pedaleze pe aleile liniștite din Tollygunge. Și-a adus aminte cum oscila roata din față, pe când unul din ei stătea pe șa, iar celălalt împingea la pedalele bicicletei negre și grele pe care se străduiau s-o împartă.

În buzunar era o scrisoare împăturită de la Udayan. Sosise cu o zi înainte.

> *Azi a intrat în casă o vrabie, în camera noastră de pe vremuri. Obloanele erau deschise, trebuie să se fi strecurat printre gratii. Am găsit-o bătând din aripi înăuntru. Și m-am gândit la tine, închipuindu-mi ce caz ai fi făcut tu de o asemenea pățanie. Parcă erai din nou acasă. Desigur, a zburat afară imediat ce am intrat.*
>
> *Mă simt bine deocamdată la douăzeci și șase de ani. Și tu, în doi ani, ai să faci*

treizeci. O nouă etapă a vieții pentru amândoi, odată trecuți de jumătatea lui cincizeci!

Am devenit deja destul de plictisitor, mă ocup tot cu predatul și cu meditațiile. Să sperăm că elevii mei vor ajunge să realizeze lucruri mai mari decât mine. Cea mai frumoasă parte a zilei este când vin acasă, la Gauri. Citim împreună, ascultăm la radio și așa trec serile. Știai că Fidel Castro avea douăzeci și șase de ani când l-au băgat la închisoare? La vârsta aia deja condusese atacul asupra garnizoanei Moncada. Și fratele lui a fost închis în același timp cu el, știai? Îi țineau despărțiți și nu aveau voie să se vadă.

Apropo de comunicare, am citit despre Marconi ieri. Abia împlinise douăzeci și șapte de ani când a ascultat, instalat la stația din Newfoundland, litera S transmisă din Cornwall. Stația lui de radiocomunicație din Cape Cod pare să fie aproape de zona unde stai tu. Este într-un loc numit Wellfleet. Ai fost acolo?

Scrisoarea era o alinare pentru Subhash, dar și un motiv de derută. Făcea referire la coduri și semnale, jocuri din trecut, legătura unică ce existase între el și Subhash. Îl evoca pe Castro, dar descria serile liniștite petrecute acasă cu soția sa. Se întreba dacă Udayan schimbase o pasiune cu alta și dacă devotamentul lui era îndreptat acum spre Gauri.

O urma pe Holly pe drumurile înguste și cotite, pe lângă uriașul iaz sărat care împărțea în două insula și ravenele glaciare. Pe lângă pajiști vălurite și proprietăți cu foișoare. Pășunile erau dezgolite, cu bolovani din loc în loc, parțial mărginite de ziduri de piatră. A observat că erau foarte puțini copaci.

Au străbătut repede cei aproximativ cinci kilometri cât măsura insula de la un cap la altul. Vântureii planau pe deasupra falezei spre mare, cu aripile nemișcate și trupurile părând să alunece înapoi când vântul era puternic. Holly a arătat către Montauk, aflat chiar în vârful promontoriului pe Long Island, vizibil în acea zi peste întinderea de apă.

După-amiază s-au răcorit în ocean, coborând pe o porțiune abruptă, cu scări șubrede de lemn, dezbrăcându-se în costume de baie și înotând în valurile agitate. În ciuda căldurii, zilele începuseră din nou să se scurteze. Au pedalat până la altă plajă să vadă soarele scufundându-se ca o pată stacojie, care se dizolva în apă.

Întorși în oraș, au văzut o broască-țestoasă la marginea drumului. Au oprit, iar Subhash a luat-o de jos, studiindu-i desenele de pe carapace, și apoi a pus-o la loc în iarba din care apăruse.

Va trebui să-i spunem lui Joshua, a zis Subhash.

Holly nu i-a răspuns. Devenise gânditoare, dogoarea amurgului îi colora fața și era într-o dispoziție ciudată. Se întreba dacă a supărat-o că pomenise de Joshua. A rămas tăcută în timpul cinei și a mâncat puțin, explicând că o doare un pic capul fiindcă stătuse toată ziua în soare.

Pentru prima dată s-au sărutat doar de noapte bună și atât. Stătea culcat lângă ea, ascultând cum se spărgeau valurile de mare, privind cum se înălța pe cer luna aflată în primul pătrar. Își dorea să doarmă, dar somnul refuza să-l împresoare; în noaptea aceea apele în care-și căuta odihna erau doar atât de adânci cât să le străbată cu pasul, nu să înoate în unda lor.

De dimineață ea părea să se simtă mai bine, stând în fața lui la micul dejun, mâncând cu poftă pâine prăjită și omletă. Dar când așteptau feribotul ca să se întoarcă pe continent l-a anunțat că vrea să-i spună ceva.

A fost o bucurie să te cunosc, Subhash. Să petrecem tot acest timp împreună.

A simțit pe loc schimbarea. Era ca și cum i-ar fi ridicat pe amândoi de jos și i-ar fi îndepărtat de pe cărarea primejdioasă pe care se aflau, așa cum luase el broasca-țestoasă de pe șosea cu o zi înainte. Ca și cum ar fi scos legătura dintre ei din calea răului.

Vreau să încheiem frumos, a continuat ea. Cred că putem.

A auzit-o spunând că vorbise în ultima vreme cu tatăl lui Joshua și că aveau de gând să încerce să îndrepte lucrurile.

Dar te-a părăsit.

Vrea să se întoarcă. Îl cunosc de doisprezece ani, Subhash. E tatăl lui Joshua. Am treizeci și șase de ani.

De ce am mai venit aici împreună, dacă nu vrei să mă mai vezi?

M-am gândit că ți-ar plăcea. Doar nu te-ai așteptat niciodată ca relația asta să ducă undeva, nu? Între noi doi? Și cu Joshua?

Îmi place Joshua.

Tu ești tânăr. Într-o zi ai să vrei să ai propriii tăi copii. În câțiva ani ai să te întorci în India, să trăiești lângă familia ta. Doar tu ai spus-o.

Îl prinsese în propria plasă, zicându-i ce știa deja și el. A realizat că nu o va mai vizita niciodată în căsuța ei. Că binoclul i-l dăruise ca să nu mai aibă nimic de împărțit; și înțelegea și

asta.

N-o putea învinovăți; îi făcuse o favoare punând capăt legăturii lor. Și totuși, era furios că ea fusese cea care luase hotărârea.

Putem rămâne prieteni, Subhash. Nu strică să ai un prieten.

I-a răspuns că a ascultat destul, că nu-l interesa să rămână prieteni. A adăugat că, atunci când feribotul va ajunge în portul din Galilee, va aștepta un autobuz către casă. I-a cerut să nu-l caute.

Pe feribot au stat separat. A scos scrisoarea de la Udayan și a citit-o din nou. Dar când a terminat-o, stând în picioare pe punte, a rupt-o în bucăți, pe care le-a lăsat să-i zboare din mâini.

A început a treia toamnă în Rhode Island, toamna anului 1971.

Încă o dată frunzele copacilor și-au pierdut clorofila, înlocuită de nuanțele pe care le lăsase în urmă acasă: tonuri vii de cayenne și curcuma și ghimbir proaspăt zdrobit în fiecare dimineață în bucătărie, pentru asezonarea felurilor de mâncare pregătite de mama lui.

Încă o dată aceste culori păreau transportate de la celălalt capăt al lumii ca să apară pe vârfurile copacilor care se înșirau pe traseul lui. Culorile s-au intensificat în câteva săptămâni, până când frunzele au început să se împuțineze, frunzișul a rămas adunat ici și colo printre ramuri, ca niște fluturi care împart aceeași hrană, înainte de a cădea la pământ.

Și-a amintit că în Calcutta se apropia din nou sărbătoarea Durga Pujo. Pe vremea când abia începuse să cunoască America, absența ei nu conta, dar acum voia să se ducă acasă. În ultimii doi ani, în jurul acestei date primise din partea părinților câte un colet ponosit, cu daruri pentru el. Tunici kurta, prea subțiri ca să fie purtate în Rhode Island în cea mai mare parte a anului, săpun de santal, ceai Darjeeling.

Își aducea aminte cum se transmitea Mahalaya pe postul All India Radio. În tot cartierul Tollygunge, de la un capăt la altul al Calcuttei și în tot Bengalul de Vest, oamenii se trezeau când era încă întuneric și ascultau oratoriul pe când lumina își făcea loc pe cer, invocând-o pe zeița Durga, care cobora pe pământ cu cei patru copii ai ei.

În fiecare an pe vremea asta, potrivit credinței bengalezilor hinduși, aceasta venea să stea cu tatăl ei, Himalaya. Cât țineau zilele de Pujo, ea își părăsea soțul, pe Shiva, înainte de a se întoarce iar la viața conjugală. Imnurile spuneau povestea zămislirii zeiței și a armelor cu care

a fost înzestrat fiecare dintre cele zece brațe ale sale: sabie și scut, arc cu săgeți. Secure, ghioagă, cochilie și disc. Fulgerul lui Indra, tridentul lui Shiva. O lance în flăcări, o ghirlandă de șerpi.

În acest an n-a mai venit niciun pachet de la ai lui. Doar o telegramă. Mesajul consta din două propoziții, lipsite de viață, plutind pe o creastă de mare.

Udayan ucis. Vino acasă dacă poți.

III.

A lăsat în urmă zilele scurte de iarnă, locul obscur unde suferise singur. Unde venea încă un Crăciun, unde, în decembrie, ușile și ferestrele micilor magazine și ale caselor erau împodobite cu chenare luminoase din mărgele.

A luat un autobuz spre Boston și apoi un zbor de noapte către Europa. Al doilea zbor presupunea o escală în Orientul Mijlociu. A așteptat în terminale, a mers de la o poartă de îmbarcare la alta. În cele din urmă, a aterizat la Delhi. De acolo a urcat într-un tren cu vagoane de dormit, care l-a lăsat în gara Howrah.

Străbătând jumătate de țară, a aflat de la tovarășii de călătorie câte ceva din ce se petrecuse în Calcutta cât fusese plecat. Lucruri despre care nici Udayan, nici părinții lui nu pomeniseră în scrisori. Evenimente pe care Subhash nu le găsise în niciun ziar din Rhode Island, nici nu le auzise la radioul pe unde medii din mașină.

În 1970, i-au spus oamenii, lucrurile începuseră deja să se schimbe. Până atunci naxaliții operau clandestin. Membrii organizației ieșeau la suprafață doar pentru a desfășura atacuri spectaculoase.

Răscoleau școli și licee din oraș. În miez de noapte ardeau documente și mutilau portrete, înălțând steaguri roșii. Umpleau zidurile Calcuttei cu imagini ale lui Mao.

Îi intimidau pe alegători, în speranța de a perturba alegerile. Trăgeau cu arme artizanale pe străzi. Plantau bombe în locuri publice, așa că oamenii se temeau să stea într-o sală de cinema sau la coadă la o bancă.

Ulterior obiectivele au devenit specifice. Agenți de circulație neînarmați în intersecții aglomerate. Oameni de afaceri bogați, anumiți profesori. Membri ai partidului rival, PCI-M.

Asasinatele erau sadice, înspăimântătoare, menite să șocheze. Soția consulului francez a fost ucisă în somn. L-au omorât pe Gopal Sen, vicecancelar al Universității Jadavpur. L-au ucis în campus în timp ce-și făcea plimbarea de seară. În ziua următoare intenționa să se pensioneze. L-au ciomăgit cu bare de oțel și apoi l-au înjunghiat de patru ori.

Au preluat controlul asupra anumitor cartiere, numindu-le Zone roșii. Printre ele, și cartierul Tollygunge. Au înființat spitale de campanie și case conspirative. Oamenii au început să evite aceste cartiere. Iar polițiștii, să-și prindă pușțile cu lanțuri la centuri.

Însă apoi s-a adoptat o nouă legislație și s-au reînnoit unele legi mai vechi. Legi care autorizau

poliția și jandarmeria să intre în case fără mandat, să-i aresteze pe tineri fără învinuire. Vechea lege fusese creată de britanici pentru a contracara Independența, pentru a-i reteza picioarele.

După aceea poliția a început să izoleze cartiere din oraș și să facă percheziții. Sigila ieșirile, bătea la uși, îi interoga pe tineri. Poliția îl ucisese pe Udayan. Atâta lucru putea și Subhash să deducă.

Uitase că e posibil să existe atât de multe ființe omenești într-un singur loc. Uitase duhoarea concentrată a atâtor vieți. S-a bucurat să simtă iar soarele pe piele, să scape de frigul amarnic. Dar în Calcutta era iarnă. Oamenii care umpleau peroanele, pasageri și hamali, ca și vagabonzii pentru care gara era doar un adăpost, erau îmbrobodiți cu căciuli de lână și șaluri.

Doar două persoane veniseră să-l întâmpine. Un văr mai mic al tatălui său, Biren Kaka, și soția lui. Stăteau lângă o tarabă de fructe, fără să fie în stare să zâmbească atunci când l-au zărit. Înțelegea acest bun venit reținut, dar nu reușea să înțeleagă de ce, după ce călătorise mai bine de două zile și lipsise peste doi ani de acasă, părinții lui n-au vrut să vină nici măcar până aici să fie de față la întoarcerea lui. Când plecase din India, mama lui îi făgăduise să-l întâmpine ca pe un erou, punându-i o ghirlandă de flori în jurul gâtului la coborârea din tren.

Aici, la gară, îl văzuse Subhash pentru ultima oară pe Udayan. Sosise târziu în seara plecării sale și nu îi însoțise pe Subhash și pe părinți care, laolaltă cu alte rude, formaseră din Tollygunge o micuță caravană, dar îl asigurase că li se va alătura pe peron. Subhash își ocupase deja locul în tren și își luase la revedere de la toți atunci când capul lui Udayan s-a ivit la fereastra vagonului. Și-a întins mâna prin grilaj, apucându-l pe Subhash de umăr și strângându-l, apoi bătându-l ușor cu palma pe față. Cumva, în ultimul moment, reușiseră să se găsească în marea de oameni.

A scos niște portocale cu coaja verde din geanta de umăr, dându-i-le lui Subhash pentru drum.

Încearcă să nu ne uiți de tot, a spus.

O să ai grijă de ei? a întrebat Subhash, referindu-se la părinții lor. O să-mi dai de veste dacă se întâmplă ceva?

Ce să se întâmple?

Bine, atunci, dacă ai nevoie de ceva.

Să te întorci într-o bună zi, asta e tot.

Udayan a rămas lângă el, aplecat înainte, cu mâna pe umărul lui Subhash, fără să mai vorbească, până când s-a dat semnalul de plecare. Mama lui a început să plângă. Până și tatălui său i s-au umezit ochii când s-a pus în mișcare trenul. Dar Udayan stătea zâmbind între ei, cu mâna ridicată sus de tot, cu privirea țintă, pe când Subhash se îndepărta tot mai mult de ei.

Când au trecut Podul Howrah lumina era încă cenușie. Pe cealaltă parte, piețele tocmai deschiseseră. Pe trotuare erau înșirate coșuri, etalând oferta de legume a dimineții. Au traversat inima largă a orașului, spre Piața Dalhousie, apoi pe Șoseaua Chowringhee. Un oraș care nu avea nimic, care avea totul. Până să ajungă în Tollygunge, trecând de intersecția cu Șoseaua Prince Anwar Shah, ziua devenise animată și luminoasă.

Străzile erau așa cum și le amintea. Pline de ricșe-bicicletă, ale căror claxoane îi răsunau în urechi ca un stol de gâște agitate. Aglomerația era aici de alt ordin de mărime, cea a unui oraș mic, în contrast cu o metropolă. Clădirile erau mai scunde, mai depărtate una de alta.

A zărit deodată depoul de tramvaie, tarabele unde se vindeau fursecuri și biscuiți din borcane de sticlă și ceai preparat în ibrice de aluminiu. Zidurile studiourilor cinematografice, cele de la Tolly Club, erau acoperite cu sloganuri. *Faceți din anii '70 deceniul eliberării. Pușcile aduc libertatea, iar libertatea se apropie.*

Când au cotit înainte de mica moschee de la ieșirea din Șoseaua Baburam Ghosh, a avut sentimentul că lungul lui drum se sfârșește prea curând. Taxiul abia a încăput pe străduță, mai-mai să râcâie zidurile de pe ambele laturi. A fost asaltat de mirosul acru, septic, al cartierului, al copilăriei sale. Mirosul de apă stătută. Duhoarea de alge, de canalizare deschisă.

Pe când se apropiau de cele două iazuri, a văzut că micuța casă pe care o părăsise fusese înlocuită cu ceva impresionant, greoi. Unele schele era încă montate, dar construcția părea terminată. A văzut palmieri înălțându-se în spatele casei. Dar arborele de mango care își întindea ramurile și frunzele întunecate peste vechiul acoperiș dispăruse.

A păși peste o placă așezată peste canalul de scurgere care separa proprietatea familiei de stradă. Accesul în curte se făcea printr-o pereche de porți batante. Zidurile erau pline de mucegai. Dar era încă un spațiu primitor, cu o cișmea într-un colț și vase de ceramică în care creșteau dalii, dar și gălbenele și busuioc pe care mama lui le folosea pentru rugăciuni. O plantă cățărătoare cu crengi galbene încâlcite era în floare în acea perioadă a anului.

Iată curtea unde el și Udayan se jucau când erau copii. Unde desenau și exersau operațiile

aritmetice folosind bucăți de cărbune sau cioburi de argilă. Pe unde alergase Udayan în ziua când li se spusese să stea în casă, căzând de pe scândură înainte să se fi uscat betonul.

Subhash a văzut urmele imprimate în beton și a trecut pe lângă ele. S-a uitat la partea de sus a casei, înălțată peste ce fusese acolo inițial. De la un capăt la altul al unei laturi erau terase lungi, ca niște coridoare deschise. Erau închise cu grilaje de fier forjat cu un model în formă de trifoi. Vopseaua verde-smarald era lucioasă și proaspătă.

Printr-un grilaj i-a văzut pe părinții lui sus, la etaj. S-a străduit să le observe expresia, dar n-a deslușit nimic. Acum, că era atât de aproape, o parte din el voia să se întoarcă la taxi, care dădea încet înapoi. Ar fi vrut să-i spună șoferului să-l ducă în altă parte.

A apăsat pe butonul soneriei instalate de Udayan. Încă mergea.

Părinții lui nici nu s-au ridicat în picioare, nici nu i-au rostit numele. N-au coborât să-l întâmpine. În loc de asta, tatăl lui i-a coborât o cheie prin grilaj cu ajutorul unui capăt de sfoară. Subhash a așteptat să ajungă la el și a descuiat un lacăt greu aflat pe o latură a casei. În sfârșit l-a auzit pe tatăl lui cum își drege glasul, parcă îndepărtând din gâtlej secrețiile unei lungi tăceri.

Încuie poarta după tine, l-a instruit el pe Subhash înainte de a trage înapoi cheia.

Subhash a urcat o scară cu balustrade netede, negre, pe lângă zidurile albastre asemenea cerului. Biren Kaka și soția lui veneau în spatele lui. Când și-a văzut părinții, stând împreună pe terasă, s-a aplecat să le atingă tălpile. Era acum singur la părinți, o experiență care nu lăsase nicio amintire asupra primelor cincisprezece luni ale vieții sale. Una care începea cu adevărat de acum.

La început i s-au părut neschimbați. Luciul uleios din părul mamei, tenta palidă a pielii ei. Silueta uscățivă, adusă de spate, a tatălui, bumbacul transparent al kurtei pe care o purta. Colțurile gurii căzute, care ar fi putut da impresia de dezamăgire, sugerând în schimb o permanentă amabilitate. Diferența se citea în ochii lor. Înăspriți de durere, abrutizați de ceva ce niciun părinte n-ar trebui să vadă.

În ciuda tabloului agățat în noua cameră a părinților și pe care ei l-au dus să-l vadă, tot nu-i venea să creadă că Udayan nu mai era. Dar dovada era acolo. Fotografia fusese făcută în urmă cu aproape zece ani de o rudă care avea aparat de fotografiat și era una dintre singurele poze în care apăreau cei doi frați. Era ziua în care primiseră rezultatele examenului de bacalaureat, ziua în care tatăl lor spunea că fusese mai mândru ca niciodată.

El și Udayan se fotografiaseră împreună în curtea casei. Subhash și-a zărit în tablou câțiva

centimetri din umăr, lipit de umărul lui Udayan. Restul fusese tăiat pentru a se face portretul funerar.

A stat în fața tabloului și a plâns, cu capul în îndoitura brațului, într-o ciudată îmbrățișare cu sine însuși. Dar părinții lui, care depășiseră momentele de șoc, îl urmăreau ca pe un actor aflat pe scenă, așteptând să se termine actul.

De pe terasă avea o perspectivă largă asupra locului unde el și Udayan copilăriseră. Acoperișurile mai scunde de tablă sau de țiglă, peste care se cățărau tulpini de dovlecei. Crestetele zidurilor, punctate cu alb, stropite cu excremente de ciori. Două iazuri de formă alungită de cealaltă parte a străduței. Mlaștina, care i se părea acum ca o câmpie lagunară în timpul refluxului.

A coborât la parter, mergând către acea parte a casei ce rămăsese neschimbată, către camera pe care o împărțea odată cu Udayan. L-a izbit cât de mică și de întunecoasă era încăperea. Masa de studiu era la locul ei sub fereastră, rafturile de cărți prinse în perete, cuierul simplu, unde își atârnau hainele. Patul unde dormeau împreună fusese înlocuit cu unul pliant. Probabil că Udayan folosea încăperea când dădea meditații.

A văzut pe rafturi manuale, instrumente de măsurat și pixuri. S-a întrebat ce se întâmplase cu radioul cu tranzistori. Toate cărțile politice dispăruseră.

Și-a despachetat bagajele și s-a spălat cu apă de la pompă, livrată de două ori pe zi din rezervorul companiei de distribuire a apei. Apa, prea bogată în fier, avea un miros metalic. I-a lăsat părul țeapăn, pielea lipicioasă la atingere.

I se spusese să vină sus la masa de prânz. Acolo se afla acum bucătăria. Pe podeaua din dormitorul părinților, unde se afla portretul lui Udayan, se puseseră farfurii pentru tatăl său, pentru Biren Kaka și soția lui, pentru Subhash. Mama lui urma să mănânce după ce îi servea pe ei, așa cum făcea mereu.

Subhash s-a așezat cu spatele la tablou. Nu putea îndura să se mai uite la el.

S-a apucat să mănânce lacom din bucatele simple: dal și felii de pepene amar prăjit, orez și tocană de pește. Pește pabda de râu, cu carnea lui dulce, cu ochii care se vedeau în mâncare ca niște pietricele galbene.

Din nou farfuriile mari de alamă grea. Libertatea de a mânca numai cu degetele. Apa de băut era turnată dintr-un vas negru de lut, aflat într-un colț al camerei. Simțea cana grea în mână,

cu marginea puțin prea largă pentru gura lui.

Ea unde este? a întrebat.

Cine?

Gauri.

Mama lui îi punea dal cu polonicul peste orez.

Ea mănâncă în bucătărie, a răspuns.

De ce?

Așa vrea ea.

N-a crezut-o. Dar n-a rostit cu glas tare ce gândea. Că Udayan i-ar fi urât pentru că o țineau la distanță, că respectau astfel de obiceiuri.

E acolo acum? Aș dori s-o cunosc.

Se odihnește. Nu se simte bine azi.

Ai chemat un doctor?

Mama privea în jos, ocupată să-i servească pe ceilalți cu mâncare.

Nu e nevoie.

E ceva grav?

În cele din urmă, l-a lămurit.

Așteaptă un copil, a spus.

După prânz a ieșit din casă, trecând de cele două lacuri. Pe întinderea mlaștinii erau smocuri împrăștiate de zambile de apă și pe alocuri rămăsese destulă apă cât să formeze băltoace.

A observat o mică bornă de piatră care nu fusese acolo înainte. S-a îndreptat într-acolo. Pe ea era numele lui Udayan. Dedesubt, anul nașterii și cel al morții: 1945–1971.

Era o piatră comemorativă, din cele dedicate martirilor luptelor politice. Aici, unde apa venea

și pleca, unde se aduna și apoi dispărea, aleseseră să o ridice tovarășii de partid ai fratelui său.

Subhash și-a adus aminte de o după-amiază când juca fotbal, cu Udayan și alți câțiva băieți de cartier, pe terenul aflat de cealaltă parte a mlaștinii. La jumătatea meciului își sucise glezna. I-a spus lui Udayan să joace mai departe, că se putea descurca și fără el, dar Udayan insistase să-l însoțească.

Și-a amintit că și-a trecut un braț peste umărul lui Udayan, sprijinindu-se de el când se întorcea șchiopătând, cu glezna umflată și îngreunată de durere. Și-a amintit cum îl tachina Udayan în acele momente pentru mișcarea stângace care dusese la accidentare, spunându-i că echipa lor era ca și câștigătoare până atunci. Asta, în timp ce-l susținea, ajutându-l să ajungă acasă.

S-a întors în casă cu gândul să se întindă puțin, dar a căzut într-un somn adânc. Când s-a trezit era târziu, trecut de ora când părinții săi mâncau de obicei de seară. Dormise cât stătuseră ei la masă. Ventilatorul nu se mișca; se întrerupsese curentul. A găsit o lanternă sub saltea, a aprins-o și s-a dus la etaj.

Ușa de la dormitorul părinților era închisă. Mergând la bucătărie să vadă dacă mai rămăsese ceva de mâncare, a văzut-o pe Gauri așezată pe podea, cu o lumânare aprinsă lângă ea.

A recunoscut-o imediat, după instantaneul trimis de Udayan. Dar nu mai era studenta cu aer relaxat, care zâmbea pe când fratele lui o fotografia. Imaginea aceea era în alb și negru, dar acum absența culorilor, chiar și în lumina caldă a lumânării, era și mai profundă.

Părul ei negru era strâns la spate deasupra cefei. Stătea cu capul aplecat, cu încheieturile mâinilor lipsite de podoabe, îmbrăcată într-un sari alb imaculat. Era slabă, fără niciun semn al vieții pe care o purta în trupul ei. Avea ochelari, un detaliu care lipsea din fotografie. Când a ridicat privirea spre el, a observat, în ciuda prezenței ochelarilor, încă ceva ce nu se regăsea în fotografie. Frumusețea francă a ochilor ei.

A măsurat-o cu privirea, dar nu i-a vorbit, urmărind-o cum mănâncă dal cu orez. Putea fi oricine, o străină. Și, cu toate astea, făcea acum parte din familie, era mama copilului lui Udayan. Trăgea cu arătătorul câteva fire de sare din grămăjoara de pe marginea farfuriei și le amesteca în porția de mâncare.

A observat că nu primise din peștele care se servise la prânz.

Eu sunt Subhash, a zis.

Știu.

Nu vreau să te deranjez.

Au încercat să te trezească pentru cină.

Acum sunt cât se poate de treaz.

A dat să se ridice. Stai să-ți pun o porție.

Termină de mâncat. Pot să-mi pun și singur.

I-a simțit privirea ațintită asupra lui când plimba lumina lanternei peste rafturi, scoțând o farfurie, căutând sub capacele oalelor și ale cratițelor în care i se lăsase de mâncare.

Parcă îl aud pe el vorbind, a zis ea.

S-a așezat cu fața la ea, punând lumânarea între ei. I-a văzut mâna zăbovind deasupra farfuriei, vârfurile degetelor unsuroase de la mâncare.

Din cauza părinților mei nu mănânci pește?

S-a făcut că nu aude întrebarea.

Aveți aceeași voce, a spus.

A intrat imediat într-o stare de pasivitate, trezindu-se în adăpostul lui de plasă albă împotriva țânțarilor. Așteptând să i se aducă ceaiul de dimineață, să i se spele și să i se împăturească hainele murdare, să i se servească masa. Nici măcar nu clătea o farfurie sau o ceașcă, știind că va veni servitorul să le strângă. Feliile de pâine prăjită aduse la micul dejun erau presărate cu cristale aspre de zahăr nerafinat; le băga în gură și apoi sorbea din ceaiul fierbinte și exagerat de dulce. Furnici mărunțele apăreau apoi și cărau firimiturile.

Configurația casei era derutantă. Varul de pe pereți era atât de proaspăt, încât se lua pe mâini când îi atingea. Cu toată construcția nouă, nu părea deloc primitoare. Era mai mult spațiu unde ai casei puteau să se retragă, să doarmă sau să fie singuri. Dar nu fusese conceput niciun loc unde să se strângă laolaltă, nici nu exista mobilierul necesar cazării oaspeților.

Pe terasa de la etaj le plăcea părinților să stea, era singura parte a casei ce părea să le aparțină în totalitate. Când se întorcea tatăl lui de la muncă, acolo își luau ceaiul de seară, stând pe o pereche de scaune simple, de lemn. La înălțimea aceea veneau mai puțini țânțari, iar când se

întrerupea curentul acolo adia măcar o boare de vânt. Tatăl lui nici nu se mai ostenea să deschidă ziarul. Mama nu mai ținea în poală ceva de cusut. Până se întuneca, priveau cartierul prin grilajul cu model în formă de trifoi; aceasta părea singura lor distracție.

Dacă servitorul pleca după treburi, Gauri era cea care servea ceaiul. Dar nu li se alătura niciodată. După ce o ajuta pe mama lui la treburile de dimineață rămânea în camera ei de la al doilea etaj. A observat că părinții lui nu vorbeau cu ea; că, atunci când apărea, abia dacă îi dădeau atenție.

Cu întârziere, i s-au oferit darurile de Durga Pujo. Stofă gri pentru pantaloni, material în dungi pentru cămăși. Câte două din fiecare, fiindcă a primit și partea lui Udayan. În mai multe rânduri, când îi dădea un fursec sau îl întreba dacă mai vrea ceai, mama lui îi zicea Udayan, în loc de Subhash. Și de fiecare dată îi răspundea fără s-o corecteze.

Se străduia să interacționeze cu ei. Dacă își întreba tatăl cum a fost la muncă, el îi răspundea că a fost ca de obicei. Când a vrut să afle dacă avusese în anul acela multe comenzi de sariuri brodate de la atelierul de croitorie, mama lui s-a plâns că n-o mai ajutau ochii pentru un asemenea efort.

Ai lui nu-i puneau întrebări despre America. Evitau să-l privească în ochi, îndreptându-și privirea cu câțiva centimetri mai încolo. Se întreba dacă nu cumva îi vor cere să rămână în Calcutta, să renunțe la viața din Rhode Island. Dar ei n-au adus vorba despre așa ceva.

Nu s-a pomenit nimic nici despre o posibilă căsătorie pe care să i-o aranjeze. Nu erau în stare să pună la cale o nuntă, să se gândească la viitor. Deseori trecea câte un ceas fără ca vreunul să rostească un cuvânt. Această tăcere împărtășită se așternea peste ei, apropiindu-i mai mult decât orice conversație.

Era din nou de la sine înțeles că nu-i va solicita prea mult, că într-un fel sau altul își va vedea singur de nevoile lui.

Când se însera, de fiecare dată la aceeași oră, mama lui culegea câteva flori din ghivecele din curte și ieșea pe poartă. O vedea de pe terasă cum trece de iazuri.

Se oprea la piatra comemorativă de la marginea câmpului, turnând peste piatră apă scoasă cu o cofă mică de alamă, cea pe care o folosea ca să le facă baie, lui și lui Udayan, când erau mici; apoi așeza florile pe piatră. Fără să întrebe, Subhash a înțeles că pe la ora aceea se întâmplase; în acel moment al zilei.

La aparatul de radio au ascultat știrea despre transformarea Pakistanului de Est în Bangladesh după treisprezece zile de război. Pentru musulmanii bengalezi reprezenta eliberarea, dar pentru Calcutta conflictul însemnase un nou val de refugiați de peste graniță. Charu Majumdar stătea încă ascuns. Era omul cel mai căutat din India, pe capul lui se pusese o recompensă de zece mii de rupii.

Ascultau în tăcere relatările, dar tatăl său părea să nu le dea atenție. Deși raziile de căutare luaseră sfârșit, tatăl lui încă ținea cheia casei sub pernă când dormea. Uneori, stând pe terasa casei încuiate, plimba lanterna prin grilaj la întâmplare, ca să vadă dacă nu era cineva pe acolo.

Nu vorbeau despre Udayan. Treceau zile întregi fără să-i rostească numele.

Apoi, într-o seară, Subhash a întrebat: Cum s-a întâmplat?

Fața tatălui său era impasibilă, ca și cum nu l-ar fi auzit.

Am crezut că a ieșit din partid, a insistat Subhash. Că s-a îndepărtat de mișcare. Sau nu?

Eu eram acasă, a spus tatăl lui, neluându-i în seamă întrebarea.

Când anume?

În ziua aceea. Eu le-am deschis poarta. Eu le-am dat drumul înăuntru.

Cui?

Celor de la poliție.

În sfârșit obținea ceva. O explicație, o confirmare. În același timp, faptul că acum bănuielile i se adevereau îi făcea mai rău.

De ce nu mi-ați spus că e în pericol?

N-ar fi ajutat cu nimic.

În fine, spune-mi acum. De ce l-au omorât?

Atunci mama lui a răbufnit, fulgerându-l din privire pe Subhash. Avea o față mică, pe care abia începeau toate trăsăturile. Arăta încă tânără, cu părul întunecat împodobit cu dunga de un stacojiu strălucitor care semnifica faptul că are un soț.

Era fratele tău, a strigat ea. Cum se poate să întrebi așa ceva?

De dimineață s-a dus la Gauri și a bătut la ușă. Ea tocmai își spălase părul. Îl lăsase desfăcut, să se usuce.

Ținea în mână o carte broșată pe care i-o cumpărase, la rugămintea lui Udayan. *Omul unidimensional* de Herbert Marcuse. I-a oferit-o.

E pentru tine. Din partea lui Udayan. El m-a rugat.

Ea a coborât privirea, s-a uitat la copertă, apoi și pe spatele cărții. A deschis-o, a dat foile la început. O clipă a părut că se apucase deja s-o citească, după expresia placidă de concentrare care i s-a așternut pe chip și uitând de prezența lui.

Rămas în pragul ușii, a avut senzația că îi încălca teritoriul. A dat să plece.

Ești foarte amabil că mi-ai adus-o, a spus ea.

N-a fost niciun deranj.

Voia să stea de vorbă cu ea. Dar nu era niciun loc în casă unde puteau discuta între patru ochi.

Mergem să facem o plimbare?

Nu acum.

S-a tras într-o parte și a arătat cu degetul spre un scaun dinăuntru.

El a ezitat, apoi a intrat. Era întuneric, dar Gauri a deschis obloanele celor două ferestre, lăsând să intre o puternică văpaie albă. Pe pat cădea un pătrat de lumină, o pată calmă și strălucitoare în care se deslușeau umbrele verticale ale zăbrelelor de la ferestre.

Patul era jos, aproape de podea, cu picioare subțiri. Mai erau și un șifonier scund și o măsuță de toaletă, cu o banchetă. În loc de pudră și piepteni, erau așezate pe ea caiete, stilouri, sticluțe cu cerneală. Camera mirosea tare a lemn de tec, de la mobilă. Simțea mireasma părului ei proaspăt spălat.

E o lumină frumoasă, a observat el.

Doar acum. În câteva minute, soarele va fi prea sus și unghiul se va pierde.

S-a uitat la rafturile încastrate într-unul dintre pereți, unde își ținea ea cărțile. Între ele era înghesuit radioul cu tranzistori. L-a scos de acolo, fără să se ostenească să-l deschidă, ci

jucându-se mecanic cu un buton.

L-am construit împreună.

Mi-a povestit.

Îl folosești?

Numai el putea să-l facă să funcționeze. Ai vrea să-l iei înapoi?

A dat din cap că nu și l-a așezat la loc pe raft.

Ea s-a cocoțat pe marginea patului. Subhash a observat și alte cărți deschise, cu fața în jos, îmbrăcate în hârtie velină cafenie. Scrisese cu mâna ei titlurile pe mijlocul învelitorii. A privit-o cum scoate o foaie veche de ziar și începe să îmbrace volumul pe care i-l dăruise. El și Udayan făceau asta împreună după ce cumpărau manualele noi la început de an școlar.

Acolo nimeni nu face așa.

De ce?

Nu știu. Poate fiindcă sunt mai rezistente copertele. Sau poate că nu-i deranjează dacă arată uzate.

Ai găsit-o greu?

Nu.

De unde ai luat-o?

De la librăria din campus.

E departe de unde stai?

E foarte aproape.

Poți merge pe jos până acolo?

Da.

Hârtia e altfel. Fină la pipăit.

El a încuviințat din cap.

Stai la cămin?

Am închiriat o cameră într-o casă.

Aveți sală de mese?

Nu.

Atunci, cine îți gătește?

Eu.

Îți place să locuiești singur?

Deodată s-a gândit la Holly și la cinele pe care le luau la masa ei din bucătărie. Acea scurtă tulburare a cursului vieții lui părea acum neînsemnată. Se lepădase de ea ca de pietrele pe care se oprea să le culeagă de pe jos în Rhode Island și pe care le strângea o clipă în pumn, după care le azvârlea înapoi în mare în timp ce se plimba pe plajă.

Totuși, acum se întreba ce ar fi zis ea despre această casă tristă și goală, despre această enclavă mlăștinoasă din sudul orașului Calcutta, unde copilărise. Se întreba ce părere ar fi avut despre Gauri.

A întrebat-o cum merge școala, iar ea i-a explicat că își luase licența în filosofie cu câteva luni în urmă. Durase mai mult decât ar fi trebuit. Fusese complicat, din cauza tulburărilor. A adăugat că se gândea și la un masterat înainte ca Udayan să fie ucis. Înainte să afle că este însărcinată.

Udayan știa că o să fie tată?

Nu.

Talia ei era încă subțire. Dar se simțea spiritul lui Udayan în ființa ei, păstrat în această cameră, unde ea își petrecea tot timpul. Când vorbea despre el era ca și când îl invoca. Nu se închisese în sine ca părinții lui.

Când se va naște copilul?

În vară.

Cum îți este aici, în casă? Cu părinții mei?

N-a răspuns. El a așteptat, apoi și-a dat seama că se uita fix la ea, distras de o aluniță mică și

întunecată de pe o parte a gâtului. Și-a mutat privirea.

Te pot duce în altă parte, a sugerat el. Ai vrea să stai o vreme cu familia? Cu mătușile și cu unchii tăi?

Ea a clătinat din cap.

De ce nu?

Pentru prima oară, aproape că i s-a așternut un zâmbet pe față, zâmbetul inegal pe care și-l amintea din fotografie, favorizând ușor un colț al gurii.

Pentru că am fugit și m-am măritat cu fratele tău, a răspuns.

Și nici acum nu vor să te vadă?

Ea a ridicat din umeri.

Sunt neliniștiți. Nu-i condamn. Aș putea să le pun în pericol siguranța, poate chiar și pe cea a părinților tăi, cine știe?

Dar trebuie să ai pe cineva, nu?

Fratele meu a venit să mă vadă după cele întâmplate. A venit și la înmormântare. El și Udayan erau prieteni. Dar el nu poate hotărî în privința asta.

Pot să te mai întreb ceva?

Ce vrei să știi?

Vreau să aflu ce s-a întâmplat cu fratele meu, a spus el.

Era în săptămâna dinaintea sărbătorii Durga Pujo. Luna Ashvin, prima fază a lunii în creștere.

La depoul de tramvaie, Gauri și soacra ei au luat o ricșă-bicicletă să le ducă acasă. S-au așezat pe banchetă, cu pachetele și sacoșele în poală sau îngrămădite la picioare. Se întorceau după o zi de cumpărături, un pic mai târziu decât intenționaseră.

În pachete erau daruri pentru familia extinsă, dar și pentru ei. Sariuri noi pentru Gauri și soacra ei, tunici, pijamale pentru socrul ei, materiale de cămașă și pantaloni din care să-și facă Udayan haine în anul următor. Așternuturi noi, papuci noi. Prosoape ca să se șteargă, piepteni ca să-și descurce părul. Când s-au apropiat de moscheea de la colț, soacra ei i-a zis șoferului să încetinească și să facă la stânga. Dar șoferul s-a oprit din pedalat, spunând că nu vrea să iasă din drumul principal.

Arătând spre toate pungile și pachetele, soacra ei s-a oferit să plătească mai mult. Dar el tot a refuzat. A clătinat din cap și a așteptat până au coborât. Așa că au făcut ultima parte a drumului pe jos, cărând în mână cumpărăturile.

Străduța cotea la dreapta, pe lângă *pandal*-ul [7] din enclava lor, unde zeitățile erau împodobite, dar fără nimeni prin preajmă. Nu trecea nicio familie pe-acolo. Curând s-au ivit și cele două iazuri dincolo de care se afla casa lor.

Pe malul primului iaz Gauri a văzut o dubă a Poliției Centrale de Rezervă. Din loc în loc erau polițiști și soldați, în uniformă și cu căștile lor kaki. Nu mulți, dar atâți câți să facă un fel de constelație răsfirată oriîncotro privea.

Nu le-a oprit nimeni să treacă prin porțile batante de lemn și să intre în curte. Au văzut că poarta de fier, situată pe o latură a casei, era deschisă. Cheia atârna în lacătul descuiat în grabă.

Și-au scos papucii de stradă și au lăsat jos sacoșele.

Au început să urce primele trepte. La jumătatea palierului, Gauri l-a văzut pe socrul ei coborând scările, cu mâinile ridicate deasupra capului. Șovăia ori de câte ori când cobora un picior, parcă temându-se să nu-și piardă echilibrul. Ca și cum n-ar mai fi coborât o scară până atunci.

După el venea un ofițer. Ținea o pușcă îndreptată către spatele lui. Lui Gauri și soacrei ei li s-a ordonat să se întoarcă și să coboare treptele. Prin urmare nu au avut cum să pătrundă mai

departe în casă și să vadă camerele, care fuseseră răscolite. Hainele smulse de pe frânghiile întinse de-a lungul terasei, unde fuseseră puse la uscat de dimineață, ușile șifonierelor larg deschise. Perne și plăpumi trase jos de pe paturi, cărbunii aruncați din coșul lor, lintea și cerealele azvârlite din cutiile de tablă din bucătărie. Ca și când ar fi căutat o bucată de hârtie, nu un om.

Toți trei – socrul, soacra și Gauri – au fost puși să iasă din casă, să străbată curtea, călcând peste placa de piatră, și să iasă înapoi în stradă. Li s-a spus să meargă unul după altul, dincolo de cele două iazuri, spre mlaștină. Fuseseră ploi abundente și mlaștina era din nou inundată. Zambilele de apă îi îmbrăcau suprafața ca o mantie roasă de molii.

Gauri simțea că oamenii din casele din jur urmăreau ce se întâmplă. Se uitau prin crăpăturile din obloane, stând nemișcați în camerele cufundate în întuneric.

I-au așezat în linie. Stăteau apropiați, unul lângă altul, umăr lângă umăr. Arma era tot îndreptată spre socrul ei.

A auzit vuietul unei cochilii în care sufla cineva, clinchetul unui clopoțel. Sunete venind dintr-un alt cartier. Undeva, într-o casă sau într-un templu, cineva se ruga, aducând ofrande la capătul unei noi zile.

Avem ordin să-l localizăm și să-l arestăm pe Udayan Mitra, a anunțat soldatul care părea comandantul celorlalți. A făcut înștiințarea la megafon. Dacă cineva din zonă știe unde se ascunde, dacă cineva îl adăpostește, este somat să se prezinte aici.

Nimeni n-a spus nimic.

Fiul meu este în America, a zis încet soacra ei. O minciună care era în același timp un adevăr.

Ofițerul n-a băgat-o în seamă. S-a dus spre Gauri. Ochii lui căprui aveau o nuanță mai deschisă decât pielea. A cercetat-o cu privirea, îndreptând arma către ea, aducând-o atât de aproape, încât nici n-o mai vedea. I-a simțit vârful țevii, ca un pandantiv rece la baza gâtului.

Tu ești soția în familia asta? Soția lui Udayan Mitra?

Da.

Unde e soțul tău?

Nu avea glas. Nu era în stare să vorbească.

Știm că e aici. L-am ținut sub urmărire. Am verificat casa, am blocat căile de ieșire. Ne face să

ne pierdem timpul.

Gauri simțea un curent dureros urcând și coborând în dosul picioarelor.

Unde e? a repetat ofițerul, apăsându-i ceva mai tare gâtul cu țeava armei.

Nu știu, a reușit să murmure.

Eu cred că minți. Cred că știi unde e.

Sub ierburile plutitoare, în apa care inundase mlaștina; acolo îi spusese Udayan că se va ascunde, dacă se făceau razii prin cartier. Zicea că este o porțiune unde vegetația e foarte deasă. În spatele casei ținea o canistră de gaz, de care să se ajute ca să sară zidul din spate. Reușea s-o facă chiar și având o mână rănită. Exersase de câteva ori noaptea târziu.

Noi credem că s-ar putea să stea ascuns în apă, a continuat ofițerul, fără s-o slăbească din ochi.

Nu, a zis în sinea ei. A auzit cuvântul răsunându-i în minte. Dar după aceea și-a dat seama că are gura deschisă, ca o idioată. Oare rostise ceva? Spusese în șoaptă? Nu știa sigur.

Ce-ai zis?

N-am zis nimic.

Ofițerul ținea încă țeava armei lipită de gâtul ei. Dar deodată a coborât-o și și-a întors privirea spre mlaștină, îndepărtându-se cu câțiva pași.

Acolo e, le-a spus celorlalți.

A început să vorbească din nou la megafon.

Udayan Mitra, ieși de acolo și predă-te, a strigat, iar cuvintele s-au auzit, distorsionate și totodată pătrunzătoare, în tot cartierul. Suntem gata să-ți executăm familia, dacă nu faci cum ți se spune.

A făcut o pauză, apoi a adăugat: Câte un membru al familiei pentru fiecare mișcare greșită.

La început nu s-a întâmplat nimic. Nu-și auzea decât răsuflarea. Câțiva soldați au intrat prin apă, cu armele în poziție de tragere. Unul a tras un foc. Apoi, de undeva din mlaștină, a auzit fosnet la suprafața apei.

Udayan a ieșit la vedere. Printre ierburi, în apă până la brâu. Adus de spate, tușind, gâfâind după aer.

Avea mâna dreaptă bandajată, ascunsă sub straturi de tifon. Părul îi era lipit de cap, cămașa pe care o purta i se lipise de piele. Barba și mustața erau neîngrijite. Și-a ridicat brațele deasupra capului.

Așa. Acum mergi spre noi.

A început să înainteze prin ierburi, ieșind din apă, până când a ajuns la doar câțiva pași. Tremura, se chinuia să-și regleze respirația. I-a văzut buzele care nu se uneau complet, lăsând la mijloc deschizătura aia mică, în formă de romb. Buzele îi erau vinete. I-a văzut bucățelele de alge lipite pe gât și pe antebrațe. Nu-și dădea seama dacă i se scurgea apă sau sudoare de o parte și de alta a feței.

I s-a spus să se aplece și să atingă picioarele părinților. I s-a spus să le ceară iertare. A trebuit s-o facă cu mâna stângă. S-a oprit în fața mamei sale și s-a aplecat.

Iartă-mă, a spus.

Ce anume să iertăm? a întrebat socrul ei, cu glas frânt, atunci când Udayan s-a aplecat dinaintea lui. S-a adresat ofițerilor. Faceți o greșeală.

Fiul tău și-a trădat țara. El a făcut o greșeală.

Curenții din picioarele lui Gauri s-au intensificat, radiind până în tălpi. A simțit o furnicătură răspândindu-se de la baza gâtului prin toată țeasta. A crezut că îi vor ceda picioarele, căci nu avea pic de putere în ele. Nu era nimic care s-o susțină. Dar nu s-a prăbușit.

I-au legat mâinile cu o funie. A văzut cum a tresărit atunci când l-au legat, cu mâna rănită zvâcnind de durere.

Pe aici, a spus ofițerul, arătând cu arma.

Udayan s-a oprit și s-a uitat la ea. I-a privit fața, așa cum făcea întotdeauna, absorbindu-i detaliile, ca și cum o făcea pentru prima oară.

L-au împins în dubă și au trântit ușa. Le-au ordonat lui Gauri și socrilor ei să se întoarcă în casă. Unul dintre soldați i-a escortat. Se întreba la care închisoare îl vor duce. Și ce îi vor face acolo.

Au auzit duba pornind. Dar, în loc să dea înapoi și să se îndrepte spre enclavă, spre șoseaua principală, a luat-o peste iarba jilavă care tivea mlaștina și în care roțile lăsau urme late. Și mai departe, către câmpul pustiu de cealaltă parte.

Ajunși acasă, au urcat la etajul al treilea, pe terasă. De acolo au zărit duba și pe Udayan stând în picioare lângă ea. Nimeni altcineva din cartier n-ar fi avut cum să asiste la ce se întâmpla. Dar de la ultimul etaj al casei, de curând terminat, puteau să vadă într-acolo.

Au văzut cum unul din soldați i-a dezlegat funia din jurul încheieturilor. L-au văzut pe Udayan mergând peste câmp, îndepărtându-se de jandarmi. Mergea către mlaștină, înapoi către casă, cu brațele ridicate deasupra capului.

Gauri și-a amintit de câte ori îl urmărise cu privirea din balconul bunicilor ei din Calcutta de Nord în timp ce traversa strada aglomerată, venind s-o viziteze.

O clipă a părut că îi dau drumul. Dar apoi s-a tras un foc de armă și glonțul l-a lovit în spate. Zgomotul împușcăturii a fost scurt, precis. A urmat un al doilea foc, apoi al treilea.

Ea l-a privit bătând aerul cu mâinile, cu trupul azvârlit înainte, încremenind înainte de a cădea la pământ. După sunetul deslușit al împușcăturilor s-au auzit ciorile, strigând aspru, împrăștiindu-se în zbor.

Nu a fost posibil să vadă unde fusese rănit, unde anume pătrunseseră gloanțele. Era prea departe ca să vadă cât sângerase.

Soldații i-au târât trupul de picioare, apoi l-au aruncat în fundul dubei.

Au auzit ușile trântindu-se, motorul pornind din nou. Și duba în care zăcea trupul lui pierzându-se în depărtare.

În dormitorul lor, sub saltea, uitat printre pagini împăturite de ziar pe care nu se osteniseră să le arunce, era un jurnal pe care l-a descoperit poliția. Conținea toate dovezile de care aveau nevoie. Printre ecuații și notițe despre formule și experimente de laborator obișnuite se găsea o pagină de instrucțiuni privind modul de fabricare a cocktailului Molotov, o bombă artizanală. Notițe despre diferența de efect între metanol și benzină. Între clorat de potasiu și acid azotic. Între chibriturile antivânt și fitilul cu kerosen.

În jurnal mai era și o hartă schițată de Udayan, care cuprindea planul Tolly Club. Amplasarea și numele clădirilor, grajdurile, cabana îngrijitorului. Dispunerea drumului pentru mașini, configurația aleilor.

Erau notate anumite momente ale zilei, un program al turelor paznicilor, orele când angajații începeau și terminau programul. Când deschideau și când închideau restaurantele și barurile, când se ocupau grădinarii de tunsul și de udatul gazonului. Diverse locuri pe unde se putea

intra și ieși din incinta clubului, ținte unde se putea arunca un exploziv sau unde se putea plasa un dispozitiv cu declanșare temporizată.

Cu câteva luni în urmă, fusese dus la un interogatoriu. Devenise deja o rutină pentru tinerii din oraș. Atunci crezuseră ce le spusese. Că e profesor la un liceu, că e căsătorit și locuiește în Tollygunge. Că nu are legături cu PCI-ML.

L-au întrebat dacă știe ceva despre un act de vandalism produs în biblioteca școlii: cineva intrase prin efracție și ciopârțise portretele lui Tagore și Vidyasagar de pe pereți. La momentul respectiv s-au mulțumit cu răspunsurile lui. Trăgând concluzia că nu avusese nicio legătură cu incidentul, nu l-au mai întrebat nimic.

Apoi, într-o noapte, cam cu o lună înainte de a fi ucis, a lipsit de acasă. S-a întors a doua zi dis-de-dimineață, fără să intre prin curte, fără să sune la poartă. A ocolit prin spate, sărind peste zidul înalt până la umăr.

A așteptat în grădină, în spatele magaziei pline cu cărbuni și lemne sparte focul din soba de gătit. A aruncat cu bucățele de lut ars de la un ghiveci spart, până când Gauri a deschis obloanele ferestrei de la dormitor și s-a uitat în jos.

Avea mâna dreaptă bandajată, brațul prins într-o fașă. El și ceilalți membri ai detașamentului său încercaseră să asambleze o bombă artizanală, folosind ca explozibil o petardă. Având tremurul acela ușor al degetelor, de care nu scăpase definitiv, Udayan nu ar fi trebuit să fie cel care să facă încercarea.

Explozia avusese loc undeva departe, într-o casă conspirativă. Reușise să fugă.

Le-a spus părinților că s-a accidentat la un experiment banal de la școală. Că i s-a vărsat pe piele niște hidroxid de sodiu. Le-a spus să nu-și facă griji, că mâna se va vindeca în câteva săptămâni. Dar lui Gauri i-a povestit ce se întâmplase de fapt. Cei doi tovarăși care îl ajutau se trăseseră înapoi la timp, dar el nu, iar sub bandaj era acum o mână betegită. Bandajul avea să fie scos, dar degetele nu mai erau.

Între timp, în decursul raziilor din Tollygunge, poliția descoperise muniții la studioul cinematografic. În cabinele de machiaj, în sălile de montaj. Făceau percheziții inopinate, hărțuiau tinerii pe stradă. Îi arestau, îi torturau. Umplea morgile și crematoriile. Dimineața cadavrele erau aruncate pe străzi, ca un avertisment.

Timp de două săptămâni Udayan a lipsit de acasă. Le-a spus părinților că erau simple măsuri de precauție, deși pe-atunci ei trebuie să-și fi dat deja seama. Iar lui Gauri i-a mărturisit că se teme, că rana de la mână sărea în ochi, că poliția ar putea pune lucrurile cap la cap.

Gauri nu știa unde se află, nu știa dacă era vorba despre un singur adăpost sau despre mai multe. La răstimpuri primea câte un bilet, ridicat de la papetăria de pe strada principală. Dădea un semn că e încă în viață sau cerea haine curate, pastilele pentru tiroidă. Mai rămăsese destul din rețeaua de cartier pentru a se putea aranja așa ceva. La sfârșitul celor două săptămâni, pentru că nu mai era niciun alt loc unde se putea ascunde, s-a întors în cartier.

Odată revenit acasă, n-a mai putut să plece. Părinții lui, care îi așteptaseră cu înfrigurare întoarcerea, preferau să-l știe acolo decât oriunde altundeva. Au luat măsuri să nu fie văzut de nimeni. Nici de vecini, nici de muncitori, nici de cei veniți în vizită. Servitorul a fost pus să jure că va păstra secretul. S-au debarasat de lucrurile lui, ca și cum ar fi fost deja mort. Cărțile le-au ascuns, hainele i le-au pus într-un cufăr, sub pat.

El stătea numai în camerele din spate. Nu se arăta pe terasă sau la fereastră. Nu vorbea decât în șoaptă. Singura lui libertate era să urce pe acoperiș în puterea nopții, să stea sprijinit de parapet și să fumeze la lumina stelelor. Din pricina mâinii avea nevoie de ajutor ca să se îmbrace și să se spele. Era ca un copil care trebuia hrănit.

Avea probleme cu auzul și o tot punea pe Gauri să repete ce-i spunea. Un timpan îi fusese vătămat de explozie. Se plângea că are amețeli și un țiuit în urechi care nu dispărea. Spunea că nu aude radioul, în timp ce ea îl auzea cât se poate de bine.

Era îngrijorat că se putea să nu audă sunetul soneriei sau apropierea unui jeep militar. Se plângea de singurătate, deși erau împreună. Se simțea izolat în cel mai primitiv sens.

A trecut așa aproape o săptămână. Poate că poliția nu unise punctele între ele, poate că îi pierduseră urma. Poate că apropiata sărbătoare le va abate atenția, spunea. El a fost cel care le-a convins pe Gauri și pe maică-sa să iasă din casă în ziua aceea și să facă lucrurile pe care le tot amânaseră. Să mai uite de griji, să dea o senzație de normalitate în fața vecinilor, să facă târguielile de sărbători.

Trupul lui neînsuflețit nu le-a fost înapoiat. Nu le-au spus unde a fost incinerat. Când socrul ei s-a dus la secția de poliție să ceară informații, să caute o explicație, au negat orice cunoștință despre incident. După ce îl capturaseră în văzul tuturor, răpitorii șterseseră orice urmă.

Zece zile după moartea lui a trebuit să urmeze diverse reguli. Nu și-a spălat hainele, n-a purtat papuci, nu s-a pieptănat. A închis ușa și obloanele ca să păstreze particulele invizibile din ființa lui care pluteau în atmosferă. Dormea pe pat, pe perna pe care o folosise el și pe care mirosul lui a persistat câteva zile, până când a fost înlocuit de mirosul ei, al părului și al pielii ei unsuroase.

Nu o deranja nimeni. Era conștientă că-și ține corpul imobil, ca și când ar fi pozat pentru o fotografie pe care n-o făcea nimeni. Și, cu toată nemișcarea, simțea uneori cum cade, cum cedează patul sub ea. Nu putea să plângă. Se iveau doar lacrimi fără legătură cu trăirile, care se adunau și câteodată picurau din colțul ochilor dimineața, după somn.

Zilele de Pujo au sosit și au început să se scurgă: Shashthi, Saptami, Ashtami, Navami. Zile de rugăciune și de petrecere în întregul oraș. De doliu și izolare în interiorul casei. Și-a spălat vermilionul din păr, și-a scos brățara de fier de la încheietura mâinii. Absența acestor podoabe era însemnul ei de văduvă. Avea douăzeci și trei de ani.

După unsprezece zile au venit un preot pentru ultimele ritualuri și un bucătar care să pregătească masa ceremonială. În casă, portretul lui Udayan a fost sprijinit de perete într-o ramă, în spatele unui geam, încununat cu tuberoze. Nu putea să se uite la fața lui din fotografie. A participat la ceremonie, cu încheieturile dezgolite.

Dacă se întâmplă ceva cu mine, nu-i lăsa să risipească banii cu funeraliile, o rugase el odată. Dar funeraliile au avut loc, casa s-a umplut de oameni care îl cunoscuseră, membri ai familiei și membri de partid veniți să-și prezinte condoleanțele. Să mănânce bucatele gătite în cinstea lui, mâncărurile care îi plăceau.

După ce s-a încheiat perioada de doliu, socrii ei au început să mănânce din nou pește și carne, nu însă și Gauri. I-au dat să poarte sariuri albe în locul celor colorate, așa că semăna cu celelalte văduve din familie. Femei care aveau de trei ori vârsta ei.

A sosit și Dashami: sfârșitul sărbătorii Pujo, ziua când Durga se întoarce la Shiva. Noaptea, efigiile așezate în micul pandal din vecinătate au fost duse la râu să fie scufundate. Anul acesta totul s-a făcut fără fast, din respect pentru Udayan.

Dar în Calcutta de Nord, sub balconul unde își vorbiseră prima oară, procesiunile aveau să țină toată noaptea. Oamenii se aliniau pe trotuare pentru o ultimă privire, iar zgomotul era atât de mare, încât ar fi fost imposibil să dormi. Ea va veni înapoi, se va întoarce la noi, scandau oamenii mărșăluind pe stradă, însoțind-o pe zeiță la râu, luându-și rămas-bun de la ea pentru încă un an.

Într-o dimineață, după ce trecuse prima lună, s-a simțit incapabilă să meargă la bucătărie ca să o ajute pe soacra ei la pregătirile pentru zi, așa cum avea din nou de făcut. Se simțea stoarsă de energie, a ametit când a dat să se ridice, așa că a rămas în pat.

Au trecut cinci minute, apoi alte zece. Soacra ei a intrat în cameră și i-a spus că e târziu. A

deschis obloanele și s-a uitat la fața lui Gauri. Ținea în mâini o ceașcă de ceai, dar nu i-a oferit-o imediat. O clipă a rămas locului pur și simplu, cu ochii ațintiți asupra ei. Gauri s-a ridicat încet în capul oaselor, să ia ceaiul din mâinile ei.

Urc într-o clipă.

Nu te osteni astăzi, a spus soacra ei.

De ce nu?

Nu vei fi de mare ajutor.

A clătinat din cap, nedumerită.

Ești fată deșteaptă. Așa ne-a zis după ce te-a luat de nevastă. Și totuși, nu ești în stare să înțelegi niște lucruri simple.

Ce anume n-am înțeles?

Soacra ei se întorsese deja să iasă din cameră. S-a oprit în ușă. Să fii atentă de acum, să nu aluneci în baie sau pe scări.

De acum?

Ai să fii mamă, a auzit-o Gauri spunând.

Încă de la începutul căsătoriei lor, el nu se atingea de ea timp de o săptămână în fiecare lună. O rugase să-și țină socoteala ciclului menstrual în jurnalul ei și să-i spună care sunt perioadele fără riscuri.

După victoria revoluției, îi spusese el, abia atunci vor aduce copii pe lume. Nu mai devreme. Însă în ultimele săptămâni dinaintea morții lui, când se ascundea în casă, au pierdut șirul zilelor.

Ea se născuse cu o hartă a timpului în cap. Își reprezenta și alte abstracțiuni, de exemplu numere sau literele alfabetului, atât în engleză, cât și în bengali. Numerele și literele erau ca verigile unui lanț. Lunile erau aliniate parcă pe o orbită în spațiu.

Fiecare noțiune avea propria ei topografie, tridimensională, fizică. Așa că, încă de mică, îi era imposibil să facă un calcul sau să scrie un cuvânt de a cărui ortografie nu era sigură, să evoce o amintire sau să aștepte ceva în lunile care urmau, fără să le scoată dintr-un lăcaș anume al minții.

Cea mai pregnantă imagine pentru ea era întotdeauna cea a timpului, trecut, dar și viitor; era ca un orizont apropiat, care o orienta și o cuprindea în cercul lui. Pe spectrul nesfârșit al anilor se suprapunea scurtul interval al vieții ei. Spre dreapta era trecutul recent: anul în care îl întâlnise pe Udayan și, înainte, toți anii în care trăise fără să-l cunoască. Mai era și anul nașterii ei, 1948, precedat de toți anii și secolele care fuseseră mai înainte.

La stânga era viitorul, locul unde moartea ei, necunoscută, dar sigură, constituia punctul final. În mai puțin de nouă luni avea să vină un copil. Dar viața lui începuse deja, inima deja îi bătea, reprezentată de o linie separată, care înainta încet. Vedea viața lui Udayan, care n-o mai însoțea pe a ei așa cum presupusese că se va întâmpla, ci se oprea în octombrie 1971. Aceasta alcătuia un mormânt în tabloul minții ei.

Numai momentul prezent, lipsit de orice perspectivă, scăpa puterii ei de înțelegere. Era ca un punct orb, aflat imediat peste umăr. O lacună în viziunea ei. Dar viitorul era vizibil, depănându-se și crescând.

Ar fi vrut să nu știe de el. Își dorea ca zilele și lunile care i se așterneau dinainte să nu mai fie. Dar restul vieții ei continua să se arate și timpul se perpetua necontenit. Era silită să-l anticipeze, împotriva propriei voințe.

Era neliniștea că după azi nu va mai veni mâine, combinată cu certitudinea că va veni. Era ca și când și-ar fi ținut respirația, așa cum încercase Udayan acolo, în mlaștină. Și totuși, într-un fel sau altul respira. Așa cum timpul stătea pe loc, dar în același timp continua să treacă, o altă parte din trupul ei, pe care acum nu o cunoștea, se hrănea cu oxigen, silind-o să trăiască.

În ziua de după discuția cu Gauri, Subhash a ieșit pentru prima oară, singur, în oraș. A dus materialul de la ai lui, partea lui și a lui Udayan, la un atelier de croitorie. Nu-i trebuiau cămăși și pantaloni noi, dar se simțea dator, nevoind să irosească materialul.

Când le-a spus că în Rhode Island nu avea unde să-și facă haine la comandă și că îmbrăcămintea americană era toată de-a gata, părinții lui au fost surprinși. A fost primul amănunt din viața lui de acolo la care au reacționat vădit.

A luat tramvaiul de Ballygunge, apoi a mers pe jos pe lângă vânzătorii ambulanți care îl pofteau să cumpere de la ei. A găsit micul atelier al unor rude îndepărtate, unde mergea cu Udayan o dată pe an să li se ia măsura. O tejghea lungă, o cabină de probă într-un colț, o bară pe care erau agățate hainele terminate. A dat comanda, cu ochii la croitor, care a schițat rapid modelele într-un carnet și a tăiat un mic triunghi de material, prinzându-l apoi de colțul fiecărui bon.

Nu mai avea nevoie de nimic, nu mai voia nimic din oraș. După ce auzise cele povestite de Gauri, după ce-și imaginase toate acele lucruri, nu prea se mai putea concentra pe altceva.

S-a urcat într-un autobuz, călătorind fără nicio destinație în minte și coborând aproape de Esplanade. A văzut străini pe stradă, europeni purtând kurta, mărgele. Explorând Calcutta, aflați doar în trecere. Deși arăta ca un bengalez oarecare, simțea acum o solidaritate cu străinii. Împărtășea cu ei o cunoaștere a altor meleaguri. O altă viață la care să se întoarcă. Puterea de a pleca.

În această parte a orașului erau hoteluri unde s-ar fi putut duce să bea un whisky sau o bere, să intre în vorbă cu străini. Să uite cum se purtau părinții săi, să uite de lucrurile spuse de Gauri.

S-a oprit să-și aprindă o țigară, marca Wills, din care fuma Udayan. Ostenit, stătea în fața unui magazin care vindea șaluri brodate.

Ce ați dori să vedeți? l-a întrebat proprietarul. Era din Cașmir, avea fața palidă, ochii de culoare deschisă, căciulă de bumbac pe cap.

Nimic.

Intrați să vă uitați. Să serviți un ceai.

Uitase de aceste gesturi de ospitalitate ale negustorilor. A intrat și s-a așezat pe un scăunel,

admirând, pe când în fața lui se desfășurau pe rând șaluri de lână pe o pernă mare albă aflată pe podea. Generozitatea efortului, credința pe care o presupunea, l-au mișcat. S-a hotărât să cumpere unul pentru mama lui, realizând abia acum că nu-i adusese nimic din America.

Îl iau pe acesta, a spus el, pipăind un șal bleumarin, gândindu-se că ea va aprecia finețea lânii, complexitatea broderiei.

Mai doriți ceva?

Atât, a spus el.

Dar apoi și-a închipuit-o pe Gauri. I-a revenit în minte profilul ei în timp ce-i vorbea despre Udayan. Felul cum se uita țintă înainte, fără să vadă nimic, povestindu-i ce voia să afle.

Datorită lui Gauri știa acum ce se întâmplase: că ea și părinții lui îl văzuseră pe Udayan murind. Știa acum că părinților le e rușine de vecini. De faptul că n-au fost în stare să-l ajute, că n-au fost în stare în cele din urmă să-l apere. Că l-au pierdut într-un fel de neconceput.

A cercetat oferta așternută la picioarele lui. Nuanțe de crem, cenușiu, un cafeniu mai deschis decât culoarea ceaiului care-i fusese oferit. Erau considerate potrivite pentru ea acum. Dar i-a furat privirea un șal de un turcoaz intens, cu o bordură fin brodată.

Și l-a închipuit înfășurat în jurul umerilor ei, cu un capăt atârnând. Luminându-i fața.

Și pe acesta, a spus el.

Părinții lui stăteau pe terasă, așteptându-l. L-au întrebat de ce întârziase atât. I-au zis că încă e primejdios să rătăcească atât de târziu pe străzi.

Deși justificată, îngrijorarea lor îl enerva. Eu nu sunt Udayan, era tentat să strige. Eu nu v-aș fi făcut să treceți prin așa ceva.

I-a dat mamei șalul pe care îl cumpărase pentru ea. Apoi i l-a arătat pe cel pentru Gauri.

Aș vrea să-i dăruiesc șalul ăsta.

Știi că nu faci bine, a spus ea. Nu mai încerca să te împrietenești cu ea.

El n-a zis nimic.

V-am auzit ieri stând de vorbă amândoi.

Și n-am voie să vorbesc cu ea?

Ce ți-a spus?

Nu i-a răspuns. A întrebat-o la rândul lui: Tu de ce nu vorbești niciodată cu ea?

Acum a fost rândul mamei lui să tacă.

I-ați luat hainele colorate, peștele și carnea din farfurie.

Acestea sunt obiceiurile noastre, a spus mama lui.

E înjositor. Udayan nu ar fi vrut ca ea să trăiască așa.

Nu era obișnuit să se certe cu mama lui. Dar prin el curgea o energie nouă și nu se putea stăpâni.

Faptul că vă va dărui un nepot nu înseamnă nimic?

Înseamnă totul. E singurul lucru pe care ni l-a lăsat el, a răspuns mama lui.

Și Gauri?

Are un adăpost aici, dacă dorește.

Cum adică, dacă dorește?

Ar putea merge undeva să-și continue studiile. Poate că va prefera așa.

Ce te face să crezi asta?

E prea retrasă, prea distantă pentru o mamă.

Tâmplele îi zvâcneau. Ați discutat cu ea?

Nu are niciun rost să-și facă griji despre asta acum.

A înțeles că de aici, de pe terasă, mama lui deja complotase totul la rece. Dar ce îl îngrozea la fel de mult era tatăl lui, care nu spunea nimic, care accepta tacit.

Nu-i poți despărți. De dragul lui Udayan, accept-o.

Mama lui și-a pierdut răbdarea. Și ea era supărată pe el.

Ține-ți gura, a rostit ea pe un ton insultător. Să nu mă înveți tu cum să cinstesc memoria fiului meu.

În noaptea aceea, întins sub plasa de țânțari, Subhash nu reușea să adoarmă.

Poate că nu avea să afle niciodată tot despre ce făcuse Udayan. Gauri îi dăduse versiunea ei, în timp ce părinții lui refuzau să vorbească despre asta.

A presupus că fuseseră, probabil, îngăduitori cu Udayan, ca întotdeauna. Intuind că era implicat până peste cap, dar fără să-i spună ceva pe față.

Udayan își dăduse viața pentru o mișcare prost condusă, care făcuse numai rău și fusese deja dezmembrată. Nu schimbase decât soarta familiei lor.

Se ferise cu bună știință de Subhash și, probabil, în mare măsură, și de părinți. Cu cât se implica mai mult, cu atât devenea mai evaziv. În scrisori lăsa de înțeles că mișcarea nu mai conta pentru el. Sperând să-l pună pe o pistă greșită, în timp ce el asambla bombe și desena hărți ale Tolly Club. În timp ce își zbura degetele de la mână.

Gauri era cea în care avea încredere. O adusese în viața lor doar ca s-o abandoneze acolo.

Ca soluția unei ecuații, care iese la iveală puțin câte puțin, Subhash început să întrezărească o cale de a schimba lucrurile. Era deja nerăbdător să plece din Calcutta. Pentru părinții lui nu putea face nimic. Nu era în stare să le aducă mângâiere. Deși se întorsese să fie alături de ei, în cele din urmă nu contase că era acolo.

Dar cu Gauri lucrurile stăteau altfel. Când era cu ea simțea că împărtășeau amândoi prezența persoanei pe care o iubiseră și unul, și celălalt.

Se gândea la ea rămasă cu părinții lui, trăind după regulile lor. Răceala mamei lui față de Gauri era jignitoare, dar pasivitatea tatălui său era la fel de crudă.

Și nu era pur și simplu cruzime. Purtarea lor era deliberată, menită s-o alunge. Și-o închipuia devenind mamă, pentru ca apoi să piardă controlul asupra copilului. Se gândea cum va crește copilul într-o casă lipsită de bucurie.

Singurul mod de a împiedica toate astea era să o ia pe Gauri de acolo. Era tot ce putea face ca s-o ajute, singura alternativă pe care i-o putea oferi. Și singura cale de a o duce departe de ei

era să o ia de soție. Să ia locul fratelui său, să-i crească copilul, să ajungă s-o iubească pe Gauri cum o iubise Udayan. Să-l urmeze într-un mod care părea pervers, dar în același timp predestinat. Care părea și bun, și rău.

Data plecării se apropia; curând avea să fie din nou în avion. Acolo, în Rhode Island, nu-l aștepta nimeni. Se săturase să fie singur.

Încercase să nege atracția pe care o simțea pentru Gauri. Dar era ca lumina licuricilor care pluteau pe lângă casă în timpul nopții, puncte aleatorii care-l înconjurau, ce străluceau și apoi dispăreau fără urmă.

Nu le-a spus nimic părinților, știind că doar vor încerca să-l descurajeze. Știa că soluția la care ajunsese îi va îngrozi. S-a dus direct la ea. Se temuse de cum ar fi reacționat familia lui față de Holly. Dar acum nu-i mai era teamă.

Ăsta e pentru tine, a spus stând în pragul ușii ei și oferindu-i șalul.

Ea a ridicat capacul cutiei și s-a uitat înăuntru.

Aș dori să-l porți, a adăugat.

A privit-o intrând iar în cameră și deschizând șifonierul. A pus înăuntru șalul, împăturit încă în cutie.

Când s-a întors din nou spre el, a observat că i se așezase un țânțar chiar la hotarul frunții cu linia părului. A vrut să întindă mâna să-l alunge, dar ea stătea netulburată, poate nebăgând de seamă.

Detest felul în care se poartă cu tine părinții mei, a spus el.

Ea n-a răspuns. S-a așezat la biroul ei, în fața cărții și caietelor împrăștiate pe acolo. Aștepta ca el să plece.

I-a pierit curajul. Ideea era ridicolă. Ea n-o să poarte șalul turcoaz, nici n-o să vrea să se mărite cu el și să plece în Rhode Island. Era în doliu după Udayan, îi purta copilul în pântece. Subhash știa că nu înseamnă nimic pentru ea.

A doua zi, după-amiază, la o oră când nu așteptau pe nimeni, a sunat soneria. Subhash stătea pe terasă, citind ziarele. Tatăl lui era la serviciu, mama ieșise cu treburi. Gauri era în camera ei.

A coborât scara să vadă cine este. Dincolo de poartă erau trei bărbați. Doi polițiști înarmați și un anchetator de la Serviciul de Securitate. Anchetatorul s-a prezentat. Voia să stea de vorbă cu Gauri.

Doarme.

Du-te și trezește-o.

A descuiat poarta și i-a condus la etajul al doilea. I-a rugat să aștepte pe palier. Apoi a străbătut coridorul spre camera lui Gauri.

Când a deschis ușa, nu purta ochelarii. Ochii îi păreau obosiți. Părul îi era despletit, sariul șifonat. Patul era nefăcut.

El i-a spus cine venise. Rămân cu tine, a zis.

Ea și-a legat la loc părul și și-a pus ochelarii. A strâns patul și l-a anunțat că e gata. Era calmă, netrădând nimic din nervozitatea pe care o încerca el.

Anchetatorul a pășit primul în cameră. Polițiștii l-au urmat, rămânând în pragul ușii. Fumau țigări, lăsând scrumul să cadă pe podea. Unul dintre ei avea un ochi leneș, așa încât părea că se uită și la Gauri, și la Subhash în același timp.

Cerceta cu privirea pereții, tavanul, reținând anumite detalii. A luat una dintre cărțile ei de pe masă, frunzărind câteva pagini. A scos un carnețel și un pix din buzunarul cămășii. Și-a luat câteva notițe. Vârfurile de la câteva degete ale lui erau depigmentate, parcă pătate cu înălbitor.

Dumneata ești fratele? a întrebat, necatadicsind să-și ridice privirea spre Subhash.

Da.

Cel din America?

A dat din cap că da, dar anchetatorul deja trecuse la Gauri.

În ce an l-ai cunoscut pe soțul dumitale?

În 1968.

Pe când erai studentă la Presidency?

Da.

Simpatizai cu convingerile lui?

La început.

În prezent ești membră a vreunei organizații politice?

Nu.

Aș vrea să te uiți pe câteva fotografii. Sunt ale unor persoane pe care soțul dumitale le cunoștea.

Bine.

A scos un plic din buzunar. A început să-i arate fotografii. Mici instantanee pe care Subhash nu putea să le vadă.

Recunoști vreuna din aceste persoane?

Nu.

Nu le-ai cunoscut? Soțul tău nu ți le-a prezentat?

Nu.

Uită-te cu atenție, te rog.

M-am uitat.

Anchetatorul a băgat la loc fotografiile în plic, atent să nu le murdărească.

A pomenit vreodată numele Nirmal Dey?

Nu.

Ești sigură?

Da.

Dar Gopal Sinha?

Subhash a înghițit greu și s-a uitat spre ea. Mințea. Chiar și el îl ținea minte pe Sinha, studentul medicinist, de la întrunirea la care luase parte. Udayan sigur îi vorbise despre el lui Gauri.

Sau poate că nu? Poate că, pentru a o proteja, fusese nesincer și cu ea. Subhash nu avea cum să știe. Oricât de vie fusese relatarea ei despre ultimele zile și clipe ale lui Udayan, anumite detalii rămâneau vagi.

Anchetatorul și-a mai notat câte ceva, apoi și-a șters fața cu o batistă.

Pot să te deranjez pentru niște apă?

Subhash i-a turnat apă din cofa aflată în colțul camerei, dându-i ceașca de oțel care stătea cu gura în jos lângă cofă. L-a privit pe anchetator cum golește ceașca și apoi o pune pe măsuța lui Gauri.

Vom reveni dacă mai avem întrebări, a zis anchetatorul.

Polițiștii au stins țigările cu talpa, apoi grupul s-a întors spre scară. Subhash i-a urmat și i-a condus până afară, încuind poarta după ei.

Când pleci înapoi în America? l-a întrebat anchetatorul.

În câteva săptămâni.

Ce studiezi?

Oceanografia chimică.

Nu semeni deloc cu fratele dumitale, a remarcat el când se întorcea să plece.

Ea îl aștepta pe terasă, stând pe unul din scaunele pliante.

Ești bine? a întrebat-o.

Da.

După cât timp crezi că vor reveni?

N-au să revină.

De unde știi?

Și-a ridicat capul, apoi și ochii. Pentru că nu mai am ce să le spun, a zis.

Ești sigură?

Ea încă îl privea, cu o expresie neutră, liniștită. Voia s-o creadă. Dar, chiar dacă mai avea ce să-i spună, și-a dat seama că nu mai vrea să-i spună nimic.

Nu ești în siguranță aici, i-a zis. Și, dacă poliția te lasă în pace, părinții mei nu te vor lăsa.

Ce vrei să spui?

A tăcut un moment, apoi i-a zis ce știa.

Vor să pleci din casa asta, Gauri. Nu vor să aibă grijă de tine. Își vor nepotul numai pentru ei.

A lăsat-o să digere vestea, apoi i-a împărtășit singurele idei la care se putea gândi, lucrurile cele mai evidente: că în America nu știa nimeni despre mișcare și n-o va sâcâi nimeni. Că poate să-și continue studiile. Că ar fi posibilitatea unui nou început.

Cum ea nu zicea nimic ca să-l întrerupă, a continuat, explicând că va fi nevoie de un tată pentru copil. Că în America el ar putea crește fără povara celor întâmplate.

I-a zis că știe că încă îl iubește pe Udayan. A rugat-o să nu se gândească la ce va zice lumea, la reacția părinților lui. Dacă va merge cu el în America, i-a făgăduit el, toate astea nu vor mai conta.

Ea îi recunoscuse pe mai toți cei din fotografii. Erau tovarășii de-ai lui Udayan, membri de partid din împrejurimi. Pe unii și-i amintea de la o întrunire la care se dusese odată, înainte să devină prea primejdios. Îi recunoscuse pe Chandra, o femeie care lucra la atelierul de croitorie, ca și pe bărbatul de la papetărie. Se prefăcuse că nu-i cunoaște.

Dintre toate numele pe care le înșirase anchetatorul, pe unul singur Udayan nu-l pomenise niciodată. Unul pe care într-adevăr nu-l știa. Nirmal Dey. Și totuși, ceva îi spunea că omul nu-i e cu totul străin.

Nu trebuie să faci asta, i-a spus lui Subhash de dimineață.

Nu o fac doar pentru tine.

El n-ar fi vrut.

Înțeleg.

Nu mă refer la căsătoria noastră.

Dar la ce?

Spre sfârșit nu-și dorea o familie. Mi-a zis în ziua dinaintea morții. Și totuși –

N-a mai continuat.

Și totuși, ce?

Mi-a spus odată că, dat fiind că se căsătorise înaintea ta, voia să fii tu primul care are un copil.

IV.

El era acolo, stând în spatele unui cordon despărțitor din aeroport, așteptând-o. Cumnatul, soțul ei. Al doilea bărbat cu care se căsătorise în răstimp de doi ani.

Aceeași înălțime, constituție asemănătoare. Ființe-pereche, camarazi, deși nu-i văzuse niciodată împreună. Subhash era o versiune mai blândă a fratelui său. În comparație cu figura lui Udayan, fața lui era ca amprenta ușor ștearsă a ștampilei cu data sosirii pe care bărbatul de la Imigrări tocmai o aplicase în pașaportul ei și pe care mai apăsase o dată pentru accentuare.

Purta pantaloni reiați, o cămașă în carouri, o jachetă cu fermoar, pantofi sport. Ochii care au salutat-o erau blânzi, dar exprimau slăbiciune; slăbiciunea care, bănuia ea, l-a făcut să o ia de soție, să-i facă serviciul pe care i-l făcuse.

Era acolo, gata s-o primească, s-o însoțească de acum înainte. Nu era nimic schimbat la el; la sfârșitul acestei călătorii nu o aștepta nimic altceva decât realitatea deciziei pe care o luase.

L-a văzut, în schimb, luând notă de schimbarea ei vizibilă. Deja în a cincea lună de sarcină, cu fața și șoldurile mai pline, cu talia îngroșată, cu prezența copilului devenită evidentă sub șalul turcoaz dăruit de el și în care se înfășurase să-i țină cald.

A urcat în mașina lui și s-a așezat lângă el, la dreapta lui, pe când cele două valize îmbrăcate în huse de pânză au mers pe bancheta din spate. A așteptat cât el a pornit motorul și l-a lăsat să se încălzească puțin. El a curățat o banană și și-a turnat niște ceai dintr-un termos. Când i-a oferit și ei, și-a pus buzele pe cealaltă parte a capacului care servea drept ceașcă, înghițind un lichid fierbinte și fără gust, semănând cu lemnul ud.

Cum te simți?

Obosită.

Din nou vocea, tot a lui Udayan. Tonalitatea și felul de a vorbi aproape identice. Aceasta era cea mai profundă și cea mai uimitoare dovadă a înrudirii lor. O clipă a lăsat această trăsătură izolată a lui Udayan, păstrată și reprodusă de corzile vocale ale lui Subhash, să-și facă drum către ea.

Ce mai fac părinții mei?

La fel.

Au început căldurile în Calcutta?

Mai mult sau mai puțin.

Și situația în general?

Unii ar spune că e mai bine. Alții, că e mai rău.

Acesta era orașul Boston, i-a explicat el. Rhode Island se afla mai la sud. Au ieșit dintr-un pasaj pe sub un râu, au trecut pe lângă un port, după care orașul a dispărut din vedere. Mergeau mai repede decât era ea obișnuită, mai fluent decât se putea circula pe străzile din Calcutta. Mișcarea continuă îi făcea rău. Preferase călătoria cu avionul, desprinsă de pământ, iluzia că stătea pe loc.

De-a lungul drumului se înșirau arbori cu scoarța albă sau cenușie, care păreau incapabili să facă vreodată frunze sau fructe. Aveau ramurile bogate, dar subțiri, niște rețele dense prin care se putea vedea. Unii mai aveau câteva frunze atârnând pe crengi. Se întreba de ce nu căzuseră la fel ca suratele lor.

Printre copaci erau ici-colo petice de zăpadă. Avea să-și amintească de asfaltul neted al șoselelor, de formele turtite, unghiulare, ale mașinilor. Și de tot acel spațiu existent între și în jurul obiectelor — mașinile circulând în două direcții, clădirile rare. Copacii goi, dar rămuroși.

S-a uitat spre ea. E așa cum te așteptai?

Nu știam la ce să mă aștept.

Copilul se agita și se răsucea din nou. Nu-și dădea seama de locul nou unde se afla, de distanța uluitoare pe care o străbătuse. Trupul lui Gauri rămânea lumea lui. Ea se întreba dacă noul mediu îl va afecta în vreun fel. Dacă simțea frigul.

Avea senzația că poartă în ea o fantomă, cum era și Udayan. Copilul era o versiune a lui, în sensul că era și prezent, și absent. Înlăuntrul ei, și totuși departe. Îl privea cu un fel de neîncredere, așa cum nu-i venea încă să creadă cu adevărat că Udayan nu mai e, că dispăruse acum nu numai din Calcutta, ci din orice altă parte a pământului peste care ea tocmai zburase.

În timp ce avionul ateriza la Boston, s-a temut deodată că pruncul lor se va dizolva și o va părăsi. S-a temut că va percepe, într-un fel, că alt tată aștepta să îi întâmpine. Că va protesta și va înceta să se dezvolte.

Odată intrați în Rhode Island, se aștepta să vadă oceanul, dar era în continuare numai autostrada. S-au apropiat de un mic oraș numit Providence. A văzut străzi în pantă, clădiri adunate laolaltă, acoperișuri ascuțite, o cupolă albă ornamentată. Știa că termenul „providență“ înseamnă previziune, viitorul întrezărit înainte de a fi trăit cu adevărat.

Era miezul zilei, cu soarele înălțat chiar deasupra capului. Un cer albastru strălucitor, nori transparenți. O oră a zilei lipsită de mister, o simplă afirmație a zilei ca atare. Ca și când cerul nu avea să se întunece, iar ziua nu avea să cunoască sfârșitul.

În avion timpul părea neimportant, dar totodată singurul lucru care conta; prin timp simțea că se deplasează, nu prin spații. Stătea printre atâția alți pasageri, captivi ca și ea, așteptând să ajungă la destinație.Majoritatea, la fel ca Gauri, eliberați într-o atmosferă care nu era a lor.

Câteva minute Subhash a ținut deschis radioul din mașină, ascultând un bărbat care prezenta știrile locale, prognoza meteo. Ea făcuse școala în engleză, studiase la Presidency, și tot îi era greu să înțeleagă știrile.

În sfârșit a văzut cai păscând, vaci nemișcate pe câmp. Case cu geamuri închise etanș pentru a nu lăsa să pătrundă frigul. Ziduri atât de joase, încât puteai păși peste ele, făcute din pietre mai mari și mai mici și care alcătuiau hotare între proprietăți.

Au ajuns la un semafor ce se legăna pe un cablu. În timp ce staționau, el a arătat cu mâna spre stânga. Ea a văzut un turn de lemn, înălțându-se ca o scară interioară a unei clădiri inexistente. Peste vârfurile pinilor, în depărtare, a zărit în sfârșit o linie subțire de culoare închisă. Oceanul.

Campusul meu e in direcția aceea, a spus el.

S-a uitat la drumul cenușiu și plat, cu două dungi continue pe mijloc. Acesta era locul unde putea uita trecutul. Unde copilul ei avea să se nască, neștiutor și în siguranță.

Credea că Subhash va vira la stânga, spre locul unde îi spusese că se află campusul. Dar, când lumina semaforului s-a făcut verde și el a împins maneta schimbătorului de viteze, au luat-o imediat spre dreapta.

Apartamentul era la parter, cu fața spre stradă: un petic de iarbă, o cărare, apoi o fâșie de asfalt. De cealaltă parte a asfaltului erau un șir de blocuri asemănătoare, joase, lungi și îmbrăcate în cărămidă. Cele două șiruri erau așezate ca într-o cazarmă. La capătul drumului se afla parcarea în care Subhash își ținea mașina și unde ducea gunoiul. Într-o clădire mai mică din parcare era spălătoria.

Ușile de la intrare stăteau aproape tot timpul deschise, proptite cu pietroaie. Încuietorile de la ușile apartamentelor erau fragile, niște butoane pe mânerele ce țineau loc de clanțe, în loc de lacăte și ivăre. Dar se afla într-un loc unde nimeni nu se temea să umble pe afară, unde studenții beți coborau pantele poticnindu-se și râzând, întorcându-se la dormitoare la orice

oră din noapte. În vârful dealului era secția de poliție a campusului. Dar nu existau ore când se dădea stingerea sau când se încuiau ușile. Studenții veneau și plecau după bunul lor plac.

Vecinii lor erau tot cupluri de studenți doctoranzi, câteva familii cu copii mici. Păreau să nu o observe. Auzea doar câte o ușă închizându-se, sunetul înăbușit al unui telefon sau pași urcând scările.

Subhash i-a cedat dormitorul și i-a spus că el va dormi pe canapea, care se desfăcea și se transforma în pat. Prin ușa închisă îi asculta mișcările obișnuite de dimineață. Semnalul ceasului deșteptător, ventilatorul de aerisire din baie. Când auzea ventilatorul oprindu-se urmau foșnetul blând al apei, cel al lamei de ras zgâriindu-i fața.

Nu venea nimeni să pregătească ceaiul, să facă paturile, să mănture sau să șteargă praful în camere. El pregătea pe aragaz micul dejun, pe o rezistență care se înroșea la o atingere de buton. Fulgi de ovăz și lapte fierbinte.

Când termina se auzea lingura râcâind metodic fundul cratiței, apoi apa curgând imediat ca să o facă mai ușor de curățat. Clinchetul lingurii plimbate prin castron și, în același timp, într-o crăticioară separată, zgomotul făcut de oul pe care îl fierbea și-l lua cu el pentru masa de prânz.

Era recunoscătoare pentru independența lui și în același timp uluită. Udayan voia o revoluție, dar acasă se aștepta să fie servit; singura lui contribuție la mese era stea și să aștepte ca Gauri sau soacra ei să-i pună o farfurie dinainte.

Subhash îi recunoștea și ei independența. I-a lăsat câțiva dolari, numărul de telefon al departamentului său scris pe o bucată de hârtie. O cheie de la cutia poștală, o alta de la ușă.

Câteva minute mai târziu se auzea sunetul pe care îl aștepta înainte de a se da jos din pat: lanțul de la ușa apartamentului, semănând cu o bucată dintr-un colier urât, alunecând pe șina lui și în sfârșit ușa închizându-se ferm în urma lui Subhash.

Într-un fel, fusese tot o sfidare a convențiilor, ceea ce poate că Udayan ar fi admirat. Când fugise cu el se simțise îndrăzneață. A accepta să fie soția lui Subhash, a pleca la el în America, decizie calculată și impulsivă totodată, părea o îndrăzneală și mai mare.

Și totuși, acum, că Udayan nu mai era, orice părea posibil. Verigile care îi țineau viața laolaltă dispăruseră. Absența lor a făcut posibilă această cuplare, așa prematură și disperată cum era, cu Subhash. Voise să plece din Tollygunge. Să uite de tot ce fusese viața ei până atunci. Și el îi

oferise ocazia. În străfundul minții își spunea că ar putea ajunge să-l iubească într-o bună zi, măcar din recunoștință, dacă nu din alte motive.

Așa cum se așteptase, socrii o acuzaseră că le face familia de rușine. Soacra ei se dezlănțuise, spunând că nu-l meritase pe Udayan. Că poate el ar fi încă în viață, dacă s-ar fi căsătorit cu o altfel de fată.

Îl condamnaseră și pe Subhash, că îi lua pe nedrept locul lui Udayan. Dar, în cele din urmă, după ce-i blamaseră pe amândoi, nu se opuseseră căsătoriei. Nu spuseseră nu. Poate că se bucurau, la fel ca Gauri, că nu mai trebuie să fie răspunzători pentru ea, că vor scăpa unii de alții. Și astfel, cu toate că, pe de o parte, se îngropase mai adânc în familia lor, pe de altă parte, își asigurase eliberarea.

Fusese din nou o căsătorie civilă, din nou iarna. Manash fusese de față. Socrii și ceilalți din familia ei refuzaseră să vină. Și partidul se opusese. Ca și socrii ei, tovarășii așteptau de la ea să cinstească amintirea lui Udayan, martiriul lui. Fără să știe că poartă în pântece copilul lui, căci Gauri nu voia să afle nimeni, ei au întrerupt orice relație cu ea. Au calificat această a doua căsătorie drept imorală.

Se măritase cu Subhash ca un mod de a rămâne legată de Udayan. Însă, făcând astfel, și-a dat seama că e inutil, la fel de inutil ca atunci când păstrezi un cercel după ce perechea lui s-a pierdut.

Purtase un sari obișnuit, de mătase imprimată, având ca singure podoabe ceasul de mână și un lanț simplu. Își aranjase singură părul. A fost prima oară când pleca din cartier, prima oară după ieșirea la cumpărături cu soacra ei, când era înconjurată și înviorată de energia orașului.

A doua oară nici măcar un prânz nu urmase după ceremonie. Nicio plapumă de bumbac ca aceea sub care ea și Udayan își petrecuseră prima noapte ca soț și soție, în casa din Chetla, când răcoarea serii îi împinsese unul în brațele celuilalt, iar sfiala care îi ținea în frâu dorința s-a topit repede.

După cununia civilă, Subhash a dus-o să depună cerere de pașaport, iar apoi la consulatul american pentru viză. Omul care se ocupa de cerere i-a felicitat, presupunând că sunt fericiți.

Îmi petreceam verile în Rhode Island când eram copil, a spus el, după ce a aflat unde locuia Subhash. Bunicul lui predase literatură la Universitatea Brown, tot în Rhode Island. A vorbit cu Subhash despre plaje.

Are să vă placă acolo, a asigurat-o el pe Gauri. Le-a zis că avea să încerce să grăbească aprobarea cererii lui Gauri. Le-a urat toate cele bune.

Câteva zile mai târziu, Subhash a plecat. Era din nou singură cu socrii. Din nou trăiau cu ea în casă fără să-i vorbească, purtându-se deja de parcă nu mai era acolo.

În seara plecării, Manash a venit să o ducă la aeroport și să-și ia rămas-bun. S-a aplecat în fața socrilor și le-a atins tălpile. Așteptau s-o vadă plecând. A ieșit pe porțile batante de lemn din curte, a pășit peste șanțul canalului și a urcat în taxiul pe care Manash îl chemase din colț.

A plecat din Tollygunge, unde nu se simțise niciodată binevenită, unde se dusese doar de dragul lui Udayan. Mobilierul care îi aparținea, dormitorul din lemn de tec, avea să rămână nefolosit în mica încăpere pătrată, cu lumină puternică dimineața, încăperea unde își concepuseră fără voie copilul.

Ultima imagine a Calcuttei a fost cea a orașului în puterea nopții. Au trecut în viteză pe lângă campusul unde studiase, acum cufundat în întuneric, pe lângă standurile de cărți cu obloanele trase, pe lângă familiile care dormeau la acele ore învelite pe străzi. A lăsat în urmă intersecția acum pustie aflată sub apartamentul bunicilor ei.

Pe când se apropiau de aeroport, a început să se lase ceața pe VIP Road, devenind de nepătruns. Șoferul a încetinit, apoi a oprit, neputând să meargă mai departe. Păreau învăluiți în fumul gros al unui incendiu violent, dar nu era deloc căldură, numai ceața provenită din condensare, care îi prinsese în mrejele ei.

Asta e moartea, și-a zis Gauri; aburul ăsta, imaterial, dar neiertător, care face totul să se oprească. Era sigură că asta vedea acum Udayan, prin asta trecea.

A intrat în panică, gândindu-se că nu va mai ieși de acolo. Înaintau centimetru cu centimetru, șoferul apăsa pe claxon, până când s-au ivit în sfârșit luminile aeroportului. L-a îmbrățișat și l-a sărutat pe Manash, spunându-i că îi va fi dor de el, numai de el, apoi și-a strâns lucrurile, a prezentat documentele și a urcat la bordul avionului.

N-a oprit-o niciun polițist, niciun soldat. Nimeni nu i-a pus întrebări despre Udayan. Nimeni nu i-a pus piedici fiindcă fusese soția lui. Ceața s-a ridicat, avionul a primit aprobarea de decolare. Nimeni nu a împiedicat-o să se înalțe deasupra orașului, în cerul negru, lipsit de stele.

Calendarul de pe peretele din bucătărie arăta imaginea unei insule stâncoase, pe care nu încăpea decât un far. A mai văzut ceva ce se chema Ziua Sfântului Patrick. 20 martie, când ar fi trebuit să fie aniversarea de douăzeci și șapte de ani a lui Udayan, era, oficial, prima zi de primăvară.

Dar frigul din Rhode Island era încă aspru dimineața, geamurile erau ca niște plăci de gheață când le atingea, cu aspect lăptos din pricina gerului.

Într-o sâmbătă Subhash a scos-o la cumpărături. Era un magazin mare, puternic luminat, unde cânta muzica. Nimeni nu s-a oferit să-i ajute, parcă nu-i păsa nimănui dacă își lasă banii acolo sau nu. El i-a cumpărat o haină, o pereche de cizme. Șosete groase, un fular de lână, o căciulă și mănuși.

Dar toate au rămas nefolosite. În afară de acea unică ieșire la magazinul universal, ea nu s-a mai încumetat să plece în oraș. Stătea în casă, odihnindu-se, citind ziarul campusului, pe care Subhash îl aducea în fiecare zi, uneori deschizând televizorul ca să se uite la programele alea insipide. Femei tinere luând interviuri unor burlaci care voiau să se cupleze cu ele. Un cuplu, soț și soție, prefăcându-se că se ceartă, apoi cântând cântece romantice.

El îi sugera lucruri pe care le-ar putea face prin apropiere: un film la sala de cinema din campus, o prelegere a unui antropolog renumit, un târg internațional de artizanat la clubul studenților. A pomenit de ziarele mai bune care se puteau citi la bibliotecă, de diverse articole disponibile la librărie. Erau acum mai mulți indieni în campus decât atunci când sosise el acolo. Cu unele dintre femei, soții ale altor doctoranzi, se putea împrieteni. Când te vei simți pregătită, adăuga el.

Venirile și plecările lui Subhash, spre deosebire de cele ale lui Udayan, erau previzibile. Sosea acasă la aceeași oră în fiecare seară. Uneori, când suna la el la laborator să-i spună că nu mai aveau lapte sau pâine, el era cel care răspundea la telefon. Învățase să pregătească singur cina, așa că ea nu intervenea. Scotea de dimineață ingredientele, pachete glazurate din congelator, care se dezghețau încet, dezvăluindu-și conținutul pe parcursul zilei.

Mirosul de mâncare gătită n-o mai deranja, cum se întâmpla în Calcutta, dar spunea că îi face rău pentru că asta îi oferea o scuză să rămână în dormitor. Fiindcă, deși aștepta toată ziua ca Subhash să se întoarcă acasă, simțindu-se stingheră în absența lui, odată ce revenea îl evita. Temându-se acum, că erau căsătoriți, că va ajunge să-l cunoască, iar viețile lor se vor împleti, se vor apropia.

În cele din urmă, el bătea la ușă, rostindu-i numele, și o chema la masă. Totul era pregătit: două farfurii, două pahare de apă, două movile de orez moale, alături de ce mai gătise el.

În timp ce mâncau se uitau la Walter Cronkite, aflat la pupitrul lui și prezentând știrile de seară. Erau mereu știri despre America, despre preocupările și activitățile Americii. Bombele pe care le lansau asupra orașului Hanoi, naveta pe care sperau să o trimită în spațiu. Campanii pentru alegerile prezidențiale ce urmau spre sfârșitul anului.

A învățat numele candidaților: Muskie, McCloskey, McGovern. Cele două partide, democrat și republican. Auzea știri despre Richard Nixon, care vizitase China cu o lună înainte, dând mâna cu Mao sub ochii întregii lumi. Nimic despre Calcutta. Evenimentele care măcinaseră orașul, care schimbaseră și zdruncinaseră cursul vieții ei, lipseau din știrile transmise aici.

Într-o dimineață, lăsând cartea pe care o citea și ridicând ochii spre fereastră, a văzut cerul, cenușiu și mohorât. Ploua. Ploaia cădea monoton și trist. Stătea în casă toată ziua, dar pentru prima dată s-a simțit captivă.

După-amiază, când a stat ploaia, și-a tras paltonul peste sari, și-a pus cizmele, căciula și mănușile. A pornit pe trotuarul umed, urcând panta, cotind pe lângă clubul studenților. A văzut studenți intrând și ieșind, bărbați în blugi și jachete, femei în pantaloni strâmți și închiși la culoare și scurte de lână fumând, stând de vorbă între ei.

A traversat curtea interioară, trecând pe lângă felinarele cu becurile lor albe și rotunde suspendate pe stâlpi de fier. Vremea era mai blândă decât se așteptase, mănușile și căciula erau inutile, aerul era proaspăt după ploaie.

Ajunsă pe cealaltă latură a campusului, a intrat într-un mic magazin alimentar de lângă oficiul poștal. Printre pachețele de unt și cofraje cu ouă a găsit ceva numit cremă de brânză, înfășurat într-un ambalaj argintiu, arătând ca un săpun. L-a cumpărat, crezând că ar putea fi ciocolată, schimbând bancnota de cinci dolari pe care Subhash i-o lăsa în fiecare zi, umplându-și buzunarul adânc al paltonului cu mărunțișul primit ca rest.

Sub staniol era ceva dens, rece, acrișor. A rupt-o bucățele și a mâncat-o goală, stând în picioare în parcarea magazinului. Neștiind că trebuia întinsă pe un biscuit sărat sau pe pâine, savurând gustul și textura neașteptate pe care le simțea în gură, lingând ambalajul.

A început să exploreze și alte zone ale campusului, rătăcind prin diferite clădiri departamentale, grupate în jurul careului: facultatea de farmacie, cea de limbi străine, de științe politice și istorie. Clădirile aveau nume: Washburn, Roosevelt, Edwards. Oricine putea să intre.

A găsit săli de clasă și birourile profesorilor aliniate de-a lungul holurilor. Aviziere care anunțau prelegeri și conferințe viitoare, vitrine cu cărți publicate de profesorii universității.

Nu era niciun gardian care s-o oprească, să-i pună întrebări. Nu erau soldați înarmați așezați

pe saci de nisip, cum văzuse luni de-a rândul la intrarea în clădirea principală a Universității Presidency.

În ziua când Robert McNamara a vizitat Calcutta, la un an după revolta din Naxalbari, prezența protestatarilor comuniști la aeroport l-a obligat să ia un elicopter până în centrul orașului. Nu-l lăsaseră să treacă cu mașina. Ea era la facultate în ziua aceea. Pe când elicopterul zbura peste College Street, studenții aruncau cu pietre de pe acoperișul unei clădiri din campus. L-au încuiat pe rectorul Universității din Calcutta în biroul lui. A văzut tramvaie incendiate.

Într-o zi a găsit secția de filosofie. A dat peste o sală mare de curs, cu rânduri de scaune în amfiteatru. Ușile erau încă deschise și studenții continuau să se scurgă înăuntru. S-a așezat pe un loc chiar în spate, atât de sus, că se uita în creștetul profesorului. Suficient de aproape de ușă ca să se poată strecura afară la nevoie. Dar, după ce umblase atât, se simțea obosită și era bucuroasă că stă jos.

Cercetând programa de curs a studentului de lângă ea, a văzut că era un curs pentru primii ani de facultate, o introducere în filosofia antică occidentală. Heraclit, Parmenide, Platon, Aristotel. Deși cea mai mare parte a materialului îi era familiar, a rămas cât a ținut cursul. A ascultat o descriere a doctrinei lui Platon despre anamneză, conform căreia învățarea este un act de redescoperire, iar cunoașterea, o formă de reamintire.

Profesorul era îmbrăcat lejer, în pulover și jeanși. Fuma în timp ce ținea prelegerea. Avea o mustață groasă, castanie, și părul lung, ca mulți dintre studenți. Nu s-a obosit să facă prezența.

Studenții din jur fumau și ei; unele studente tricotau. Câțiva stăteau cu ochii închiși. În spate era o pereche, stăteau unul lângă altul cu coapsele lipite, brațul băiatului petrecut în jurul taliei fetei, mâna mângâindu-i puloverul. Gauri s-a trezit însă ascultând cu atenție. În cele din urmă, vrând să ia notițe, a căutat în geantă o foaie de hârtie și un pix. Negăsind hârtie, a notat pe manșeta ziarului universității pe care îl luase cu ea. Mai târziu a transcris notițele într-un blocnotes găsit în apartament.

A început să frecventeze clandestin cursul, de două ori pe săptămână. Și-a notat titlurile textelor din lista de lectură și a mers la bibliotecă, împrumutând cardul lui Subhash ca să studieze câteva cărți.

Intenționase să-și păstreze anonimatul, să treacă neobservată. Dar într-o zi, fiind absorbită de prelegere, s-a repezit cu mâna sus. Profesorul vorbea despre regulile logicii formale ale lui Aristotel, despre silogismele folosite pentru a deosebi o judecată validă de una incorectă.

Dar cum stau lucrurile cu gândirea dialectică? Cea care recunoaște schimbarea și contradicția,

în opoziție cu realitatea prestabilită? Aristotel a luat-o în considerare?

Da. Dar nimeni nu a acordat prea multă atenție acestor concepte până la Hegel, a spus profesorul.

A răspuns ca și când Gauri ar fi fost membru legitim al clasei. Și-a schimbat spontan cursul prelegerii, dezvoltând ideea pe baza întrebării ei, înglobând observația pe care o făcuse.

Și-a creat o mică obișnuință, urmând valul de studenți la terminarea cursului și luând masa de prânz la cantina clubului studenților, comandând cartofi la grătar, pâine cu unt și ceai, uneori răsfățându-se și cu o porție de înghețată.

La un capăt al cantinei era un ceas gigantic, încastrat în peretele de cărămidă și dominând întregul spațiu. Nu avea cifre, nici secundar, doar piese metalice suprapuse pe cadran, limbile gigantice care indicau ora și minutele unindu-se și despărțindu-se de-a lungul zilei.

Păstra o atitudine rezervată. Era acum soția lui Subhash, nu a lui Udayan. Totuși, chiar și în Rhode Island, chiar și în campus, unde nu o cunoștea nimeni, era pregătită să i se pună întrebări, să fie condamnată pentru ce făcuse.

Cu toate acestea, îi plăcea să-și petreacă timpul în compania unor oameni care nu-i dădeau atenție, dar se aflau în jurul ei. Care mergeau pe terasă să se relaxeze, să stea de vorbă și să fumeze la soare sau se adunau înăuntru, în saloane și sălile de jocuri, uitându-se la televizor sau jucând biliard. Era aproape ca și când ar fi fost din nou într-un mare oraș.

Holul din toaleta femeilor era o adevărată oază: un mare spațiu intim, mochetat în alb, cu coloane reflectate în oglinzi și canapele pe care să stai sau chiar să te întinzi, având între ele scrumiere pe suporturi înalte. Era ca sala de așteptare dintr-o gară ori ca zona de recepție a unui hotel, mai mare și mai încăpătoare decât apartamentul unde locuia ea cu Subhash. Aici stătea uneori, odihnindu-se, frunzărind ziarul campusului, studiindu-le pe americanele care veneau să-și împrospăteze rujul sau să-și dea cu peria pe păr, aplecându-și capul în față.

Ziarul era dedicat uneori unor chestiuni speciale, dezbătând teme de genul ce înseamnă să fii o persoană de culoare din America, femeie sau homosexual. Articole lungi, axate pe forme de exploatare, pe identități individuale. Se întreba dacă Udayan i-ar fi persiflat pe acești oameni pentru egocentrismul lor. Pentru că îi interesa mai puțin cum să schimbe viața celorlalți decât să și-o proclame și să și-o îmbunătățească pe a lor.

Când trebuie să nești? a întrebat-o într-o zi o studentă pe când stătea lângă ea în hol, fumând o țigară.

Peste câteva luni.

Ești în grupă cu mine la cursul de filosofie antică, nu?

A încuviințat din cap.

Ar fi trebuit să renunț la el. Chestiile alea mă depășesc.

Studenta părea atât de degajată, cu cerceii ei lungi de argint, o bluză străvezie și o fustă care se oprea în dreptul genunchilor. Corpul îi era nestingherit de metrii de mătase pe care Gauri îi înfășura și îi plisa în fiecare dimineață, prinzând marginea de sus sub un jupon. Acestea erau sariurile în care se îmbrăca de la cincisprezece ani, când încetase să mai poarte rochițe. Asta purtase când era căsătorită cu Udayan, tot asta continua să poarte și acum.

Îmi place ținuta ta, a spus fata când dădea să plece.

Mulțumesc.

Dar, privind-o pe fată în timp ce se îndepărta, Gauri s-a simțit dizgrațioasă. A început să vrea să arate asemenea celorlalte femei pe care le observa în campus, ca o femeie pe care Udayan n-o văzuse niciodată.

A venit și aprilie, studenții se bucurau de soare, se strângeau în curtea campusului și pe cornișele clubului studenților. Pomii erau plini de flori albe. În după-amiezile de vineri vedea studenți aliniați în fața clubului, cu mici valize sau rucsacuri, cu saci de rufe murdare. Urcau în autobuze argintii enorme, care îi duceau să-și petreacă weekendul. Călătoreau spre Boston, Hartford sau New York. A dedus că se duceau acasă să-și vadă părinții sau să-și viziteze prietenii ori prietenele, rămânând până duminică seara.

Deși ea nu avea pe cine să conducă, îi plăcea să observe această escapadă rituală, să se uite cum aranjează șoferul bagajele pasagerilor în burta autobuzului, cum se așază studenții pe locurile lor. Se întreba cum arată locurile spre care călătoreau.

Urcați? a întrebat-o unul din ei, oferindu-se s-o ajute.

A dat din cap că nu, îndepărtându-se din mulțime.

Serviciul de sănătate al universității a îndrumat-o către un obstetrician din oraș. Subhash a

dus-o acolo cu mașina și a rămas în sala de așteptare în timp ce era examinată de un doctor cu păr argintiu, pe nume Flynn. Avea o față rozalie și arăta proaspăt, în ciuda vârstei. În timp ce o soră stătea într-un colț al sălii, doctorul a palpat-o plin de tact înlăuntru.

Cum te simți?

Bine.

Dormi noaptea?

Da.

Mănânci cât pentru doi? Simți că lovește ziua?

A dat din cap că da.

Ăsta e doar începutul problemelor, a adăugat el zâmbind, invitând-o să revină după o lună.

Ce ți-a spus? a întrebat-o Subhash când s-a încheiat vizita și se aflau din nou în mașină.

I-a reprodus ce zisese dr. Flynn, că fătul avea acum cam treizeci de centimetri și cântărea circa un kilogram. Că avea brațele active și ochii sensibili la lumină. Că organele vor continua să se dezvolte: creierul și inima, plămânii, pregătindu-se pentru viața din afara trupului ei.

Subhash a dus-o la supermarket, spunându-i că le trebuie câteva lucruri. A rugat-o să-l însoțească, dar ea i-a răspuns că așteaptă în mașină. El a lăsat cheia în contact, ca să poată să asculte radioul.

A deschis torpedoul, întrebându-se ce o fi înăuntru.

A găsit o hartă a regiunii New England, o lanternă, o racletă pentru curățat parbrizul, un manual de instrucțiuni al mașinii. Apoi i-a atras atenția un alt obiect. Era un elastic de prins părul, un cerculeț flexibil, roșu cu punctulețe aurii. Și pe care nu-l recunoștea ca fiind al ei.

A înțeles că mai existase cineva înaintea ei, o americancă. O femeie care ocupase locul pe care stătea ea acum.

Poate că relația lor nu mersese dintr-un motiv sau altul. Sau poate că Subhash continua să se vadă cu ea, să primească de la ea ceea ce Gauri nu-i dăruia.

A lăsat elasticul unde îl găsise. N-a simțit niciun imbold să pună întrebări despre el.

Se simțea ușurată că nu era singura femeie din viața lui. Că și ea era un surogat. Deși era

curioasă, n-o încerca nici urmă de gelozie. Dimpotrivă, era recunoscătoare că putea și el să ascundă ceva.

Asta demonstra că nu greșise căsătorindu-se cu el. Era ca o notă bună după un examen dificil. Justifica distanța pe care o păstra în continuare față de noul ei soț. Sugera că poate, la urma urmei, nu era obligată să-l iubească.

Într-un weekend a dus-o la ocean, să-i arate pe ce anume se articula viața lui de aici. Nisip cenușiu, mai fin decât zahărul. Atunci când se apleca să-l atingă i se risipea imediat printre degete. Era ca apa, spălându-i pielea cu atingerea lui aspră. Pe dune iarba creștea rară. Păsări cu penaj cenușiu cu alb pășeau de-a lungul țărmului țepene, ca niște bătrâni, sau se legănau pe apă.

Valurile erau ușoare, apa roșiatică acolo unde se spărgeau. Și-a scos pantofii, la fel ca Subhash, pășind peste pietre tari, peste alge marine. El i-a spus că se apropie fluxul. I-a arătat niște stânci care ieșeau din apă și care aveau să fie acoperite de valuri în răstimp de o oră.

Hai să ne plimbăm puțin, a sugerat el.

Dar vântul se întețise și li se împotrivea, iar ea s-a oprit după câțiva pași, simțindu-se prea greoaie ca să meargă mai departe, prea înfrigurată.

Ici și colo se zăreau copii, răsfirați pe plajă, înfofoliți în hăinuțe, cățărându-se pe stânci, alergând pe nisip. Era încă prea frig să înoate, dar săpau tranșee și cratere, întinși pe burtă, cu picioarele depărtate. Ornau mormanele de mâl cu pietre. Privindu-i, se întreba dacă și copilul ei se va juca așa, dacă va face astfel de lucruri.

Te-ai gândit la un nume? a întrebat el. Parcă i-ar fi citit gândurile.

Ea a clătinat din cap.

Îți place Bela?

Nu îi displăcea numele, ci faptul că îl sugerase el. Dar, era adevărat, nu se gândise.

Poate, a răspuns.

Nu mă pot gândi la nume de băiat.

Nu cred că va fi băiat.

De ce nu?

Fiindcă nu mi-l pot închipui așa.

Ajută la ceva, Gauri?

Ce anume?

Faptul că ești aici. Toate lucrurile astea.

La început nu i-a răspuns. Apoi a mărturisit: Da, ajută că am plecat. Dar fratele tău ar trebui să fie cu mine, a adăugat. Copilul acesta ar fi trebuit să fie răspunderea lui, indiferent dacă și-l dorea sau nu.

Am să-mi asum eu răspunderea, Gauri. Doar ți-am promis.

Nu se simțea în stare să-și exprime recunoștința pentru ce făcuse el. Nu se simțea în stare să descrie în câte feluri se dovedea un om mai bun decât fratele lui. Nu se simțea în stare să-i spună că o ocrotește, fiindcă asta l-ar fi făcut să o privească altfel.

A privit în urmă la șirul de pași pe care îl lăsaseră în nisipul umed. Spre deosebire de urmele tălpilor micului Udayan, care rămăseseră imprimate în curtea din Tollygunge, ale lor dispăreau deja, șterse de fluxul care invada plaja.

Începuse noul semestru cu două săptămâni întârziere, având de recuperat cursuri și ocupându-se cu mutarea într-un apartament mobilat, rezervat studenților căsătoriți și familiilor acestora. Cumpărase așternuturi potrivite pentru salteaua dublă și, sunând diferite persoane care puneau anunțuri de vânzare la aviziere, încropise un cămin pentru Gauri. A făcut rost de încă câteva vase și cratițe, de o plantă de jad în ghiveci și de un televizor alb-negru, așezat pe o comodă șubredă cu rotile.

Nu zărea din trupul ei decât imagini fugare, surprinse când ieșea din baie după duș. Locuind cu Richard, se obișnuise să împartă un spațiu cu altcineva, păstrându-și în același timp intimitatea. Seara scotea din sertarele din dormitor hainele pentru a doua zi, ca să n-o deranjeze de dimineață.

Noaptea observa uneori ușa ei deschizându-se. Se ducea la baie, își umplea un pahar cu apă. Stătea nemișcat în așternut cât se auzea jetul ei de urină. În lumina zorilor îi vedea părul desfăcut din cocul obișnuit, răsucit viguros, suspendat ca un șarpe de o creangă de copac. Trecea prin camera de zi ca și când ar fi fost goală, ca și când el nu ar fi fost acolo.

Era încredințat că lucrurile se vor schimba după nașterea copilului. Că el îi va lega, mai întâi ca părinți, apoi ca soț și soție.

Odată, în puterea nopții, a auzit-o chinuită de un coșmar. Scâncetul ei ca de animal l-a făcut să tresară; era un țipăt înăbușit de un maxilar încleștat, de o gură închisă. O furie limpede, dar fără cuvinte. A rămas întins pe canapea, auzind-o cum suferă, retrăind, poate, moartea fratelui său. Așteptând să-i treacă spaima.

S-a întâlnit întâmplător cu Narasimhan și, pentru că l-a luat la întrebări, l-a pus la curent cu noutățile. I-a spus că aproape terminase cu cursurile și că spre sfârșitul primăverii va susține examenul de absolvire. Că fratele lui din India murise. Că acum avea o soție, care aștepta un copil. Nu a dezvăluit și elementul de legătură, faptul că se căsătorise cu soția fratelui său.

Era bolnav?

A fost ucis.

Cum?

L-au împușcat jandarmii. Era în mișcarea naxalită.

Îmi pare rău. Ai avut de îndurat o pierdere cumplită. Dar acum vei fi tată.

Așa e.

Uite ce e, a trecut deja o grămadă de vreme. Ce-ar fi să vii cu soția la cină într-o zi?

Avea coordonatele drumului scrise pe spatele unui plic. S-a rătăcit un pic pe drumurile necunoscute. Casa era în pădure, la capătul unei cărări de pământ umbrite de copaci, fără a avea un teren aferent propriu-zis, fără alte case vizibile în preajmă.

Ei doi erau doar una din cele câteva perechi de indieni de la universitate pe care îi invitaseră Narasimham și Kate. Unii aveau deja copii, care ieșiseră să se joace cu băieții lui Narasimhan, alergând pe terasa care înconjura locuința pe două laturi. Subhash și Gauri au fost prezentați celorlalte cupluri, cei mai mulți doctoranzi în inginerie sau matematici, împreună cu soțiile. Unele femei aduseseră în dar preparate făcute de ele, dal și legume și pateuri samosa, bunătăți care însoțeau lasagna și salata servite de Kate.

Oaspeții umpleau un salon mare, cu lambriuri de lemn, așezați sau stând în picioare, discutând, cu farfuriile în mână. Rafturile erau ticsite de cărți, din tavan atârnau ghivece cu plante, iar lângă pick-up era o stivă de discuri. Ferestrele nu aveau perdele și se vedeau copacii de afară. Pe pereți erau picturi abstracte, pete îndrăznețe de culoare, puse pe pânză de Kate.

Avea un sentiment de ușurare văzând că Gauri socializează cu celelalte femei. Purta un sari drăguț. Copilul începuse să o împovăreze. A observat că unele i-au pus mâna pe pântece. Le-a auzit vorbind despre copii, despre rețete, despre organizarea unei sărbători Diwali în campus anul următor. Era recunoscător că venise cu ea, ca și la gândul că vor pleca împreună. Că erau întâmpinați și priviți ca o singură ființă.

Nimeni nu a pus la îndoială faptul că Gauri îi era soție sau că în curând avea să fie tatăl copilului ei. Toți le-au făcut urări, iar la plecare s-au ales cu tot felul de obiecte pe care le folosiseră băieții lui Narasimhan și pe care Kate le păstrase: un pătuț pliabil, prosoape și păturele, căciuli și pijamale parcă făcute pentru păpuși.

În mașină, la întoarcere, Gauri stătea tăcută, iar Subhash conducea pe același drum pe care veniseră. La dus citise dintr-o carte de-a ei. Dar acum, că era întuneric, nu avea cu ce să se îndeletnicească.

Femeile păreau prietenoase. Cine erau?

Nu-mi amintesc cum le cheamă, a răspuns ea.

Se lepădase de entuziasmul pe care se străduise să-l arate în prezența celorlalți. Părea obosită, poate enervată. El se întreba dacă se simțise bine sau se prefăcuse numai. Totuși, a continuat.

N-ar fi bine să le invităm și noi o dată pe câteva dintre ele la noi acasă?

Tu hotărăști.

S-ar putea dovedi utile, după ce vine copilul.

N-am nevoie de sfaturile lor.

Adică să vă împrieteniți.

Nu vreau să-mi petrec timpul cu ele.

De ce, Gauri?

Nu avem nimic în comun, a răspuns.

Peste câteva zile s-a întors la apartament și n-a găsit-o stând în camera de zi, așa cum făcea de obicei la ora aceea, citind o carte pe canapea, luând notițe și bând o ceașcă de ceai.

A ciocănit la ușa dormitorului, deschizând-o pe jumătate atunci când n-a primit niciun răspuns. În cameră era întuneric, dar n-a văzut-o odihnindu-se în pat. A strigat-o, întrebându-se dacă nu cumva ieșise la plimbare, deși era aproape ora cinei, se întuneca, și nici nu-i spusese că vrea să iasă când o sunase, cu câteva ore înainte, să vadă dacă se simte bine.

S-a dus la aragaz să pună apă la fiert pentru ceai. Se gândea că poate i-a lăsat un bilet pe undeva. Deodată a fost cuprins de panică, la gândul că s-a întâmplat ceva cu copilul. A verificat în baie. S-a întors în dormitor, de data asta aprinzând lumina.

Pe măsuța de toaletă era o foarfecă, pe care el o ținea de obicei într-un sertar din bucătărie, și alături niște șuvițe de păr. Într-un colț, pe podea, toate sariurile, jupoanele și bluzele ei zăceau tăiate în fâșii și bucățele de diverse forme și culori, de parcă fuseseră sfâșiate de colții și ghearele unui animal. A deschis sertarele și a constatat că sunt goale. Distrusese totul.

Câteva minute mai târziu a auzit cheia în broască. Părul îi era retezat brusc în dreptul bărbiei, schimbându-i dramatic figura. Purta pantaloni și un pulover gri. Hainele îi acopereau pielea, dar îi accentuau conturul sânilor, umflătura fermă a pântecelui. Forma coapselor. Și-a întors privirile de la ea, deși era deja pătruns de imaginea sânilor ei, deveniți atât de vizibili.

Unde ai fost?

Am luat un autobuz de la clubul studenților până în oraș. Am cumpărat câteva lucruri.

De ce ți-ai tăiat părul?

Mă săturasem de el.

Și hainele?

Și de ele mă săturasem.

A urmărit-o cu privirea când se îndrepta spre dormitor, fără să se scuze pentru mizeria spectaculoasă pe care o făcuse, așezând pur și simplu hainele nou cumpărate în șifonier și aruncând lucrurile vechi în saci de gunoi. Pentru prima dată era furios pe ea. Dar nu a îndrăznit să-i spună că făcuse risipă sau că gestul ei îl tulburase. Că un astfel de comportament distructiv nu putea fi bun pentru copil.

În noaptea aceea, adormit pe canapea, a visat-o pe Gauri pentru prima dată. Avea părul scurt. Purta doar un jupon și o bluză. Era cu ea sub masa din camera de zi. Era călare pe ea, dezbrăcat, și făcea dragoste cu ea așa cum făcea cu Holly. Trupul lui se contopea cu al ei pe podeaua pardosită cu gresie.

S-a trezit confuz, încă excitat. Era singur pe canapeaua din sufragerie, Gauri dormea dincolo de ușa dormitorului. Erau căsătoriți, acum era soția lui, și totuși se simțea vinovat.

Știa că e încă prea devreme. Că nu e bine să se apropie de ea până după nașterea copilului. O moștenise pe soția fratelui său; în vară avea să-i moștenească și copilul. Dar nevoia fizică de ea – acum, trezindu-se din vis, în apartamentul în care trăiau și împreună, și separat, nu mai putea nega că o moștenise și pe aceea.

Când s-a apropiat vara a început să petreacă mai mult timp la bibliotecă, unde era aer condiționat. Un loc unde trebuia să fie anonimă și sârguincioasă și să se concentreze la paginile aflate în fața ei. Atât și nimic mai mult.

Lângă ea era o fereastră dreptunghiulară, lungă, care se înălța de la podea până în tavan și dădea spre campus. Lumina soarelui se revărsa peste vârful copacilor care se făcuseră verzi și stufoși în numai câteva săptămâni. De la masa la care stătea vedea pădurile și câmpurile din jur. Careul cu gazon era acum împrejmuit cu funie albă și se aranjau rânduri de scaune pliante albe pentru ceremonia de absolvire.

În iunie nu mai era nimeni pe-acolo. După ce se terminau cursurile și studenții plecau, aproape că nu se mai auzea niciun sunet. Numai glasul melodios al ceasului din campus, care bătea din turnul lui de piatră, amintindu-i că s-a mai scurs o oră. În bibliotecă era doar scârțâitul roților de cauciuc ale unui cărucior de lemm care se oprea din loc în loc pentru ca o carte care lipsea din raft să-și recapete locul.

De multe ori era singură pe un etaj întreg al bibliotecii. Atmosfera de acolo, cu ordinea și curățenia ei, semăna cu cea dintr-un spital, numai că era benignă. Scara de acces urca prin mijlocul clădirii. Treptele joase, îmbrăcate în cauciuc și ușor de urcat, păreau desprinse una de alta, urcând până la plafon.

Ea se așeza în vecinătatea secțiunii de filosofie, răsfoind la întâmplare din grămezile de volume, citind din Hobbes, Hannah Arendt, luând notițe, punând de fiecare dată cărțile înapoi de unde le luase. O calma bâzâitul ușor al luminilor, panourile fluorescente de deasupra ei părând versiuni gigantice ale tăvițelor cu cuburi de gheață din congelator. Înconjurată de la mijloc în sus de cele trei laturi ale mesei, stătea cu fața spre peretele alb și gol, simțea lemnul tare al scaunului apăsându-i șalele. Copilul stătea cuibărit înlăuntrul ei, ținându-i companie, dar lăsând-o să-și vadă de treabă.

Când s-a apropiat luna iulie, la doar câteva minute după ce ieșea afară, străbătând distanța scurtă până la apartament, era deja lac de sudoare, simțea cum i se scurge pe mijlocul spatelui. Aerul era greu de la umiditate, cerul devenea uneori amenințător, dar refuza să dea drumul ploii. Puritatea căldurii părea să înăbușe orice alte sunete.

Crescuse într-o climă ca asta. Dar aici, unde cu numai câteva luni înainte era atât de frig, că își vedea răsuflarea când ieșea din casă, era șocant, era de-a dreptul nefiresc.

Cum semestrul se terminase, anumite clădiri din campus, cămine și birouri administrative

erau închise. De multe se întâmpla să străbată campusul, de la bibliotecă până înapoi la apartament, fără să-i iasă nimeni în cale. Parcă ar fi avut loc o grevă sau s-ar fi declarat stare de asediu. Auzea strigătul metalic al cicadelor care trăiau în copaci. Acel crescendo sonor era ca o sirenă intermitentă, singurul element care tulbura liniștea locului, altfel atât de tihnit.

Contracțiile au început când se afla la bibliotecă, cu trei zile mai devreme decât prezisese doctorul Flynn. O apăsare între picioare, capul copilului ca o minge de plumb cântărind deodată de zece ori mai mult decât greutatea lui. S-a întors la apartament și și-a pregătit valijoara. Apoi l-a așteptat pe Subhash, știind că avea să ajungă acasă cât de curând.

Crampele o făceau să se ghemuiască de durere, ținându-se de suportul de prosoape din baie, mai-mai să-l desprindă din perete. Când a venit, el a cuprins-o cu brațul și a condus-o la mașină, stând cu ea când era nevoită să se oprească din pricina unei contracții, lăsând-o să-i strângă ca într-o menghină încheietura mâinii.

Cu mâinile încleștate pe bord, împingându-l parcă afară din mașină, numai așa a putut îndura drumul până la spital, ca și când i s-ar fi despicat tot trupul, dacă ar fi stat în altă poziție.

Din cer venea acum o ploaie de vară caldă, torențială. Pe el asta îl obliga să meargă încet, fără să vadă la mai mult de doi metri în față prin parbriz, cu toate că ștergătoarele pendulau iute înainte și înapoi. Își închipuia mașina scăpând de sub control, derapând spre sensul opus, din care veneau mașini. Și-a amintit de ceața de pe drumul spre aeroport din noaptea când pleca din Calcutta. În noaptea aceea era disperată să meargă înainte, să scape. Acum însă, în ciuda durerii și a urgenței, o parte din ea voia ca mașina să se oprească. O parte din ea voia să fie pur și simplu gravidă în continuare, să înceteze durerea fără să vină pe lume copilul. Să-i întârzie venirea, oricât de puțin.

Dar Subhash stătea aplecat peste volan și conducea mai departe, trimițând trombe de apă de sub roțile mașinii, până când s-a zărit micuța clădire de cărămidă a spitalului, înălțată în vârful unei coline.

Era fată, așa cum știa cu certitudine că va fi. Se simțea ușurată că speranța i se împlinse și că nu se întorsese la ea o mică versiune a lui Udayan. Și, pe undeva, era mai bine să-i dea copilului un nume la care se gândise Subhash, să-i satisfacă această pretenție.

Tot timpul cât împinsese își ținuse dinții încleștați, avea convulsii, dar nu scosese niciun țipăt. Era opt seara, afară era încă lumină și nu mai ploua. Cordonul ombilical a fost retezat și deodată copilul nu mai era o parte din ea. Alte persoane o înfășau, o curățau, o cântăreau și o încălzeau. Puțin mai târziu, când l-au chemat pe Subhash din sala de așteptare, Bela i-a fost

pusă în brațe.

A visat niște pescărușI pe plaja din Rhode Island, țipând și atacându-se unii pe alții, sânge și pene, aripi dezmembrate pe nisip. Din nou, la fel ca după moartea lui Udayan, a avut o percepție acută a timpului, a viitorului care se contura, se precipita. Firul vieții copilului, atât de firav, îndepărtându-se și întrecându-l deja pe al ei. Aceasta era logica statutului de părinte.

După ce au adus-o acasă, au început să o îngrijească, Subhash în felul lui, Gauri în al ei. La început o parte a ființei ei refuza să o împartă pe Bela cu el, să-l includă în experiența care fusese până atunci numai a ei. Una era să fie soțul ei, alta să fie tatăl Belei. Să aibă numele trecut pe certificatul ei de naștere – o minciună pe care n-o punea nimeni la îndoială.

Căutând doar laptele care venea din trupul ei, Bela dormea, cuibărită la pieptul lui Gauri. Mintea copilului ei nu conținea nimic. Inima lui era pur și simplu un instrument de pompat sânge.

Cerea puțin, și totuși cerea totul. Conștiința existenței ei era devoratoare. Absorbea fiecare părticică din ființa lui Gauri, fiecare nerv. Dar sora de la spital avusese dreptate, nu putea face singură tot. Și de fiecare dată când Subhash o înlocuia, ca să doarmă un pic, să facă un duș sau să bea un ceai înainte să se răcească, de fiecare dată când, pentru a o scuti pe ea, o lua în brațe pe Bela când plângea, nu putea să nege ușurarea pe care o simțea că i se îngăduia, fie și pentru o clipă, să stea deoparte.

Între două perne aranjate de o parte și de alta, Bela dormea. Când era trează își întorcea încet gâtul, iar ochii ei cețoși cercetau concentrat ungherele camerei, parcă știa deja că lipsește ceva.

Când dormea respira cu tot corpul, ca un animal sau ca o mașinărie. Asta o fascina pe Gauri, dar o și îngrijora: efortul formidabil al fiecărei răsuflări, una după alta, pentru tot restul vieții, trase din aerul pe care îl împărțea cu toți ceilalți din lumea aceasta.

În timpul sarcinii simțea că se va pricepe. Dar acum își dădea seama că cea mai mică scăpare din partea ei putea să o coste viața Belei. Ieșind cu ea din spital, prin holul care dădea în parcare, unde oamenii treceau iute pe lângă ea fără o privire, o încercase spaima, înțelegând că America este un loc la fel de primejdios ca oricare altul. Înțelegând că, în afară de Subhash, nu mai e nimeni care s-o ferească pe Bela de rele.

A început să-și imagineze diverse scenarii, spontane, dar persistente. Imagini grotești, în care capul Belei cădea pe spate și gâtul i se frângea. Când Bela dormea la sânul ei, Gauri își închipuia cum ar fi să adoarmă și ea, uitând să-i tragă sfârcul din gură și împiedicând-o să mai

respire. Noaptea, stând singură cu ea în dormitor, a început să se teamă că micuța o să cadă din pat sau că o s-o strivească chiar ea, răsucindu-se peste ea în așternut.

În ziua când au scos-o la plimbare prin campus, Gauri stătea pe terasa clubului studenților, cu Bela în brațe, așteptându-l pe Subhash, care se dusese să cumpere Coca-Cola. Mai întâi s-a oprit pe marginea terasei, dar pe urmă s-a tras înapoi, temându-se că, neputându-și controla mușchii, și-ar scăpa fiica din brațe. Chiar stând locului în ziua caniculară de la sfârșitul verii, fără nicio adiere de vânt, a apucat-o spaima că o pală de vânt i-o va smulge pe Bela de la piept.

În acea seară, la întoarcerea în apartament, cu toate că știa că nu e bine, a vrut să vadă ce s-ar întâmpla; a slăbit foarte ușor strânsoarea brațului sub ceafa Belei, relaxându-și umerii. Dar instictul de supraviețuire al Belei era unul reflex. Imediat s-a trezit dintr-un somn adânc, protestând.

Gauri nu avea decât o cale de a potoli aceste scenarii, de a-și alunga din minte asemenea impulsuri. Să o țină mai puțin în brațe pe Bela și, în schimb, să-l lase pe Subhash s-o înlocuiască.

Și-a repetat că toate mamele au nevoie de ajutor. Și-a repetat că Bela este copilul ei și al lui Udayan, că Subhash, oricât de util s-ar fi făcut și oricât de priceput în ipostaza pe care și-o asumase, nu făcea decât să joace un rol. Eu sunt mama ei, și-a spus. Nu trebuie să mă chinuiesc atât.

Acum el intra în dormitor fără să bată la ușă, de îndată ce Bela se trezea în puterea nopții și plângea. Ridicând-o, plimbându-se cu ea prin apartament. Nu era pregătit pentru cât era de micuță. Greutatea ei parcă venea doar de la pledurile în care era înfășurată și atât.

Părea că deja îl recunoaște. Că îl acceptă și îi îngăduie să ignore adevărul, că e un unchi, un impostor. Reacționa la auzul vocii lui în timp ce stătea ca într-un leagăn deschis, pe care el îl alcătuia îndoind un picior și sprijinindu-l cu glezna pe celălalt genunchi. În cuibul acela format din membrele lui împletite și cu o pernă dedesubt, lipită de coapsa lui, stătea mulțumită, căutându-l din priviri. Când o ținea în brațe simțea că are un rost, că este esențial în viața pe care ea o începuse.

Într-o noapte a stins televizorul și a intrat în dormitor cu Bela. Gauri dormea, întoarsă cu spatele. S-a urcat pe cealaltă parte a patului, apoi s-a lăsat pe spate, sprijinind capul negru și umed al Belei pe pieptul lui, liniștind-o. Și-a tras și picioarele pe pat, pentru ca Bela să se poată întinde peste el.

A rămas culcat peste așternuturi, cu ochii deschiși în întuneric. Deși micuța era culcată pe el, era mai conștient de apropierea trupului lui Gauri, acum eliberat de sarcină. Curiozitatea, dorința pe care o simțea pentru ea nu făcuseră decât să sporească. Fiindcă acum era stăpânit de uimirea că dăduse naștere acestui prunc care dormea întins peste el, încrezător, liniștit, cu căpșorul pe o parte.

Când a deschis ochii Bela nu mai era pe pieptul lui, ci lângă el, în brațele lui Gauri, care îi dădea să sugă. Încăperea era întunecată, cu jaluzelele coborâte. Afară ciripeau păsărelele. Trupul lui era încălzit, cum dormise cu hainele pe el.

Cât e ceasul?

E dimineață.

Adormise; petrecuseră noaptea în același pat. Întins lângă ea, peste același cearșaf, cu Bela între ei.

Când și-a dat seama ce se întâmplase s-a ridicat în capul oaselor, scuzându-se.

Gauri a scuturat din cap. Se uita în jos la Bela, dar apoi și-a întors fața spre el. A întins o mână, neintenționând însă să-l atingă, ci oferindu-i-o.

Rămâi.

I-a spus că se simțise în siguranță cu el în cameră. Că e gata, că trecuse destul timp.

Înfățișarea ei schimbată ușura lucrurile: părul scurt, fața care începuse să se tragă după nașterea copilului, pantalonii și bluzele pe care le purta acum tot timpul. În plus, efectele nașterii, umbrele de sub ochi, mirosul de lapte de pe piele, așa încât trupul ei era mai puțin marcat de faptul că Udayan o lăsese gravidă și mai mult de bebelușul care era acum al lor.

La început, ea nu a dat semne evidente de dorință, ci doar de consimțire. Și totuși, combinația de indiferență și intenție îl excita. Au instalat pătuțul pentru Bela și atunci când dormea așezată acolo patul era al lor. Ea stătea pe burtă sau pe o parte. Cu spatele la el, cu capul întors și ochii închiși. El îi împingea în sus țesătura cămășii de noapte, până la brâu. Îi vedea forma subțiată a taliei. Adâncitura lungă și dreaptă care îi despărțea spinarea.

Afundat înlăuntrul ei, împresurat de ea, se temea că nu-l va accepta niciodată, că nu îi va aparține niciodată pe deplin, nici atunci când îi respira mireasma părului, când îi strângea sânul în mână.

Pielea ei avea aceeași culoare peste tot. Nu existau porțiuni nebronzate, nici pete sau puncte de nuanțe variate, așa cum erau, peste tot, pe trupul lui Holly. Nu avea crestături pe gambe de la depilatul cu lama, nici textura ca de spuzeală pe care se aștepta s-o descopere pe fese și pe coapse. Finețea ei era aproape tulburătoare, ca un pântece care nu se cuvine lăsat la vedere.

Și totuși, pielea aceasta nu se învinețea de la greutatea lui, nu se înroșea, nici nu se umfla de la strânsoarea dinților sau a mâinilor.

Mirosul de mare dintre coapsele ei, ajuns vremelnic pe degetele lui când i le strecura înăuntru, dispărea până dimineață, când încerca să-l regăsească.

Ea nu-i vorbea, dar după câteva dăți a început să-i ia mâna și să i-o conducă acolo unde avea nevoie s-a simtă. A început să se întoarcă spre el, să stea în genunchi pe pat, cu fața la el. Ajungea la momentul când respira des și zgomotos, pielea îi lucea și i se încorda trupul.

Era singurul moment când simțea că nicio parte din ea nu i se împotrivea. Îl privea cum termină afară, ștergând ce cursese pe abdomenul ei sau uitându-se atunci când îndrepta dovada dorinței lui în palma ținută căuș. Îi îndura greutatea atunci când se prăvălea peste ea, după ce nu mai avea nimic de oferit.

La patru ani, Bela începea să aibă memorie. A intrat în vocabularul ei cuvântul ieri, deși sensul lui era flexibil, sinonim cu orice nu mai era de actualitate. Trecutul se prăbușea, fără o ordine anume, cuprins într-un singur cuvânt.

Ea folosea cuvântul englezesc. Fiindcă în engleză trecutul era univoc; în bengali, cuvântul corespunzând lui ieri, *kal,* putea însemna și „mâine". În bengali aveai nevoie de un adjectiv sau te bazai pe un timp verbal pentru a deosebi ce s-a întâmplat deja de ceea ce va veni.

Pentru Bela, timpul zbura în direcție inversă. *Ziua de după ieri,* spunea ea uneori.

Pronunțat ușor diferit, numele Belei, numele unei flori, se referea și el la un interval de timp, la o parte a zilei. *Shakal bela* însemna „dimineață"; *Bikel bela,* „după-amiază". *Ratrir bela* însemna „noapte"

Bela folosea cuvântul *ieri* ca pe un receptacul pentru tot ce i se întipărea în minte. Orice experiență sau impresie produsă anterior. Memoria ei era scurtă, conținutul ei, limitat. Lipsită de cronologie, rearanjată la întâmplare.

Așa s-a făcut că într-o zi i-a spus lui Gauri, care îi pieptăna părul des, prefăcându-l într-un coc rebel:

Vreau părul scurt, cum aveam ieri.

Părul Belei fusese scurt cu multe luni în urmă. Și, la început, chiar asta i-a spus și Gauri. I-a explicat că părul are nevoie de mai mult de o zi ca să crească din nou lung. A adăugat că părul ei fusese scurt nu ieri, ci poate cu sută de ieri înainte.

Dar, pentru Bela, acum trei luni sau cu o zi înainte era același lucru.

Se supăra că Gauri o contrazice. Dezamăgirea trecea peste fața ei ca un nor întunecat. Nu era în ea nicio urmă evidentă a lui Gauri sau a lui Udayan. Cum se făcea oare că fruntea ei era ușor convexă, că avea colțurile interioare ale ochilor coborâte? Forma ochilor era aparte. Gauri își dădea seama de diferența dintre pielea ei caramel și tenul mai deschis al Belei, de o limpezime palidă pe care o moștenise de la soacra ei.

Unde-mi e cealaltă hăinuță? a întrebat-o Bela în altă zi, când Gauri i-a dat să îmbrace o jachetă nouă. Se pregăteau să plece spre școală.

Care?

Cea galbenă de ieri.

Era adevărat, avusese o jachetă galbenă cu o primăvară în urmă, una a cărei glugă avea bordură de blană. Prea mică acum pentru ea, fusese donată unei biserici din campus care primea haine purtate.

Era de anul trecut. Îți era bună când aveai trei ani.

Ieri aveam trei ani.

Aștepta ca Bela să înceteze să mai tropăie încolo și încoace prin coridor. Să stea locului pentru ca Gauri să-i tragă jacheta pe mâneci, ca să poată pleca. Dar, cum Bela se împotrivea, a apucat-o de umeri.

Mă doare. Din cauza ta.

Bela, ne grăbim.

Acum jacheta era îmbrăcată, dar descheiată. Bela voia să tragă ea fermoarul. Încercarea ei stângace le făcea să întârzie și mai mult și, după câteva momente, Gauri n-a mai avut răbdare și i-a dat degetele la o parte.

Baba mă lasă să mă închei singură.

Tata nu e aici.

A smucit de fermoar, trăgându-i-l până la baza gâtului, poate puțin mai brutal decât ar fi trebuit, aproape prinzându-i pielea. S-a mustrat că se dovedise atât de lipsită de răbdare. Se întreba când va înțelege pe deplin fiica ei sensul a ceea ce făcuse Gauri puțin mai înainte.

După ce a lăsat-o pe Bela la școală și-a cumpărat o cafea la clubul studenților. În fiecare vară și apoi din nou în fiecare iarnă sute de studenți stăteau la cozi lungi, înscriindu-se la cursuri. Din când în când, Gauri ridica un pliant abandonat pe podea. Se uita la ofertele de la secția de filosofie, încercuind cursurile care o atrăgeau. Și-a adus aminte cum participase clandestin la cursurile de filosofie antică după sosirea în Rhode Island.

În semestrul acela nu erau cursuri în intervalul cât Bela era la școală. În lipsa lor, Gauri se ducea la bibliotecă să stea în sala de lectură și să citească. Efortul concentrării alunga, fie și numai pentru o oră-două, orice altă îndatorire. Alunga percepția trecerii acelor ore.

Vedea timpul; acum căuta să-l înțeleagă. Umplea caiete întregi cu întrebări, observații. Exista el independent, în lumea fizică, sau în cuprinderea minții? Era perceput numai de ființa umană? Ce făcea ca anumite clipe să se dilate cât orele, ca anumiți ani să se comprime la durata câtorva zile? Oare animalele aveau un simț al trecerii lui, atunci când își pierdeau perechea sau când ucideau prada?

Filosofia hindusă considera că cele trei timpuri – trecut, prezent, viitor – există simultan în Dumnezeu. Dumnezeu era veșnic, dar timpul era personificat ca zeul morții.

Descartes spunea, în *Meditația a treia,* că Dumnezeu re-creează trupul clipă după clipă. Astfel că timpul era o formă de susținere a vieții.

Pe pământ timpul era marcat de Soare și Lună, de rotații care deosebeau ziua de noapte, care duseseră la apariția ceasurilor și a calendarelor. Prezentul era un fir de praf care licărea, strălucea și apoi se stingea, ceva nici viu, nici mort. Cât dura el oare? O secundă? Mai puțin? Se afla într-o curgere continuă; cât stăteai să te gândești la el, deja se scurgea.

Într-unul dintre caietele ei din Calcutta erau niște însemnări făcute de mâna lui Udayan pe marginea legilor fizicii clasice. Teoria lui Newton, care afirma că timpul e o entitate absolută, un râu care curge cu viteză uniformă după propria sa voință. Contribuția lui Einstein, conform căreia timpul și spațiul se împletesc.

El îl descria în termeni de particule, de viteze. Un sistem de relații între evenimente instantanee. Ceva ce se numea invarianța reîntoarcerii timpului, în care nu exista absolut nicio deosebire fundamentală între înainte și înapoi, atunci când mișcările particulelor erau definite cu precizie.

Viitorul o obseda, însă o ținea în viață; rămânea sprijinul, dar și călăul ei. Fiecare an începea cu un jurnal cu pagini goale. Versiune a unui ceasornic, tipărit și legat în coperte. Nu consemna niciodată impresii. Paginile le folosea, în schimb, pentru a scrie în ciornă compuneri sau pentru a face calcule matematice. Chiar și în copilărie, fiecare pagină de jurnal pe care urma să o deschidă, cu întâmplări încă netrăite, o umplea de teamă. Ca atunci când urca o scară pe întuneric. Ce dovadă avea că o să mai vină încă un decembrie?

Majoritatea oamenilor aveau încredere în viitor, presupunând că vor avea parte de versiunea lor preferată asupra acestuia. Îl planificau orbește, prefigurau lucruri nepotrivite. Era lucrarea voinței. Ea dădea lumii un țel și o direcție. Nu ceea ce exista, ci dimpotrivă, ceea ce nu exista încă.

Grecii nu aveau o noțiune limpede despre viitor. Pentru ei, el era imposibil de determinat. În învățăturile lui Aristotel, omul nu putea să spună cu certitudine dacă a doua zi avea să aibă

loc o bătălie navală.

Anticipând cu încăpățânare, neștiutori și plini de speranțe, așa trăiau majoritatea oamenilor. Socrii ei se așteptaseră ca Subhash și Udayan să îmbătrânească în casa pe care o ridicaseră pentru ei. Doriseră ca Subhash să se întoarcă în Tollygunge și să se însoare cu altcineva. Udayan își dăduse viața pentru viitor, sperând ca societatea însăși se va schimba. Gauri sperase să rămână soția lui, nu pentru mai puțin de doi ani, ci pentru totdeauna. În Rhode Island, Subhash spera ca el și Gauri și Bela să fie mai departe o familie. Ca Gauri să-i fie mamă Belei și să rămână soția lui.

Câteodată Gauri găsea mângâiere în imaginea Belei despre istorie. După ea, Udayan ar fi putut fi în viață cu o zi înainte, iar Gauri ar fi putut fi încă măritată cu el, când de fapt trecuseră aproape cinci ani de când fusese ucis. De aproape cinci ani era căsătorită cu Subhash.

Ceea ce văzuse de pe terasă în seara când îl luase poliția pe Udayan forma acum o pată în câmpul vizual al minții. Spațiul o apăra mai bine decât timpul, distanța imensă dintre Rhode Island și Tollygunge. Ca și când privirea ei trebuia să treacă peste un ocean și mai multe continente ca să poată vedea. Asta făcuse momentele respective să se estompeze, să devină tot mai greu de zărit, apoi de-a dreptul invizibile. Dar știa că ele există încă. Ce e stocat în memorie e deosebit de ce ne amintim în mod voit, spunea Sfântul Augustin.

Pe de altă parte, nașterea Belei avea mai departe propriul ei ieri pentru Gauri. Acea seară de vară constituia o scenă vie, care parcă abia avusese loc. Își amintea ploaia care cădea când erau în drum spre spital, portul de iahturi zărit pe fereastră. Senzația pe care i-o dădea pe piele halatul de spital, un ac de seringă înfipt pe dosul mâinii. Parcă ieri o ținuse în brațe și o privise pe Bela pentru prima oară. Își amintea balastul sarcinii, dispărut deodată. Uimirea că venise pe lume o făptură cu trăsături atât de unice, care fusese cuibărită atâta vreme înlăuntrul ei.

La amiază se ducea din nou la grădiniță să o ia pe Bela, o sarcină care îi revenea mereu ei, nu lui Subhash. El făcea niște studii postdoctorale în New Bedford, la o distanță de aproape optzeci de kilometri. Era de înțeles că pleca de acasă la o anumită oră și se întorcea la o anumită oră, iar Gauri răspundea de Bela în răstimpul dintre ele.

O găsea pe fetiță stând în separeul unde își ținea lucrurile, o despărțitură care lui Gauri îi părea ca un coșciug mititel, așezat în poziție verticală. Aștepta cu jacheta pe ea, aliniată lângă colegi. Nu se repezea în brațele ei ca alți copii, căutând laude pentru desenele șifonate pe care le făcuseră, pentru frunzele culese și lipite apoi pe coli de hârtie. Se îndrepta spre ea cu pas măsurat, întrebând-o ce o să-i gătească la prânz, uneori vrând să știe de ce n-a venit Subhash după ea. Relatările despre activitățile de la clasă, detaliile care se revărsau din gura colegilor ei de cum îi vedeau pe părinți, le ținea pentru ea.

Se întorceau împreună la blocul unde locuiau. În hol, Gauri descuia cutia poștală pe care scria *Mitra* și pe care o împărțea cu Subhash.

În Calcutta numele erau pictate pe cutiile poștale cu tușe atente ale unei pensule de calitate. Dar aici erau mâzgălite în grabă, una sau două dintre ușițele zgâriate de metal neavând niciun nume pe ele. Scotea plicurile cu facturi, un număr din revista de știință la care era abonat Subhash. Cupoane de la un magazin alimentar.

Rar găsea ceva adresat ei. Doar uneori câte o scrisoare de la Manash. Se abținea să le citească, din pricina lucrurilor de care îi aduceau aminte. Cum învățau împreună Manash și Udayan în apartamentul bunicilor ei, cum așa ajunseseră să se cunoască Udayan și Gauri. Un timp pe care îl strivise între degete, care nu mai lăsa nicio sevă, numai o peliculă protectoare pe piele.

De la Manash, ca și din ziarele internaționale care veneau la bibliotecă, primea unele vești. La început încercase să-și imagineze ce se întâmpla acolo. Dar știrile erau prea fragmentare. Sângele prea multor oameni, care dizolva pata în sine.

Kanu Sanyal era viu, dar în închisoare. Charu Majumdar fusese arestat în ascunzătoarea lui, apoi încarcerat la Lal Bazar. Murise în arestul poliției din Calcutta chiar în vara când se născuse Bela.

O mulțime de tovarăși ai lui Udayan erau încă torturați în închisori. Siddharta Shankar Ray, în prezent ministru-șef al statului Calcutta, avea susținerea Congresului. Refuza să demareze investigații în legătură cu cei care muriseră.

Știrile despre mișcare atrăseseră acum atenția unor intelectuali de marcă din Occident. Simone de Beauvoir și Noam Chomski îi trimiseseră o scrisoare fiicei lui Nehru, cerând eliberarea prizonierilor. Dar, confruntându-se cu protestele crescânde la adresa corupției, a eșecului politicilor guvernamentale, Indira Ghandi declarase stare de urgență. Cenzurând presa, ca să nu se relateze ce se întâmpla.

Chiar și acum o parte din ființa lui Gauri continua să aștepte vești de la Udayan. Aștepta să o accepte pe Bela și familia care ar fi putut să fie. Sau, cel puțin, să accepte că viața lor, fie că știau de el, fie că nu, mersese mai departe.

Trecuseră doi ani de când își scrisese și își susținuse teza de doctorat, o analiză a eutrofizării râului Narrow. Era anul 1976, anul bicentenarului Americii. La șapte ani de la sosirea lui acolo.

De aproapre cinci ani nu se mai întorsese în Calcutta. Deși părinții îi scriau acum că doresc s-o cunoască pe Bela, Subhash le răspundea că e prea micuță pentru un drum așa de lung și că la muncă e supus unor solicitări prea mari. La răstimpuri le trimitea fotografii și continua să le trimită și bani acum, că tatăl său se pensionase. Simțea că se îmbunaseră, dar nu era gata să dea din nou ochii cu ei. În acest sens, el și Gauri erau aliați.

Dar motivul lui era numai al lui. Nu voia să fie în preajma singurelor persoane din lume care mai știau că nu era el tatăl Belei. Ei i-ar fi adus aminte care îi e locul, l-ar fi privit ca pe unchiul ei, nerecunoscând nicicum că era mai mult decât atât.

Era aproape de încheierea practicii postdoctorale din New Bedford. Fusese invitat să participe la o anchetă de mediu. Seara, pentru a câștiga niște bani în plus, preda un curs de chimie la un colegiu comunitar din Providence.

Se gândise să se mute în partea de sud a statului Massachusetts pentru a fi mai aproape de lucru. Dar bursa lui de cercetare avea să ia sfârșit în scurtă vreme și, de altfel, găsise deja un apartament mai mare în Rhode Island, unul aflat tot la mică distanță de campusul principal. Exista posibilitatea să fie angajat la un laborator din Narragansett. Acum că Bela mergea la grădinița universității, iar el se obișnuise să trăiască acolo, părea mai simplu să rămână.

Îi lua cam o oră drumul înapoi; trecea pe lângă morile și fabricile din Fall River, pe lângă Tiverton, traversa șirul de poduri de peste golf. Ajungea în partea continentală, apoi după alte zece minute în complexul liniștit și plin de verdeață în care locuiau, aflat în spatele unui șir de sedii ale frățiilor studențești. În fiecare seară când o vedea pe Bela îi părea puțin schimbată, cu oasele și dinții mai viguroși, cu vocea ei guturală devenită mai răspicată în cele câteva ore cât lipsise.

Începuse să-și scrie numele, învățase să întindă unt pe felia de pâine prăjită. Picioarele i se lungeau, deși burtica era încă rotunjită. Spinarea îi aera acoperită de păr moale, a cărui linie elegantă ajungea până mai jos de mijloc. Chiar în creștet avea un vârtej perfect, ca liniile spiralate de pe buricele degetelor sau de pe scoarța unui copac. De câte ori dădea de el, în timp ce îi făcea baie în cada plină de săpun, firele de păr se rearanjau, iar desenul lui dispărea.

Deși învățase să-și lege șireturile pantofilor, nu știa care e stângul și care e dreptul. Mai păstra

și alte gesturi de când era mititică: felul cum întindea mâinile și cum deschidea și închidea pumnul când voia ceva. Un pahar cu apă la care nu ajungea, de exemplu.

Îi era frică de tunete, dar chiar și când nu tuna se scula uneori în puterea nopții, strigând după el sau intrând pur și simplu în camera lui și a lui Gauri și băgându-se în pat lângă el. Dimineața, când era pe punctul de a se trezi, se întorcea pe burtă, cu picioarele strânse sub ea, ca o broscuță.

În fiecare noapte, la insistențele Belei, stătea în pat lângă ea până adormea. Era o amintire a legăturii dintre ei, o legătură falsă și adevărată în același timp. Așa că, noapte de noapte, după ce o ajuta să se spele pe dinți și o schimba în pijamale, stingea lumina și se întindea lângă ea. Bela îi poruncea să se întoarcă și să stea cu fața la ea, cu ochii în ochii ei, așa încât răsuflarea lor se împletea. Uită-te la mine, Baba, șoptea ea, cu o intensitate și o nevinovăție care îl copleșeau. Uneori ea îi lua fața în mâini.

Mă iubești?

Da, Bela.

Eu te iubesc și mai mult.

Mai mult decât ce?

Mai mult decât mă iubești tu pe mine.

Imposibil. Asta e misiunea mea.

Dar eu te iubesc mai mult decât iubește oricine pe oricine.

Se întreba cum puteau exista la un copil atât de mic asemenea emoții puternice, asemenea iubire fără seamăn. Aștepta răbdător până când cobora pleoapele și se potolea. Trupul îi zvâcnea puțin de fiecare dată; era semnul că în câteva secunde avea să adoarmă profund.

În fiecare noapte, deși se întâmpla la fel, pentru el era ca un șoc.

Doar cu câteva minute mai înainte Bela ar fi sărit din pat, umplând camera cu râsetele ei. Dar când închidea ochii, acea încetare a mișcării părea la fel de neliniștitoare, de definitivă ca moartea.

În unele nopți adormea și el pentru scurtă vreme alături de Bela. Îi desprindea cu grijă mânuțele de pe gulerul cămășii lui și aranja pătura peste ea. Capul ei așezat pe pernă era dat pe spate, într-o atitudine combinată de mândrie și abandon. Mai trăise o astfel de apropiere

doar cu o singură ființă. Cu Udayan. În fiecare noapte, desprinzându-se de ea, i se oprea inima o clipă, gândindu-se la ce va spune în ziua când va afla adevărul despre el.

Sâmbăta el și Bela mergeau la supermarket; erau orele pe care le petreceau singuri împreună, afară din casă, și pe care el le aștepta cu nerăbdare, mai mult ca pe oricare altele din cursul săptămânii. Ea nu mai încăpea în scăunelul montat pe partea din față a căruciorului de cumpărături, așa că acum se agăța de partea din spate în timp ce el îl împingea, sărind jos ca să-l ajute să aleagă merele, o cutie de cereale, un borcan de gem.

Mai repede, insista ea, iar uneori, când culoarul era gol, îi făcea plăcerea, repezindu-se înainte, intrând în jocul ei. Din acest punct de vedere, Udayan își pusese amprenta asupra ei, lăsând în urmă o copie exuberantă a lui. Și Subhash iubea asta la ea; faptul că ființa ei se revărsa cu atâta generozitate.

Stând cu el la raionul de delicatese, gusta din cubulețe de brânză înfipte în scobitori, din lingurile cu salată orientală așezate pe tăvi, din triunghiuri roz de șuncă. În spatele supermarketului era un restaurant cu autoservire; acolo o trata cu un hotdog și o ceașcă de punch, cu o farfurie de inele de ceapă pe care le împărțeau.

Într-o zi, când traversa parcarea după ce terminaseră cu cumpărăturile, împingând căruciorul plin cu pungi cafenii de hârtie, a văzut-o pe Holly.

Bela era încă agățată de partea din spate a căruciorului, cu fața spre el. Era o zi de toamnă rece, cu cer luminos, cu vânt puternic dinspre ocean.

Atâția ani la rând avusese grijă să evite locurile unde ar fi putut să dea de ea: nu mai vizita lacul sărat care se afla cel mai aproape de casa ei, se asigura că mașina ei nu e parcată pe plajă, acolo unde se întâlniseră prima dată.

Dar acum o vedea și asta, într-un loc unde venea în fiecare weekend, fără excepție. Ea era însoțită nu de Joshua, ci de un bărbat. Acesta avea brațul petrecut în jurul taliei ei.

Era soțul ei, aceeași figură din fotografia din camera lui Joshua. Mai în vârstă acum, cu părul sur, care începuse să-i părăsească tâmplele.

Părea relaxată alături de acest bărbat care odată o părăsise, care o trădase. Nu-l observase pe Subhash. I-a auzit râsetul pe când străbăteau parcarea și a văzut-o dând capul pe spate. El avea douăzeci și ceva de ani când a cunoscut-o. Deci ea ar trebui să fie trecută acum de patruzeci; Joshua ar trebui să aibă paisprezece ani, destul de mare ca să rămână singur acasă

în timp ce mama și tata sunt la cumpărături.

Anii dintre ei nu contaseră pentru Subhash. Dar se întreba dacă ea rupsese relația din cauza asta; din cauză că el era imatur, incapabil să îl înlocuiască pe bărbatul care acum era din nou lângă ea.

Au pornit alături spre supermarket; Holly a încetinit, l-a văzut și i-a făcut cu mâna în semn de recunoaștere, continuând să se apropie. Părul ei blond era tuns altfel, în scări, încadrându-i fața. Purta saboți, pantaloni evazați, un pulover cu guler amplu, îmbrăcăminte potrivită pentru vreme mai rece. Altfel, era neschimbată.

La ce te uiți, Baba?

La nimic.

Atunci, hai să mergem.

Nu era în stare să treacă mai departe. Și acum era prea târziu să o evite.

Bela a coborât de pe cărucior și a venit lângă el. A simțit-o sprijinindu-se de șoldul lui. I-a netezit părul, căutându-i căldura pielii de la baza gâtului. Avea fața încă atât de mică, încât i-o putea acoperi aproape pe toată cu palma.

Subhash, a exclamat Holly. Ai o fetiță.

Da.

Nu știam. El este Keith.

Și ea este Bela.

Și-au strâns mâinile. Subhash se întreba dacă Keith știa că într-o vreme el și Holly fuseseră împreună. Holly o examina pe Bela, admirând-o.

De cât timp ești căsătorit?

Cam de cinci ani.

Deci te-ai hotărât să rămâi aici, până la urmă.

Așa e. Joshua ce face, e bine?

Până aici îmi ajunge, a răspuns ea, indicând înălțimea cu mâna.

A întins mâna și i-a atins pentru o clipă brațul. Părea sincer bucuroasă să-l vadă, să o cunoască pe Bela. Și-a adus aminte cât de mult îi plăcea să-l asculte vorbind despre copilăria lui, despre Calcutta. Oare ce-și amintea? Nu-i spusese că Udayan a murit.

Mă bucur că ne-am întâlnit, Subhash. Toate cele bune.

Deși n-ar fi fost cazul să-l încerce gelozia, a simțit-o punând stăpânire pe el când s-au îndepărtat, în timp ce împingea căruciorul plin cu cumpărături spre mașină. Și-a dat seama că nu doar de dragul lui Joshua își iertase soțul. Că încă se iubeau.

Subhash și Gauri împărțeau noaptea același pat, aveau împreună un copil. Cu aproape cinci ani în urmă își începuseră călătoria ca soț și soție, dar el tot mai aștepta să ajungă undeva cu ea. Într-un loc unde să nu mai pună la îndoială rezultatul deciziei lor.

Ea nu se arăta nefericită, nu se plângea. Dar fata zâmbitoare și senină din fotografia trimisă de Udayan, așa cum îi lăsase prima oară lui Subhash impresia că este și cum sperase că o va face să redevină – fața aceea a ei nu o văzuse niciodată.

Și mai lipsea un lucru, pe care îi era încă și mai greu să-l recunoască. Nu suporta să se gândească la el. Nu suporta să-și amintească profeția cumplită făcută de mama lui.

Dar, într-un fel sau altul, mama lui își dăduse seama. Căci iubirea lui Subhash pentru Bela, pe care îi era imposibil să o drămuiască sau să o țină în frâu, nu era la fel și din partea lui Gauri.

Deși se ocupa responsabil de Bela, deși se îngrijea să fie curată și pieptănată și hrănită, părea distantă față de ea. Rareori o vedea Subhash zâmbind când privea în ochii ei. Rareori o surprindea sărutând-o din senin. Mai degrabă părea că de la bun început inversase rolurile, ca și când Bela ar fi fost copilul unei rude, nu al ei.

Mergând la plajă cu fetița, descoperea familii care veneau de departe în Rhode Island pentru a-și întări legăturile. Pentru mulți, părea un ritual sacru.

Subhash și Gauri nu plecaseră niciodată împreună în vacanță cu Bela. El nu făcuse asemenea propunere, poate fiindcă știa că lui Gauri ideea nu-i va surâde. Își petrecea timpul liber cu micuța, ducând-o în excursii de o zi cu mașina într-un loc sau altul. Nu-și închipuia cum ar merge toți trei să exploreze o destinație nouă sau să închirieze o casă de vacanță împreună cu o altă familie, așa cum făceau unii din colegii lui.

Sperase că între timp Gauri va fi pregătită să aibă un copil cu el, să-i dăruiască Belei un tovarăș de joacă. Îndrăznise chiar să-i sugereze asta într-o zi, spunând că nu vrea să o priveze de a avea un frate sau o soră. Era încredințat că s-ar fi corectat dezechilibrul, dacă ar fi fost patru, în

loc de trei. Că ar fi anulat distanța dintre ei.

Ea a răspuns că va lua în calcul așa ceva într-un an sau doi; nu avea nici treizeci de ani, mai era destul timp să facă un copil.

Așa că el continua să spere, deși în fiecare lună apărea o cutie nouă de anticoncepționale în dulăpiorul cu medicamente.

Uneori se temea că singurul lui act de răzvrătire, acela de a se însura cu ea, era deja un eșec. Așteptase mai multă împotrivire din partea ei atunci, nu acum. Se întreba la răstimpuri dacă ei îi părea rău. Dacă luase decizia în pripă, din greșeală.

E nevasta lui Udayan, n-o să te iubească niciodată, îl prevenise maică-sa, încercând să-l facă să renunțe. Atunci o înfruntase, convins că va fi altfel, că o va putea face pe Gauri fericită. Era hotărât să-i dovedească mamei că se înșală.

Ca să se însoare cu Gauri stricase relațiile cu părinții, cine știe, poate pentru totdeauna. Dar acum era tată. Nu-și mai putea imagina o viață în care să nu fi făcut acest pas.

Joacă-te cu mine, îi cerea Bela.

Dacă Subhash nu era acolo, căuta compania lui Gauri, punând-o să stea pe podea în camera ei. O punea să mute piese pe o tablă de joc sau să o ajute să îmbrace și să dezbrace păpușile, trăgând de hăinuțe în jos sau în sus pe membrele țepene din plastic. Întindea zeci de cartonașe identice cu fața în jos, un joc de memorie, care presupunea localizarea perechilor de imagini.

Uneori Gauri se lăsa înduplecată, nerenunțând însă la cartea din care citea și aruncând câte o privire în ea când venea rândul Belei. Lua parte la jocuri, dar nu era niciodată de ajuns.

Nu ești atentă, protesta fetița atunci când pe ea o furau gândurile.

Stătea pe covor, conștientă de reproșurile ei. Știa că un frățior sau o surioară ar scuti-o de sarcina de a-i ține astfel tovărășie. Știa că e unul dintre motivele pentru care oamenii sunt tentați să aibă mai mulți copii.

Nu-i spusese lui Subhash, când el adusese vorba, un lucru pe care îl știa deja foarte bine: că, deși devenise soție a doua oară, singurul lucru din viața ei pe care era hotărâtă să nu-l îngăduie era să devină din nou mamă.

Se culca acum cu el pentru că era mai greu să n-o facă. Voia să pună capăt așteptărilor pe care începuse să i le bănuiască. Voia deopotrivă să alunge stafia lui Udayan. Să scape de ce o bântuia.

Nimic nu-i amintea de Udayan când făcea dragoste cu el, așa că, în cele din urmă, faptul că cei doi fuseseră frați nu mai părea așa nelalocul lui. Nu făcea decât să caute plăcerea, iar senzația de amorțeală care se instala când terminau îi gonea orice gând clar din minte. Făcea loc somnului sănătos, fără vise, care, altfel, o ocolea.

Trupul lui era un alt trup, mai șovăielnic, dar totodată mai atent. Cu timpul ajunsese să-i răspundă acestui trup, chiar să aibă poftă de el, așa cum avea poftă de combinații ciudate de alimente când era gravidă.

Alături de Subhash a aflat că un act menit să exprime dragoste putea să nu aibă nicio legătură cu dragostea. Că sufletul și trupul ei erau entități distincte.

Văzuse la clubul studenților oferte pentru posturi de bonă, servicii oferite de studente și de

soții de profesori. A început să-și noteze nume și numere de telefon.

L-a întrebat pe Subhash dacă ar putea angaja pe cineva, ca să-și facă timp să urmeze un curs general de filosofie germană, de două ori pe săptămână. Cu toate că avea acum cinci ani și mergea la grădiniță, Bela stătea acolo numai jumătate din zi. Gauri susținea că e o soluție rezonabilă, ținând cont că el era ocupat și că nu cunoșteau pe nimeni care să-i ajute.

El a refuzat-o. Nu din cauza banilor, ci din principiu, fiindcă nu voia să plătească o persoană străină să aibă grijă de fetiță.

E ceva obișnuit aici, a insistat ea.

Dar ești tu acasă cu ea, Gauri.

Deși el o îndemnase să viziteze biblioteca în timpul liber, să asiste când și când la cursuri, își dădea seama că nu considera asta munca ei. Deși îi promisese, când o ceruse de soție, că își va putea continua studiile în America, acum îi spunea că prioritatea ei ar trebui să fie Bela.

Nu e copilul tău, îi venea să-i zică. Să-i aducă aminte care era adevărul. La recitalul de balet al fetiței, care avusese loc cu câteva săptămâni în urmă, Gauri a văzut-o cum s-a schimbat de îndată ce Subhash, ajuns cu o mică întârziere, s-a așezat la locul lui și i-a făcut semn cu mâna; cum, știindu-l acolo, și-a ascuns bărbia în umăr și a dansat, timidă, numai pentru el.

După câteva zile a deschis din nou subiectul.

E important pentru mine, a zis.

Dispus să găsească o cale de mijloc, i-a promis că va încerca să-și rearanjeze programul. A început să plece mai devreme în unele dimineți și să se întoarcă, de câteva ori pe săptămână, spre sfârșitul după-amiezii. Ea s-a înscris la curs și s-a dus la librărie, unde a umplut un coș cu cărți. *Despre genealogia moralei, Fenomenologia spiritului, Lumea ca voință și reprezentare.* Și-a cumpărat o cutie de pixuri și un dicționar. Un caiet cu spiră, purtând sigla universității.

Când era cu Bela era conștientă că timpul stă pe loc, deși cerul se întuneca la sfârșitul încă unei zile. Era conștientă de liniștea perfectă din apartament, saturată de izolarea pe care o împărțea cu Bela. Când era cu ea, chiar dacă nu interacționau, parcă erau o singură ființă, legate strâns printr-o dependență care o încorseta și mental, și fizic. Uneori o înspăimânta sentimentul că e atât de îngemănată, și totodată atât de singură.

În zilele lucrătoare, de îndată ce o lua pe Bela de la stația de autobuz și o aducea acasă, intra direct în bucătărie, spălând vasele murdare rămase de la micul dejun și apucându-se să pregătească cina. Măsura cu ceașca orezul de fiecare seară, lăsându-l la înmuiat într-o cratiță

pe blatul bucătăriei. Curăța ceapă și cartofi și alegea lintea, după care pregătea masa pentru încă o cină și o hrănea pe Bela. Nu reușea să înțeleagă de ce aceste munci destul de puțin solicitante îi păreau atât de apăsătoare. Când termina nu-și dădea seama cum de o epuizaseră într-o asemenea măsură.

Îl aștepta pe Subhash să preia restul treburilor, să o lase să plece la curs sau să studieze la bibliotecă. Fiindcă în apartament nu avea unde să lucreze, nu era nici ușă să o poată închide, nici birou unde să-și țină lucrurile.

Atunci când el era la lucru, îi purta pică pentru că lipsea, pentru că putea să plece și să vină și nimic mai mult. Îi era ciudă și pe puținele momente de care se bucura dimineața în compania Belei, înainte de a pleca la laborator.

Îi purta pică pentru că lipsea câte două-trei zile ca să ia parte la conferințe de oceanografie sau să facă cercetări pe mare. Fără ca el să aibă vreo vină, atunci când în sfârșit apărea uneori abia putea să-i suporte prezența sau vocea care, la început, o atrăsese la el.

A început să ia cina devreme, odată cu Bela, lăsând porția lui pe aragaz. Astfel, cum sosea el, Gauri putea să-și strângă lucrurile în sacul de umăr și să plece. Simțea pe față aerul proaspăt al înserării. Luminos primăvara, întunecat și rece toamna.

La început se întâmpla doar în serile când avea curs, dar mai apoi petrecea fiecare seară la bibliotecă, departe de ei.

Bucuros să stea cu Bela, Subhash o lăsa în pace. Așa că simțea împotrivirea acestui bărbat care nu i se împotrivea în niciun fel și a Belei, care nu știa nici măcar ce înseamnă cuvântul împotrivire.

Dar cel mai rău dușman sălășluia în chiar ființa ei. Nu îi era numai rușine de propriile sentimente, ci și teamă că misiunea ultimă pe care i-o lăsase Udayan, misiunea de durată de a o crește pe Bela, nu dădea sens vieții ei.

Inițial își zisese că era ca un obiect pe care îl rătăcești: un stilou preferat, de care dai peste câteva săptămâni, strecurat între pernele canapelei sau așezat discret în spatele unui teanc de hârtii. Odată găsit, nu-l mai pierzi din vedere. Să te apuci să cauți un astfel de obiect rătăcit mai rău încurcă. Dacă aștepta suficient, își zicea, avea să regăsească sensul acela.

Dar iată că nu îl regăsea; după cinci ani, cu tot timpul, cu toate orele petrecute împreună cu Bela, dragostea pe care odinioară o simțise pentru Udayan refuza să se recompună. În locul ei creștea o apatie care o inhiba, o mutila.

Se dovedea incapabilă să facă un lucru pe care orice altă femeie de pe pământ îl făcea firesc. Un lucru care nu ar fi trebuit să fie un chin. Chiar și mama ei, care nu ajunsese s-o crească mare, o iubise; de asta nu se îndoia câtuși de puțin. Dar Gauri se temea că deja se scufundase atât de adânc, încât nu mai era posibil să înoate până la Bela, să se agațe de ea.

Nici măcar dragostea pentru Udayan nu mai era recognoscibilă sau intactă. Se îngemăna permanent cu furia, amândouă zumzăind încolo și încoace înlăuntrul ei ca două insecte împreunându-se neputincios. Furie pentru că murise, când ar fi putut să trăiască. Pentru că îi dăruise fericirea și apoi i-o răpise. Pentru că se bizuise pe ea pentru ca pe urmă s-o trădeze. Pentru că crezuse în jertfă, iar în final se dovedise atât de egoist.

Nu mai căuta semne de la el. Senzația trecătoare că ar fi în aceeași încăpere cu ea, uitându-se peste umărul ei în timp ce lucra la birou, nu-i mai aducea mângâiere. Erau zile când putea să nu se gândească la el, să nu-și aducă aminte. Nimic din el nu o urmase în America. Lăsând-o la o parte pe Bela, el refuzase să i se alăture aici.

Singurele femei din secția de filosofie erau secretarele. Profesorul și toți ceilalți studenți din grupa ei erau bărbați. Era o grupă mică, șapte persoane cu profesor cu tot. Curând au ajuns să se cunoască pe nume. Le plăcea să dezbată despre antipozitivism, despre praxis. Despre imanent și absolut. Nu-i cereau niciodată părerea lui Gauri, dar când ea a început să contribuie la discuțiile lor o ascultau, surprinși că are suficiente cunoștințe cât să le arate uneori că greșesc.

Profesorul ei, Otto Weiss, era un bărbat scund, cu accent puternic și vorba domoală, cu ochelari cu rame de sârmă și cu părul inelat, de culoarea ruginii. Se îmbrăca mai protocolar decât ceilalți profesori. Purta mereu pantofi de piele lustruiți, sacou și cravată prinsă cu un ac micuț. Se născuse în Germania și fusese trimis în lagăr când era copil.

Nu mă gândesc niciodată la asta, le-a spus el studenților și le-a povestit în puține cuvinte despre experiența aceea după ce unul din ei l-a întrebat când părăsise Europa. De parcă ar fi spus: nu mă compătimiți, deși toți ceilalți din familia lui pieriseră înainte ca lagărul să fie eliberat; deși avea tatuat pe antebrat un număr de identificare, ascuns sub îmbrăcăminte.

Era poate doar cu zece ani mai în vârstă decât Gauri, dar părea să țină de o altă sensibilitate, de o altă generație. Trăise în Anglia înainte de a veni în Statele Unite. Își făcuse doctoratul la universitatea din Chicago. Spunea că nu are de gând să se întoarcă niciodată în Germania. Făcând prezența la curs, îi strigase numele fără ezitare. Nu fusese nevoie să-i corecteze pronunția, să tolereze felul cum cei mai mulți dintre americani îi pronunțau numele de

căsătorie.

Când ținea cursul nu se uita pe însemnări. Deși îi îndruma atent prin textele pe care le stabilea, părea mai interesat de ce au de spus studenții, făcându-și unele însemnări pe foi albe de hârtie în timp ce vorbeau. Citise *Upanișadele* și vorbea despre influența lor asupra lui Schopenhauer. Simțea o înrudire cu acest om. Voia să fie mulțumit de ea, să-și arate într-un fel respectul față de el.

La sfârșitul semestrului, după ce scrisese o comparație între conceptul de timp circular la Nietzsche și același concept la Schopenhauer, a fost chemată la el în birou după curs. Lucrase săptămâni întregi la eseu, scriindu-l de mână și bătând varianta finală la mașina de scris a lui Subhash, la masa din bucătărie. Înconjurată de aparatele de uz casnic, de cablul tuburilor cu neon aflate deasupra capului. Dactilografiatul o ținuse trează până în zori.

A văzut note înghesuite pe marginile paginilor și comentarii scrise oblic, care formau practic un chenar.

Este un material ambițios. Chiar prea îndrăzneț, s-ar putea spune.

Nu știa cum să reacționeze.

Crezi că e reușit?

Tot nu știa ce să spună.

Am cerut un eseu de zece pagini. Dumneata ai scris aproape patruzeci. Și totuși, nu ai reușit nici pe departe să demonstrezi ce ți-ai propus.

Îmi pare rău.

Nu te scuza. Sunt întotdeauna recunoscător să am un intelectual în sala de curs. O asemenea înțelegere a lui Hegel nu am mai întâlnit la studenții de aici.

A trecut cu privirea peste câteva porțiuni din eseu, urmărind cu un deget cuvintele. Trebuie revizuit, a conchis.

Pot să-l pregătesc pentru săptămâna viitoare?

A clătinat din cap, frecându-și palmele ca și când s-ar fi spălat pe mâini. Am terminat cu acest curs. Și îți sugerez să pui lucrarea într-un sertar și să nu te mai uiți la ea câțiva ani.

Și-a zis că se spăla pe mâini și de ea. I-a mulțumit pentru curs. S-a ridicat să plece.

Ce te-a adus din India în Rhode Island?

Soțul meu.

El cu ce se ocupă?

A studiat și el aici.

V-ați cunoscut în America?

Ea și-a ferit ochii.

Am întrebat ceva ce nu trebuia?

Avea răbdare, stând pe scaun cu privirile ațintite în sus asupra ei. Nu insista. Dar parcă simțea că are mai mult de spus.

S-a întors din nou spre el. S-a uitat la cărțile din spatele lui, la hârtiile puse teanc pe birou. S-a uitat la materialul apretat al cămășii, la manșetele care îi acopereau încheieturile mâinilor acolo unde se terminau mânecile sacoului. S-a gândit prin ce trecuse pe când era mai mic decât Bela.

Primul meu soț a fost ucis, a spus. S-a întâmplat sub ochii mei. M-am măritat cu fratele lui, ca să scap de acolo.

Weiss continua să o privească. Expresia nu i se schimbase. După un moment a dat aprobator din cap. Ea a înțeles că-i spusese destul.

El s-a ridicat și s-a îndreptat spre fereastra biroului. A crăpat-o puțin.

Poți citi în franceză sau în germană?

Nu. Dar am studiat sanscrita.

Vei avea nevoie de ambele limbi pentru a merge mai departe, dar dumitale îți va fi ușor.

Da?

Locul dumitale, doamnă Mitra, este într-un program doctoral. Aici nu sunt oferite.

Ea a clătinat din cap. Am o fetiță, a spus.

Ah, nu mi-am dat seama că ai copil. Trebuie s-o aduci aici pe cea mică, să ne cunoaștem.

S-a întors spre o fotografie înrămată de pe birou și i-a arătat familia lui. Stăteau în picioare, iar în spatele lor era o vale în culorile toamnei, cu frunze roșii ca focul. Soția, o fiică, doi fii.

Când ai copii ceasul repornește. Uiți tot ce a fost înainte.

A revenit cu fața la birou și a notat titlurile câtorva cărți pe care i le recomanda, explicându-i care capitole sunt mai importante. De pe rafturi i-a împrumutat propriile lui exemplare din Adorno și McTaggart, adnotate de el. I-a dat numere din revista *New German Critique*, indicându-i câteva articole pe care să le citească.

A îndemnat-o să urmeze în continuare cursurile avansate de la universitate, spunându-i că vor conta pentru obținerea unui masterat. După aceea putea să dea el niște telefoane către programe doctorale care i s-ar potrivi, către universități la care putea ajunge făcând naveta. Avea să se îngrijească să fie admisă. Asta va presupune să fie pe drum de câteva ori pe săptămână vreme de câțiva ani, dar disertația și-o va putea scrie de oriunde. El va fi dispus să facă parte din comisie, când va veni momentul.

I-a înapoiat lucrarea și s-a ridicat să-i strângă mâna.

În fața complexului rezidențial era o peluză lată, în pantă. Autobuzul școlii oprea pe partea cealaltă. În primele zile din clasa întâi, Gauri traversa peluza cu Bela, așteptau împreună autobuzul, stătea cu ea până la plecare și apoi revenea după-amiaza să o aștepte.

Săptămâna următoare Bela a cerut să meargă singură până la stație, la fel ca restul copiilor din complex. Mai erau vreo două sau trei mame care se duceau mereu și se îngrijeau cu mare plăcere ca toți copiii să urce cu bine în autobuz.

Gauri o urmărea totuși pe Bela în timp ce străbătea aleea care pornea de la blocul lor și traversa peluza. A mutat la fereastră masa din sufragerie, la care lucra. Autobuzul venea întotdeauna la aceeași oră și staționa doar vreo cinci minute. Ghiozdănelele cu pachete pentru prânz, aliniate pe trotuar, marcau locul fiecărui copil la rând.

Era recunoscătoare pentru mica schimbare din programul matinal. Era ceva că nu mai trebuia să se îmbrace, să iasă din apartament și să flecărească cu alte mame înainte de a se așterne la lucru. Urma acum un curs individual cu profesorul Weiss, studiindu-l pe Kant, începând în sfârșit să-l înțeleagă.

Într-o dimineață, când încă burnița după o noapte de ploaie abundentă, i-a dat fetiței ghiozdănelul cu mâncare și a pornit-o spre stație. Era încă în cămașă de noapte și în halat. Avea ziua la dispoziție până la trei, când termina Bela orele și autobuzul o lăsa în față, iar ea venea acasă, urcând panta peluzei.

Dar de data asta, după numai un minut s-a auzit o bătaie în ușă. Bela se întorsese.

Ai uitat ceva? Vrei pălăria de ploaie?

Nu.

Atunci, ce este?

Hai să vezi.

Am ceva de făcut.

Bela a tras-o de mână. Ma, trebuie să vezi.

Gauri și-a scos halatul și papucii și și-a tras un impermeabil și o pereche de cizme. A ieșit afară, deschizându-și umbrela.

Aerul era umed, impregnat cu o duhoare pătrunzătoare, de pește. Bela a arătat spre alee. Era acoperită de râme moarte, un adevărat carnagiu; ieșiseră din pământul ud să sfârșească acolo. Nu două sau trei, ci sute. Unele erau strâns încolăcite, altele strivite. Cadavrele lor trandafirii, cu cele cinci inimi, zăceau făcute bucăți. Bela strângea din ochi să nu le mai vadă. Priveliștea îi făcea silă; se plângea de mirosul lor. Spunea că nu vrea să calce pe ele. Și îi era frică să traverseze peluza din care ieșiseră.

De ce sunt așa de multe?

Așa se întâmplă câteodată. Ies afară să respire când pământul este prea umed.

Mă duci tu în brațe?

Ești prea mare pentru asta.

Atunci, pot să rămân acasă?

Gauri a arătat cu privirea spre locul unde se aflau ceilalți copii, adăpostiți sub glugi și umbrele.

Se pare că ei s-au descurcat, a observat ea.

Te rog, a spus cu glas firav.

În ochi i s-au ivit lacrimi, care apoi i-au lunecat pe obraji.

Altă mamă, în locul ei, poate că i-ar fi făcut pe voie. Altă mamă poate că ar fi adus-o înapoi, ar fi lăsat-o să stea acasă, să lipsească o zi de la școală. Altă mamă nu ar fi considerat orele petrecute cu ea o pierdere de timp.

Gauri și-a amintit cât de fericit fusese Subhash în acele zile din iarna dinainte când ninsese zdravăn și mai toate s-au închis. Rămăsese acasă cu Bela o săptămână întreagă, din care făcuse o adevărată vacanță. Jucând jocuri, citind povești, ducând-o în campus la joacă prin zăpadă.

Apoi și-a mai amintit ceva. Cum, în toiul represaliilor, cadavrele membrilor de partid fuseseră abandonate în râuri, pe câmpurile de lângă Tollygunge. Fuseseră lăsate acolo de polițiști, ca să-i șocheze pe oameni, să-i indigneze. Ca să demonstreze că partidul nu va supraviețui.

Autobuzul școlii se apropia.

Haide.

Dar Bela a scuturat din cap. Nu.

Dacă nu te urci în autobuz, mergem la școală pe jos. Și vom călca peste mai multe râme decât cele de aici.

Cum Bela refuza să se miște din loc, a apucat-o strâns de mână, făcând-o să se împiedice, trăgând-o după ea. Copila suspina acum zgomotos, cu obidă.

Celelalte mame și copiii adunați în stație au întors capul spre ele. Autobuzul s-a oprit, ușa s-a deschis și toți copiii au urcat. Șoferul le aștepta.

Nu face scene, Bela. Nu fi fricoasă.

Eu am văzut cu ochii mei cum a fost ucis taică-tău, îi venea să-i spună.

Nu-mi place de tine, i-a strigat Bela, eliberându-se din strânsoare. N-o să-mi placă de tine niciodată, în viața mea.

A luat-o la fugă înainte, lepădându-se de mama ei, pe care tot ea o chemase. Nevoind ca Gauri să o însoțească mai departe.

Fusese o toană de copil, o poză, o bravadă. Până după-amiază, când Bela s-a întors acasă, incidentul era uitat. Dar cuvintele ei o străbătuseră pe Gauri ca o profeție.

Vreau să știe, i-a spus ea lui Subhash seara, întrerupându-se din dactilografiat, după ce micuța se dusese la culcare. El stătea la masa din bucătărie, făcând însemnări în caietul de venituri și cheltuieli, plătind facturi.

Vreau să-i spun despre Udayan.

Subhash s-a holbat la ea. A citit teamă în ochii lui. Și-a amintit când Udayan stătea ascuns sub zambilele de apă, iar ea avea o armă îndreptată asupra gâtului. Și-a dat seama că acum arma era în mâinile ei. Tot ce era mai important pentru el ea îi putea răpi.

Ăsta este adevărul, a continuat ea.

El a clătinat din cap. Expresia i se schimbase. S-a ridicat să o înfrunte.

E dreptul ei să știe, Subhash.

E prea mică. Are doar șase ani.

Atunci, când?

Când va fi pregătită. Acum i-ar face mai mult rău decât bine.

Avea de gând să insiste, să dea la o parte poleiala falsă care le învelea viața, dar știa că el are dreptate. Era mai mult decât putea suporta Bela. Și putea compromite alianța dintre Subhash și fetiță, pe care ea ajunsese să se bazeze. Ar fi făcut-o pe Bela să-l privească altfel pe Subhash.

Bine, atunci. A dat să iasă.

Așteaptă.

Ce este?

Ești de acord cu mine?

Am spus că da.

Atunci, promite-mi ceva.

Ce anume?

Promite-mi că n-ai să-i spui singură despre asta. Că o vom face împreună într-o bună zi.

Ea a promis, dar a simțit povara promisiunii afundându-se în ființa ei. Era povara de a întreține iluzia că el este tatăl Belei. O greutate care nu făcea decât să se așeze mai bine, în loc să se ridice la suprafață.

A înțeles că era singurul lucru pe care el continua să i-l ceară. Că începea să renunțe la restul.

A observat un bărbat care o privea, întorcând ușor capul după ea când trecea. O urmărea din ochi, deși nu se oprea niciodată să se prezinte – nici nu avea de ce. Știa că în campus nu erau prea multe femei care arătau ca ea. Majoritatea indiencelor purtau sari. Dar, cu toate că venea în jeanși și cizme și jachetă cu curea sau poate tocmai de-asta, Gauri știa că iese în evidență.

La început i s-a părut neatrăgător din punct de vedere fizic. Un bărbat de cincizeci și ceva de ani, a presupus, cam plin în talie. Ochii îi erau mici, enigmatici. Părul, deschis la culoare, ușor înfoiat. O gură cu buze subțiri, pielea feței încrețită, uscată parcă.

Purta un sacou cafeniu, de catifea reiată, cu un pulover dedesubt. Ducea în mână o servietă de piele ponosită. Deși drumurile li se încrucișau cu o predictibilitate comică și deși se recunoșteau în tăcere, nu-l vedea niciodată zâmbind.

A presupus că e profesor. Nu avea idee de la ce catedră este. Într-o zi a observat că avea verighetă pe deget. Îl întâlnea când mergea spre cursul de germană, mereu pe aceeași porțiune a drumului într-acolo.

Într-o zi i-a întors privirea. S-a uitat fix la el, provocându-l să se oprească, să spună ceva. Nu știa ce ar fi făcut în cazul ăsta, dar a început să-și dorească să se întâmple astfel, să-l facă din priviri oprească în loc. Își simțea trupul reacționând la vederea lui, inima îi bătea mai repede, mâinile și picioarele i se încordau, se umezea între picioare.

Căutându-l pe Subhash în așternut, își închipuia că e cu acest bărbat, într-o cameră de hotel sau în casa lui. Îi simțea sexul, buzele, lipite de ale ei.

În zilele de miercuri, căci atunci îl vedea, a început să se pregătească pentru întâlnirea cu el. Cursul se ținea dimineața, ceea ce însemna că era timp destul. Ceva mai mult de o oră, ca să meargă cu el și să vină înapoi, înainte să plece după Bela. Marțea pregătea mai mult decât era nevoie pentru cina de a doua zi, ca să facă loc acestui posibil interval în programul ei.

Dar următoarea dată când l-a văzut a fost într-o după-amiază de luni, în altă parte a campusului. L-a recunoscut din spate. Trebuia s-o ia pe Bela în jumătate de oră, se ducea la bibliotecă să împrumute o carte, dar și-a schimbat direcția și a pornit pe urma lui, grăbindu-se pentru a-l ajunge, păstrând în același timp ceva distanță.

A intrat după el în clubul studenților. Simțea cum i se topesc inhibițiile. Avea să se ducă la el, să-l privească în ochi. Te rog, avea să spună.

A intrat în urma lui în sala cu două compartimente, cu canapele de jur împrejur și televizoare în fiecare colț. El s-a oprit să ia un număr din ziarul universității, aruncându-și ochii pe el o clipă. Apoi l-a văzut îndreptându-se spre una dintre canapele, aplecându-se să sărute o femeie care îl aștepta. Atingându-i genunchiul.

S-a repezit către singurul loc care i-a venit în minte, toaleta enormă pentru femei, împingând ușa grea, traversând holul cu covorul lui gros, închizându-se într-o cabină. Era singură, în cabinele alăturate nu era nimeni și nu s-a mai putut stăpâni, și-a băgat mâna pe sub bluză, până la piept, mângâindu-l, trăgând cu cealaltă mână fermoarul de la blugi, încovoindu-și degetele peste creasta osului pubian, cu fruntea sprijinită de metalul rece al ușii.

A fost nevoie doar de un moment ca să se potolească, să ajungă la capăt. S-a spălat pe mâini la chiuvetă, și-a netezit părul, a observat roșeața care i se suise în obraz. A străbătut cu pași grăbiți holul, fără să se mai uite dacă bărbatul și însoțitoarea lui erau acolo.

Miercurea următoare s-a dus la curs prin altă parte. A avut grijă să nu mai dea ochii cu el,

luând-o în direcția opusă atunci când îl zărea.

Într-o după-amiază Bela își făcea de lucru cu o foarfecă și o carte din care se decupau păpuși de hârtie. Era iulie, școala era închisă pentru vacanța mare; campusul intrase în repaus. Subhash preda niște cursuri de vară în Providence, iar restul timpului și-l petrecea într-un laborator din Narragansett. Gauri stătea toată ziua cu Bela, fără mașină cu care să poată pleca pe undeva, fără pauze de recreere.

Ținea lângă ea o carte, *Etica* lui Spinoza, încercând să citească o secțiune dinspre final. Dar ceva era pe cale să se schimbe: începea să aibă posibilitatea să citească o carte și în același timp să stea cu Bela. Să fie împreună, ocupate cu activități diferite.

Televizorul era oprit, iar în apartament era liniște; se auzea doar sunetul intermitent al foarfecii cu care se juca fetița, tăind încet bucăți groase de hârtie.

Mergând la bucătărie să facă ceai, Gauri a văzut că nu mai aveau lapte. S-a întors în camera de zi. S-a uitat la ceafa copilei, cum stătea ea aplecată asupra lucrului. Vorbea singură, purtând un dialog pe mai multe voci între păpușile de hârtie.

Pune-ți pantofii, Bela.

De ce?

Hai să ieșim.

Am treabă, i-a răspuns ea, vorbind dintr-odată ca o fetiță de doisprezece ani, nu ca una de șase. Ca și când, cu o tăietură de foarfecă, ar fi retezat dependența de Gauri, îndepărtând-o.

Așa a i-a venit ideea. Magazinul era chiar în spatele complexului rezidențial, la două minute de mers pe jos. Îl vedea pe fereastra bucătăriei, dincolo de containerele de gunoi, de automatul de băuturi răcoritoare și de mașinile parcate în spate.

Mă duc până la cutia poștală.

Fără să mai stea să se gândească, a ieșit și a încuiat ușa. A coborât scările, tăind-o prin parcare, pășind în după-amiaza fierbinte și plină de verdeață.

Mai mult alerga decât mergea. Picioarele îi erau ușoare. În magazin s-a simțit ca un infractor, temându-se că bătrânul din spatele casei de marcat, care era mereu drăguț cu Bela, o să creadă că are de gând să fure laptele pe care venise să-l cumpere.

Dar fiica dumitale unde este?

Cu o prietenă.

A zâmbit și i-a întins o bomboană cu mentă dintr-un castronel de lângă casa de marcat. Spune-i că e de la mine.

Repede, dar atent și-a numărat mărunțișul. Tranzacția o copleșea, ca atunci când venise aici prima oară. Și-a amintit să mulțumească. A aruncat bomboana înainte de a ajunge la blocul lor și a ascuns laptele în sacul de umăr.

A doua zi a așezat-o pe Bela la măsuța din fața televizorului. S-a gândit la fiecare detaliu: un pahar cu apă în caz că i se făcea sete, o farfurie cu biscuiți și struguri din belșug. Creioane de rezervă, în caz că vârful celui cu care desena se întâmpla să se rupă. O jumătate de oră de pregătiri atente ca să capete în schimb cinci minute pentru ea.

Cele cinci minute s-au făcut zece, uneori puțin mai mult. Cincisprezece minute în care să fie singură, să-și limpezească gândurile. Era timp folosit ca să traverseze curtea interioară până la bibliotecă să înapoieze o carte, să rezolve vreo treabă de care s-ar fi putut ocupa oricând, dar de care hotăra că trebuie să se ocupe chiar atunci. Timp pentru a merge la poștă să expedieze o scrisoare, solicitând documentele de înscriere la unul din programele de doctorat pe care profesorul Weiss îi sugerase să le studieze. Timp pentru a reflecta că, fără Bela sau Subhash, viața ei ar putea fi alta.

A devenit o provocare, o enigmă de dezlegat, ca să-și păstreze agerimea minții. O cursă individuală la care se simțea silită să participe iar și iar, convinsă că, dacă s-ar opri, și-ar pierde capacitatea de a duce isprava la bun sfârșit. Înainte de a ieși din casă verifica să fie aragazul oprit, ferestrele închise, cuțitele puse bine, ca să nu ajungă Bela la ele. Nu că ar fi fost acel gen de copil.

Așa că a început să lipsească după-amiaza. Nu în fiecare după-amiază, dar destul de des, chiar prea des. Dezorientată de sentimentul de libertate, devorând senzația cum devorează un cerșetor mâncarea.

Uneori mergea pur și simplu până la magazin și înapoi, fără să cumpere nimic. Uneori chiar se ducea după corespondență, după care stătea pe o bancă în campus și o verifica. Sau se ducea până la clubul studenților să ia un număr din ziarul campusului. Apoi se întorcea acasă, repezindu-se în sus pe scări, triumfătoare și totodată îngrozită de ea însăși. Descuia ușa și o găsea pe Bela exact așa cum o lăsase. Fără să bănuiască, fără să întrebe unde fusese.

Apoi, într-o zi din vara aceea, Subhash s-a întors acasă mai devreme ca de obicei, cu gândul să

profite de ultimele zile calde și s-o ducă pe Bela la plajă.

A găsit fata ascunsă sub unul din corturile pe care și le făcea uneori scoțând păturile de pe pat și așternându-le peste canapeaua și măsuța din camera de zi. Era mulțumită de construcția asta și se juca singură acolo.

I-a spus că mama ei se dusese la cutia poștală. Dar Gauri nu era la capătul scărilor. Subhash știa, fiindcă tocmai ridicase el corespondența și urcase scările.

În zece minute s-a întors și Gauri cu un ziar. Nu observase mașina lui în parcare. Cum el nu sunase să spună că pleacă mai devreme, nu avea niciun motiv să presupună că era deja acasă.

Uite-o, a spus Bela când ea a intrat pe ușă. Vezi, ți-am zis eu că se întoarce întotdeauna.

Dar lui Subhash, care stătea la fereastră, cu spatele spre cameră, i-a luat câteva minute să se întoarcă.

La început nu-i făcuse niciun reproș. Vreme de o săptămână singura lui pedeapsă a fost că refuza să vorbească, refuza să ia act de prezența ei, la fel cum o ignorau socrii ei după ce fusese ucis Udayan. Că stătea cu ea în apartament ca și când ar fi fost invizibilă, ca și când ar fi fost numai Bela acolo, stăpânindu-și mânia. În ziua când a rupt tăcerea a spus:

Avea dreptate mama. Nu meriți să fii părinte. Este un dar care a fost irosit pe tine.

Ea și-a cerut iertare, i-a promis că n-o să se mai întâmple. Îl ura pentru că o insultase, dar știa că reacția lui fusese îndreptățită și că nu avea s-o ierte niciodată pentru ce făcuse.

Deși locuiau în continuare în aceeași casă, el s-a îndepărtat de ea, așa cum se îndepărtase și ea de el. Libertatea pe care o căutase în căsnicia lor îi era acum acordată de bunăvoie. El nu mai voia să se atingă de ea în pat, nici nu mai aducea vorba despre posibilitatea de a mai avea un copil.

Când a fost admisă în primăvara următoare într-un program doctoral în Boston, când cei de acolo s-au oferit să-i plătească drumul, el nu a avut obiecții. N-a comentat când ea a început să se ducă acolo de două ori pe săptămână cu autobuzul sau când aranja cu câte o studentă să aibă grijă de Bela în zilele când era plecată. Nu o învinovățea că dezmembrează familia sau că vrea să petreacă tot acel timp departe de ei.

Din pricina fetiței, separarea ieșea din discuție. Rațiunea căsniciei lor era Bela și, cu tot răul pe care îl făcuse Gauri, cu tot programul ei cel nou, cu veniri și plecări, faptul că o aveau pe Bela

rămânea neschimbat.

În plus, era studentă, nu avea niciun venit. Ca și Bela, Gauri nu putea supraviețui fără el.

V.

Apa tot scade; în fiecare zi se vede ceva mai puțină prin grilajul terasei. Bijoli se uită cum cele două iazuri din fața casei, la fel ca mlaștina ce se întinde dincolo de ele, se astupă cu gunoi. Haine vechi, cârpe, ziare. Pungi goale de lapte Mother Dairy. Borcane de lapte praf Horlicks, doze de Bournvita și cutii de pudră de talc. Staniol mov de la ciocolata Cadbury. Cești sparte de lut, în care vânzătorii ambulanți serviseră odată ceai și iaurt îndulcit.

Gunoiul formează la marginea apei un mal care se tot îngroașă. De departe albicios, de aproape pestriț. Chiar și gunoiul aruncat de ea a ajuns acolo: ambalaje de la pachetele de biscuiți sau de unt. Încă un tub gol de alifie Boroline. Smocuri din părul ei fragil, care îi tot cade, scoase de pe dinții pieptenului.

Dintotdeauna oamenii aruncaseră gunoi în apa de acolo. Dar acum deșeurile sunt depozitate intenționat. O practică ilegală, desfășurată peste tot în Calcutta, în bălți, pe terenurile inundabile. Sunt umplute cu deșeuri de finanțatori pentru ca solul mlăștinos al orașului să se întărească, așa încât să se poată construi cartiere noi, să se ridice locuințe noi. Să crească generații noi.

Așa se întâmplase, la scară mare, mai la nord, în Bidhannagar. Citise în ziare; inginerii olandezi instalaseră țevi ca să aducă mâl din râul Hooghly și să colmateze lacurile, prefăcând apa în uscat. Ridicaseră în loc un oraș planificat, Salt Lake.

Cu ani în urmă, când veniseră ei prima dată în Tollygunge, apa era curată. Subhash și Udayan se răcoreau în iazuri în zilele caniculare. Săracii se îmbăiau acolo. După anotimpul ploios, apa adunată prefăcea mlaștina într-un loc frumos, plin de păsări de baltă, suficient de limpede ca să se oglindească în el luna.

Apa rămasă s-a adunat la mijloc într-o fântână verde, un verde murdar, care îi amintește de vehiculele militare. În zilele de iarnă, când soarele încălzește puternic, când cea mai mare parte a mlaștinii se preface în noroi, vede cum apa din unele bălțoace se evaporă sub ochii ei, ridicându-se din pământ ca aburul.

Cu tot gunoiul, zambilele de apă încă mai cresc, înrădăcinate acolo cu încăpățânare. Finanțatorii interesați de teren va trebui să le dea foc ca să scape de ele sau să le îndepărteze mecanic.

La o oră anume se ridică din fotoliu. Iese în curte să culeagă câteva vârfuri de gălbenele și iasomie, strângându-le în pumn. Daliile soțului ei sunt încă în floare iarna asta, iar oamenii se uită peste zid ca să le admire.

O ia pe lângă iazuri către marginea mlaștinii. Mersul i s-a schimbat. Și-a pierdut coordonarea de care e nevoie ca să pună ferm un picior înaintea celuilalt. În schimb, își mută corpul dintr-o parte în alta, aplecând pe rând câte un umăr, pipăind pământul cu talpa.

A trecut deja destulă vreme de la seara aceea pentru a se putea spune povești despre ea. Copiii din vecini, născuți după moartea lui Udayan, stau potoliți când o văd trecând cu florile și mica cofă de alamă.

Spală piatra comemorativă și înlocuiește florile, dându-le la o parte pe cele care s-au uscat din ziua dinainte. În octombrie s-au împlinit doisprezece ani. Bagă mâna într-un ochi de apă și stropește florile cu picăturile care i s-au prins de degete, ca să stea proaspete peste noapte.

Bijoli își dă seama că sperie copiii, că pentru ei e și ea un fel de prezență fantomatică în cartier, o stafie care îi pândește de pe terasă, ieșind în fiecare zi la aceeași oră. Îi vine să le spună că așa și e și că fantoma lui Udayan chiar bântuie prin casă și în jurul ei, în enclavă și pe lângă ea.

Sunt zile, le-ar povesti ea dacă ar întreba-o, când îl vede apărând, îndreptându-se spre casă după o zi lungă la facultate. Intră în curte pe poarta batantă, cu o servietă pe umăr. Cu obrajii încă proaspăt bărbieriți, cu gândul la carte, gata să se așeze la masa de lucru. Spunând că îi e foame, că are poftă de ceai, întrebând-o de ce n-a pus ceainicul pe foc.

Îi aude pașii pe scări, aude ventilatorul rotindu-se în camera lui. Pârâituri venind de la radioul portabil, care nu mai merge de ani întregi. Zgomotul scurt pe care îl face chibritul, flacăra care izbucnește, micșorându-se apoi, atunci când e scăpărat pe latura cutiei.

Ca o ultimă ocară adusă familiei, trupul lui nu le-a mai fost înapoiat.

Le-a fost refuzată până și mângâierea de a-i cinsti cadavrul ciuruit de gloanțe. N-au putut să-l ungă, să-l împodobească cu flori. Nu a părăsit enclava ridicat pe umerii tovarășilor săi, nu a fost purtat către lumea cealaltă în strigăte de *hari bol.*

După moartea lui nu s-a făcut niciun apel la lege. Pe-atunci chiar legea le permisese polițiștilor să-l omoare. O vreme după aceea ea și soțul ei îi căutaseră numele în ziare. Aveau nevoie de o dovadă, chiar și după tot ce văzuseră. Dar nu se publicase nicio știre. Nicio recunoaștere a celor săvârșite. Mica piatră comemorativă pe care se gândiseră s-o ridice tovarășii lui era singura confirmare.

Îi dăduseră numele soarelui. Cel care dăruiește viață fără să primească nimic în schimb.

În anul de după moartea lui Udayan, anul când Subhash a luat-o pe Gauri în America, soțul

lui Bijoli se pensionase. Se trezea înainte de ivirea zorilor și lua primul tramvai spre nord, până la Babu Ghat, unde se scălda în Gange. Toată ziua, după micul dejun, și-o petrecea închis în camera lui, citind. Refuza orezul la masa de prânz, cerându-i să mărunțească fructe și să-i încălzească, în schimb, un castron de lapte.

Își organiza zilele după această rutină, după aceste mici privațiuni. Nu mai citea ziarele. Nu mai stătea cu Bijoli pe terasă, plângându-se că briza e prea umedă, că o simte în piept. Citea *Mahabharata* tradusă în bengali, câteva pagini o dată. Se pierdea în poveștile acelea cunoscute, în conflicte de demult, care nu-i afectau în niciun fel pe ei. Când a început să aibă probleme cu ochii, începătoșați de cataractă, nu s-a obosit să facă un control. În loc de asta, a trecut la folosirea unei lupe.

La un moment dat, el a propus să vândă casa și să se mute din Tollygunge, să părăsească definitiv Calcutta. Să se stabilească într-o altă parte a Indiei, într-un oraș liniștit de munte. Sau poate chiar să ceară vize și să plece în America, să stea cu Subhash și cu Gauri. Spunea că nimic nu îi leagă de locul acela. Casa era, practic, goală. O parodie a viitorului anticipat de ei.

Ea se gândise în treacăt la toate astea. Să călătorească, să se împace cu Subhash, s-o accepte pe Gauri, să-l cunoască în sfârșit pe copilul lui Udayan.

Dar îi era imposibil să se despartă de casa unde trăise fiul ucis de când se născuse, de cartierul în care murise. De terasa de unde îl văzuse ultima oară, de la distanță. De câmpul de dincolo de mlaștină, unde îl duseseră.

Acum câmpul nu mai e pustiu. Pe el s-a ridicat un complex nou de locuințe, cu acoperișurile împânzite de antene de televiziune. Dimineața se ține pe-acolo o piață unde Deepa spune că prețurile legumelor sunt mai bune.

Acum o lună, înainte de a merge la culcare, soțul ei a fixat plasa de țânțari în cuiele bătute în perete și a întors ceasul de mână ca să măsoare orele zilei următoare. Dimineața Bijoli a observat că ușa camerei lui, vecină cu a ei, era tot închisă. Însemna că nu se dusese să se scalde.

N-a bătut la ușa lui. A urcat pe terasă, să stea și să privească cerul în timp ce-și sorbea ceaiul. Erau câțiva nori pe cer, dar nu ploua. I-a spus Deepei să-i ducă soțului ei ceaiul, să-l trezească.

Peste câteva minute, după ce Deepa intrase în cameră, a auzit ceașca și farfurioara spărgându-se cu zgomot de podea. Până să vină Deepa să o caute pe terasă ca să-i spună că soțul ei murise în somn, știa deja.

A ajuns văduvă, așa cum ajunsese și Gauri. Acum Bijoli poartă sari alb, fără model sau bordură. Și-a scos brățările și a renunțat la pește. Cărarea din păr nu mai e colorată cu vermilion.

Gauri însă s-a recăsătorit, cu Subhash, printr-o întorsătură de situație care încă o consternează. Într-un fel, a fost mai neașteptat, mai șocant chiar decât moartea lui Udayan. Și, într-un fel, tot atât de răscolitor.

Acum Deepa se ocupă de toate. O fetișcană destoinică, a cărei familie locuiește afară din oraș și care contribuie la întreținerea celorlalți cinci frățiori. Bijoli i-a dăruit podoabele și hainele ei colorate, i-a încredințat cheile casei. Deepa o spală pe cap și o piaptănă pe Bijoli, aranjându-i părul așa încât să nu se observe pe unde s-a rărit. Doarme noaptea cu ea în casă, în camera de rugăciuni, unde Bijoli nu mai intră să se roage.

Ea are banii pe mână, face piața, gătește, aduce corespondența. De dimineață scoate apă de băut din fântână. Noaptea are grijă să fie poarta încuiată.

Dacă trebuie tivit ceva, trage la mașina de cusut pe care Udayan o ungea și o repara cu sculele lui, așa că Bijoli n-avea nevoie să o ducă la un atelier de reparații. Bijoli o îndeamnă pe Deepa să folosească mașina de cusut oricând vrea, iar acum aceasta a devenit deja o sursă de venit suplimentar pentru ea, cum era pe vremuri pentru Bijoli, din tivit jupoane și pantaloni, strâmtat sau lărgit bluze pentru femeile din cartier.

După-amiaza, pe terasă, Deepa îi citește lui Bijoli articole din ziar. Niciodată toată povestea, doar câteva rânduri, sărind peste cuvintele grele. Îi spune că un actor de film a ajuns președintele Americii. Că PCI-M este din nou la conducere în Bengalul de Vest. Că Jyoti Basu, pe care îl înjura Udayan pe vremuri, este acum ministru-șef.

Deepa i-a înlocuit pe toți: pe soțul lui Bijoli, pe nora și pe fiii ei. Este încredințată că Udayan a aranjat să fie așa.

Și-l amintește stând în curte cu o bucată de cretă în mână, învățându-i să scrie și să citească pe băieții și fetele care lucrau pentru ei și care nu făcuseră școală. Se împrietenea cu copiii aceia, mânca laolaltă cu ei, îi antrena în jocurile lui, le dădea bucata lui de carne din farfurie, dacă Bijoli nu le pusese destulă. Le lua apărarea, dacă se întâmpla ca ea să-i mai certe.

Când se făcuse mai mare strângea lucruri uzate, așternuturi vechi, oale și cratițe, ca să le împartă familiilor care trăiau în colonii, în mahalale. Conducea acasă câte o slujnică, în cele mai sărace zone ale orașului, ca să ducă medicamente alor ei. Să aducă un doctor, dacă era

bolnav un membru al familiei, să se ocupe de înmormântare, dacă murise cineva.

Dar poliția îl numise criminal, extremist. Membru al unui partid politic ilegal. Un băiețandru care nu știe ce e bine și ce e rău.

Trăiește din pensia soțului și din ce câștigă pe camerele de jos, pe care au început să le închirieze altor familii după plecarea lui Gauri. Din când în când sosește un cec în dolari de la Subhash, pe care reușește să-l încaseze după luni întregi. Ea nu-i cere s-o ajute, dar nici nu-și permite să refuze.

Una peste alta, are atât cât să-și cumpere de mâncare și s-o plătească pe Deepa, chiar și cât să-și ia un mic frigider și să instaleze o linie telefonică. Legăturile sunt imprevizibile, dar la prima încercare a ridicat receptorul și a format numărul lui Subhash și, făcând ca vocea ei să ajungă până în America, a dat vestea că soțul ei a murit. Era la câteva zile după ce se întâmplase. Fusese o surpriză, e drept, dar cât de profund o afectase?

De mai bine de zece ani trăiau în camere separate. De mai bine de zece ani soțul ei nu mai pomenise despre ce se întâmplase cu Udayan. Refuza să vorbească despre asta cu ea sau cu oricine altcineva. În fiecare dimineață, după ce se îmbăia în fluviu, cumpăra fructe de la piață, oprindu-se în drum spre casă să vorbească despre una-alta cu vecinii. Împreună, fără să vorbească unul cu celălalt, luau masa de seară, stând pe podea sub portretul funerar al lui Udayan, nedându-i atenție, prefăcându-se că nu-l văd.

Iubiseră casa asta; într-un fel, ea fusese primul lor copil. Erau mândri de fiecare detaliu, o îngrijeau împreună, entuziasmați de fiecare schimbare.

La început, când a fost construită, avusese numai două camere, iluminatul electric abia atunci se introducea în zonă, iar seara aprindeau lămpi ca să pregătească cina. Felinarul de fier din fața locuinței, un exemplu elegant de urbanism britanic, nu fusese încă adaptat pentru lumina electrică. Cineva de la compania de gaze venea în fiecare zi înainte de apus și din nou în zori și urca pe o scară, pornind și oprind gazul manual.

Locul de casă măsura opt metri în lățime și optsprezece în adâncime. Casa în sine era îngustă, de numai cinci metri. Exista un culoar obligatoriu, ceva mai lat de un metru, de o parte și de alta a casei, apoi venea zidul despărțitor.

Bijoli contribuise cu singura ei resursă. Vânduse aurul pe îl primise când devenise soție.

Pentru că soțul ei a insistat, chiar înainte de a avea copii, că a face o casă pentru familie, a deține o proprietate oricât de modestă în Calcutta, e mai important. Era încredințat că ceva mai de valoare nu există.

Acoperișul fusese inițial din plăci de lut uscat, înlocuite ulterior cu azbest ondulat. Subhash și Udayan au dormit o vreme într-o cameră fără gratii la ferestre. Noaptea prindeau în geam pânză de sac, fiindcă nu fuseseră instalate obloanele. Uneori bătea ploaia înăuntru.

Își amintește cum lustruia soțul ei balamalele și zăvoarele cu bucăți din sariurile ei vechi. Cum bătea saltelele de praf. După ce construiseră o baie separată, o dată pe săptămână curăța întâi baia și pe urmă se spăla el; turna dezinfectant la colțuri și îndepărta pânzele de păianjen de cum se formau.

În camere, Bijoli făcea zilnic un inventar amănunțit al tuturor obiectelor. Ridica, ștergea praful, muta dintr-un loc în altul. Știa cu precizie unde se află fiecare lucru. Sub supravegherea ei, cearșafurile erau întinse perfect. Pe oglindă nu era nicio pată. Ceștile nu aveau în interior cercuri de murdărie.

Apa era pompată manual din fântână; pentru uzul zilnic se umpleau mai multe găleți, apa de băut se păstra în cofe. Prin anii ’50 au instalat o fosă septică. Înainte aveau o latrină afară, lângă intrare, și un om venea în fiecare zi și scotea mizeria într-un vas pe care îl ducea pe cap.

Mejo Sahib, al doilea dintre cei trei frați Nawab, fusese proprietarul parcelei care acum forma enclava lor și el le vânduse locul de casă. Era din neamul sultanului Tipu, cel pe care îl omorâseră britanicii, care divizaseră apoi regatul și îi ținuseră o vreme ostatici pe urmașii lui în Tolly Club. Bijoli auzise odată că un vizitator din Anglia văzuse sabia și papucii lui Tipu, bucăți din cortul și din tronul lui expuse ca trofee ale cuceririi într-una dintre locuințele reginei Elisabeta.

În primii ani de viață ai lui Subhash și Udayan, când nu se știa clar dacă orașul Calcutta va aparține Indiei sau Pakistanului, aceste familii cu sânge regal trăiau printre ei. Se purtau frumos cu Bijoli, invitând-o să intre din stradă în casele lor cu coloane, tratând-o cu sorbet. Subhash și Udayan mângâiau iepurii pe care îi țineau în cuști instalate în curte, ca animale de companie. Se dădeau într-un leagăn făcut dintr-o scândură de lemn, sub umbrarul de bougainvillea.

În 1946 ea și soțul ei se temuseră că valul de violențe se va întinde până în Tollygunge și că vecinii musulmani s-ar putea întoarce împotriva lor. Se gândiseră să strângă de prin casă și să locuiască o vreme în altă zonă a orașului, unde hindușii alcătuiau majoritatea. Dar un nepot al lui Mejo Sahib fusese explicit. Se dăduse peste cap să-i apere. Oricine intră în această enclavă

să amenințe un hindus va trebui să mă omoare pe mine mai întâi, spusese el. Dar după Separare familia lui Mejo Sahib, ca multe altele, fugise din oraș. Pământul lor natal devenise primejdios, ca apa sărată care atacă rădăcinile unei plante. Casele lor luxoase fuseseră părăsite, cele mai multe din ele ocupate sau distruse.

Casa lui Bijoli pare și ea la fel de părăsită, viața din ea, la fel de tulburată. Udayan nu a apucat s-o moștenească, iar Subhash refuză să se întoarcă. El ar fi trebuit să fie mângâierea lor; singurul fiu rămas după ce celălalt le fusese răpit. Dar ea nu-l putea iubi pe unul fără cel de-al doilea. Subhash nu făcuse decât să amplifice pierderea.

În momentul când se întorsese la ei după moartea lui Udayan, când se înfățișase înaintea lor, ea nu simțise decât furie. Furie față de Subhash, fiindcă îi amintea atât de viu de Udayan, fiindcă avea glasul lui, fiindcă rămânea varianta lui de rezervă. Îl auzise fără voie vorbind cu Gauri, dându-i atenție, purtându-se amabil cu ea.

Îi zisese, când îi anunțase că are de gând să se însoare cu Gauri, că nu el era în măsură să hotărască. Atunci când a stăruit, l-a amenințat că riscă tot și că în casa aceea nu vor intra niciodată ca soț și soție.

O spusese ca să-i rănească. O spusese pentru că o fată pe care în primul rând n-o plăcea și n-o voia în familia ei urma să-i devină încă o dată noră. O spusese fiindcă Gauri, și nu Bijoli, era cea care purta în pântece o fărâmă din Udayan.

Nu vorbise serios. Dar doisprezece ani și Subhash, și Gauri și-au respectat partea lor de învoială. Nu s-au mai întors în Tollygunge, nici împreună, nici separat; au rămas departe, la distanță. Așa că Bijoli simte cea mai adâncă rușine pe care o poate încerca o mamă: nu numai că a supraviețuit unuia dintre copii, dar l-a pierdut și pe celălalt, care este încă în viață.

În urmă cu patruzeci și unu de ani Bijoli își dorise să-l conceapă pe Subhash mai mult decât orice pe lume. Era măritată de cinci ani când s-a întâmplat, avea deja douăzeci și cinci de ani și începuse să creadă că poate nu e în stare să aibă copii, că poate ea și soțul ei nu erau meniți să aibă o familie. Că investiseră în acel loc și construiseră casa în zadar.

Însă el a venit pe lume la sfârșitul anului 1943. Tollygunge era atunci o municipalitate separată. Noul pod Howrah fusese deschis traficului, dar oamenii încă se duceau la gară în căruțe trase de cai. Gandhi făcuse greva foamei împotriva britanicilor, iar britanicii se războiau cu puterile Axei, așa că pomii din Tollygunge erau plini de soldați străini, pregătiți să doboare avioanele japoneze.

În vara când ea era însărcinată au început să se reverse din gara Ballygunge oameni de prin sate. Erau scheletici, pe jumătate ieșiți din minți. Erau agricultori, pescari. Oameni care odată

produceau și furnizau hrană pentru alții, iar acum mureau din lipsa ei. Zăceau întinși la umbra copacilor, pe străzile din Calcutta de Sud.

Ciclonul care lovise în anul dinainte distrusese culturile de orez de-a lungul coastei. Dar toată lumea știa că foametea care a urmat era o calamitate provocată de mâna omului. Guvernul era distras de preocupări militare, distribuția produselor era compromisă, costul războiului făcuse orezul inaccesibil de scump.

Își amintește cadavrele care se împuțeau în bătaia soarelui, acoperite cu muște, putrezind în drum până erau luate cu căruțele. Își amintește că unele femei aveau brațele atât de slabe, încât brățările de nuntă, singura lor podoabă, erau trase mai sus de cot ca să nu le alunece de pe mâini.

Cei care mai aveau putere opreau oamenii pe stradă, îi băteau pe umăr pe străini, cerșind apa tulbure de amidon care era strecurată din oala cu orez și de obicei aruncată. Phen.

Bijoli păstra apa aceea, oferind-o cetelor de oameni aflați în pragul nebuniei care se adunau la ora mesei dincolo de porțile batante ale casei ei. Însărcinată cu Subhash, făcea voluntariat la cantinele improvizate și împărțea castroane cu terci. Glasurile celor care cerșeau se auzeau noaptea ca tânguirea intermitentă a unui animal. Ca șacalii din Tolly Club, făcând-o să tresară la fel.

În iazurile de dincolo de casă și în apa care inundase mlaștina vedea oameni care căutau hrană. Mâncând insecte, mâncând pământ, larve care se târau pe jos. În anul acela de suferință omniprezentă a adus ea pe lume o viață pentru prima oară.

Cincisprezece luni mai târziu, nu cu mult înainte ca războiul să se sfârșească și Japonia să se predea, a venit pe lume Udayan. În amintirea ei fusese ca o singură sarcină care durase foarte mult. Puseseră stăpânire pe trupul ei unul după altul, celulele lui Udayan începuseră să se dividă și să se multiplice înainte ca Subhash să facă primul pas, înainte să primească un nume în toată regula. În esență păreau despărțiți doar de cele trei luni dintre aniversările lor, nu de cincisprezece, câte trecuseră în realitate.

Îi hrănise cu mâna, dându-le orez amestecat cu dal din aceeași farfurie. Le curățase de oase aceeași bucată de pește, aliniindu-le pe marginea farfuriei ca pe niște ace de cusut.

Încă de la început Udayan i-a cerut mai multă atenție. Cine știe de ce, se simțea nesigur de dragostea ei. Plângând, protestând, din clipa când venise pe lume. Țipând, dacă se întâmpla să-l pună în brațele altcuiva sau dacă ieșea o clipă din cameră. Strădania de a-l potoli o legase de el. Deși o exaspera, era limpede că avea nevoie de ea.

Poate de aceea se simte mai apropiată de el decât de Subhash. Amândoi o sfidaseră, fugind cu Gauri și căsătorindu-se cu ea. În cazul lui Udayan, la început încercase să fie înțelegătoare. Sperase că, având o soție, se va liniști, va mai lăsa politica. Ea o să-și continue studiile, le spusese. N-o transformați în gospodină. Nu-i stați în cale.

Venea acasă cu daruri pentru Gauri, o ducea la restaurant și la cinema, în vizită la prieteni. Când Bijoli și soțul ei au auzit ce făceau studenții după răscoala din Naxalbari, ce distrugeau, pe cine omorau, și-au spus că Udayan e om însurat. Că are o familie la care să se gândească, o familie pe care s-o întemeieze într-o zi. Că n-o să fie pus în aceeași oală cu ei.

Fără să pomenească de asta, se pregătiseră să-l ascundă, să mintă dacă venea poliția. Considerau că e vorba pur și simplu despre a-l proteja.

Fără să întrebe unde se duce seara, fără să știe cu cine se întâlnește, se pregătiseră să-l ierte. Doar erau părinții lui. Nu erau pregătiți, în seara aceea, să înceteze să-i mai fie părinți.

Nu mai poate să-și închipuie toate astea. Nu poate să-și închipuie nici ce viață duc Subhash și Gauri în America, în acel loc numit Rhode Island. Nici copilul, pe nume Bela, pe care-l cresc ca soț și soție. Dar acum Subhash și-a pierdut tatăl. Pentru a doua oară de când a plecat din India, cu ocazia unei a doua morți, este obligat să dea ochii cu ea.

Într-o dimineață, privind de pe terasă, lui Bijoli îi vine o idee. Coboară treptele și iese pe poarta batantă a curții, străbate enclava și ajunge în stradă. Școlari în uniforme trec pe drum, în șosete albe și pantofi negri, cu ghiozdanele grele, pline de cărți. Fetele poartă fuste de culoarea cerului, băieții, pantaloni scurți și cravate.

Râd până o zăresc, apoi se feresc din calea ei. Are un sari pătat, iar oasele i-au devenit moi, dinții nu-i mai stau înfipți bine în gingii. A uitat ce vârstă are, dar știe fără să stea pe gânduri că Udayan ar fi împlinit treizeci și nouă de ani în primăvara asta.

Duce cu ea un coș mare și nu prea adânc, din cele în care se țin rezerve de cărbuni pentru foc. Se îndreaptă spre mlaștină, cu sariul ridicat, așa încât i se văd pulpele, stropite cum e uneori coaja de ou, cu mici puncte cafenii. Intră într-o băltoacă și se apleacă, răscolind prin ea cu un băț. Apoi, cu mâinile, începe să scoată tot felul de lucruri din apa de un verde întunecat. Câte puțin, câteva minute în fiecare zi; acesta e planul ei, să țină curat locul din jurul pietrei lui Udayan.

Încarcă gunoaiele în coș, golește coșul ceva mai departe și apoi începe iar să-l umple. Cu mâinile goale scurmă prin sticlele goale de Dettol, de șampon Sunsilk. Lucruri pe care șobolanii nu le mănâncă, pe care ciorile nu se obosesc să le ia în cioc. Pachete de țigări aruncate de străinii care trec pe acolo. Un tampon pătat de sânge.

Știe că nu va curăța niciodată tot gunoiul. Dar în fiecare zi se duce acolo și umple coșul, o dată, apoi încă de câteva ori. Nu-i pasă când unii oameni, oprindu-se să vadă ce face, îi spun că e în zadar. Că e dezgustător și sub demnitatea ei. Că ar putea să ia vreo boală. E obișnuită ca vecinii să n-o înțeleagă. E obișnuită să-i ignore.

În fiecare zi îndepărtează o mică porțiune din lucrurile devenite nefolositoare din viața oamenilor, deși toate, reflectează ea, au fost mai înainte dorite, au fost necesare. Simte soarele arzându-i ceafa. Căldura e acum în toi, până la ploi mai sunt alte câteva luni. Munca asta îi face plăcere. Îi trece timpul mai repede.

Într-o zi găsește lucruri neobișnuite făcute grămadă aproape de piatra comemorativă a lui Udayan. Teancuri de frunze murdare de bananier, pătate cu mâncare. Șervețele de hârtie folosite, cu numele unei firme de catering pe ele, și vase sparte, din care oaspeții au băut apă filtrată și ceai. Ghirlande de flori moarte, folosite la împodobirea intrării în casă. Sunt resturi de la o nuntă ținută undeva în apropiere. Mărturii ale unei uniri norocoase, ale unei sărbători. Gunoaie care o scârbesc, pe care refuză să le atingă sau să le curețe.

Niciunul dintre fiii ei nu s-a căsătorit astfel. Nu petrecuseră, nu-și ospătaseră invitații. Abia la înmormântarea lui Udayan dăduseră de mâncare la ei acasă, pe frunze de bananier cu grămăjoare de sare și felii de lămâie, aliniate pe terasa de pe acoperiș, rude și camarazi așteptând înșirați pe palier să le vină rândul să urce și să mănânce merindele.

Se întreabă despre ce familie este vorba, al cui copil s-a căsătorit. Hotarele cartierului s-au extins, nu îi mai e clar unde începe și unde se sfârșește. Odinioară ar fi putut să bată la ușile lor și ar fi fost recunoscută, poftită înăuntru, tratată cu o ceașcă de ceai. I s-ar fi dat o invitație la nuntă, ar fi fost rugată să participe. Dar acum sunt case noi, oameni noi, care preferă să stea la televizor și nu vorbesc niciodată cu ea.

Vrea să știe cine a făcut asta. Cine a profanat locul? Cine a insultat în felul ăsta memoria lui Udayan?

Strigă la vecini. Cine era de vină? De ce nu se arătau? Deja au uitat ce s-a întâmplat? Sau nu știau că aici se ascunsese odată fiul ei? Aici mai în spate, unde era odată un câmp gol și unde fusese omorât?

Se roagă, cu mâinile făcute căuș, cum făceau odată cei flămânzi când intrau în enclavă căutând de mâncare. Pentru oamenii aceia făcuse ce putea. Adunase amidonul rămas în oala ei de orez și li-l dăduse lor. Dar ei nu-i dă nimeni atenție.

Arătați-vă, strigă ea la cei care privesc de la ferestre, de pe terase. Își amintește vocea jandarmului, vorbind prin megafon. *Mergi încet. Stai cu fața la mine.*

Așteaptă ca Udayan să apară dintre zambilele de apă și să vină spre ea. Ești în siguranță acum, îi spune ea. Polițiștii au plecat. Nu te va sălta nimeni. Vino repede în casă. Ți-o fi foame. E gata cina. În curând o să se întunece. Fratele tău s-a însurat cu Gauri. Acum sunt singură. Ai o fiică în America. Tatăl tău a murit.

Așteaptă, încredințată că el e acolo, că aude ce îi spune. Vorbește pentru sine, pentru nimeni. Sătulă de așteptare, continuă să aștepte.

Dar singura care se ivește este Deepa. Îi spală cu apă curată mâinile murdare, picioarele pline de mâl. Îi pune un șal pe umeri și o cuprinde cu brațul de mijloc.

Hai să-ți bei ceaiul, o ademenește ca s-o ia de acolo și s-o ducă acasă.

Pe terasă, pe lângă farfuria cu fursecuri și ceașca de cafea, îi aduce și altceva.

Ce-i asta?

O scrisoare, Mamoni. Era în cutia poștală astăzi.

Este din America, de la Subhash. Scrie să confirme planul de a veni în vizită în vară, comunicându-i data sosirii. Până atunci se vor fi împlinit trei luni de la moartea tatălui lui.

Spune că nu poate aranja să vină mai curând. O anunță că o va aduce cu el pe fiica lui Udayan, dar că Gauri nu poate veni. Pomenește de niște cursuri pe care are de gând să le țină în Calcutta. Zice că vor sta șase săptămâni. *Mă consideră tatăl ei,* scrie el despre fata pe care au botezat-o Bela. *Nu știe nimic altceva.*

Aerul este calm. Blocurile de locuințe de stat construite recent în spatele casei lor opresc briza dinspre sud, care sufla de-a lungul terasei. Ea îi înapoiază fetei scrisoarea. Ca pe o provizie de ceai de care nu are nevoie pentru moment, pune deoparte veștile și își mută gândul la alte lucruri.

Au sosit la începutul anotimpului ploios. În bengali i se spunea *barsha kaal.* În fiecare an în această perioadă, zicea tatăl ei, direcția vântului se schimbă, suflând dinspre mare spre uscat, în loc să sufle dinspre uscat spre mare. I-a arătat pe o hartă cum se mișcă norii dinspre Golful Bengal, peste uscatul aflat în încălzire, către munții din nord. Urcând și răcindu-se, neputând să-și rețină umiditatea, blocați deasupra Indiei de înălțimea Munților Himalaya.

Când vine ploaia, i-a mai spus el Belei, afluenții din deltă își schimbă cursul. Râurile ies din matcă și străzile orașelor sunt inundate; recoltele rodesc sau se pierd. Arătându-i de pe terasa casei bunicii, i-a explicat că cele două iazuri de peste drum se revarsă și se unesc. Dincolo de iazuri, apa de ploaie care băltește se adună în mlaștină, iar nivelul apei crește o vreme, ajungând cam la înălțimea umerilor ei.

Diminețile cu soare strălucitor lăsau loc unor după-amiezi cu bubuit de tunete, de parcă cineva ar fi scuturat foi uriașe de tablă. Se apropiau nori cu contururi întunecate. Bela îi vedea coborând iute, ca o imensă cortină cenușie, acoperind lumina zilei. Uneori soarele licărea mai departe sfidător, un disc palid, ale cărui margini incandescente erau ferme, făcându-l să pară o masă solidă, semănând mai degrabă cu luna plină.

Încăperile se întunecau și apoi norii începeau să erupă. Apa pătrundea înăuntru, peste pervazuri, printre gratiile de fier; obloanele erau închise degrabă și sub ele erau îndesate cârpe. O slujnică pe nume Deepa se repezea să șteargă apa scursă pe podele.

De pe terasă Bela privea trunchiurile subțiri ale palmierilor îndoindu-se fără să se rupă în bătaia vântului oceanic. Frunzele cu vârfuri ascuțite fluturau ca penele unor păsări gigantice, ca niște mori de vânt stricate, care sfâșiau cerul.

Bunica ei nu venise la aeroport să-i întâmpine. În Tollygunge, pe terasa unde îi aștepta, la ultimul etaj al casei în care crescuse tatăl ei, Bela a primit de la ea un mic colier. Sferele minuscule de aur, semănând cu ornamentele pentru prăjiturile de sărbători, erau înșirate strâns laolaltă. Bunica ei s-a aplecat, apropiindu-se mult de ea. Fără un cuvânt, i-a prins colierul la baza gâtului și apoi l-a răsucit astfel încât închizătoarea să fie la ceafă.

Bunica avea părul cărunt, dar pielea mâinilor îi era netedă, fără pete. În jurul trupului avea înfășurat un sari din bumbac alb, simplu ca un cearșaf. Pupilele îi erau lăptoase, bleumarin, în loc să fie negre. Cercetând-o pe Bela, ochii bunicii se plimbau de la ea la tatăl ei, urmărind parcă un fir care îi lega.

Asistând la despachetatul bagajelor, bunica a fost dezamăgită că nu aduseseră cadouri anume pentru Deepa. Deepa purta sari și o podoabă în nară și i se adresa cu Bela Memsahib. Avea fața în formă de inimă. În ciuda constituției firave și a brațelor slabe, s-a dovedit destul de puternică pentru a-l ajuta pe tatăl Belei să urce pe scări geamantanele grele.

Deepa dormea în camera de lângă cea a bunicii. O încăpere cât un dulap mai mare, aflată cu câteva trepte mai sus decât celelalte și cu un plafon atât de jos, încât nu se putea sta în picioare înăuntru. Acolo își întindea Deepa o saltea îngustă la sfârșitul zilei.

Bunica ei nu a păstrat săpunurile și loțiunile americane alese de mama Belei, nici fața de pernă și cearșaful înflorat. I-a spus Deepei să le folosească. A pus deoparte mosoarele colorate de ață, ghergheful de brodat și pernuța de ace în formă de pătlăgea, spunând că acum Deepa se ocupă de cusut. Tot la Deepa a ajuns și geanta neagră de piele arătând ca un plic mare și care se închidea dintr-o apăsare; Bela o ajutase pe mama ei să aleagă geanta aceea din mallul Warwick din Rhode Island.

A doua zi după ce au sosit, tatăl ei a participat la o ceremonie în memoria bunicului ei, care murise cu câteva luni în urmă. Un preot întreținea un mic foc care ardea în mijlocul camerei. Lângă foc, pe farfurii și tăvi de alamă, erau movile de fructe.

Pe podea, sprijinită de perete, stăteau o fotografie-portret a bunicului și lângă ea o fotografie în care era un băiat mai mare, un adolescent zâmbitor, pusă într-o ramă murdară, de lemn deschis la culoare. În fața acestor tablouri ardea tămâie, flori albe și parfumate erau aranjate ca niște șiraguri groase în fața geamului care le proteja.

Înainte de ceremonie a venit un frizer și l-a ras în cap pe tatăl ei și l-a bărbierit în curtea casei, făcându-i fața să arate ciudată și mică. Belei i s-a spus să întindă mâinile și, până să se dezmeticească, unghiile de la mâini, apoi și cele de la picioare, i-au fost tăiate cu o lamă de cuțit.

În amurg Deepa aprindea spirale de alungat țânțarii. Mici șopârle cu pielea de culoarea tulpinii de țelină se iveau prin casă, stând agățate pe lângă muchiile dintre tavan și pereți. Noaptea ea și tatăl ei dormeau în aceeași cameră, în același pat. Între ei a fost pusă o pernă lungă și îngustă. Perna pe care dormea era ca un sac de făină. Plasa de țânțari era albastră.

În fiecare noapte, când baricada aceea subțire era aranjată în jurul lor, când nicio altă vietate nu mai putea pătrunde, se simțea ușurată. Atunci când dormea cu spatele spre ea, fără păr, fără cămașă pe el, tatăl ei aproape că arata ca altcineva. Se trezea înaintea ei, făcea ghem plasa de țânțari și o suspenda într-un colț al camerei, ca un cuib de pasăre uriaș. Era deja îmbăiat și

îmbrăcat și mânca un mango, smulgând pulpa cu dinții. Lui nu-i era nefamiliar niciunul din lucrurile astea.

La micul dejun i-au dat pâine prăjită la flacără deschisă, iaurt îndulcit, o banană mică și cu coaja verde. Bunica i-a amintit Deepei, înainte să plece la piață, să nu cumpere o anumită specie de pește, spunând că are oase prea greu de scos.

Uitându-se la cum încerca Bela să culeagă orezul și lintea cu degetele, bunica i-a zis să-i aducă o lingură. Când Deepa i-a turnat apă de băut din cofa de pe un mic taburet din colțul camerei, bunica a certat-o.

Nu de acolo. Dă-i din apa fiartă înainte. Nu e făcută să supraviețuiască aici.

După prima săptămână tatăl ei a început să iasă peste zi. I-a explicat că avea să țină câteva cursuri la universități din apropiere și să întâlnească oameni de știință care îl ajutau la un proiect. La început a deranjat-o să fie lăsată acasă cu bunica și cu Deepa. Prin grilajul terasei îl privea când pleca, ținând în mână o umbrelă pliabilă cu care să-și protejeze capul ras de arșița soarelui.

Nu avea astâmpăr până când se întorcea, până apăsa butonul soneriei; i se cobora o cheie și descuia poarta, iar apoi se afla iar dinaintea ei. Își făcea griji pentru el, înghițit de orașul acela, dărăpănat și măreț în același timp, pe care îl zărise din taxiul care îi adusese în Tollygunge. Nu-i plăcea să și-l închipuie străbătându-l, să-l știe oarecum în puterea lui.

Într-o zi Deepa a invitat-o pe Bela s-o însoțească la piață și după aceea să hoinărească puțin pe străduțele înguste din cartier. Treceau prin fața unor ferestre mici, cu zăbrele verticale. Bucăți de cârpă înșirate pe sârme serveau drept perdele. Au lăsat în urmă cele două iazuri cu malurile lor înconjurate de gunoaie, sufocate de frunze de un verde aprins.

Pe străduțele liniștite, flancate de ziduri, la fiecare pas oamenii le opreau și o puneau pe Deepa să le explice cine este Bela și de ce venise.

Este nepoata familiei Mitra.

Fiica băiatului mai mare?

Da.

A venit și mama ei?

Nu.

Înțelegi ce spunem? Vorbești bengali? a întrebat-o o femeie pe Bela.

O cerceta din ochi. Avea o privire aspră, dinții inegali și pătați.

Puțin.

Îți place aici?

Bela fusese nerăbdătoare să iasă din casă în ziua aceea, s-o însoțească pe Deepa la piață, să exploreze locul pe care făcuse atâta drum să-l vadă. Dar acum voia să ajungă înapoi în casă. Îi displăcea să vadă cum, în timp ce se întorceau pe același drum, unii vecini dădeau perdelele la o parte ca să se uite la ea.

Pe lângă apa ei de băut, care era fiartă și răcită, în fiecare dimineață i se încălzea apă pentru spălat. Bunica spunea că, altfel, Bela putea să răcească, deși afară era atât de cald. Apa încălzită pentru baie era combinată cu apă proaspătă, care curgea numai la anumite ore printr-un furtun subțire de cauciuc, cu ajutorul unei pompe, și care umplea un rezervor din curtea interioară, lângă bucătărie.

Deepa o conducea în curte, dându-i o cană de tablă și spunându-i ce să facă. O învăța să-și toarne pe corp apa caldă, răcită atât cât îi era pe plac cu apă de la furtun, apoi să se clăbucească cu un săpun închis la culoare și la urmă să se limpezească. Apa curentă nu trebuia risipită. Era strânsă într-o găleată și ce rămânea se punea în rezervor.

Bela vrusese să se bage în rezervor, care era ca o cadă adâncă, dar nu i s-a dat voie. Așa că se spăla afară în loc să se bucure de intimitatea unei camere de baie sau măcar de adăpostul oferit de o cadă. Printre farfuriile și cratițele care trebuia și ele spălate. Vegheată de Deepa, înconjurată de palmieri și bananieri, privită de ciori.

Era bine dacă veneați mai târziu, nu acum, a spus Deepa când o ștergea pe picioare cu un ștergar subțire cu pătrățele. Era aspru ca o cârpă de vase.

De ce?

Atunci sunt sărbătorile de Durga Pujo. Acum plouă tot timpul și atât.

Am venit aici pentru ziua mea de naștere.

Deepa i-a spus că are șaisprezece sau șaptesprezece ani. Când Bela a întrebat-o când e ziua ei, Deepa i-a răspuns că nu știe sigur.

Nu știi când te-ai născut?

De Basanta Kal.

Când e asta?

Când încep să cânte cucii.

Dar în ce zi o sărbătorești?

N-am sărbătorit-o niciodată.

Pe un colț însorit de terasă, bunica o masa pe Bela pe brațe, pe picioare și pe pielea capului cu ulei parfumat dintr-un recipient de sticlă. Bela stătea în chiloți, de parcă ar mai fi fost o copiliță. Ținea brațele moi, picioarele depărtate.

Bunica îi pieptăna părul, folosindu-și la răstimpuri degetele când nu voia să se descâlcească. Îi ținea părul în mâini și îl examina.

Maică-ta nu te-a învățat să-l ții legat?

A dat din cap că nu.

La școală nu aveți o regulă?

Nu.

Trebuie să-l ții împletit. Mai ales noaptea. În două cozi acum, într-una pe mijlocul capului când ai să mai crești.

Mama ei nu-i spusese asta niciodată. Mama ei purta părul scurt, ca bărbații.

Tatăl tău avea părul la fel. Niciodată nu i se așeza cum trebuie pe o vreme ca asta. Nu mă lăsa nici să pun mâna pe el. Se vede și în poză ce anapoda îi stă.

În camera unde dormea bunica ei Bela lua masa de prânz. Era obișnuită să mănânce orez, dar acolo mirosul lui era mai înțepător și boabele nu la fel de albe. Uneori mușca din câte o pietricică pe care Deepa nu o dăduse la o parte, iar zgomotul pe care îl făcea când o zdrobea

între mâsele parcă îi exploda în urechi.

Nu exista o masă de sufragerie. Pe podea era o bucată de țesătură brodată, ca un napron mare, pe care se așeza. Bunica se ghemuia pe vine, cu umerii plecați, cuprinzându-și genunchii cu brațele și uitându-se la ea.

Sus, pe perete, atârnau cele două fotografii în fața cărora stătuse tatăl ei în timpul ceremoniei. Tabloul bunicului ei mort și cel în care apărea adolescentul acela despre care bunica spunea că e tatăl ei, zâmbitor, cu fața ușor întoarsă într-o parte. Bela nu văzuse niciodată o imagine a tatălui ei la o vârstă atât de mică. În fotografie era destul de tânăr ca să fie fratele ei mai mare. Până atunci nu mai avusese nicio mărturie a felului cum arăta înainte să se nască ea.

Sub aceste tablouri, foșnind ușor în curentul de aer făcut de ventilator, era un teanc de facturi, chitanțe și cartele pentru alimente, găurite și prinse într-un cui. Deasupra hârtiilor țintuite în perete, chipul adolescentin al tatălui ei o privea amuzat cum mânca orezul cu lingura, oar bunicul ei, privind drept înainte cu ochii obosiți, cu sprâncenele lui rare, parcă nici nu observa că e și ea acolo.

În afară de cele două fotografii și de teancul de chitanțe, nu mai era nimic de văzut pe pereți. Nici cărți, nici suvenire din călătorii făcute cândva, niciun obiect care să indice cum îi plăcea bunicii ei să-și petreacă timpul. Stătea ore întregi pe terasă, cu spatele la restul casei, uitându-se prin grilaj.

În fiecare zi, la o anumită oră, Deepa o ducea pe bunica în curte, unde aceasta rupea corolele câtorva flori care creșteau acolo în ghivece și pe lângă plantele cățărătoare care se întindeau pe ziduri și le punea într-o cofă mică de alamă.

Pleca de acasă, însoțită de Deepa, trecând de iazuri și îndreptându-se spre marginea mlaștinii inundate. Se ducea la un loc anume, stătea puțin acolo și după câteva minute se întorcea.

Ce faci acolo? a întrebat-o Bela într-o zi.

Bunica stătea pe scaunul ei pliant, cu degetele mâinilor încovoiate, ca și când încerca să strângă pumnii, și își studia suprafața bombată a unghiilor. Fără să ridice privirea a răspuns: Stau puțin de vorbă cu tatăl tău.

Tata e înăuntru.

A ridicat privirea și ochii ei bleumarin s-au mărit. Zău?

S-a întors mai adineauri acasă.

Unde?

E în camera noastră, Dida.

Și ce face?

Se odihnește. Zicea că e obosit după drumul până la biroul celor de la American Express.

Aaa. Bunica și-a întors din nou privirea.

Lumina a scăzut. Avea să plouă din nou. Deepa a dat fuga pe acoperiș să strângă rufele de pe frânghie. Bela a venit după ea s-o ajute.

Plouă tot așa și la voi, în Rhode Island? a întrebat Deepa.

Era prea mult de explicat în bengali. Dar una din primele ei amintiri era cea a unui uragan în Rhode Island. Nu-și amintea furtuna propriu-zisă, doar pregătirile și urmările. Își amintea cada umplută cu apă. Aglomerația din supermarket, rafturile goale. Își ajutase tatăl să lipească pe ferestre zigzaguri de bandă adezivă, a căror urmă a rămas mult timp după ce banda a fost îndepărtată.

A doua zi s-a dus cu tatăl ei în campus și a văzut crengi rupte împrăștiate în curtea interioară, străzile verzi de frunze. Au dat peste un copac gros care se prăvălise și îi ieșiseră afară rădăcinile încâlcite.

Au văzut pământul îmbibat de apă care cedase. Copacul parcă era mai uriaș așa cum zăcea acolo, doborât. Acum, că nu mai era viu, proporțiile lui păreau chiar înfricoșătoare.

Tatăl ei adusese fotografii să le arate bunicii. Multe înfățișau casa în care locuiau acum Bela și părinții ei. Se mutaseră cu doi ani în urmă, în vara când Bela împlinise zece ani. Casa era mai aproape de golf, la mică distanță de facultatea de oceanografie, unde studiase odată tatăl ei. Era convenabil de ajuns la laboratorul unde lucra el. Dar era mai departe de campusul principal, unde crescuse Bela și unde mergea acum mama ei, două seri pe săptămână, ca să predea un curs de filosofie.

Bela fusese dezamăgită că, deși oceanul era la mai puțin de doi kilometri distanță de casa lor, nu se zărea de la nicio fereastră. Doar câteodată, când stătea afară, îl simțea în vreo adiere răzleață, iar concentrația sării era detectabilă în aer.

Erau fotografii cu masa din sufragerie, cu șemineul, cu terasa și priveliștea care se deschidea de acolo. Toate lucrurile care îi erau cunoscute. Pietrele mari, care formau o barieră între proprietatea lor și cea vecină și pe care Bela se cățăra uneori. Fotografii făcute în fața casei toamna, când frunzele se colorau în roșu și auriu, și iarna, cu crengi golașe căptușite cu gheață. O fotografie cu Bela stând lângă un arțar japonez pitic, pe care îl plantase tatăl ei în primăvară.

S-a văzut într-o poză stând pe plaja micuță, în formă de semilună, din Jamestown, unde le plăcea să meargă duminică dimineața. Tatăl ei aducea gogoși și cafea. În punctul acela se întâlneau cei doi lobi care formau insula; acolo o învățase să înoate, acolo vedea oi păscând pe o pajiște în timp ce ea plutea pe apă.

Se uita la bunica ei cum examina fotografiile de parcă arătau toate același lucru.

Dar Gauri unde e?

Nu-i place să fie fotografiată, a răspuns tatăl ei. E ocupată acum, că ține primul ei curs. Și își termină și disertația. Mai are puțin și o predă.

Mama ei își petrecea zilele, chiar și sâmbetele și duminicile, în dormitorul pentru oaspeți care îi servea de birou, lucrând cu ușa închisă.

Era biroul ei, spunea, și când era înăuntru Bela trebuia să se poarte ca și cum mama ei nu ar fi fost acasă.

Asta nu o supăra. Era fericită să o știe pe mama ei acasă, și nu plecată la Boston câteva zile pe săptămână. Vreme de trei ani mama frecventase o universitate acolo, urmând cursuri pentru a putea să-și ia titlul de master. Pleca dimineața devreme și se întorcea după ce Bela se ducea la culcare.

Dar acum, în afară de serile când ținea ore, mama ei nu pleca mai deloc de acasă. Orele treceau, ușa nu se deschidea, mama nu ieșea de acolo. La răstimpuri o auzea tușind, auzea scârțâitul unui scaun, o carte căzând pe podea.

Câteodată mama ei o întreba dacă aude noaptea mașina de scris, dacă o deranjează zgomotul, iar Bela spunea că nu, deși o auzea foarte bine. Uneori Bela juca un joc cu ea însăși când stătea întinsă în pat, încercând să anticipeze când va fi iar tulburată liniștea de clănțănitul tastelor.

Cu mama își petrecea cea mai mare parte a timpului în cursul săptămânii, dar nicio fotografie nu era făcută în intervalele acelea când erau doar ele două. Nicio imagine care s-o înfățișeze pe Bela uitându-se la televizor după-amiaza sau lucrând la vreun proiect pentru școală la masa

din bucătărie, în timp ce mama pregătea cina sau citea, cu un pix în mână, dintr-un teanc de lucrări de examen. Nicio mărturie că mergeau uneori la biblioteca aceea mare a universității, lăsând în coșuri cărțile împrumutate.

Nu era nimic care să amintească de drumurile la Boston pe care le făcea cu mama ei din când în când, în vacanțele ei școlare. Călătoreau până acolo cu autobuzul, apoi luau un troleibuz care le ducea în campusul din mijlocul orașului, înghesuit între râul Charles și o șosea lungă și aglomerată. Nicio dovadă a zilelor pe care Bela le petrecuse ținându-se după mama ei prin diverse clădiri unde se întâlnea cu profesori de-ai ei sau de atunci când o dusese în Quincy Market ca s-o răsfețe puțin.

Uite-o, a strigat Bela când bunica ei a trecut la poza următoare.

Mama ei apărea în ea întâmplător. Era o poză a Belei, făcută cu câțiva ani în urmă, în care ea stătea în fața aparatului de fotografiat în apartamentul lor vechi, cu linoleum pe jos. Era îmbrăcată în Scufița Roșie pentru sărbătoarea de Halloween și ținea un bol plin de bomboane de oferit copiilor.

Dar în fundal se vedea mama ei, ușor aplecată peste masa din bucătărie, în timp ce strângea farfuriile după cină; purta pantaloni și o tunică maro.

Ce stilată e, a exclamat Deepa, privind peste umărul bunicii.

Bunica i-a întins tatei fotografiile.

Păstrează-le, Ma. Le-am făcut pentru tine.

Dar bunica i le-a înapoiat, slăbind puțin strânsoarea, iar câteva din ele au căzut pe jos.

Gata, le-am văzut, a zis ea.

Câțiva ani la rând Bela tot auzise cuvântul disertație fără să aibă idee ce înseamnă. Apoi, într-o zi, când erau deja în casa nouă, mama ei i-a explicat: Scriu o lucrare. Ca acelea pe care le scrii tu pentru școală, doar că mai lungă. Poate odată va deveni o carte.

Realitatea termenului a dezamăgit-o pe Bela. Crezuse până atunci că e ceva secret, un experiment pe care mama ei îl făcea în timp ce ea dormea, ca acelea pe care le făcea tatăl ei în mlaștinile sărate. Acolo unde o lua câteodată cu el ca să vadă crabii-potcoavă care alergau pe nămol, dispăreau în găuri sau își depuneau ouăle în apele fluxului. A înțeles însă că mama ei, care își petrecea zilele închisă într-o cameră cu cărți, nu făcea decât să scrie și ea una.

Câteodată, când știa că mama nu e acasă sau când făcea duș, Bela intra și se uita prin birou.

Niște ochelari de-ai ei zăceau aruncați pe masă. Din cauza lentilelor murdare lucrurile se vedeau ca prin ceață când îi ridica și se uita prin ei.

Cești cu resturi reci de ceai sau cafea, unele purtând desene delicate de mucegai, stăteau uitate ici și colo pe rafturi. Găsea în coș șervețele mototolite, pline numai cu literele *p* și *q*. Toate cărțile erau învelite în hârtie maronie, cu titluri pe care mama le rescrisese pe cotor ca să le recunoască: *Natura existenței. Eclipsa rațiunii. Prelegeri despre fenomenologia conștiinței interne a timpului.*

În ultima vreme mama începuse să-și numească disertația manuscris. Vorbea depre el ca despre un copil, spunându-i într-o seară la cină tatălui ei că se teme să nu zboare paginile pe geam sau să nu fie distruse de un incendiu. I-a zis că uneori își făcea probleme să le lase nesupravegheate în casă.

La un sfârșit de săptămână, oprind la un talcioc, Bela și tatăl ei au găsit un fișet de metal cafeniu printre obiectele de tot felul scoase la vânzare. Tatăl ei s-a asigurat că sertarele se deschideau și se închideau ușor și apoi l-a cumpărat. L-a cărat din portbagajul mașinii în biroul mamei, bătând la ușă și surprinzând-o cu acest dar.

Au găsit-o în fața mașinii de scris, ținându-și capul în poziția obișnuită atunci când era concentrată. A ridicat privirea și s-a uitat lung la ei. Stătea cu coatele pe birou, cu inelarul și degetul mic al fiecărei mâini cu degete mici sprijinite pe pomeții din obrajii în formă de V, alcătuind un triunghi incomplet care îi încadra ochii.

Tata i-a intins o cheie minusculă care atârna ca un cercel de un inel de sârmă. M-am gândit că ți-ar fi util, a zis.

Ea s-a ridicat și a strâns lucrurile împrăștiate pe podea pentru ca Bela și tatăl ei să intre mai ușor în cameră.

Unde vrei să-l așez? a întrebat el, iar mama i-a spus că cel mai bine era să stea într-un colț.

Spre surprinderea Belei, în ziua aceea mama nu s-a enervat că o întrerupseseră. I-a întrebat dacă le e foame, s-a ridicat de la lucru și le-a pregătit prânzul.

În fiecare zi Bela auzea sertarele deschizându-se și închizându-se, adăpostind paginile pe care le dactilografia mama. Într-o noapte a visat că s-a întors acasă de la școală și a găsit casa arsă; nu mai rămăsese din ea decât un contur scheletic, ca la căsuțele pe care le construia din bețele de la acadele când era mai mică, singurul obiect rămas intact fiind fișetul, care zăcea pe iarbă.

Într-una din zilele petrecute în Tollygunge, când urca și cobora scările, a observat niște inele mici bătute de o parte și de alta a palierului. Niște cercuri negre de fier. Deepa spăla treptele. Storcea o cârpă într-o găleată cu apă, așezată în patru labe.

Ce sunt astea? a întrebat Bela, trăgând cu degetele de unul din inele.

Sunt puse ca să fiu sigură că nu iese din casă când nu sunt eu aici.

Cine?

Bunica ta.

Și cum faci?

Trec un lanț prin ele.

De ce?

Altfel, ar putea să se rătăcească.

Ca și bunica ei, Bela nu putea să plece singură din casa din Tollygunge. Nu avea voie nici prin casă să umble nestingherită, să coboare în curte sau să iasă pe acoperiș fără permisiune.

Nu putea să se alăture copiilor pe care îi vedea uneori jucându-se pe stradă, nici să intre în bucătărie și să-și ia singură o gustare. Dacă îi era sete de un pahar de apă fiartă și răcită din sticla ei, trebuia să ceară.

Dar în Rhode Island, încă din clasa a treia mama îi dăduse voie Belei să hoinărească după-amiaza prin campus. O însoțea Alice, o altă fetiță cam de vârsta ei, care locuia atunci în cvartalul lor. Li se spunea doar să nu iasă din campus, atât. Dar pentru ea campusul era imens, cu străzi de traversat, cu mașini la care trebuia să fie atentă. Ea și Alice ar fi putut ușor să se rătăcească.

Ele două se jucau în campus așa cum s-ar plimba alți copii printr-un parc, făcându-și o distracție din urcatul și coborâtul treptelor, întrecerile din piațeta aflată în fața facultății de arte și hârjoneala pe careul cu iarbă al curții interioare. Treceau și pe la bibliotecă, unde lucra mama lui Alice.

Mergeau la biroul ei, stăteau în separeurile libere. Se răsuceau pe scaunele rotative, mâncau din gustările pe care mama lui Alice le ținea în sertarul biroului. Beau apă rece de la dozator și se ascundeau printre rafturile cu cărți.

După câteva minute ieșeau din nou afară. Le plăcea să meargă la sera care flanca facultatea de horticultură, înconjurată de o grădină cu flori unde erau o mulțime de fluturi. În zilele ploioase se jucau în clubul studenților.

Bela era mândră că era lăsată fără supraveghere și știa să ajungă acasă fără să întrebe pe nimeni. Trebuia să fie atente la bătăile ceasului și iarna să o ia spre casă înainte de patru și jumătate.

Tatălui ei nu-i povestise nimic din aceste episoade. Le ținea ascunse, știind că el și-ar fi făcut griji. Și astfel, până s-au mutat din campus, aceste după-amiezi au rămas o punte de legătură între Bela și mama ei, o apropiere bazată pe faptul că își petreceau separat o parte din timp. Îi oferise mamei acele ore numai ale ei și nu voia s-o dezamăgească, să pună în primejdie legătura dintre ele.

Acum Bela era destul de mare să se trezească singură, să ia cutia cu cereale lăsată dimineața pe blatul din bucătărie, iar mâinile îi erau suficient de sigure ca să-și toarne lapte. Când era gata de plecare, o pornea neînsoțită pe stradă, până la stația de autobuz. Tatăl ei pleca de acasă devreme. Mama stătea și lucra în biroul ei până târziu și dimineața îi plăcea să doarmă mai mult.

Nu avea cine să observe dacă mânca pâine prăjită sau cereale, dacă își termina sau nu micul dejun, deși îl termina de fiecare dată, adunând cu lingura tot laptele îndulcit, punând castronelul murdar în chiuvetă și lăsând să curgă puțină apă în el ca să fie mai ușor de spălat. După ore, dacă mama era plecată la universitate, era acum destul de mare să ia cheia pe care tatăl ei o ținea într-un recipient gol pentru hrănit păsărelele și să descuie ușa ca să intre.

În fiecare dimineață urca scările, străbătea un coridor scurt și bătea la ușa de la dormitorul părinților să-i spună mamei că pleacă, nevoind s-o deranjeze, dar sperând totodată că o aude.

Apoi, într-una din zile, având nevoie de o agrafă de birou ca să prindă laolaltă două pagini ale unui rezumat, a intrat în biroul mamei. A găsit-o pe mama ei dormind pe canapea, cu spatele spre ușă, cu un braț deasupra capului. A început să înțeleagă că încăperea pe care mama o numea birou îi servea și de dormitor. Și că tatăl ei dormea în celălalt dormitor, singur.

Câți ani aveai în tabloul ăla? și-a întrebat tatăl când stăteau amândoi întinși în pat, sub plasa de țânțari, înainte să înceapă o nouă zi.

În care tablou?

Cel din camera lui Dida, unde mâncăm. Tabloul de lângă cel al lui Dadu, la care se uită ea tot timpul.

Tatăl ei stătea culcat pe spate. L-a văzut închizând ochii. Acela este fratele meu, a răspuns el.

Tu ai un frate?

Am avut, dar a murit.

Când?

Înainte să te naști tu.

De ce a murit?

S-a îmbolnăvit.

De ce?

A făcut o infecție. Doctorii nu l-au putut vindeca.

Era unchiul meu?

Da, Bela.

Ți-l aduci aminte?

S-a întors cu fața la ea. A mângâiat-o pe cap. El face parte din mine. Am crescut împreună.

Ți-e dor de el?

Da, îmi e.

Dida zice că ești tu în tablou.

A îmbătrânit și ea, Bela. Mai încurcă lucrurile câteodată.

A început să iasă cu ea peste zi. Mergeau pe jos până la moscheea de la colț ca să ia un taxi sau o ricșă. Uneori se duceau până la depou și luau tramvaiul. O lua cu el și dacă avea întâlnire cu vreun coleg; o lăsa pe un scaun într-un coridor cu plafonul înalt, dându-i să citească reviste indiene de benzi desenate.

O ducea la prânz la restaurante chinezești înnegrite de fum, la câte o porție de chow mein. La standuri de unde să-și cumpere brățările de sticlă colorată și hârtie de desen, panglici pentru păr. Carnețele drăguțe în care să scrie și să deseneze, gume de șters transparente, cu miros de fructe.

A dus-o la grădina zoologică să vadă tigrii albi care moțăiau pe pietre. Pe trotuarele aglomerate el se oprea în fața cerșetorilor care arătau cu degetul spre stomac și le arunca bănuți în farfuriile aflate lângă ei.

Într-o zi au intrat într-un magazin unde se vindeau sariuri să cumpere câteva pentru bunica ei și pentru Deepa. Albe pentru bunica și colorate pentru Deepa. Erau din bumbac, așezate în suluri pe rafturi, ca niște pergamente groase și apretate pe care vânzătorul le desfășura în fața lor. În vitrina magazinului erau unele mai de calitate, țesute din mătase, drapate pe manechine.

Putem să cumpărăm unul și pentru Ma? a întrebat Bela.

Ea nu poartă așa ceva, Bela.

Dar poate că o să poarte.

Vânzătorul a început să desfășoare un sul de material mai elegant, dar tatăl ei a făcut semn din cap că nu.

O să găsim altceva pentru mama, a spus el.

A dus-o la un magazin de bijuterii, unde Bela a ales un colier din mărgele de ochi-de-tigru. Și au cumpărat și singurul lucru pe care îl ceruse mama ei, o pereche de papuci din piele de un roșu stins. În ultimul moment tatăl ei i-a spus vânzătorului că vor lua două perechi, nu una.

În taxiuri stăteau în trafic, aerul poluat îi umplea pieptul, îi îmbrăca pielea de pe brațe cu o pulbere fină, de culoare închisă. Auzea clopotul tramvaielor și claxoanele mașinilor, soneriile ricșelor colorate, trase de oameni. Autobuze zgomotoase, cu șoferi care se băteau peste șolduri, recitând traseele și zbierând la pasageri să urce.

Uneori ea și tatăl ei stăteau blocați parcă ore întregi pe drumurile congestionate. El se înfuria, dădea să oprească aparatul de taxat, să iasă din mașină și să meargă pe jos. Dar Bela prefera așa decât să stea închisă în casa bunicii.

Trecând pe o stradă pe care se înșirau standuri de cărți, tatăl ei i-a spus că acolo urmase mama ei facultatea. Bela se întreba dacă pe atunci semăna și ea cu studentele pe care le vedea pe trotuar, intrând și ieșind pe poarta universității. Femei tinere, îmbrăcate în sari, cu părul lung

împletit în coadă, tamponându-se cu batistele pe față, ducând pe umăr saci din bumbac pentru cărți.

Pe străzi a remarcat unele clădiri împodobite, distingându-se de celelalte. Deși era august, erau îmbrăcate în luminițe de Crăciun, cu fațadele ascunse sub țesături colorate. Într-o zi, când se aflau în taxi, au rămas opriți aproape de o astfel de clădire, în spatele unui convoi de mașini. La intrare era întins un covor roșu, în întâmpinarea oaspeților. Cânta muzica și în clădire intrau oameni elegant îmbrăcați.

Ce se întâmplă acolo?

E o nuntă. Vezi mașina din față, îmbrăcată în flori?

Da.

Imediat o să iasă din ea mirele.

Și mireasa?

Îl așteaptă înăuntru.

Tot așa te-ai căsătorit și tu cu Ma?

Nu, Bela.

De ce?

Eu trebuia să mă întorc în Rhode Island. N-a fost timp pentru o petrecere mare.

Nici eu nu vreau o petrecere mare.

Tu mai ai destulă vreme să te gândești.

Mama mi-a spus odată că nu vă cunoșteați când v-ați căsătorit.

Poate că nici aceștia doi nu se cunosc prea bine.

Și dacă nu se plac?

Au să se străduiască.

Cine hotărăște în privința căsătoriei?

Uneori părinții. Alteori mirele și mireasa.

Tu și Ma ați hotărât singuri?

Noi da. Am hotărât singuri.

Când a împlinit doisprezece ani au petrecut după-amiaza la un club, nu departe de casa bunicii. O cunoștință de-ale tatălui ei, vechi prieten din facultate, era membru acolo și i-a invitat să-i fie oaspeți.

Clubul avea o piscină unde putea să înoate. A apărut ca prin farmec un costum de baie, fiindcă mama ei nu-i pusese niciunul în bagaj. Erau și mese unde se putea bea și mânca și de unde aveau vedere spre grădini.

Mai erau și alți copii acolo, așa că a avut cu cine să se zbenguie în piscină și pe terenul de joacă, cu cine să vorbească englezește. Erau amestecați laolaltă indieni, cei mai mulți veniți în vizită, ca și Bela, din alte țări, și câțiva europeni. A prins curaj și a intrat în vorbă cu ei, le-a spus cum o cheamă. A primit cadou o plimbare cu poneiul. Au așteptat-o după aceea sendvișuri cu brânză și castravete, un bol cu supă picantă cu roșii. O porție de înghețată care începuse să se topească pe farfurie.

Tatăl ei și prietenul lui au stat de vorbă, bând ceai la una din mesele de afară, apoi câte o bere; pe urmă el a luat-o la o plimbare pe potecile clubului, unde încălțările li s-au acoperit cu praf roșcat, pe marginea unui teren de golf, pe lângă ghivece cu flori, printre arbori care răsunau de cântecul păsărilor.

Tata s-a oprit să-i privească pe cei care jucau golf. Au făcut un popas sub un banyan uriaș. El i-a explicat că e un arbore care își începe viața prins pe un alt copac, crescând din coroana acestuia. Numeroasele vițe răsucite, atârnând ca niște frânghii, erau rădăcini aeriene care înconjurau copacul-gazdă. Cu timpul, se uneau între ele formând trunchiuri suplimentare în jurul unui miez găunos atunci când vechiul copac se întâmpla să moară.

Așezând-o în fața arborelui banyan, tatăl ei i-a făcut fotografii. Pe când stăteau alături pe o bancă, a scos din buzunarul cămășii un pachețel învelit în hârtie de ziar. Era o pereche de brățări cu bucățele de oglindă; ea le admirase într-o zi în piață și el se dusese din nou acolo și le cumpărase.

Te distrezi bine?

Ea a dat din cap că da. L-a simțit aplecându-se spre ea și sărutându-i creștetul.

Mă bucur că am venit aici astăzi. Ploaia ne-a ocolit. Nu ca în ziua când te-ai născut tu.

Și-au continuat plimbarea, îndepărtându-se de clădirea clubului, trecând pe lângă luminișuri

unde se odihneau haite de șacali. A început să simtă înțepături de țânțari pe glezne, pe pulpe.

Unde mergem acum?

Era un loc pe aici unde mă jucam cu fratele meu.

Veneați aici când ați mai crescut?

A șovăit, dar apoi a recunoscut că se furișaseră împreună înăuntru de două-trei ori, tocmai prin partea din spate a proprietății.

Dar de ce trebuia să intrați pe furiș?

Nu aveam ce căuta noi aici.

De ce?

Pe-atunci lucrurile stăteau altfel.

El a observat un obiect în iarbă, ceva mai la distanță, s-a dus într-acolo și l-a cules de jos. Era o minge de golf. Au pornit mai departe.

A cui a fost ideea să vă strecurați înăuntru?

A lui Udayan. El era cel curajos.

Și ați fost prinși?

Da, în cele din urmă.

Tatăl ei s-a oprit. A azvârlit departe mingea de golf. S-a uitat într-o parte și în alta, apoi în sus la copaci. Părea dezorientat.

N-ar trebui să ne întoarcem, Baba?

Ba da, cred că ar trebui.

Bela ar fi vrut să rămână la club, să alerge prin iarbă și să prindă licuricii despre care ceilalți copii de acolo spuneau că apar noaptea. Ar fi vrut să doarmă într-una dintre camerele pentru oaspeți, să facă o baie fierbinte în cadă și să petreacă și ziua următoare la fel, înotând în piscină și vizitând sala de lectură, plină de cărți și reviste în engleză.

Dar tatăl ei a spus că e timpul să plece. Costumul de baie a fost înapoiat, apoi a fost chemată o ricșă-bicicletă cu cabina din tablă și banchetă albastru-safir, care i-a dus înapoi la casa bunicii.

Nu și-o putea închipui pe bunica în clubul unde tocmai fuseseră, printre oamenii care stăteau la mese, râzând, fumând și bând bere. Printre bărbații care comandau cocteiluri și soțiile lor frumos îmbrăcate. Nu și-o putea închipui pe bunica decât pe terasa casei din Tollygunge, cu lanțuri puse la capătul scării când Deepa lipsea sau ieșind la scurta plimbare până la marginea mlaștinii, unde nu vedeai decât apă murdară și gunoaie.

Deodată Belei i s-a făcut dor de mama ei. Nu-și mai petrecuse nicio aniversare fără ea. De dimineață sperase că va primi telefon, dar tata îi spusese că e deranjată linia.

Putem încerca s-o sunăm acum?

Linia e tot defectă, Bela. Ai s-o vezi curând.

Bela și-o imagina pe mama dormind întinsă pe canapeaua din birou. Cărți și ziare împrăștiate pe covor, zumzăitul unui ventilator așezat la fereastră. Lumina zilei strecurându-se încet înăuntru.

Acasă, în Rhode Island, de ziua ei Bela se trezea în mireasma laptelui care fierbea încet pe aragaz. Lăsat acolo, netulburat, să se îngroașe. Mama ieșea din birou să-l urmărească, adăugând zahărul, apoi orezul.

Mai târziu, după-amiaza, după ce se turna în vase și se răcea puțin, mama o chema să guste prima oară din budinca de culoarea piersicii. O lăsa să răzuie cu lingura partea cea mai bună, laptele închegat care căptușea cratița.

Baba!

Da, Bela.

Putem să mergem și în altă zi la club?

Poate la următoarea vizită, i-a răspuns tatăl ei.

I-a mai zis că trebuie să se odihnească, fiindcă îi aștepta o călătorie lungă înapoi spre Rhode Island. Se și scurseseră cinci din cele șase săptămâni ale ședерii în India. Părul tatei începuse deja să crească la loc.

Ricșa alerga mai departe, pe lângă gheretele și tarabele înșirate de-a lungul drumului, unde se vindeau flori, dulciuri, țigări și băuturi răcoritoare. Când s-au apropiat de moscheea de la colț, ricșa a încetinit. Cineva sufla într-o cochilie, anunțând venirea serii.

Oprește aici, i-a cerut tata celui cu ricșa și a dus mâna la portofel, adăugând că vor face restul drumului pe jos.

De la aeroportul Logan au luat un autobuz până în Providence, apoi taxiul până acasă. Bela purta la mână brățările cu oglinjoare. Fața și brațele îi erau arse de soare. Cozile pe care bunica i le împletise strâns în seara plecării îi ajungeau până în talie.

Toate erau așa cum le lăsaseră. Cerul albastru și luminos, șoselele și casele. Golful care se zărea în depărtare, înțesat cu ambarcațiuni cu pânze. Plajele pline de lume. Zgomotul unei mașini de tuns iarba. Aerul sărat, frunzișul copacilor.

Apropiindu-se de casă, a văzut că iarba crescuse înaltă, poate până la umărul ei. Dăduseră din pământ tot felul de varietăți, semănând cu grâul, cu paiele. Crescuseră atât de mult, că ajungeau până la cutia poștală și ascundeau vederii tufele plantate de o parte și de alta a intrării. Ajunse așa de înalte, unele porțiuni nu mai erau verzi, ci se făcuseră roșietice din lipsă de apă. Grăuncioarele palide din vârful lor parcă nici nu erau prinse acolo. Ca niște ciorchini de insecte minuscule stând nemișcate.

S-ar zice că lipsiți de mult de acasă, a remarcat șoferul.

A tras pe aleea din fața garajului, ajutându-l pe tatăl ei să scoată geamantanele din portbagaj și cărându-le până la ușă.

Bela s-a afundat în iarbă ca într-o mare, care îi ascundea la răstimpuri corpul. Înainta cu greutate, dând ierburile la o parte cu brațele larg desfăcute. Spicele pufoase sclipeau în soare. Îi zgâriau ușor fața, dosul picioarelor. A sunat la intrare, așteptând ca mama să-i deschidă ușa.

Dar ușa nu s-a deschis și tata a trebuit să descuie cu cheia lui. Intrați în casă, au început să o strige. În frigider nu era nimic de mâncare. Deși era o zi caldă, ferestrele erau închise și ferecate. Camerele în întuneric, cu draperiile trase, pământul din ghivecele cu plante, uscat.

La început Bela a reacționat ca provocată la un joc. Fiindcă era singurul joc pe care îi plăcea mamei să-l joace cu ea când era mică. Ascunzându-se după draperia de la duș, ghemuindu-se într-o debara, pitindu-se în spatele unei uși. Fără să cedeze, fără să tușească atunci când treceau mai multe minute și Bela n-o găsea, fără să-i dea vreodată un indiciu.

A pornit prin casă ca un detectiv. A coborât cele câteva trepte joase care duceau în camera de zi și la bucătărie, a urcat alte câteva trepte joase către dormitoare, unde holul era mochetat în aceeași nuanță oliv care lega încăperile, ca un covor de mușchi întins de la o ușă la alta.

A deschis ușile și a găsit câteva lucruri: niște agrafe în baie, un capsator pe biroul prăfuit al

mamei, o pereche de sandale tocite în debara. Câteva cărți pe rafturi.

Tatăl ei stătea pe canapea, fără s-o fi observat pe Bela apropiindu-se, nici măcar când se afla la numai câțiva pași. Fața lui arăta altfel, de parcă i se mutaseră oasele din loc. De parcă unele dispăruseră cu totul.

Baba?

Pe masa de lângă el era o coală de hârtie. O scrisoare.

A întins mâna, căutând-o pe ai ei.

Nu am luat în pripă hotărârea asta. S-ar putea spune chiar că m-am gândit la ea prea mulți ani. Tu te-ai străduit cât ai putut. M-am străduit și eu, dar nu la fel de mult. Am încercat să credem că ne vom fi tovarăși unul celuilalt.

Când sunt în preajma Belei nu fac decât să-mi amintesc de câte ori am dezamăgit-o. Pe undeva, aș fi vrut să fie destul de micuță ca să mă uite pur și simplu. Acum va ajunge să mă urască. Dacă va vrea să vorbească vreodată cu mine sau chiar să mă vadă la un moment dat, mă voi strădui să se poată.

Spune-i ce crezi tu că va fi mai puțin dureros pentru ea, nădăjduiesc totuși că-i vei spune adevărul. Că nu am murit, nici n-am dispărut, ci că m-am mutat în California, pentru că am fost angajată să predau la un colegiu. Deși nu-i va aduce nicio mângâiere, zi-i că-mi va fi dor de ea.

În privința lui Udayan, după cum știi, ani întregi m-am tot întrebat când și cum am putea să-i spunem despre el și care ar fi vârsta nimerită, dar acum nu mai contează. Tu ești tatăl ei. Așa cum ai spus-o chiar tu cu multă vreme în urmă și cum am acceptat și eu de mult, tu te-ai dovedit un părinte mai bun decât mine. Cred că ești un tată mai bun decât ar fi fost vreodată Udayan. Ținând seama de circumstanțe, nu are niciun sens ca legătura dintre voi să sufere vreo schimbare.

Nu știu sigur unde voi sta, dar poți să-mi scrii pe adresa universității. Nu îți voi cere nimic altceva; banii pe care mi-i oferă acolo îmi vor fi de ajuns. Ești, desigur, furios pe mine. Am să înțeleg dacă n-ai să vrei să comunicăm. Sper că absența mea vă va face cu timpul viața mai ușoară, nu mai grea, ție și Belei. Cred chiar că așa va fi. Mult noroc, Subhash, rămâi cu bine. În schimbul a tot ce ai făcut pentru mine ți-o las ție pe Bela.

Scrisoarea fusese compusă în bengali, prin urmare nu era niciun pericol ca Bela să-i poată descifra conținutul. I-a redat o versiune a celor scrise, reușind cumva să-i privească fața nedumerită.

Era destul de mare ca să știe cât de departe era California. Când l-a întrebat cât de curând se întoarce i-a răspuns că nu știe.

Se pregătise s-o liniștească, să reducă șocul. Dar a fost ea cea care l-a alinat în acele momente, punându-și brațele în jurul lui, iar trupul ei puternic și subțire emana îngrijorare. Îl ținea strâns, ca și când, altfel, ar fi fost purtat departe de ea. Eu n-o să te părăsesc niciodată, Baba, l-a asigurat ea.

Știa că această căsnicie, la care consimțiseră amândoi, devenise cu fiecare zi un aranjament forțat. Dar nu avusese loc niciodată între ei o discuție în care ea să-și fi exprimat dorința de a pleca.

Undeva, într-un colț al minții, se gândise uneori că după ce Bela va merge la facultate, după ce se va muta de la ei, el și Gauri ar putea începe să ducă vieți separate. Că ar putea începe o etapă nouă când Bela avea să fie independentă și să aibă mai puțină nevoie de ei.

Presupusese că, pentru Bela, Gauri va suporta deocamdată căsnicia, așa cum o făcuse până acum. Nu se gândise niciodată că nu va mai avea răbdare să aștepte.

Din cele trei femei din viața lui Subhash – mama lui, Gauri și Bela – mai rămăsese doar una. Mintea mamei era acum un pustiu. Nu mai exista în ea nicio formă, niciun luminiș. Moartea lui Udayan o schimbase definitiv.

Pustiul acela era singura ei libertate. Era închisă în casă, scoasă afară o dată pe zi. Deepa avea s-o împiedice să-și facă rău, să se facă de râs, să se dea din nou în spectacol.

Pe Gauri însă tocmai mintea o salvase. Îi îngăduise să rămână în picioare. Îi netezise drumul. O pregătise să lase tot și să plece.

Ce mai lăsase în urmă mama ei? Bela avea pe brațul drept, chiar deasupra cotului, într-un loc pe care, ca să-l vadă, trebuia să-și răsucească mâna, o constelație de pistrui de culoarea mai întunecată a pielii mamei, o pată aproape compactă, discretă, dar totodată ușor de observat. O urmă a culorii pe care ar fi putut s-o aibă pielea ei. Iar pe inelarul mâinii drepte, chiar deasupra articulației, un singur strop de aceași culoare.

În casa din Rhode Island, în camera ei, a început să se dezvăluie o altă urmă a ei: o umbră care

ocupa o porțiune din perete, într-un colț, și care îi amintea Belei de profilul mamei. Era o asemănare pe care a observat-o abia după plecarea ei și pe care nu a mai reușit apoi s-o alunge.

Vedea în această umbră conturul frunții mamei, panta nasului ei. Gura și bărbia. Nu se știa de unde vine. Poate vreun crâmpei dintr-o creangă, vreo streașină care răsfrângea lumina, nu putea să-și dea seama.

În fiecare zi imaginea dispărea când soarele trecea de cealaltă parte a casei; în fiecare dimineață revenea în locul pe care mama ei îl părăsise. Nu vedea niciodată când se forma și când se topea.

În această arătare Bela o recunoștea în fiecare dimineață pe mama ei și se simțea vizitată de ea. Era genul acela de asociere spontană pe care oricine o poate face când privește un nor care călătorește. În acest caz însă, ea nu se risipea, nici nu se preschimba vreodată în altceva.

Efortul de a fi împreună cu ea luase sfârșit. În locul lui rămăsese un simț al paternității care era exclusiv, o legătură care nu se cerea lămurită sau revizuită. O avea pe fiica sa; unic depozitar al adevărului, acela că nu era a lui. Elementele împuținate ale vieții lui stăteau alături, stingherite. Nu era nici victorie, nici eșec.

Ea intrase în clasa a șaptea. Învăța spaniolă, ecologie, algebră. Spera că noua școală, profesorii și cursurile noi, rutina deplasării dintr-o sală de clasă în alta îi vor ține mintea ocupată.

Și la început părea că lucrurile chiar așa stăteau. A văzut-o organizându-și un caiet mecanic, scriind în el numele materiilor pe indicele separatoarelor, lipind în el orarul.

Și-a modificat programul de lucru; nu mai pleca așa devreme dimineața, având grijă să fie acasă să-i pregătească micul dejun și s-o conducă până la ieșirea din casă. O urmărea din priviri în fiecare dimineață cum pornea spre stația de autobuz, ducând în spate ghiozdanul plin de cărți.

Într-o zi a observat că, sub tricouri și pulovere, pieptul ei nu mai era plat. Lepădase o parte din vechea ei ființă în Tollygunge. Devenea frumoasă într-un alt fel. Înflorea, cu toate că fusese zdrobită.

Se făcea mai slabă, mai tăcută, în weekenduri își petrecea timpul singură. Se comporta așa cum făcea și Gauri. Nu-i mai căuta compania, nu mai cerea să iasă împreună la plimbare duminica. Spunea că are teme de făcut. Acest nou fel de a fi s-a instalat iute, pe neașteptate, ca un cer de toamnă din care se scurge brusc lumina. N-a întrebat-o ce e cu ea, știind care avea să fie răspunsul.

Își fixa existența separat de a lui. Lucrul acesta era adevăratul șoc. Credea că el avea să fie cel care s-o apere, s-o consoleze. Dar se simțea dat la o parte, condamnat odată cu Gauri. Se temea să-și exercite autoritatea, siguranța lui de părinte era zdruncinată acum, că rămăsese singur.

L-a întrebat dacă putea să-și schimbe dormitorul și să se mute în biroul lui Gauri.

Deși l-a bulversat, și-a dat acordul, zicându-și că e un impuls firesc. A ajutat-o să se instaleze și a petrecut o zi întreagă mutându-i lucrurile, atârnându-i hainele în dulap, lipindu-i din nou posterele pe pereți. I-a așezat lampa pe biroul lui Gauri, cărțile pe rafturile lui Gauri. Dar după o săptămână ea a decis că preferă vechea cameră și a spus că vrea să se mute înapoi acolo.

Vorbea cu el doar când era nevoie. În unele zile nu-i vorbea deloc. Subhash se întreba dacă le

povestise prietenelor ei ce se întâmplase. Dar ea nu cerea voie să le vadă și niciuna nu o vizita acasă. Se gândea că le-ar fi fost mai ușor să fi locuit încă aproape de campus, într-un cvartal plin de profesori și doctoranzi și familiile lor, și nu în această zonă izolată a orașului. Se condamna că o luase cu el în Tollygunge, dându-i lui Gauri ocazia să fugă. Se întreba ce gândește Bela despre mama ei, despre lucrurile pe care le auzise în legătură cu Udayan. Deși nu pomenea niciodată de vreunul din ei, el tot se întreba ce legături făcuse.

În decembrie a împlinit patruzeci și unu de ani. În mod normal, Belei îi plăcea să-i serbeze ziua. Îi cerea lui Gauri să-i dea ceva bănuți, cât să-i poată cumpăra un flacon de Old Spice de la farmacie sau o pereche de șosete noi. Anul trecut chiar copsese și ornase pentru el un tort simplu. Anul ăsta, când s-a întors de la muncă, a găsit-o în camera ei, ca de obicei. După ce au terminat cina, nu a urmat nicio felicitare, nicio mică surpriză. Depărtarea, indiferența aceasta nouă față de el erau prea profunde.

Într-o zi, când era la serviciu, l-a sunat consiliera școlară a Belei. Felul cum se descurca Bela la gimnaziu îi îngrijora. După spusele profesorilor ei, venea nepregătită, era neatentă. La recomandarea dirigintei din clasa a șasea, fusese repartizată la cursuri de nivel avansat, dar acestea se dovedeau o încercare prea grea.

Atunci, puneți-o la cursuri de alt nivel.

Dar nu era numai asta. Fata nu mai părea să aibă contact cu alți elevi, a adăugat consiliera. La cantină, stătea singură la masă când lua prânzul. Nu se înscrisese la niciun cerc. Fusese văzută după ore plimbându-se singură.

Vine cu autobuzul de la școală. Intră în casă și își face temele. O găsesc întotdeauna acasă când mă întorc.

Dar i s-a comunicat că fusese văzută în mai multe rânduri hoinărind prin diverse locuri din oraș.

Belei i-a plăcut întotdeauna să iasă cu mine la plimbare. Poate că o relaxează statul în aer liber.

Era vorba de drumuri unde mașinile merg cu viteză, i-a spus consiliera. O șosea națională, pe unde nu trebuie să circule pietonii. Nu pe autostrada principală, totuși pe o șosea mare. Acolo fusese zărită cu ultimul prilej. Mergând în echilibru pe parapetul de lângă acostament, cu brațele ridicate.

Acceptase să fie dusă acasă cu mașina de un necunoscut care oprise să o întrebe dacă e totul în regulă cu ea. Din fericire, se dovedise a fi o persoană responsabilă. Părintele unui alt elev al școlii.

Consiliera a solicitat o discuție. A cerut să participe atât Subhash, cât și Gauri.

A simțit că i se întoarce stomacul pe dos. Mama ei nu mai locuiește cu noi, a reușit să îngaime.

De când?

Din vară.

Trebuia să ne informați, domnule Mitra. Ați avut o discuție cu Bela, dumneavoastră și soția, înainte de a vă despărți? Ați pregătit-o?

A terminat convorbirea. Îi venea s-o sune pe Gauri și să țipe la ea. Dar nu avea niciun număr de telefon, doar adresa universității unde preda. A refuzat să-i scrie. S-a încăpățânat, a vrut să țină pentru el ce știa despre Bela, cât de tare o afecta absența ei. Ai lăsat-o cu mine, și totuși mi-ai luat-o, ar fi vrut să-i spună.

A început s-o ducă seara pe Bela, fix o dată la șapte zile, să stea de vorbă cu un psiholog recomandat de consilierul școlar, în aceeași clădire de birouri unde își avea cabinetul și oftalmologul lui. Se opusese la început, zicând că va vorbi el cu Bela, că nu e nevoie. Dar consiliera rămăsese pe poziție.

I-a spus că discutase deja cu Bela despre asta și ea nu avusese nimic împotrivă. Că ajutorul de care are nevoie fata nu i-l poate oferi el. Era ca și când ar fi avut un os fracturat, i-a explicat. Nu era pur și simplu o chestiune de timp ca să se vindece, nici nu îi stătea lui în puteri să i-l pună la loc.

I-a venit din nou în minte Gauri. Deși încercase s-o ajute, dăduse greș. Acum îl înspăimânta gândul că Bela se va închide în ea definitiv și că îl va respinge și ea la fel.

Așa că a scris un cec pe numele psihologului, dr. Emily Grant, și l-a pus într-un plic, ca pe oricare altă factură. Facturile erau tipărite pe mici foi de hârtie și îi erau trimise prin poștă la sfârșitul lunii. Datele fiecărei ședințe, separate prin virgule, erau scrise de mână. Le arunca după ce le plătea. Ura să scrie numele doctoriței Grant în registrul carnetului de cecuri.

Bela participa singură la ședințe. Subhash se întreba ce anume îi spunea doctoriței, dacă îi povestea unei persoane străine lucrurile pe care lui nu i le mai spunea. Se întreba dacă femeia aceea se purta sau nu cu blândețe.

Și-a adus aminte de cum primise prima oară vestea că Udayan se însurase cu Gauri și cum simțise că ea îi luase locul. Acum se simțea înlocuit pentru a doua oară.

O văzuse pe doctorița Grant cu un singur prilej și îi fusese imposibil să-și facă o părere despre

ea. S-a deschis o ușă, iar el s-a ridicat în picioare și a dat mâna cu o femeie. Era mai tânără decât se așteptase, scundă, cu o claie de păr castaniu. Fața cu trăsături regulate, ten deschis, dres negru, pulpe durdulii, pantofi de piele, fără toc. Ca o adolescentă îmbrăcată în hainele mamei, cu un sacou un pic cam mare de ea, un pic cam lung, deși prin ușa deschisă a cabinetului văzuse șirul de diplome înrămate de pe perete. Cum putea o femeie cu o înfățișare atât de aiurită să o ajute pe Bela?

Doctorița Grant nu arătase niciun interes față de el. Și-a încrucișat o clipă privirea cu a lui, o privire fermă, dar impenetrabilă. A băgat-o pe Bela în cabinet și apoi i-a închis ușa în nas.

Privirea aceea, atotștiutoare, reținută, îl descurajase. Era la fel ca oricare alt medic inteligent care își examinează pacientul și știe deja ce boală îl roade. Oare pe parcursul ședințelor intuise secretul pe care îl ținea ascuns de Bela? Știa că nu e tatăl ei adevărat? Că o minți zi de zi?

Nu-l invita niciodată înăuntru. Câteva luni nu a primit niciun indiciu privind progresele fetei. Faptul că stătea în sala de așteptare și se uita la ușa în spatele căreia se aflau Bela și doctorița Grant îi făcea mai mult rău. Se folosea de ora aceea ca să facă aprovizionarea pentru săptămâna respectivă. Calcula când trebuia să se termine ședința și o aștepta în parcare, în mașină. Când era gata, urca lângă el, închizând ușa mașinii.

Cum a mers azi, Bela?

Bine.

Îți este încă de folos?

Ridica din umeri.

Ai vrea să mergem să luăm cina la un restaurant?

Nu mi-e foame.

Se ferea de el, așa cum făcea și Gauri. Cu mintea în altă parte, cu privirea întoarsă. Pedepsindu-l pe el fiindcă Gauri nu era acolo ca s-o pedepsească.

Ai vrea să-i scrii o scrisoare? Sau să încerci să vorbești cu ea la telefon?

A refuzat, clătinând din capul plecat. Fruntea îi era încruntată. Ținea umerii încovoiați, aduși unul către celălalt, în timp ce lacrimile îi picurau din ochi.

Stând noaptea în pragul ușii ei deschise, privind-o cum doarme, își amintea de fetița care fusese. Cum mergea cu ea pe malul mării când avea șase sau șapte ani. Plaja aproape pustie, ora lui preferată. Soarele în asfințit revărsând un fascicul de lumină peste apă, mai lat la orizont, subțiindu-se către uscat.

Brațele și picioarele Belei sunt rozalii, aprinse. Niciodată nu pare mai vioaie decât atunci când o aduce aici, cu mica ei siluetă singuratică gata să înfrunte imensitatea oceanului.

O învață să identifice tot felul de lucruri, joacă un joc amândoi: un punct pentru o cochilie de midie, două pentru o scoică Saint-Jacques, trei pentru un crab. Ploierii, care țâșnesc hotărâți ca săgețile în valuri de pe dunele de nisip, primesc cinci puncte. Cel care anunță primul primește punctele.

Rămâne mult în urma lui, oprindu-se mereu după numai câțiva pași ca să scobească în pământ. Pe porțiunile cu bolovani calcă cu atenție. Îngână un cântecel, cu părul de pe o parte a capului dat după ureche. Strigă unul la celălalt, repetând scorul.

Se oprește să o aștepte, dar, cu o izbucnire bruscă de energie, ea îl întrece. Aleargă înainte, nestăvilită, zbenguindu-se la malul apei. Părul negru, ajungându-i la bărbie, e răvășit de vânt și îi ascunde fața. Chiar când își zice că, având atâta energie, o să alerge fără oprire până n-o s-o mai zărească, ea rămâne pe loc. Se întoarce spre el gâfâind, cu o mână în șold, ca să se asigure că este acolo.

În anul următor a venit, încetul cu încetul, o eliberare de cele petrecute. O limpezime nouă în priviri, o expresie de calm pe chip. S-a întors spre în afară, spre ceilalți. Pășea altfel, de parcă vântul nu i s-ar mai fi împotrivit, ci ar fi împins-o din spate către lume.

În loc să stea tot timpul între patru pereți, acum nu mai era niciodată acasă. Când a ajuns în clasa a opta, telefonul suna toată seara și o mulțime de persoane, de ambele sexe, voiau să-i vorbească. Cu ușa închisă, sporovăia ore la rând cu careva din colegii ei.

A început să ia note mai bune, i-a revenit pofta de mâncare. Nu mai lăsa furculița jos după două îmbucături, zicând că s-a săturat. Intrase în fanfara școlii, învățând să cânte la clarinet cântece patriotice, asamblând instrumentul după masa de seară și exersând gamele.

De Ziua Veteranilor a stat pe trotuar în centrul orașului și a urmărit-o defilând. În uniformă, suportând frigul toamnei, concentrată la partitura agățată de gât. În altă zi, golind coșul de gunoi din baie, a văzut ambalajul unui tampon sanitar și a înțeles că începuse să aibă menstră. Nu-i pomenise nimic de asta. Își cumpărase cele necesare, le ținuse ascunse, crescuse fără

știrea lui.

La liceu, s-a înscris la cercul de științele naturii, ajutând-o pe profesoara de biologie să marcheze cu inele broaștele-țestoase și să facă disecție pe păsări, mergând pe plaje să curețe zonele de cuibărit. S-a dus în Maine să studieze focile și la Capul May să vadă fluturii-monarh. A început să-și găsească și alte îndeletniciri la care nu putea obiecta: mergea din ușă în ușă cu încă o colegă, strângând semnături în favoarea reciclării sticlelor sau a creșterii salariului minim.

Când a primit permisul de șofer începător s-a apucat să meargă cu mașina pe la restaurantele locale, colectând mâncarea ce urma a fi aruncată și ducând-o la adăposturile pentru oamenii străzii. Pe timpul verii își lua slujbe care o țineau în aer liber, udând plante într-o pepinieră sau dând o mână de ajutor în taberele de copii. Nu râvnea după diverse lucruri, nu era interesată să și le cumpere.

În vara absolvirii liceului nu l-a însoțit în India, când a sosit veste de la Deepa că mama lui suferise un accident cerebral. I-a spus că vrea să rămână în Rhode Island, să-și petreacă timpul cu colegele de care avea să se despartă curând. I-a aranjat să stea la una dintre ele. Și, deși nu-i plăcea ideea de a fi atât de departe de ea câteva săptămâni, pe undeva a fost o ușurare că n-a fost nevoie s-o ducă din nou în Tollygunge.

Subhash nu știa sigur în ce măsură mama lui îl mai recunoștea. Purta cu el frânturi de conversație, uneori ca și când ar fi fost Udayan sau ar fi fost amândoi copii. Îi spunea să nu-și înnămolească pantofii prin mlaștină, să nu stea afară la joacă până târziu.

Își dădea seama că mama lui trăiește într-un timp paralel, într-o realitate mai suportabilă. Își pierduse capacitatea de coordonare a picioarelor, așa că nu mai era nevoie de lanțul pus de-a curmezișul scării. Era condamnată să-și petreacă tot restul zilelor pe terasă și la ultimul etaj al casei.

Și-a dat seama că nici nu mai exista, poate, în mintea mamei, că se desprinsese deja de el. O sfidase când se căsătorise cu Gauri; o evitase ani la rând, ducându-și viața într-un loc pe care ea nu-l văzuse niciodată. Și totuși, când era mic, petrecuse atâtea ceasuri în preajma ei.

Dar acum distanța dintre ei nu era pur și simplu fizică sau afectivă. Era una ireductibilă. Asta a provocat în ființa lui Subhash o deșteptare târzie a simțului datoriei. O încercare, de vreme ce nu mai conta deja, de a fi prezent. În fiecare din următorii trei ani a revenit în Calcutta în timpul iernii să o vadă. Stătea lângă ea, citind ziarul, bând ceai împreună cu ea. Simțindu-se la fel de rupt de ea cum trebuie să se fi simțit Bela față de Gauri.

Stătea în Tollygunge ca și când ar fi fost din nou copil, fără să treacă niciodată mai departe de

moscheea din colț. Plimbându-se numai prin enclavă când și când, oprindu-se de fiecare dată la monumentul lui Udayan, apoi întorcându-se acasă. Restul orașului, viu, apăsător, nu avea nicio importanță pentru el. Nu era decât un traseu pe care trebuia să-l parcurgă de la aeroport și înapoi. Se lepădase de Calcutta întocmai cum se lepădase Gauri de Bela. Iar acum o neglijase deja de prea multă vreme.

În timpul ultimei sale vizite, mama lui trebuise internată în spital. Inima îi era prea slăbită, avea nevoie de oxigen. Stătea toată ziua la căpătâiul ei, venind dimineața devreme la spital ca s-o țină de mână. Sfârșitul era aproape și doctorii îi spuneau că își programase la timp vizita. Dar atacul cerebral a avut loc noaptea târziu.

Bijoli nu a murit în Tollygunge, în casa de care nu voise să se despartă. Și, deși Subhash se întorsese de foarte departe să fie lângă ea, în dimineața aceea sosise prea târziu la spital. Murise singură, într-o încăpere în care se aflau oameni străini, refuzându-i ocazia de a o veghea când își dădea sufletul.

Bela și-a ales pentru studiile superioare un mic colegiu de arte liberale din Midwest. A dus-o acolo cu mașina, traversând Pennsylvania, Ohio și Indiana, lăsând-o pe ea la volan la răstimpuri. A făcut cunoștință cu colega ei de cameră, cu mama și tatăl acesteia și apoi a lăsat-o acolo. Colegiul avea un curriculum alternativ, fără examene și sistem de notare cu litere. Această metodă atipică era pe placul ei. Judecând după lungimea scrisorilor de evaluare pe care le trimiteau profesorii ei la sfârșit de an, se descurca bine. Și-a luat ca specializare principală științele mediului. Pentru lucrarea de licență a studiat efectele nocive ale scurgerilor de pesticide într-un râu din zonă.

Dar studiile postuniversitare, care spera el că vor fi următoarea etapă, pe Bela nu o interesau. I-a declarat că nu vrea să-și petreacă viața într-o universitate, făcând cercetări. Învățase destul din cărți și laboratoare. Nu intenționa să se izoleze așa.

I-a spus asta nu fără un oarecare dispreț. A fost cel mai explicit refuz de a trăi la fel ca el și Gauri. Și el și-a amintit de Udayan, care devenise deodată indiferent față de școală, ca Bela.

Câteodată pomenea de Peace Corps, căci voia să călătorească spre alte colțuri ale lumii. El se întreba dacă o să se înroleze, dacă o să vrea, poate, să se ducă din nou în India. Avea douăzeci și unu de ani, era destul de mare să ia astfel de hotărâri.

Dar în loc de asta, când a terminat facultatea s-a mutat nu foarte departe de el, în partea de vest a statului Massachusetts, unde s-a angajat la o fermă.

El a crezut la început că se dusese pe un post de cercetare, să testeze solul sau să contribuie la cultivarea unor soiuri noi de plante. Dar nu, se angajase ca ucenic în agricultură, la munca câmpului. Lucra la instalarea sistemelor de irigație, la prășit și recoltat, la curățat grajduri. Punea legume în lădițe pentru vânzare și le cântărea la marginea drumului pentru cumpărători.

Când venea acasă la sfârșit de săptămână, Subhash observa că forma și textura mâinilor ei se modificau din pricina solicitărilor muncii pe care o făcea. Îi vedea bătăturile din palme, unghiile murdare. Pielea îi mirosea a pământ. Ceafa, umerii, fața deveniseră de un cafeniu mai întunecat.

Purta salopetă de blugi, cizme grele și prăfuite, un batic de bumbac legat pe cap. Se trezea la patru dimineața. Purta o flanelă bărbătească cu mânecile ridicate până la umăr, fășii negre de piele înnodate la încheietura mâinii, în loc de brățări.

De fiecare dată băga de seamă ceva nou. Un tatuaj deasupra gleznei, care arăta ca o cătușă deschisă. O șuviță de păr decolorată. Un inel de argint în nas.

Asta era viața ei: un șir de slujbe prin toată țara, unele aproape, altele departe. Statul Washington, Arizona, Kentucky, Missouri. Localități de provincie pe care trebuia să le caute pe hartă, orașe unde spunea că mergi kilometri întregi până vezi un semafor. Colinda țara atunci când venea perioada de vegetație a culturilor sau cea de reproducere la animale, ca să planteze piersici, să îngrijească stupi, să crească pui de găină sau capre.

I-a spus că stătea la comun, iar adesea plata era nu un salariu, ci hrana și adăpostul care i se ofereau. Locuise cu niște grupuri care își puneau câștigul la grămadă. În Montana trăise câteva luni în cort. Găsea tot felul de slujbe când avea nevoie: stropea livezi, amenaja grădini. Trăia fără asigurare, fără să se gândească la viitor. Fără domiciliu stabil.

Câteodată îi trimitea câte o ilustrată ca să știe unde se află sau expedia câte o cutie de carton cu buchețele de broccoli devenite deja moi sau niște pere înfășurate în hârtie de ziar. Ardei iuți uscați, înșirați în formă de coroniță. Subhash se întreba dacă nu ajunsese cu munca și în California, unde locuia în continuare Gauri sau dacă acela era un loc pe care îl ocolea.

Nu avusese niciun contact cu Gauri. Numai o căsuță poștală unde, în primii ani, îi expediase formularele de declarații fiscale până când începuseră să le depună separat. În afară de această corespondență oficială nu încercase s-o caute.

Trăia fiecare separat la câte un capăt al țării, iar Bela rătăcea între ei. Nu se obosiseră să obțină divorțul. Gauri nu-l ceruse, iar lui Subhash nu-i păsase de asta. Prefera statutul de om căsătorit decât să fie nevoit să negocieze din nou cu ea. Îl oripila faptul că ea nu se pusese

niciodată în legătură cu Bela, că nu-i trimitea niciun semn. Că are un suflet atât de rece. În același timp, era recunoscător că ruptura fusese radicală.

Din când în când, la câte o cină la care lua parte în casa vreunui coleg american sau la una dintre familiile indiene locale cu care a păstra legături cordiale se întâmpla să apară câte cineva, o văduvă sau o femeie care nu fusese niciodată căsătorită. O dată sau de două ori le sunase pe acele femei sau îl sunaseră ele, invitându-l să le însoțească la un concert de muzică clasică în Providence sau la un spectacol de teatru.

Deși îl interesau prea puțin astfel de distracții, se ducea; în trei-patru rânduri, tânjind după compania cuiva, petrecuse câteva nopți în patul unei femei. Dar nu își dorea o relație. Trecuse de cincizeci de ani, era prea târziu să clădească o altă familie. Făcuse un pas prea mare însurându-se cu Gauri. Nu își putea imagina că va mai dori vreodată să facă un asemenea pas.

Singura companie de care îi era dor era Bela. Dar ea era nestatornică și nu știa niciodată sigur când avea să o revadă. Avea obiceiul să se întoarcă vara, luându-și liber o săptămână sau două în jurul zilei ei de naștere, ca să meargă la plajă și să înoate în ocean în locul unde copilărise. Câteodată mai venea și de Crăciun. O dată sau de două ori, după ce promisese că va veni, l-a anunțat ulterior că intervenise ceva în ultimul moment și până la urmă n-a mai apărut.

Când era acolo dormea în vechiul ei pat. Își freca brațele și picioarele cu unguent cu camfor și se cufunda în cadă. Îl lăsa să-i gătească, să aibă pentru scurtă vreme grijă de ea în acest mod simplu. Se uitau amândoi la filme vechi la televizor și făceau plimbări în jurul lacului Ninigret sau prin crângurile de rododendroni din Hope Valley, așa cum făceau când era ea mică.

Pretindea totuși ceva timp numai pentru ea, așa că și pe durata vizitelor stătea trează până târziu, după ce el pleca la culcare, și cocea pâine cu dovlecei sau lua mașina lui și pleca să se plimbe, fără să-l invite să meargă cu ea. Subhash știa, chiar și atunci când ea era acolo, că o parte din ființa ei îi e inaccesibilă. Că avea un simț acerb al limitelor. Și, deși dădea semne că se regăsise pe sine, el se temea că era încă rătăcită.

La sfârșitul fiecărei vizite trăgea fermoarul geamantanului și îl părăsea, fără să spună când va reveni. Dispărea, așa cum făcuse și Gauri, dând întâietate vocației ei. Lăsându-se definită, condusă de ea.

Cu trecerea anilor, munca ei a început să se îmbine cu un fel de ideologie. Subhash vedea în acțiunile ei un spirit contestatar.

Stătea multă vreme în orașe mari, în cartiere defavorizate din Baltimore și Detroit. Ajuta la

transformarea proprietăților părăsite în grădini urbane comunitare. Îndruma familiile cu venituri mici să cultive legume în curtea casei, ca să nu depindă complet de alimentele distribuite ca ajutoare. Nu suferea ca el s-o laude pentru aceste eforturi. E ceva necesar, spunea.

Când venea în Rhode Island îi cotrobăia prin frigider, certându-l pentru merele cumpărate în continuare de la supermarket. Nu era de acord cu consumul alimentelor care trebuia transportate de la distanțe mari. Nici cu patentarea semințelor. Discuta cu el despre motivele pentru care încă mureau oameni de foame, iar fermierii erau tot săraci. Dădea vina pe distribuirea inechitabilă a bogăției.

Îl mustra pe Subhash că aruncă resturile de legume, în loc să facă din ele îngrășământ. În timpul uneia din vizite s-a dus la un magazin de bricolaj și a cumpărat placaj și cuie; a construit o ladă, arătându-i cum să întoarcă grămada de gunoi când se răcea.

Prin ceea ce consumăm susținem agricultura, declara ea, spunându-i că trebuie să-și aducă și el contribuția. Știa să-l ia pe sus câteodată, așa cum făcea și Udayan.

Uneori îl îngrijorau idealurile ei atât de avântate. Totuși, după plecarea ei, chiar dacă era mai rapid și mai ieftin să se ducă pur și simplu la supermarket, a început să meargă sâmbătă dimineața cu mașina la standul unei ferme și să-și ia de acolo fructele, legumele și ouăle pentru săptămâna următoare.

Oamenii care munceau acolo, care îi cântăreau produsele și i le așezau în sacoșa de pânză, care calculau ce le datora scriind cu un capăt de creion, nu la casa de marcat, îi aminteau de Bela. Îi reaminteau simplitatea ei pragmatică. Datorită Belei se deprindea să mănânce în funcție de sezon, de ce se găsea pe piață. Lucruri absolut normale atunci când era copil.

Își zicea că abnegația ei pusă în slujba unei lumi mai bune avea s-o împlinească. Cu toate astea, nu reușea să-și alunge îngrijorarea. Fugise de stabilitatea pe care el se străduise să i-o ofere. Își croise un drum dezrădăcinat, care lui i se părea primejdios. Un drum din care el era exclus. Dar, la fel ca pe Gauri, o lăsase să plece.

O societate pestriță de amici, oameni despre care vorbea cu afecțiune, dar cu care nu-i făcuse niciodată cunoștință, îi oferea o formă alternativă de familie. Povestea despre cum luase parte la nunțile acestor prieteni. Împletea pulovere pentru copiii lor sau le cosea hăinuțe pentru păpuși, trimițându-le prin poștă ca surprize. Dacă exista și un alt partener în viața ei, o legătură romantică, el nu avea cunoștință despre așa ceva. De câte ori venea erau mereu numai ei doi.

A învățat s-o accepte așa cum era, să primească binevoitor schimbarea pe care o făcuse. Uneori

această a doua naștere a Belei părea mai miraculoasă decât prima. Pentru el, era o minune că își descoperise sensul vieții. Că putea fi puternică, în ciuda răului pe care i-l făcuse Gauri. Că, în timp, afecțiunea pentru el se reînnoise, chiar dacă nu se refăcuse complet.

Totuși, câteodată se simțea amenințat, fiind convins că toate astea veneau de la Udayan, că influența lui e mai mare. Gauri îi părăsise și de-acum știa că nu-i va mai tulbura. Dar în anumite momente Subhash era încredințat că Udayan se va întoarce, că își va revendica rolul, că, din mormânt, o va revendica pe Bela ca fiica lui.

VI.

În dormitorul lor din Tollygunge, ea își piaptănă părul înainte de culcare. Ivărul de la ușă este tras, obloanele închise. Udayan stă întins sub plasa de țânțari, cu radioul cu tranzistori pe piept. Ține un picior îndoit, cu glezna sprijinită pe genunchiul celuilalt picior. Pe cuvertură, lângă el, are o scrumieră mică de metal, o cutie de chibrituri, un pachet de țigări Wills.

Este 1971, al doilea an al căsniciei lor. Aproape doi ani de la înființarea partidului. Un an de la raziile întreprinse la sediile ziarelor *Deshabrati* și *Liberation*. Numerele pe care Udayan continuă să le citească sunt publicate și difuzate clandestin. Le ascunde sub saltea. Conținutul lor a fost declarat subversiv și deținerea lor putea fi acum folosită ca dovadă a săvârșirii unui delict.

Ranjit Gupta este noul comisar de poliție, iar închisorile sunt supraaglomerate. Polițiștii îi ridică pe tovarăși de acasă, din universități, din case conspirative. Îi țin în arest prin tot orașul, smulgând mărturisiri. Unii reapar după câteva zile. Alții sunt reținuți pe termen nedefinit. Polițaii le sting țigari pe spate, le toarnă ceară fierbinte în urechi. Le înfig tije metalice în rect. Oamenii care locuiesc în apropierea închisorilor din Calcutta nu mai pot dormi noaptea.

Într-o zi, în decurs de câteva ore, patru elevi sunt împușcați pe lângă College Street. Unul dintre ei nu avea nicio legătură cu partidul. Intra pe poarta universității ca să meargă la un curs.

Udayan oprește radioul.

Regreți hotărârea luată? o întreabă.

Care hotărâre?

De a te căsători.

Ea rămâne o clipă cu pieptenele în aer și îl privește în oglindă, nereușind să-i vadă clar fața prin plasa de țânțari.

Nu.

Dar că te-ai căsătorit cu mine?

Se ridică și dă la o parte plasa, așezându-se pe marginea patului. Se întinde lângă el.

Nu, spune ea încă o dată.

L-au arestat pe Sinha.

Când?

Acum câteva zile.

O spune fără să pară descurajat. De parcă n-ar avea nimic de a face cu el.

Și ce înseamnă asta?

Înseamnă că ori îl fac să vorbească, ori îl omoară.

Se ridică din nou din așternut. Începe să-și împletească părul pentru noapte.

Dar el îi dă degetele la o parte.

Îi desface sariul, lăsând țesătura să-i alunece de pe sâni, dezvăluindu-i pielea dintre bluză și jupon. Îi răsfiră părul pe umeri.

Lasă-l așa în noaptea asta.

Părul începe să-i cadă în mâinile lui, șuvițe din el se împrăștie pe pat. Apoi greutatea lui dispare, se face din nou scurt, cu textură mai aspră, spicat cu cenușiu.

Dar în vis Udayan este tot un puști de douăzeci și ceva de ani. Cu trei decenii mai tânăr decât e Gauri acum, cu aproape unul mai tânăr decât Bela. Părul ondulat e dat pe spate de pe frunte, talia îngustă în comparație cu umerii. În schimb, ea este o femeie de cincizeci și șase de ani, vârstă măsurată prin puterea pe care i-au răpit-o.

Udayan nici nu bagă de seamă nepotrivirea. O trage spre el, descheindu-i bluza, căutând plăcerea în trupul ei amorțit, în sânii neatinși de atâta vreme. Ea încearcă să se opună, spunându-i că n-ar trebui să aibă de-a face cu ea. Că e măritată cu Subhash.

Dezvăluirea nu are niciun efect. El îi scoate și restul veșmintelor, iar ea simte atingerea lui, a soțului ei, ca pe ceva interzis. Fiindcă se împerechează, despuiată, cu un băiat care arată la fel de tânăr ca și când ar fi fiul ei.

Pe vremea când era măritată cu Udayan, coșmarul ei repetat era că ei doi nu se întâlniseră, că el nu intrase în viața ei. În clipele acelea revenea convingerea pe care o avusese înainte să-l cunoască, aceea că își va petrece viața singură. Ura acele prime momente de dezorientare când se trezea în patul lor din Tollygunge, la câțiva centimetri de el, dar captivă încă într-o lume paralelă în care erau străini unul de celălalt, chiar în timp ce el o cuprindea în brațe.

Îl cunoscuse numai câțiva ani. Abia începuse să descopere cine este. Dar, dintr-o altă perspectivă, îl cunoștea, practic, de o viață. După moartea lui începuse acea cunoaștere lăuntrică ce venea din amintirile despre el, din încercările pe care încă le făcea să-l înțeleagă. Să înțeleagă cum de îi este dor de el și îl detestă în același timp. Fără acestea, n-ar mai exista niciun sentiment care s-o chinuie. Nicio durere.

Se întreabă cum ar fi arătat el acum. Cum ar fi îmbătrânit, ce boli ar fi avut, căror suferințe le-ar fi căzut pradă. Încearcă să-și închipuie abdomenul lui plat împlinindu-se. Fire cărunte apărându-i pe piept.

În toată viața ei, în afară de răspunsurile pe care i le dăduse lui Subhash când o întrebase și de lucrurile pe care i le împărtășise lui Otto Weiss, nu mai vorbise cu absolut nimeni despre ce se petrecuse cu el. Nu mai știe nimeni ca s-o întrebe. Ce se întâmplase în Calcutta în ultimii ani ai vieții lui. Ce văzuse ea de pe terasa din Tollygunge. Ce făcuse pentru el, fiindcă așa îi ceruse.

În California o bântuiseră la început cei vii, nu cei morți. Îi era teamă că Bela sau Subhash se va materializa deodată, stând într-o sală de curs sau intrând în timpul unei ședințe. Avea obiceiul să-și ridice privirea când se afla în fața studenților și să cerceteze încăperea în prima zi a unui nou curs, așteptându-se oarecum ca unul din ei să fie acolo, așezat pe un scaun.

Se temea că o vor găsi în curtea inundată de soare a campusului sau pe unul dintre trotuarele care duceau de la o clădire la alta. Că aveau s-o ia la întrebări, s-o demaște. Că aveau s-o prindă, așa cum îl prinseseră polițiștii pe Udayan.

Dar în douăzeci de ani nu venise nimeni. Nu o chemase nimeni înapoi. I se dăduse ce ceruse, i se acordase exact libertatea pe care o căutase.

Când Bela împlinise zece ani, Gauri reușise oarecum să și-o închipuie având de două ori mai mult, adică la douăzeci de ani. Până atunci Bela își petrecuse cea mai mare parte a timpului la școală, stătuse uneori în weekend acasă la câte o prietenă. Nu avusese nicio problemă să petreacă două săptămâni într-o tabără de vară pentru cercetașe. Stătuse la cină între Gauri și Subhash, își pusese farfuria în chiuvetă când terminase și apoi pornise spre dormitor.

Cu toate astea, Gauri a așteptat până când i s-a oferit o slujbă, până s-a ivit prilejul întoarcerii lui Subhash la Calcutta. Știa că greșelile pe care le făcuse în primii ani de viață ai Belei nu erau lucruri asupra cărora putea să revină și să le îndrepte. Încercările ei eșuau întruna, fiindcă nu exista o temelie pe care să construiască. Cu timpul, acest sentiment a început să o erodeze, scoțând la iveală numai egoismul și nepriceperea ei. Incapacitatea de a face pace cu propria persoană.

Își clădise convingerea că Subhash îi e rival și că e în competiție cu el pentru Bela, o competiție pe care o simțea ca jignitoare și nedreaptă. Desigur, însă, că nu fusese vorba despre nicio competiție, ci doar de felul cum irosise ocaziile. De propria ei retragere, tăinuită, ineluctabilă. Se zugrăvise cu mâna ei într-un colț al tabloului, iar apoi cu totul în afara lui.

În timpul zborului de la un capăt la celălalt al țării, avionul strălucea așa de tare, că trebuise să-și pună ochelarii de soare. Pe o bună bucată de drum reușise să vadă pământul, ținând fruntea lipită de fereastra ovală. Sub ea sclipea un fluviu ca o sârmă îndoită fără milă. Pământul brun și auriu era străbătut de crăpături. Colțuri de stâncă se înălțau de parcă ar fi fost insule, crăpate din pricina arșiței.

Mai erau și niște munți negri, pe care părea să nu crească nimic, nici iarbă, nici arbori. Și linii subțiri, care șerpuiau imprevizibil, cu afluenți ce nu duceau nicăieri. Nu erau râuri, ci șosele.

Apoi o zonă cu forme geometrice, ca un covor cu desene, colorat în nuanțe de roz și verde și cafeniu. Alcătuit din forme circulare de diferite mărimi, apropiate între ele, unele ușor suprapuse, altele din care lipsea câte o bucată, ca o felie tăiată cu precizie. A aflat de la persoana care stătea lângă ea că sunt plante de cultură. Însă în ochii ei păreau o grămadă de monede neimprimate.

Au survolat deșertul nelocuit, plat și monoton, și au ajuns în sfârșit în celălalt capăt al Americii, deasupra amprentei vaste, dense și neîntrerupte a orașului Los Angeles. Știa că va încăpea și ea în locul acela, că, din fericire, va putea să-și piardă urma acolo. Purta în ea sentimentul de vinovăție, dar și adrenalina eliberată în urma faptei comise și epuizarea pe care o provocase săvârșirea ei. Ca și când, pentru a scăpa din Rhode Island, bătuse tot drumul pe jos.

Intra într-o nouă dimensiune, într-un loc unde i se dădea o viață nouă. Diferența de trei ore care o despărțea de Bela și de Subhash era un fel de barieră fizică, solidă ca munții peste care zburase ca să ajungă acolo. Iată că o făcuse, cea mai rea faptă pe care se putea gândi să o facă.

După prima slujbă primită se mutase pentru scurtă vreme mai la nord, ca profesor în Santa Cruz, apoi în San Francisco. Dar se întorsese să-și petreacă restul vieții în sudul Californiei, într-un orășel universitar străjuit, de cealaltă parte a autostrăzii, de un șir de munți gălbui. Un centru de învățământ axat preponderent pe studii de licență, o școală mică, dar bine organizată, construită după Al Doilea Război Mondial.

Era imposibil, într-o instituție atât de mică, să ducă o viață anonimă. Sarcina ei era nu numai să le predea studenților, dar și să-i îndrume, să-i cunoască. Trebuia să aibă un program de consultații generos, să fie disponibilă.

La ore avea grupe de zece sau doisprezece studenți, cărora le făcea cunoștință cu marile scrieri filosofice, cu întrebările fără răspuns, cu secole de dispute și dezbateri. Preda un curs general de filosofie politică, unul de metafizică, un seminar de hermeneutica timpului pentru avansați. Își fixase ariile de specializare: idealismul german și filosofia Școlii de la Frankfurt.

Seriile mai numeroase le împărțea pe grupuri de discuții, iar uneori invita la ea acasă mai mulți studenți, servindu-i cu ceai în după-amiezile de duminică. În orele de consultații stătea de vorbă cu ei în biroul căptușit cu cărți, la lumina blândă a unei lămpi pe care o adusese de acasă. Îi asculta când mărturiseau că nu pot preda câte o lucrare din pricina unei crize personale care le distrugea viața. Dacă era cazul, le dădea batiste de hârtie dintr-un pachet pe care îl ținea în sertar și le spunea să nu-și facă griji, să depună o cerere de amânare a predării, asigurându-i de înțelegerea ei.

Îndatorirea de a fi deschisă către ceilalți, de a clădi astfel de raporturi, fusese la început neașteptat de stresantă. Voise să se lase înghițită de California, voise să dispară. Dar, cu timpul, aceste legături temporare au ajuns să umple un oarecare spațiu. Colegii erau cordiali. Studenții o admirau și îi erau devotați. Trei sau patru luni depindeau de ea, o însoțeau, se atașau de ea și apoi plecau. Ajunsese să simtă lipsa acestor relații periodice atunci când se încheiau cursurile. Câtorva dintre studenți le devenise tutore neînrudit.

Datorită originii ei primise o însărcinare specială, aceea de a se ocupa de studenții veniți din India. O dată pe an îi invita la ea la cină, comandând de la o firmă de catering biriyani și kebab. În general acești studenți veneau din familii cu stare, erau bucuroși că ajunseseră în America și nu erau intimidați de ea. Se născuseră într-o altă Indie. Păreau să fie în largul lor oriunde în lume.

Unii dintre foștii studenți îi trimiteau mesaje în vacanță, invitând-o la căsătoria lor. Își făcea timp pentru ei, fiindcă ajunsese să dispună de timp, fiindcă nu avea cui să-i poarte de grijă.

Activitatea ei din afara catedrei era constantă, apreciată de o mână de colegi de breaslă. Publicase în viața ei trei cărți: o abordare feministă a operei lui Hegel, o analiză a metodelor interpretative ale lui Horkheimer și volumul care avusese la bază lucrarea ei de disertație, născută dintr-un eseu plin de poticneli pe care îl predase profesorului Weiss: *Epistemologia așteptării la Schopenhauer.*

Își amintea de nașterea laborioasă a disertației, în spatele unei uși închise din Rhode Island. Conștientă că îndatoririle muncii ei le puneau în umbră pe cele de mamă. Își amintea cum se frământa, pe măsură ce treceau anii și se tot afunda în scrierea ei, că n-o s-o termine niciodată, că e posibil să eșueze și în atingerea acestui țel. Dar profesorul Weiss o sunase după ce citise lucrarea, spunându-i că e mândru de ea.

Ar fi putut acum să vorbească în germană cu profesorul Weiss, după ce o studiase atât timp și își petrecuse apoi un an, cel de-al patruzecilea al vieții, ca oaspete al Universității din Heidelberg. Profesorul încă trăia. Gauri aflase că se mutase în Florida după pensionare. El o ajutase să intre în programul doctoral din Boston și după aceea îi obținuse primul post de profesor, în California. El îi vorbise despre acea slujbă, vrând să-i facă o favoare, având-o tot timpul în vedere, fără să-și dea seama că ea o va alege în locul slujbei de a-și crește copilul.

Nu păstrase legătura cu el. Își închipuia că se răspândise zvonul și că în Rhode Island, la universitate, se aflase ce făcuse. Și știa că Weiss, care îi fusese mentor, care crezuse în ea, care o întreba mereu de Bela, și-ar fi pierdut respectul pentru ea.

Ideologia ei era despărțită de practică, atrofiată după atât timp petrecut în mediul academic. Voise cu vreme în urmă ca munca ei să fie închinată lui Udayan, dar acum era o trădare a tuturor acelor lucruri în care crezuse el. A tuturor felurilor în care el o influențase și o inspirase și pe care ea le folosise cu viclenie spre propriul beneficiu intelectual.

De câteva ori pe an participa la conferințe în diferite părți ale țării sau în străinătate. Erau singurele călătorii lungi pe care le făcea. Uneori se bucura de scurta schimbare de peisaj, de ieșirea din rutină. Uneori se bucura să împărtășească din rarele roade ale trudei ei solitare.

Șalul turcoaz brodat pe care îi plăcea să-l aibă la îndemână în timpul zborurilor era mereu împăturit în bagajul de mână. Singurul lucru dăruit de Subhash pe care îl păstrase. Călătorise și înapoi pe Coasta de Est, deși evitase Providence, chiar și Boston și New Haven. I se păreau prea aproape. Prea ilegal să depășească acea linie.

Lipsită de simț practic, rămăsese cetățean al țării de obârșie. Încă avea cartea verde și își reînnoia pașaportul indian când expira. Asta presupunea cozi la ghișee separate când călătorea, întrebări suplimentare în această perioadă, amprente luate la revenirea în Statele Unite din străinătate. Dar era întotdeauna primită înapoi, lăsată să treacă.

În vederea pensionării și ca să-și ușureze situația spre sfârșitul vieții, trebuia să devină cetățean american. Udayan avea să fie trădat curând și în sensul ăsta.

Oricum, California era singurul ei cămin. Se adaptase imediat la clima de acolo, liniștitoare și ciudată în același timp, fierbinte, dar rareori apăsătoare. Uscată, și nu umedă, cu excepția ceții dese care se așternea uneori după-amiaza.

A acceptat cu recunoștință absența iernii, ploile rare, vânturile aprige dinspre deșert. Singurul loc rece era unul vizual, vârfurile munților și peticele neglijabile de zăpadă acumulate între crestele lor.

Cunoscuse și alți refugiați de pe Coasta de Est, care fugiseră de acolo, fiecare din motivele lui, care își lepădaseră pielea cea veche, neștiiind ce vor găsi la capătul călătoriei, dar simțindu-se siliți s-o facă. Ca și Gauri, se agățaseră de California și nu aveau de gând să se mai întoarcă. Erau destui acești oameni, așa încât nu mai conta de unde venea ea de fapt sau ce o adusese aici. Dimpotrivă, la diverse ocazii festive, când trebuia să facă conversație, reușea să ia parte la sentimentul colectiv al descoperirii, al recunoștinței față de acest loc.

Îi erau familiare anumite plante. Bananierii piperniciți, cu frunze ruginite la vârfuri, ale căror flori violet, cu petale ascuțite, soacra ei o învățase să le macereze, să le mărunțească și să le gătească pe vremea când stătea în Tollygunge. Scoarța decolorată a eucalipților. Curmalii lățoși, cu trunchiurile îmbrăcate în solzi ascuțiți.

Deși se afla tot în apropierea unei coaste, oceanul vast de pe această parte a țării își vedea de ale lui; nu invada, nu rodea țărmurile ca marea nemiloasă din Rhode Island, care despuia tot, care îi păruse întotdeauna atât de furtunoasă și totodată atât de flămândă de culoare, de viață. Noua viziune asupra proporțiilor, distanțele uriașe dintre un loc și altul, fuseseră și ele o revelație. Sutele de mile de autostradă pe care le puteai străbate.

Ea explorase prea puțin din acest spațiu, totuși se simțea apărată de acel continuum impersonal. Vegetația spinoasă, aerul fierbinte, micile case de beton, cu acoperișuri de țiglă roșie – toate o primiseră deschis. Oamenii pe care îi întâlnea păreau mai puțin rezervați, mai puțin critici, dăruindu-i un zâmbet, dar apoi lăsând-o în pace. Îndemnând-o, în acest ținut al luminii strălucitoare și al umbrelor clare, să o ia de la capăt.

Însă, în ciuda hainelor occidentale, a preocupărilor academice occidentale, rămâne o femeie care vorbea engleză cu accent străin, ale cărei piele și înfățișare nu se puteau schimba și, pe fundalul american general, tot atipice păreau. Continua să se prezinte cu un nume neobișnuit, primul dat de părinți, al doilea, de cei doi frați cărora le fusese soție.

Din cauza chipului și a accentului, oamenii o tot întrebau de unde vine, iar unii chiar să facă anumite presupuneri. Odată, invitată fiind să susțină o prelegere în San Diego, universitatea a trimis după ea o mașină, ca s-o scutească de efortul de a face drumul la volan. Când a sunat șoferul la ușă, ea a fost cea care i-a deschis. Dar, în momentul când l-a salutat, omul nu și-a dat seama că ea era pasagera. A luat-o drept angajata plătită să deschidă altora ușa. Spune-i că putem porni când e gata, i-a zis.

La început se retrăsese de bunăvoie în celibatul efectiv al văduviei care, din cauza Belei și a lui Subhash, îi fusese anterior refuzat. Evita situațiile când ar fi putut fi prezentată cuiva luându-

și obiceiul occidental de a purta verighetă peste zi.

Refuza invitațiile la cină, propunerile de a ieși la prânz. La conferințe stătea deoparte, retrăgându-se totdeauna în camera ei, fără să-i pese dacă ceilalți o considerau neprietenoasă. După tot ce le făcuse lui Subhash și Belei, părea nedrept să caute compania altcuiva.

Izolarea îi oferea o formă aparte de companie: tăcerea trainică a camerelor, calmul statornic al serilor. Făgăduința că avea să găsească lucrurile acolo unde le punea, că nu vor exista întreruperi, nici surprize. Ea o întâmpina la sfârșitul fiecărei zile și odihnea odată cu ea noaptea. Gauri nu-și dorea câtuși de puțin să-i pună capăt. Dimpotrivă, era un lucru pe care ajunsese să se bizuie, cu care intrase deja într-o legătură, mai satisfăcătoare și mai durabilă decât cele pe care le cunoscuse în timpul celor două căsnicii.

Când dorința a început în cele din urmă să-și facă loc, desfășurarea acelor lucruri s-a dovedit arbitrară, nepremeditată. Și, dată fiind viața pe care o ducea, mesele la care trebuia să participe acasă la diferiți colegi, conferințele unde era prezentă, ocaziile nu lipseau.

Erau în principal universitari ca și ea, dar nu întotdeauna. Mai fusese și acel bărbat al cărui nume îl uitase, care îi construise biblioteca din apartament. Și soțul fără ocupație al unei specialiste în muzicologie de la Academia Americană din Berlin.

Uneori avea mai mulți iubiți în același timp, alteori erau lungi perioade când nu avea pe nimeni. De unii dintre ei se atașase și rămăsese în relații prietenești cu ei. Dar nu-și îngăduise niciodată să meargă atât de departe încât să-și complice existența.

Numai Lorna o dăduse peste cap. Bătuse într-o zi la ușa lui Gauri, în orele ei de consultații, o necunoscută care i s-a prezentat strecurându-și capul înclinat în cadrul ușii. O femeie înaltă, aproape de patruzeci de ani, cu părul pieptănat cu cărare pe mijloc și prins într-un mic coc la ceafă. Frumos îmbrăcată, în pantaloni mulați și cămașă albă încheiată pe piept. Așa că Gauri a crezut mai întâi că e tot o profesoară de la colegiu, care venise din vreun alt departament să o întrebe ceva.

Dar nu, era masterandă la UCLA, venise cu mașina să o găsească pe Gauri, citise tot ce scrisese ea. Lucrase câțiva ani în publicitate, trăise la New York, Londra și Tokyo înainte să-și părăsească slujba și să se întoarcă la studii. Căuta un membru extern pentru comisia de susținere a disertației. Scria un studiu de autonomie relațională și ținea în mână o schiță parțială a acestuia. Era dispusă să o ajute pe Gauri la orice activitate de cercetare sau la notarea lucrărilor studenților în schimbul acestui favor.

Vă rog să acceptați.

Era de o frumusețe austeră, aflată la apogeu. Gâtul lung, ochii mari și cenușii, sprâncenele subțiate. Lobii urechilor îi erau atât de mici, că parcă lipseau cu totul. Porii feței erau ușor vizibili.

V-am ascultat vorbind luna trecută la Davis, a spus Lorna. V-am pus și o întrebare.

Nu-mi amintesc.

Nu vă amintiți întrebarea?

Nu-mi amintesc că m-ai întrebat.

Lorna a băgat mâna în sacul de umăr și a scos de acolo un baton de cereale.

Era despre Althusser. Mă scuzați, nu am mâncat de prânz. Vă deranjează?

Gauri a dat din cap că nu. A privit-o cum desface batonul, cum îl rupe bucăți și îl mestecă, explicând printre îmbucături geneza proiectului, punctul de vedere pe care voia să-l propună. Pentru înălțimea ei, avea mâini aparent mici, cu încheieturi delicate. I-a mărturisit că de aproape un an își făcea curaj s-o abordeze.

Gauri se simțea dezorientată în birouașul care îi era atât de familiar. Era încolțită și flatată în același timp.

Cum putuse să uite un asemenea chip?

Subiectul o interesa, așa că au fixat un program, făcând schimb de mesaje pe e-mail, întâlnindu-se la restaurante și în cafenele. Lorna lucra în salturi, ocupându-se de alte lucruri zile la rând și apoi producând brusc capitole coerente. O suna pe Gauri când se bloca, de câte ori avea îndoieli sau lucrul nu mergea bine.

Atracția pe care o simțea o făcea pe Gauri să ridice receptorul, să lase conversațiile să treacă dincolo de un teritoriu acceptabil. Imagini ale Lornei, fragmente din mesajele lor au început s-o tulbure. A început să se îmbrace cu grijă când se întâlneau față în față. Nu-și amintea să fi atins până atunci hotarul dincolo de care să fie atrasă de trupul unei femei. Cu Lorna s-a trezit deja de cealaltă parte a acelui hotar.

Erau momente când stăteau împreună la o masă și examinau o pagină din manuscris, iar mâinile lor, fiecare ținând un pix cu care să sublinieze pe text, se atingeau în treacăt. Momente când fețele li se apropiau. Momente când stăteau singure într-o încăpere, Lorna citind și Gauri ascultând, poate la distanță de câțiva pași una de cealaltă, și când Gauri simțea că echilibrul ei cedează. Se temea că nu-și va stăpâni tentația de a se apropia cu un pas, apoi cu încă unul,

până când spațiul dintre ele avea să dispară.

Nu a dat curs niciunuia din aceste impulsuri. Orice le-ar fi provocat, orice continua să le provoace, nu putea fi sigură că Lorna ar mai fi privit-o la fel.

Într-o seară Lorna și-a făcut apariția în biroul ei fără să fi sunat înainte. Făcea așa destul de des. Tocmai terminase capitolul final, iar paginile erau îndesate într-un plic gros pentru documente pe care îl ținea sub braț.

La etajul unde se afla departamentul era liniște, studenții erau la dormitoare, iar la ora aceea erau în clădire doar îngrijitorii și câțiva profesori risipiți prin birouri.

Lorna i-a întins plicul lui Gauri. Părea epuizată, dar radia. Pentru prima dată era îmbrăcată lejer, în jeanși și tricou. Nu se mai obosise să-și strângă părul. Trecuse pe la o băcănie. În sacul de umăr pe care l-a pus pe birou erau pachete cu felii de brânză, struguri, o cutie cu biscuiți sărați. Două pahare de carton, o sticlă de vin.

Ce-i cu astea?

M-am gândit să sărbătorim.

Aici?

Gauri s-a ridicat de la birou, a închis ușa și a încuiat-o, știind că ar fi trebuit s-o lase deschisă. Când s-a întors, Lorna era cu fața la ea, privind-o, stând mult prea aproape.

I-a luat mâna și a strecurat-o sub tricoul ei, pe unul din sâni, ascuns sub materialul elastic al sutienului. Gauri i-a simțit prin sutien sfârcul îngroșându-se, întărindu-se, ceea ce se întâmpla și cu ai ei.

Moliciunea săruturilor era o senzație nouă. Mirosul ei, simplitatea sculpturală a trupului atunci când și-a scos hainele, când vrafurile de hârtii au fost împinse deoparte ca să facă loc pe pe sofaua din spatele biroului. Netezimea pielii, distribuirea compactă a părului. Gura Lornei între coapsele ei.

Nu avusese niciodată un iubit mai tânăr decât ea. Gauri avea atunci patruzeci și cinci de ani, iar corpul începea să dea mici semne de declin: măsele care trebuia îmbrăcate, un vas de sânge plesnit, ramificat ca un fulger stacojiu în colțul ochiului. Conștientă de imperfecțiunile tot mai numeroase, se pregătea să bată în retragere, nu să se arunce cu capul înainte, ca până atunci.

Deși Lorna nu era, practic, studenta ei – cel puțin, nu a instituției unde lucra –, tot o încălcare a eticii era. Ar fi ieșit scandal, dacă descoperea cineva ce se petrecea. Nu doar în seara aceea în

birou, ci și în alte rânduri, sporadic, dar suficient de des, în patul lui Gauri sau al Lornei și în camera unui hotel de pe coastă, unde s-au dus cu mașina într-un weekend.

Când disertația a fost gata, Gauri a participat la susținere împreună cu ceilalți membri din comisia Lornei, punându-i întrebări. Ca și când nu fuseseră împreună în acele ocazii, în acele seri.

Apoi Lorna a primit un post în Toronto și s-a mutat. Nu se pusese niciodată problema ca întâlnirile lor să conducă spre altceva. Relația a luat sfârșit, fără resentimente, dar definitiv. Cu toate astea, Gauri s-a simțit umilită că nu a acceptat situația la fel de ușor.

Ea și Lorna rămăseseră oarecum în relații prietenești, făcându-și timp de o cafea când se întâmpla să se întâlnească la câte o conferință. Gauri vedea cum se transformase relația lor: devenise din iubită colegă de breaslă și nimic mai mult.

Cam la fel se schimbase rolul ei în atâtea momente din trecut. Din soție în văduvă, din cumnată în soție, din mamă în femeie fără copii. În afară de moartea lui Udayan, în toate celelalte situații ea fusese cea care alesese efectiv acele schimbări.

Se măritase cu Subhash, o abandonase pe Bela. Produsese versiuni alternative ale ființei ei, insistase să se schimbe astfel, chiar dacă plătise un preț greu. Așezând strat peste strat doar ca să-și despoaie viața până la esență, ca să ajungă în cele din urmă singură.

Acum până și de la episodul cu Lorna trecuseră zece ani, timp suficient să se îndepărteze de trunchiul vieții ei. Scăzând, estompându-se laolaltă cu alte elemente disparate din trecut.

Existența i se redusese la componentele ei distincte, la un cod al ei autonom. Uniforma alcătuită din pantaloni și tunici negre, cărțile și laptopul de care avea nevoie în munca ei. Mașina pe care o folosea ca să se miște dintr-un loc în altul.

Părul îl purta tot tuns scurt, într-un stil monahal, cu cărare pe mijloc. Ochelarii ovali atârnau de un lanț în jurul gâtului. Pielea din jurul ochilor căpătase acum o tentă albăstruie. Vocea i se asprise după atâția ani în care ținuse cursuri. Absorbind soarele mai puternic din Sud, pielea îi devenise mai uscată.

Nu mai lucra noaptea; rămasă singură, urma acum obiceiuri și repere străvechi, mergând la culcare înainte de ora zece, trezindu-se în zori. Își îngăduia puține frivolități. Câteva plante pe care le creștea în ghivece grupate pe terasa de lângă casă. Iasomie care se deschidea seara, hibiscus cu flori aprinse ca flacăra, gardenii crem, cu frunze lucioase.

Pe terasa acoperită cu spalier împletit și pardosită cu dale de gresie îi plăcea să stea după o zi

lungă petrecută în camera de lucru, să bea o ceașcă de ceai și să se uite peste facturi, să simtă pe față lumina după-amiezii. Să se uite peste un teanc de pagini tipărite la care lucra și, uneori, să ia masa de seară.

În mașină, când se sătura de posturile publice de radio, asculta înregistrarea unei biografii sau a vreunei alte cărți apărute în librării, pe care vrusese, dar nu reușise până atunci să o citească. Dar chiar și CD-urile acelea le împrumuta de la bibliotecă.

Dincolo de aceste mici excepții, nu avea în obicei să se răsfețe. Existența ei în toți acești ani, fără Bela și Subhash, era destul răsfăț. Viața lui Udayan fusese retezată într-o clipă. Dar a ei continuase.

În ciuda anilor, trupul ei se încăpățânase să rămână întreg, asemenea ceainicului de un verde murdar, având forma vagă a lămpii lui Aladin, cu o bucată de plută înfiptă în capac, pe care îl cumpărase pe un dolar la un talcioc din Rhode Island. Ceainicul încă îi ținea tovărășie în orele de scris. Supraviețuise mutării în California, împachetat într-o jachetă, și încă se folosea de el.

Într-o zi, făcând o pauză de la lucru ca să răsfoiască unul dintre cataloagele înghesuite în cutia poștală, a văzut într-o poză o masă de lemn mică și rotundă, potrivită pentru grădină. Nu era un obiect esențial, totuși a pus mâna pe telefon și a comandat-o, fiindcă de mult intenționa să înlocuiască masa murdară de răchită, cu blat de sticlă, pe care o ținea de ani buni pe terasă, acoperită cu tot felul de fețe de masă imprimate.

Cam la o săptămână după ce dăduse comanda, în fața clădirii unde locuia a oprit un camion de marfă. Se aștepta să primească o cutie plată și grea și apoi să petreacă o zi întreagă studiind manualul de instrucțiuni, cu o pungă de piulițe și șuruburi pe care trebuia să le strângă singură. În loc de asta, masa i-a fost livrată gata asamblată, coborâtă din camion și adusă înăuntru de doi bărbați.

Le-a spus unde s-o așeze, a semnat o foaie de hârtie ca să confirme primirea, le-a dat un bacșiș și s-a așezat jos. A întins mâinile pe masă și a adulmecat mirosul puternic al lemnului. Era lemn de tec.

Și-a sprijinit capul de suprafața mesei, inhalând profund, cu obrazul lipit de șipcile ei. Așa mirosea mobila din dormitorul pe care îl părăsise, cel din Tollygunge, șifonierul și măsuța de toaletă, patul cu stâlpi subțiri în care ea și Udayan o concepuseră pe Bela. Comandat dintr-un catalog american, livrat de un camion, ajunsese din nou la ea. Parfumul mesei nu era așa de puternic și de constant ca al mobilei celeilalte. Dar din când în când se ridica în timp ce ea stătea pe terasă, intensificat poate de căldura soarelui sau împrăștiat de vânturile din Santa

Ana. Un miros puternic piperat, care anula orice distanță, în spațiu sau timp.

Oare ce-i spusese Subhash Belei ca s-o țină departe de ea? Nimic, probabil. Era pedeapsa dreaptă pentru fapta ei. Înțelegea acum ce a însemnat să-și părăsească copilul. Fusese partea ei de crimă. O legătură pe care o retezase și care dusese la o moarte ce le afecta numai pe ele două. Era o nelegiuire mai mare decât tot ce făcuse Udayan.

Nu-i scrisese niciodată Belei. Nu îndrăznise să intre în legătură cu ea, să încerce să-i aducă alinare. Dar ce alinare putea oferi ea? Ceea ce făcuse nu mai putea fi desfăcut. Tăcerea, absența ei păreau decente, în comparație cu fapta săvârșită.

Cât despre Subhash, el nu greșise cu nimic. Renunțase la ea, fără s-o deranjeze, fără s-o condamne, cel puțin pe față. Spera ca el să fi găsit un dram de fericire. El o merita, nu ea.

Deși căsătoria lor nu fusese o soluție, cel puțin o scosese din Tollygunge. Subhash o adusese în America, după care, ca unui animal aflat pentru scurtă vreme sub observație și ținut captiv, îi dăduse drumul. El îi luase apărarea, încercase s-o iubească. De câte ori deschidea un borcan nou de dulceață recurgea la trucul învățat de la el, lovind de trei-patru ori marginea capacului cu o lingură, ca să-și dea drumul.

În noul mileniu s-a finalizat o rută pentru biciclete, un drum de servitute de pe lângă un scurt tronson de cale ferată care transporta pe vremuri pasagerii din stația Kingston la Narragansett Pier.

Traseul era de dificultate medie, trecând prin pădure, pe lângă un râu și câteva pâraie mai mici. Ici-colo erau bănci pe care te puteai odihni dacă oboseai și, la distanțe mai lungi, câte un indicator care îți arăta poziția pe traseu, poate chiar și câte o specie indigenă de copac.

În diminețile de duminică, după micul dejun, mergea cu mașina până la clădirea de lemn a gării unde sosise prima oară ca student, unde se ducea la răstimpuri s-o întâmpine pe Bela pe peron atunci când venea în vizită. Cu mulți ani în urmă fusese un incendiu acolo, dar între timp stația se refăcuse și se instalase o linie de mare viteză. Parca mașina și începea să meargă pe jos, singur, prin măruntaiele ascunse ale orașului. Câteodată, chiar și acum, Subhash nu reușea să lămurească aceste extreme ale vieții sale: venea dintr-un oraș cu atât de puțin spațiu pentru oameni și ajunsese într-unul unde nici nu aveai ce face cu atâta loc.

Făcea mișcare cel puțin o oră, uneori ceva mai mult, pentru că era posibil să mergi aproape zece kilometri și înapoi. Acesta era orașul în care trăise mai mult de jumătate din viață, căruia îi păstrase discret credință, și totuși noua rută modifica relația cu el, prefăcându-l din nou într-un loc străin. Trecea prin spatele câtorva cartiere, de-a lungul unor terenuri de sport pentru elevi, apoi peste un podeț de lemn. Pe lângă un smârc plin de papură, pe lângă o fostă fabrică de textile.

De la o vreme îi plăceau mai mult locurile umbroase decât țărmul mării. Se născuse și crescuse în Calcutta, și totuși soarele din Rhode Island, străpungând stratul subțiat de ozon, era parcă mai puternic decât soarele din copilărie. Necruțător cu pielea lui, bătând, mai ales în timpul verii, într-un fel pe care nu-l mai putea suporta. Pielea lui măslinie nu suferea de arsuri solare, dar senzația de lumină strălucitoare îl copleșea. Uneori lua ca pe un afront personal văpaia asta permanentă revărsată de o stea îndepărtată.

Plimbările începeau pe lângă o mlaștină unde veneau să cuibărească păsări și animale, unde, din movile acoperite cu mușchi, creșteau arțari roșii și cedri. Era cea mai mare depresiune împădurită din sudul Noii Anglii. Aici fusese odată o căldare glaciară și încă era mărginită de o morenă.

Panourile turistice pe care se oprea să le citească spuneau că pe-acolo se dăduse o bătălie. Asta l-a făcut curios și într-o zi, întorcându-se acasă, a deschis computerul și a început să descopere pe Internet detaliile unei grozăvii.

Pe o mică insulă din mijlocul mlaștinii, tribul local, Narragansett, își construise un fort. Se adăpostiseră acolo într-o tabără de corturi, în spatele unei palisade din crengi, crezând că ascunzătoarea lor e de necucerit. Dar în iarna anului 1675, când solul mlăștinos înghețase iar copacii erau goi, fortul a fost atacat de o armată de coloniști. Trei sute de oameni au fost arși de vii. Mulți dintre cei care au scăpat au murit de boli sau de foame.

Se aflau undeva acolo, a mai citit el, o placă și un stâlp comemorativ din granit în amintirea acelei bătălii. Dar Subhash s-a rătăcit în ziua când a pornit prin fosta mlaștină să-l găsească. Când era mai tânăr nimic nu-i plăcea mai mult decât să hoinărească așa, împreună cu Bela. Pe-atunci trebuise să urmeze indicații laconice, cărări nemarcate prin păduri, singur cu ea, descoperind tufe de afine și helești ascunse unde se putea înota. Dar își pierduse acea încredere, acel simț temerar al orientării. Acum simțea doar că e singur, că are mai mult de șaizeci de ani și că nu știe unde se află.

Într-o duminică, pe când mergea pierdut în gânduri, l-a surprins să vadă un bărbat cu cască pe cap apropiindu-se pe bicicletă, pe cealaltă latură a potecii, și frânând lângă el.

Dumnezeule, Subhash! Nu te-am învățat eu să fii mereu atent la drum?

Călare pe bicicleta cu cadru subțire, cu zece viteze, era Richard, colegul lui de apartament de acum câțiva zeci de ani. Clătina din cap, zâmbind spre el. Ce naiba mai cauți pe aici?

Nici n-am mai plecat.

Credeam că te întorci în India după ce termini. Nici nu mi-a dat prin minte să te caut.

În apropiere era o bancă; s-au așezat și au stat de vorbă. Părul ivit de sub casca lui Richard nu mai era negru, pe o porțiune din creștet lipsea cu totul, dar ce mai rămăsese era tot strâns în coadă. Se mai îngrășase un pic, dar Subhash și-a adus aminte de doctorandul chipeș, subțire și musculos pe care îl întâlnise pentru prima oară și care semăna în atâtea privințe cu Udayan. De vremea dinainte, când niciunul din ei nu era căsătorit, când locuiau împreună, se duceau împreună cu mașina la cumpărături și mâncau împreună.

Richard era căsătorit și devenise bunic. După ce plecase din Rhode Island începuse să ducă dorul acestor locuri și avusese tot timpul de gând să se întoarcă într-o zi și să se retragă aici. Cu un an înainte, el și soția lui, Claire, își vânduseră casa din East Lansing și cumpăraseră o căsuță în Sauderstown, nu departe de Subhash.

Înființase un centru de studii asupra nonviolenței la o universitate din Midwest și încă făcea

parte din consiliul director, deși reușise performanța de a nu purta cravată niciodată în viața lui. Avea tot felul de proiecte: încă o carte pe care se apucase s-o scrie, o bucătărie pe care încerca s-o reamenajeze singur, blogul lui politic. O călătorie în Asia de Sud-Est, la Phnom Penh și Ho Și Min, pe care o punea la cale cu Claire.

Îți vine să crezi? a zis Richard. După toate cele, mă duc în sfârșit în Vietnam.

Stând lângă el, Subhash i-a împărtășit puținele detalii ale vieții lui. O soție de care era separat, o fiică majoră care nu mai locuia cu el. O slujbă la același laborator de cercetări costiere la care lucra de aproape treizeci de ani. Din când în când ceva activități de consultanță privind deversările de petrol sau solicitate de Departamentul de Lucrări Publice al orașului. Era fără familie, așa cum fusese și când se cunoscuse cu Richard. Dar acum era un alt fel de singurătate.

Tot cu normă întreagă muncești?

Atât cât o să-mi mai dea voie.

Și folosești tot mașina mea?

N-o mai am de pe vremea demisiei lui Nixon, când i-a murit transmisia.

Mereu îi povestesc lui Claire cum făceai tu curry. Cum puneai ceapa în blender.

Richard vizitase India, fusese la New Delhi și în Gujarat, unde se născuse Gandhi. Vrusese să includă Calcutta în itinerar, dar nu reușise să ajungă acolo.

Poate când mă întorc din Vietnam, a zis el.

Următoarea întrebare a venit candid. Dar fratele acela al tău, naxalitul? Ce mai e cu el?

Au schimbat de numere de telefon și adrese de e-mail. Se întâlneau la câte o plimbare pe traseele turistice sau în oraș la o bere. De două ori s-au dus împreună la pescuit, aruncând undița de pe stâncile din Point Judith, agățând rândunici-de-mare, aruncând înapoi în apă ce prindeau.

De câte ori se despărțeau, Subhash promitea că data următoare se vor întâlni la el acasă, că va veni și Claire și că el le va găti curry. Se gândea să organizeze așa ceva când venea Bela în vizită, ca s-o cunoască și Richard. Dar asta încă nu se întâmplase. Prietenia lor rămânea o legătură slabă, dar comodă, așa cum fusese întotdeauna.

Între timp se obișnuise cu e-mailurile trimise în masă de Richard, care anunțau prelegeri și mitinguri, citau statistici privind costurile războiului din Irak și trimiteau un link către blogul lui Richard. Se obișnuise cu numărul și cu numele de familie ale lui Richard, Grifalconi, care îi apărea din când în când pe micul ecran al telefonului.

L-a văzut într-o dimineață din weekend când urmărea o emisiune pe CNN. A redus volumul din telecomandă. Nu se aștepta ca vocea să-i aparțină lui Claire, soția lui Richard, o femeie cu care nu vorbise și nici nu făcuse cunoștință. Claire îl anunța că Richard murise cu câteva zile în urmă. Un cheag de sânge din picior urcase până la plămâni, după o plimbare cu bicicleta pe care Richard și Claire o făcuseră împreună spre Rome Point.

Subhash a lăsat receptorul jos. A închis televizorul. I-a atras privirea o mișcare surprinsă prin fereastra camerei de zi. Niște păsărele agitate, care se reorganizau.

S-a dus la fereastră să vadă mai bine. În vârful unui pom din grădină, un grup de păsări, mici, gureșe și întunecate la culoare, erau într-un du-te-vino frenetic. Adunând, acum, iarna, orice fel de hrană pe care o mai putea oferi pomul. Era în mișcările lor o furie hotărâtă. Un act de supraviețuire care în acest moment îl indigna.

Pentru prima oară în viață Subhash a intrat într-o capelă, a îngenuncheat și a privit un mort frumos îmbrăcat, așezat în coșciug. A observat absența vieții de pe chipul lui Richard, imitarea facilă a acesteia, de parcă fusese pusă acolo o efigie sculptată în ceară de un specialist. Își amintea ultima imagine a mamei lui, acoperită de un giulgiu.

După slujbă s-a dus cu mașina la ceremonia organizată acasă la Richard, nu atât de diferită de alte ceremonii americane la care luase parte în viața lui. Era pusă o masă lungă cu mâncare, platouri cu brânză și salate. Oameni îmbrăcați în haine închise la culoare beau pahare de vin, își tăiau felii dintr-un jambon.

Claire stătea într-un capăt al camerei, flancată de copii, de nepoți, mulțumind celor care veniseră, strângându-le mâna. Povestind că nu fuseseră semne de suferință până când Richard a început să se plângă că nu poate respira ca lumea. A doua zi de dimineață o zgâlțâise să se trezească, arătând spre telefon, incapabil să vorbească. Murise în ambulanță, în timp ce ea se afla în mașină, în spatele lor.

Oaspeții stăteau în cercuri și discutau. Se făceau și fotografii de către niște rude îndepărtate, pentru care adunarea era în aceeași măsură o reuniune de familie și o înmormântare. Pentru cei care veniseră de la distanță mare era și un prilej să exploreze Rhode Island, să meargă a doua zi cu mașina la Newport.

Elise Silva era o vecină de-a lor.

S-a îndreptat spre fereastra glisantă unde stătea Subhash, contemplând terenul în pantă din spatele casei lui Richard, care era plin de mesteceni. Când s-a întors s-o privească, Elise i s-a prezentat.

I-am văzut pe Richard și pe Claire acum câteva săptămâni, ținându-se de mână de parcă abia se cunoscuseră, a spus ea. I-a povestit că dincolo de copaci era un mic iaz. Când apa îngheța, Richard și Claire se duceau acolo și patinau ținându-se de braț.

Avea pielea măslinie, aproape la fel de întunecată ca a lui. Albise, dar sprâncenele le avea încă negre. Părul îi era pieptănat peste cap, așa cum îl purta și Bela uneori, prins la spate cu o clemă ca să nu-i vină în ochi. Purta o rochie neagră cu mâneci lungi, dresuri cenușii, un lanț de argint la gât.

Și-au povestit unul celuilalt de câtă vreme îl cunoșteau pe Richard. Dar mai era o verigă de legătură între ea și Subhash. A ieșit la iveală când el și-a spus numele, iar ea l-a întrebat dacă nu era cumva rudă cu o elevă pe nume Bela Mitra, care studiase cu ea istoria Americii cu mulți ani în urmă la liceul din oraș.

Sunt tatăl ei.

Încă avea emoții când o spunea.

A privit-o pe femeia aceea care îi fusese profesoară. Elise Silva era unul din numeroasele amănunte pe care nu le știa despre fiica lui, după ce ea ajunsese la o anumită vârstă. Își amintea încă numele unora dintre profesorii ei din școala elementară. Dar la liceu vedea numai rapoartele profesorilor și lista cu notele.

Nu mă cunoști, cu toate acestea ți-ai lăsat fiica să meargă cu mine cu mașina la Hancock Shaker Village, a spus ea. O dusese pe Bela împreună cu un mic grup de elevi într-o excursie de studiu acolo.

Îmi e rușine de ignoranța mea. Nici măcar nu știu unde se află Hancock Shaker Village.

Ea a râs. Chiar că e rușinos.

Și de ce se vizitează locul acela?

I-a explicat. Era vorba de o sectă religioasă întemeiată în secolul al XVIII-lea, care credea în celibat și într-o viață simplă. O populație utopică, al cărei număr a ajuns să scadă tocmai din pricina credinței ei. Elise l-a întrebat unde locuia Bela acum.

Nicăieri, a răspuns el. E nomadă.

Stai să ghicesc: își poartă viața cu ea într-un rucsac și lucrează pentru o lume mai bună?

De unde știi?

Unii copii se formează de timpuriu. Au o direcție. Bela era un astfel de copil.

El a sorbit o înghițitură de vin. N-a avut de ales, a zis.

Elise s-a uitat la el, încuviințând din cap. Sugerând că știe împrejurările, că Gauri plecase de acasă.

Ți-a povestit ea despre asta?

Nu. Dar profesorii ei fuseseră informați.

Mai predai?

Când am trecut de cincizeci și cinci de ani n-am mai putut ține pasul. Cred că aveam nevoie de o schimbare.

I-a spus că acum lucra cu jumătate de normă la societatea locală de studii istorice. Transfera arhive pe Internet, redacta buletinul informativ.

El i-a povestit că citise despre Masacrul din Great Swamp. A întrebat-o dacă rămăseseră dovezi istorice.

Aa, bineînțeles. Poți chiar să găsești bile de muschetă dacă sapi în jurul obeliscului.

Am încercat odată să-l găsesc. M-am rătăcit.

Nu e ușor. Pe vremuri trebuia să plătești un fermier care avea grijă de drum.

Obosise să stea în picioare. Și-a dat seama că nici nu mâncase.

Mă duc să iau ceva de mâncare. Vrei să vii și tu?

S-au apropiat de masa unde era așezat bufetul. Văduva lui Richard stătea la unul din capete. Plângea, iar unul din oaspeți o îmbrățișa.

Am trecut și eu prin asta, cu mulți ani în urmă, a spus Elise. Soțul i se prăpădise sub ochii ei, la patruzeci și șase de ani, bolnav de leucemie. O lăsase cu trei copii, doi băieți și o fată. Cel mai mic avea patru ani. După moartea soțului se mutase cu copiii acasă la părinții ei.

Îmi pare rău.

Eu eram cu familia mea. Înțeleg însă că dumneata te-ai descurcat singur pe Bela.

Fiica ei se măritase cu un inginer portughez și trăia la Lisabona. De acolo se trăgeau strămoșii lui Elise, dar ea nu vizitase niciodată Europa până la nunta fiicei. Fiii ei locuiau unul în Denver și celălalt în Austin. O vreme, după pensionare, își împărțise timpul între aceste locuri, ajutând la creșterea nepoților, mergând la Lisabona o dată pe an. Dar cu vreo zece ani în urmă se întorsese în Rhode Island, după ce-i murise tatăl, ca să fie mai aproape de mama ei.

A pomenit ceva despre o excursie în weekendul următor, la o casă din localitate pe care o restaurase societatea de studii istorice. I-a dat din poșetă o carte poștală cu detaliile.

A acceptat cartea poștală mulțumindu-i. A împăturit-o ca să încapă în buzunarul hainei.

Salut-o pe Bela din partea mea, a mai spus, lăsându-l singur și îndreptându-se către altcineva din încăpere.

După înmormântare, câteva nopți la rând a stat treaz în pat, uneori și până la trei dimineața, incapabil să iasă din starea de veghe pe o perioadă de timp consistentă. În casă era liniște, la fel și în lumea din jurul ei, nicio mașină pe stradă la ora aceea. Nu auzea decât zgomotul propriei răsuflări sau pe cel pe care îl făcea gâtul lui atunci când înghițea.

Casa era prea departe de golf ca să audă valurile, lucru pe care îl regretase întotdeauna. Dar câteodată vântul era destul de puternic ca să aducă vuietul mării când bătea spre uscat. O forță violentă, imaterială, hrănindu-se din neființă. Amenințând, pe când el zăcea nemișcat sub pătură, să smulgă încăperile casei din temelie, să doboare copacii care se zbăteau, să spulbere însăși structura vieții lui.

Observând cât era de epuizat la muncă, un coleg i-a sugerat să facă mai multă mișcare sau să bea un pahar de vin la cină. O ceașcă de ceai de mușețel. Erau și pastile pe care putea să le ia, dar a respins varianta asta. Lua deja o pastilă ca să reducă colesterolul, alta pentru aport de potasiu, o aspirină pe zi ca să faciliteze circulația sângelui prin vene către inimă. Le ținea într-o cutie de plastic, cu șapte compartimente, etichetate cu zilele săptămânii, luând din ele dimineața, odată cu porția de fulgi de ovăz.

Din nou îl ținea treaz neliniștea, deși nu aceeași neliniște care îl smulgea din somn imediat după ce plecase Gauri, iar el era singur în casă cu Bela, care dormea în camera alăturată. Conștient de suferința ei, conștient că el era singurul din lume care răspundea de creșterea ei.

Și-a amintit de Bela pe vremea când era bebeluș, când diferența dintre zi și noapte nu exista pentru ea: dormea, se trezea, dormea, se trezea, scurte faze alternative, de câte o oră sau două. Citise undeva că la începutul vieții aceste concepte erau inversate, că timpul petrecut în pântecele mamei era inversul timpului din afara lui. Și-a adus aminte cum aflase, prima oară când ieșise pe mare, că balenele și delfinii înotau aproape de suprafața apei și ieșeau deasupra să tragă aer în plămâni, fiecare respirație fiind un act conștient.

Trăgea aer pe nări, sperând că această funcție esențială, la fel de credincioasă ca bătăile inimii, l-ar putea elibera măcar pentru câteva ore. Avea ochii închiși, dar mintea îi era complet lucidă.

Așa era de când primise vestea morții lui Richard: avea conștiința disproporționată a faptului că este în viață. Tânjea după somnul adânc și neîntrerupt care refuza să-l primească. Tânjea să fie mântuit de chinul la care era supus noapte de noapte în așternut.

În tinerețe insomnia nu l-ar fi deranjat; ar fi profitat de cele câteva ore în plus ca să citească un articol sau să iasă afară să privească stelele. Câteodată își simțea și trupul plin de energie și ar fi vrut să fie zi, să poată să se scoale și să se plimbe pe ruta pentru biciclete. Ar fi mers până la banca unde dăduse nas în nas cu Richard, cu doi ani înainte, să se așeze pe ea și să se gândească.

Însă, stând întins în pat, se trezea călătorind în trecutul îndepărtat, cernând la întâmplare prin pietrișul copilăriei. Revedea anii dinainte de a-și părăsi familia. Tata întorcându-se dimineața de la piață, peștele pe care mama îl tăia, îl săra și îl prăjea pentru micul dejun, pești cu pielea argintie revărsându-se din sacoșa de iută.

O vedea pe mama aplecată peste mașina neagră de cusut pe care o acționa cu picioarele, apăsând pe o pedală, neputând să vorbească din cauza acelor cu gămălie pe care le ținea în gură. Lucra la mașină seara, tivind jupoane pentru cliente, cosând perdele pentru casă. Udayan îi ungea mașina, îi regla din când în când motorul. În curtea din Rhode Island era o pasăre ale cărei strigăte, care se opreau și porneau brusc, imitau zgomotul mașinii ei de cusut.

Îl vedea pe tata pe când îi învăța pe el și pe Udayan să joace șah, desenând pătratele pe o foaie de hârtie. Îl vedea pe fratele lui stând aplecat, cu picioarele încrucișate pe podea, întinzându-și arătătorul când termina de mâncat ca să adune ce mai rămânea din sosul împrăștiat pe farfurie.

Udayan era peste tot. Mergând dimineața spre școală alături de Subhash, întorcându-se acasă după-amiaza. Învățând seara în patul pe care îl împărțeau. Cu cărțile deschise între ei, memorând atâtea lucruri. Notând într-un caiet, concentrându-se, cu fața la doar câțiva centimetri deasupra paginii. Întins în pat lângă el noaptea, ascultând urletele șacalilor venind

dinspre Tolly Club. Iute de picior, sigur pe el, controlând mingea pe terenul din spatele mlaștinii.

Imaginile acestea mărunte îl făcuseră ceea ce era. Se șterseseră de multă vreme, iar acum reveneau, reconstituite. Îl furau necontenit, ca frânturile de peisaj văzute de la fereastra unui tren. Peisajul era familiar, dar anumite detalii îl frapau, ca și când le-ar fi văzut pentru prima oară.

Până la plecarea din Calcutta, Subhash abia dacă reușise să lase o urmă a trecerii lui. Ar fi putut să încarce tot ce îi aparținea într-o sacoșă de cumpărături. Pe când era copil în casa părintească, ce anume fusese numai al lui? Periuța de dinți, țigările pe care le fuma pe ascuns cu Udayan, sacul de pânză în care își ducea cărțile. Câteva articole de îmbrăcăminte. Înainte de a pleca în America nici nu avusese camera lui. Aparținuse părinților și lui Udayan, iar ei îi aparținuseră lui. Atât.

Aici avusese parte de o reușită discretă, se instruise, găsise o slujbă interesantă, o dăduse pe Bela la facultate. Era destul, din punct de vedere material.

Dar era încă prea slab ca să-i spună Belei ceea ce merita să știe. Se prefăcea în continuare că e tatăl ei, aduna mai departe lucruri care nu-i aparțineau de drept. Udayan avusese dreptate când îl acuzase de egoism.

Nevoia de a-i spune adevărul plana deasupra lui, îl îngrozea. Era cea mai mare obligație neonorată din viața lui. Bela era destul de mare, destul de puternică să suporte, dar, cu toate astea, pentru că ea era tot ce iubea pe lume, nu găsea puterea să o facă.

Devenea în ultima vreme tot mai conștient de cât de mult are, de efortul neîntrerupt pe care îl presupune viața lui. Miile de drumuri la cumpărături, toate grămezile de pungi de alimente, mai întâi din hârtie, apoi din plastic și acum sacoșe din pânză cu care venea de acasă, cărate din portbagajul mașinii, despachetate și așezate în bufet, toate ca să întrețină un singur organism. Pastilele pe care le înghițea în fiecare dimineață. Batoanele de scorțișoară pe care le scotea dintr-o cutie de tablă ca să aromatizeze uleiul pentru o oală de curry sau de dal.

Într-o zi avea să moară, ca Richard, și lucrurile lui vor rămâne pentru a fi privite cu curiozitate de alții sau sortate pentru a fi aruncate. Creierul deja încetase să rețină direcții pe care nu avea să le mai urmeze, nume ale unor oameni cu care vorbise o singură dată. Atâtea dintre lucrurile care îi ocupau mintea erau neglijabile. Mai era unul singur, povestea lui Udayan, pe care voia s-o dezvăluie.

A recunoscut imediat casa. Era pensiunea la care locuise odată împreună cu Richard, aflată peste drum de cișmea și de fântâna satului. O casă albă, din lemn, cu obloane negre. Nu știa că

era vorba despre ea, fiindcă adresele caselor se schimbaseră între timp, iar pe cartea poștală dată de Elise nu era nicio imagine a clădirii.

Elise a zâmbit când l-a văzut, a rupt un bilet de pe o bobină groasă și i l-a întins împreună cu restul. Arăta diferit astăzi, într-o rochie-sac dintr-o pânză de in de culoare oliv, cu părul argintiu desfăcut, încadrându-i fața, și o pereche de ochelari de soare pe cap.

Mulțumesc că ai venit. Ce mai faci?

Cunosc casa asta. Am locuit aici. Cu Richard.

Serios?

Da, când am sosit aici prima oară. Nu știai?

S-a schimbat la față, zâmbetul i s-a stins, iar în ochi i-a apărut o privire îngrijorată. Habar n-am avut.

Nu le-a împărtășit celorlalți din grup ce-i spusese când a început vizitarea casei. Împărțirea interiorului fusese modificată, erau mai puține camere decât înainte. Încăperile aveau mobilă puțină, la uși se montaseră zăvoare de fier, mobilierul era din lemn închis la culoare. Mesele aveau laturile pliate, care le ascundeau parțial piedestalurile, ca fusta unei femei modeste. Capacul biroului de scris putea fi coborât și încuiat. Bârna de deasupra șemineului era de stejar.

Nu-și aducea aminte de nimic. Și totuși, trăise aici, privise pe ferestrele acestea mici în timp ce învăța. Cu atâta vreme în urmă, când abia venise în Rhode Island, când Udayan era încă în viață. Aici îi citise scrisorile. Aici se uitase la fotografia lui Gauri, punându-și întrebări în legătură cu ea, neștiind că avea s-o ia de soție.

Elise le arăta diversele stiluri de scaune care erau cele mai populare: cele cu spătar cu baghete orizontale, semicirculare sau în formă de vioară. Strada fusese pe vremuri zona comercială a localității, a explicat ea grupului. Alături fuseseră un magazin de pălării și mai apoi o frizerie, unde sătenii mergeau să se bărbierească.

Casa fusese inițial atelierul și reședința unui croitor, apoi biroul unui avocat, după care a fost locuită de o familie vreme de patru generații. În anii ‘60 a fost compartimentată ca pensiune. Când a murit ultimul proprietar, a lăsat casa societății de studii istorice, care a strâns încet-încet fonduri s-o restaureze, colaborând cu o galerie locală de artă, ca să existe și exponate în încăperile de la parter.

A fost impresionat de efortul de a conserva astfel de case. Colțarul conținea talere și castroane

din care mâncaseră oamenii, sfeșnice cu care luminau. Pe pereții bucătăriei erau expuse polonice și tăvi pe care le folosiseră la gătit. Dușumelele de pin aveau aceeași nuanță ca pe vremea când oamenii aceia călcau prin camere.

Efectul a fost tulburător. Își simțea negată prezența pe pământ, chiar în timp ce se afla acolo. Accesul îi era interzis; trecutul refuza să-l primească. Nu făcea decât să-i aducă aminte că locul acela întâmplător unde poposise și își clădise viața nu era al lui. Ca și Bela, îl acceptase, dar păstrând totodată distanța. Printre oamenii lui, copacii lui, geografia lui, pe care o studiase și ajunsese să o iubească, el rămăsese un oaspete. Poate cel mai rău soi de oaspete: acela care nu mai vrea să plece.

Se gândea la cele două case care îi aparținuseră. Casa din Tollygunge, în care nu se mai întorsese de la moartea mamei, și cea din Rhode Island, unde îl părăsise Gauri și care își închipuia el că va fi și ultima. De casa din Tollygunge se îngrijea o rudă, care încasa chiria și o depunea într-un cont, retrăgând din banii strânși când era nevoie să se ocupe de vreo reparație.

Nu avea să se întoarcă niciodată să locuiască acolo, cu toate astea nu-l lăsa inima să o vândă; peticul acela de pământ și casa banală construită pe el încă purtau numele familiei, așa cum nădăjduiseră părinții lui.

Acolo locuia acum un medic cu familia lui, iar parterul îl folosea drept cabinet. Poate nu cunoștea povestea ei sau poate auzise vreo versiune a ei de la vecini. Nu vor fi grupuri de vizitatori care să se abată pe acolo să o admire peste două sute de ani.

La sfârșitul turului și-a trecut numele și numărul de telefon pe o listă pentru societatea de studii istorice. A acceptat încă o carte poștală de la Elise, în care era anunțat un târg de plante programat luna următoare.

După cele câteva cuvinte pe care le schimbaseră, ea nu îi mai arătase un interes deosebit în acea după-amiază, ci se adresase tot timpul întregului grup. Nu se apropiase de el, cum spera că o va face, când zăbovise singur pe coridorul de la etaj, în acea parte a casei care îi era cea mai familiară.

A tras concluzia că-l invitase în beneficiul societății de studii istorice, că pentru ea nu însemnase nimic altceva. Dar peste câteva zile l-a sunat.

Ești bine?

De ce mă întrebi asta?

Păreai tulburat zilele trecute. N-am vrut să te deranjez.

Voia să-i facă iar o invitație. Nu era vorba despre o piesă de teatru, un concert sau ceva ce el ar fi refuzat. I-a spus că-și amintise că, la înmormântarea lui Richard, menționase că îi plăceau plimbările pe traseul pentru biciclete. Ea făcea parte dintr-un club de turism care se întâlnea o dată pe lună ca să exploreze obiective și trasee mai puțin cunoscute.

Ne întâlnim data viitoare la Great Swamp, așa că m-am gândit la tine, a zis, înainte de a-l întreba dacă vrea să meargă și el.

Frunzele de ginkgo biloba, galbene cu câteva zile în urmă, acum lucesc în culoarea piersicii. Sunt singura sursă de strălucire în dimineața asta. Ploaia de noaptea trecută scuturase un vraf nou de frunze pe dalele de granit cu care e pavat trotuarul. Dalele sunt inegale, împinse ici și colo de rădăcinile copacilor. Vârfurile lor nu sunt vizibile de la ferestrele din camera Belei, aflată cu două trepte mai sus de nivelul străzii. Le vede doar când iese de pe verandă, împingând poarta de fier forjat ca să iasă la lumina zilei.

Cvartalul are pe ambele părți șiruri de case dispuse față în față. Cele mai multe locuite, câteva dintre ele având ușile și ferestrele bătute în scânduri. Ea stă în cartier de câteva luni, fiindcă așa s-a ivit ocazia. Mai înainte locuise departe de New York, la est de Albany. Se ducea cu mașina în fiecare sâmbătă la una din piețele cu produse agricole din oraș, descărcând camionul, montând corturi. Cineva i-a pomenit de o cameră cu chirie într-o casă.

Era o șansă să locuiască în Brooklyn o vreme cu bani puțini. A găsit și o slujbă la care putea ajunge pe jos, de curățat un loc de joacă dezafectat pentru a-l transforma în grădină de legume. Îi învață pe adolescenți să lucreze acolo după ore, arătându-le cum să scoată cu sapa merișorul, cum să planteze floarea-soarelui pe lângă gardul de sârmă. Le explică diferența între culturile pe rânduri și culturile de acoperire. Supraveghează persoanele vârstnice care fac voluntariat.

Locuiește împreună cu alte zece persoane într-o casă destinată unei singure familii. Sunt oameni care scriu romane sau scenarii de film, care creează bijuterii, oameni ale căror companii nou înființate în domeniul computerelor au dat faliment. Oameni care au terminat recent facultatea, dar și oameni mai în vârstă, care nu vor să vorbească despre trecutul lor. Toți își văd de ale lor, au programe diferite, dar fac cu rândul la gătit pentru toată lumea. Există facturi unice, o singură bucătărie, un singur televizor, treburi casnice îndeplinite cu rândul. Dimineața își stabilesc intervale orare ca să folosească băile. O dată pe săptămână, duminica, aceia care pot iau parte la o masă colectivă.

Încă se mai vorbește despre focurile de armă trase în urmă cu câțiva ani, în miezul zilei, în fața farmaciei de pe colț. Oamenii povestesc cum a fost omorât un băiat de paisprezece ani, ai cărui părinți locuiesc peste drum. Cei mai mulți își cumpără alimente de la băcănii sau supermarketuri prăpădite. Dar acum a apărut o cafenea cu espressor, înghesuită între celelalte fațade de magazine. Vezi tați îmbrăcați în costum ducându-și copiii la școală pe jos.

Una dintre casele dinspre capătul cvartalului e îmbrăcată în plasă de protecție. Fațada scorojită este acum răzuită, scoțând la iveală tencuiala cenușie cu striuri groase. Pe peticul de

pământ din spatele porții înfloresc trandafiri cățărători, o combinație de portocaliu și roșu. Numele contractorului, așa cum arată panoul de pe fațadă, este italienesc, dar muncitorii sunt din Bangladesh. Vorbesc limba pe care părinții Belei o foloseau când discutau între ei. O limbă pe care în copilărie o înțelegea mai bine decât o vorbea. O limbă pe care nu o mai auzise după ce mama ei plecase.

Absența mamei a fost ca o altă limbă pe care trebuise s-o învețe, a cărei deplină complexitate și ale cărei nuanțe ieșeau la iveală numai după ani de studiu și chiar și atunci, fiindcă era o limbă străină, nu era însușită pe de-a întregul.

Nu înțelege ce spun bărbații aceia. Doar unele vorbe ici și colo. Accentul e diferit. Totuși, încetinește pasul când trece pe acolo. Nu are nostalgia copilăriei, dar acest aspect al ei, familiar și totodată străin, o pune pe gânduri. O parte din ea se întreabă dacă va putea vreodată să scoată din adormire capacitatea de a înțelege. Dacă într-o zi își va putea aminti cum se spune ceva în limba aceea.

În unele zile vede muncitorii stând pe veranda casei, în pauză, glumind între ei și fumând câte o țigară. Unul e mai în vârstă, cu un smoc de barbă albă care îi ajunge aproape până la piept. Se întreabă de cât timp trăiesc în America, dacă și în ce fel ar putea fi rude. Se întreabă dacă le place aici. Dacă se vor întoarce în Bangladesh sau vor rămâne pentru totdeauna. Și-i închipuie locuind cu mai multe persoane într-o casă, la fel ca ea. Îi vede stând cu toți la masă la sfârșitul zilei lungi de muncă, mâncând orez cu mâna. Rugându-se într-o moschee din Queens.

Oare ei ce cred despre ea? Despre jeanșii ei cenușii, decolorați, despre cizmele din picioare, cu șireturile dezlegate? Părul lung pe care o să și-l lege la spate mai târziu, ascuns în bună parte în gluga hanoracului. Fața nemachiată, un rucsac petrecut peste piept. Strămoși din ceea ce era odată aceeași țară, un teritoriu comun.

În afară de limba vorbită și de culoare în general, niciunul din acești oameni nu seamănă cu tatăl ei. Dar îi amintesc de el cumva. O fac să se gândească la el, acolo în Rhode Island, să se întrebe ce mai face.

Noel îi amintește de tatăl ei dintr-o altă privință. Locuiește cu prietena lui, Ursula, și cu fiica lor, Violet, în două camere de la etajul superior, pe care Bela nu l-a vizitat niciodată. Noel își petrece ziua cu Violet; Ursula, bucătăreasă la un restaurant, o femeie drăguță, cu părul tuns băiețește, este cea care se duce la muncă.

Bela îl vede pe Noel ducând-o pe Violet la grădiniță dimineața, aducând-o acasă câteva ore mai târziu. Îl vede scoțând-o în parc, învățând-o să meargă pe bicicletă. Îl vede alergând în urma fiicei lui, care se chinuiește să-și păstreze echilibrul, ținând-o de fularul de lână pe care i

l-a legat peste piept. O vede pregătindu-i cina, frigându-i de fiecare dată un singur hamburger pe micul grătar portabil din spatele casei.

Violet nu-i poartă pică Ursulei pentru că lipsește atât timp de acasă. Și nici Noel. O sărută de dimineață când pleacă, îi sare în brațe când sosește acasă, uneori cu desert de la restaurant. Fiindcă reprezintă excepția, și nu regula, Violet are o altfel de relație cu Ursula. Contacte mai puțin frecvente, dar mai intense. Își adaptează așteptările, așa cum făcea și Bela odinioară.

Noel și Ursula bat câteodată la ușa Belei când pregătesc cina pentru ei, la ore târzii, după ce Violet se duce la culcare. De fiecare dată e mâncare destulă, iar ea e întotdeauna binevenită, așa îi spun. Pâine cu brânză, o salată mare pe care Ursula o amestecă folosindu-se de degete. Când iese din schimb de la restaurant, Ursula e mereu rămasă în priză; îi place să răsucească o țigară cu marijuana pentru ei trei, să asculte muzică, să le spună cum a fost la muncă.

Belei îi face plăcere să-și petreacă timpul cu ei și încearcă să fie la rândul ei generoasă. Stă cu Violet dacă Ursula și Noel vor să se ducă să vadă un film. A dus-o pe Ursula la grădina comunitară, dându-i la plecare ierburi aromatice și floarea-soarelui pentru restaurant. Dar nu vrea să ajungă să depindă de ei. Refuză când Noel și Ursula decid să meargă de ziua Ursulei la un picnic pe Fire Island. A întreținut prea multe prietenii cu cupluri ca Noel și Ursula. Cupluri care se dau peste cap să o includă și pe ea, să-i ofere compania de care e lipsită, nefăcând decât să-i aducă aminte că tot singură este.

E obișnuită să-și facă prieteni oriunde se duce, apoi pleacă mai departe și nu-i mai revede niciodată. Nu se poate închipui ca făcând parte dintr-un cuplu sau dintr-o altă familie. Nu a avut niciodată o relație sentimentală de durată. Nu simte nicio amărăciune văzându-i pe Noel, Violet și Ursula împreună. Apropierea dintre ei o fascinează și o mângâie deopotrivă. Nici înainte ca mama ei să plece ei nu fuseseră cu adevărat o familie. Mama ei nu a vrut niciodată să fie cu ei. Bela știe asta acum.

Vizitându-și tatăl vara trecută, a aflat că are pe cineva. Și nu era vorba de oricine, ci de o persoană cunoscută. Doamna Silva îi fusese profesoară de istorie. Dar, în ziua în care au ieșit toți la micul dejun, ea a rugat-o pe Bela să-i spună Elise.

A rămas uimită când a aflat despre legătura lor; cea mai semnificativă figură a a copilăriei ei, cuplată cu una minoră. La început a fost răscolită, în adâncul sufletului. Dar știa că este nedrept din partea ei, ținând cont că se vedea atât de rar cu tatăl ei, că drămuia în continuare contactele cu el, să se autopedepsească sau să-l pedepsească pe el, nici ea nu știa prea bine.

Și-a dat seama de neliniștea lui atunci când i-a mărturisit. Și-a dat seama că se temea că va reacționa urât, că se va folosi, poate, de acest motiv ca să păstreze în continuare distanța.

Intuindu-i ezitarea, nevoind să-l intimideze, l-a liniștit, spunându-i că se bucură că și-a găsit o parteneră și că, desigur, îi dorea numai bine.

Adevărul este că îi plăcuse întotdeauna Elise Silva. Uitase de ea, dar și-a adus aminte că îi aștepta cu nerăbdare orele. Vara trecută observase de îndată afecțiunea dintre el și Elise. Felul cum studiaseră meniul împreună la micul dejun, tatăl ei privind peste umărul ei când ar fi putut foarte bine să se uite în meniul lui. Cum îl îndemnase Elise să renunțe la fulgii de ovăz și să se răsfețe cu vafe belgiene. A remarcat liniștea de pe fețele lor. A văzut cum, într-un fel timid, ei doi erau deja uniți, așa cum nu fuseseră vreodată mama și tatăl ei.

Se întreabă dacă tatăl ei și Elise se vor căsători în cele din urmă. Dar asta ar însemna ca mai întâi să divorțeze de mama ei. Bela știe că, lucru sigur, ea nu se va căsători niciodată. Nefericirea părinților, asta fusese realitatea fundamentală a vieții ei.

Mai mică fiind, își dușmănise tatăl, mai mult chiar decât mama. Îl învinuia că o făcuse pe mama să plece și că nu găsise o cale s-o aducă înapoi. Poate că o rămășiță a acelei furii este motivul pentru care nu se obosește acum să-i spună că locuiește la doar trei ore distanță, în New York. Dar asta era politica ei: să-l vadă în condițiile stabilite de ea, nespunându-i niciodată clar unde se află.

A trăit deja aproape jumătate din viață departe de el. Optsprezece ani în Rhode Island, cincisprezece pe cont propriu. Va împlini treizeci și patru de ani. Tânjește uneori după un alt ritm, după o alternativă la ce a ajuns să fie viața ei. Dar nu știe ce altceva ar putea face.

Și-ar dori ca timpul petrecut cu tatăl ei să fie mai puțin apăsător. Și-ar dori ca Rhode Island, locul pe care l-a iubit în copilărie, să nu-i mai amintească de mama ei, care îl urâse. Când e acolo își dă seama că e nedorită, că mama ei nu se va mai întoarce la ea. În Rhode Island simte că tot ce este solid în ființa ei se năruiește. Și de aceea, deși continuă să-și viziteze tatăl, deși a făcut mai mult sau mai puțin pace cu el, deși el e toată familia ei, nu poate suporta să stea acolo prea mult.

Cu ani în urmă, doctorița Grant o ajutase să exprime în cuvinte ce simte. Îi spusese Belei că sentimentul acela se va estompa, dar nu va dispărea niciodată cu totul. Că va fi parte din peisajul ei, oriunde avea să meargă. I-a zis că lipsa mamei va fi întotdeauna prezentă în gândurile ei. Că nu va ști niciodată de ce a plecat.

Doctorița Grant avea dreptate, acum sentimentul acela n-o mai înghite cu totul. Bela trăiește la periferia lui, îl contemplă de la distanță. Așa cum bunica ei, stând pe o terasă în Tollygunge, își petrecea zilele privind spre un câmp mlăștinos și o pereche de iazuri.

Se apropie de muncitori. Le soarbe încă o dată cuvintele, străine și familiare în același timp. Ei

nu au habar că discuția lor are efect asupra Belei. Trece pe lângă clădire, salutându-i, întrebându-se încotro se va îndrepta după Brooklyn. Ei o văd și îi fac semn cu mâna.

Data viitoare când își va vizita tatăl îi va vorbi în engleză. Dar, dacă ar fi să se afle vreodată mama în fața ei, chiar dacă Bela ar putea alege orice limbă de pe pământ în care să-i vorbească, tot n-ar avea nimic de spus.

Dar nu, nu e adevărat. Rămâne într-un dialog permanent cu ea. Totul în viața Belei a fost o reacție. Sunt cine sunt, i-ar spune, trăiesc așa cum trăiesc din cauza ta.

Iunie a adus nori care au ascuns soarele, furtuni care au făcut marea cenușie. Atmosfera era suficient de rece ca Subhash să poarte papuci de catifea reiată, în loc de șlapi și să preîncălzească în continuare pătura electrică de pe pat. Ritmul ploii era unul nocturn; răpăia tare pe acoperiș, iar dimineața rămânea doar o burniță, lua o pauză, dar cerul nu se limpezea. Ploaia își aduna puterile, slăbea în intensitate, apoi se întețea iar.

Pe lungimea casei trebuia să răzuie verzeala formată pe șindrilă. În subsol mirosea a mucegai, îl usturau ochii când intra acolo să pună rufele la spălat. Pământul din grădina de legume era prea ud să poată fi lucrat, răsadurile pe care le plantase fuseseră scoase din rădăcini. Rododendronii își scuturau prea curând petalele mov, bujorii abia deschiși aveau tulpinile plecate și florile strivite pe pământul îmbibat de apă. Era de-a dreptul carnal mirosul emanat de atâta umezeală. Mirosul de pământ putrezit.

Noaptea îl trezea ploaia. O auzea bătând în geamuri, spălând asfaltul aleii. Se întreba dacă o fi un semn a ceea ce avea să vină. Al unei alte răscruci din viața lui. Și-a amintit cum ploua în prima noapte petrecută cu Holly, în căsuța ei. Cum turna în seara când s-a născut Bela.

Se aștepta deja ca apa să se infiltreze prin cărămizile din jurul șemineului, să picure prin acoperiș, să pătrundă pe sub uși. Și-a amintit de sosirea musonului în fiecare an în Tollygunge. Cele două iazuri revărsându-se, digul dintre ele dispărând sub apă.

În iulie grădina a început să se umple de buruieni. Serile erau lungi, cerul dimineții se lumina de la ora cinci. Bela a sunat să-și anunțe sosirea. Uneori venea cu trenul, alteori zbura până la Boston sau Providence. O dată a apărut după ce condusese sute de kilometri într-o mașină închiriată.

A aspirat covorul din dormitorul ei, a spălat așternuturile, deși nu dormise nimeni în ele de la ultima ei vizită în Rhode Island. A adus din subsol încă un ventilator acum, că vremea devenise caldă și însorită, chiar un pic umedă; a deșurubat grătarele de plastic și a șters lamele înainte de a-l fixa în fereastra camerei.

Pe rafturile ei erau unele lucruri pe care le descoperiseră împreună, sub bolta pădurii sau de-a lungul țărmului. Un mic cuib de pasăre făcut din nuiele împletite. Craniul unui șarpe-jartieră. Vertebra unui marsuin, în formă de elice. Și-a amintit emoția de a găsi aceste lucruri cu Bela, cum prefera ea să se joace cu ele decât cu jucării și păpuși. Și-a amintit cum punea, când era mică, pietre și conuri de pin în gluga hainei, când era iarnă, iar buzunarele îi erau prea pline.

Ea anima atmosfera așezată a vieții lui. Își împrăștia lucrurile prin casă, lăsa hainele dezbrăcate pe podea; firele ei lungi de păr încetineau scurgerea apei de la duș. Alimentele care îi plăceau și pe care le cumpăra de la magazinul de produse bio rămâneau o vreme pe masa din bucătărie: fulgi de amarant, bucăți de roșcove, ceaiuri de plante. Unt făcut din migdale, lapte de orez. Apoi pleca din nou.

A pornit spre Boston s-o aștepte. Și-a amintit cum s-a dus s-o întâmpine pe Gauri la aeroport, în 1972, crezând că își va petrece viața alături de ea. Și-a amintit cum peste doisprezece ani s-a întors de la același aeroport cu Bela ca să descopere că Gauri plecase.

A sosit cu un sac marinăresc și un rucsac. Avionul ei venea din Minnesota. Ieșea în evidență printre ceilalți călători, care purtau costume și geci de vânt și își verificau mesajele pe telefoanele mobile, trăgându-și încordați bagajele după ei. Ea avea pielea cafenie, era robustă, naturală. Stătea acolo netulburată. S-a apropiat de el, pielea îi strălucea, l-a cuprins cu brațele ei puternice.

Ce mai faci, Bela?

Sunt bine. Sunt sănătoasă.

Ți-e foame? Ai vrea să ieșim să mâncăm undeva, în Boston?

Vreau să merg acasă. Hai să mergem pe plajă mâine. Tu cum ești, ce-ai mai făcut?

I-a spus că stă bine cu sănătatea, că e ocupat cu cercetările lui, cu un articol pe care trebuie să-l predea. I-a povestit că roșiile din grădină nu merg prea grozav, că au pete negre pe frunze.

Nu te mai necăji din cauza lor. A fost prea multă ploaie în primăvară. Ce mai face Elise?

I-a spus că Elise era bine. Dar o asemenea discuție părea inegală, dat fiind că Bela nu adusese până atunci un prieten acasă.

Când era adolescentă și încă locuia cu el nu-i ceruse niciodată permisiunea să iasă cu băieți. Nu-i crease nicio problemă în privința asta. Acum tocmai lipsa unui iubit îl îngrijora.

Chiar și astăzi spera pe jumătate că îi va face o surpriză și va apărea însoțită la aeroport. Cu cineva care să aibă grijă de ea, care să ducă aceeași viață neconvențională ca a ei. Eu n-am să fiu aici veșnic, îndrăznise el o dată să spună, când îi dăduse la telefon vestea morții lui Richard. Dar Bela nu făcuse decât să-i reproșeze că dramatizează.

Învățase să renunțe la ceea ce credea odată că avea să fie răspunderea lui: aceea de a se implica în a-i asigura fiicei lui viitorul legându-l de cel al unei alte persoane. Dacă ar fi crescut-o în

Calcutta, ar fi fost acceptabil să aducă în discuție subiectul căsătoriei. Aici însemna că e băgăcios, că depășește limitele. O crescuse într-o țară liberă de astfel de reminiscențe. Când își exprimase într-o seară îngrijorarea față de Elise, ea îl sfătuise să nu zică nimic, amintindu-i că în zilele acestea atâția oameni așteptau până la treizeci, chiar patruzeci de ani până să se căsătorească.

Și, în fond, cum ar fi putut el să creadă că Bela va fi interesată de căsătorie, când el și Gauri îi dăduseră un asemenea exemplu? Erau o familie de singuratici. Se ciocniseră și apoi se îndepărtaseră. Aceasta era zestrea pe care i-o lăsaseră. Măcar atâta, acest impuls îl moștenise de la ei.

Îi era dor de New England. O spunea mereu când erau în drum spre casă. Expresia de pe chipul ei când se uita pe fereastra mașinii era una de recunoaștere nereținută. L-a rugat să tragă pe dreapta când a văzut unul dintre camioanele ce apăreau ici-colo în timpul verii și vindeau limonadă cu gheață la pahar.

Acasă a desfăcut bagajele, scoțând din ambalajele de hârtie de mătase prune și nectarine parfumate și aranjându-le în boluri.

Cât timp vrei să rămâi de data asta? a întrebat-o la cină, în timp ce mâncau din mielul cu orez gătit de el. Două săptămâni măcar?

Ea mâncase două porții. A lăsat jos furculița.

Depinde.

De ce? S-a întâmplat ceva?

S-a uitat în ochii lui. El a citit în ai ei neliniște, amestecată cu nerăbdare și un fel de hotărâre. Și-a amintit cum își împreuna palmele când era mică și sălta în sus și în jos în apa până la brâu când învăța să înoate. Stătea o clipă, chibzuia, se pregătea pentru efort, pentru riscul pe care îl presupunea.

Trebuie să-ți spun ceva, Baba. Am o veste.

Inima i-a stat în loc o clipă, apoi a început să bată nebunește. Acum înțelegea. Așa se explica zâmbetul de pe chipul ei când a văzut-o în aeroport, mulțumirea pe care o simțise vibrând în ea toată seara.

Dar nu, nu cunoscuse pe nimeni. Nu exista niciun prieten special pe care voia să i-l prezinte, să-l invite la ei acasă.

A tras aer adânc în piept, a expirat.

Sunt însărcinată, a spus.

Era în patru luni și mai bine. Tatăl nu făcea parte din viața ei, nu știa de sarcină. Era pur și simplu un bărbat pe care îl cunoscuse, cu care avusese o relație, poate timp de un an, poate o singură seară. Ea nu a precizat.

Voia să păstreze copilul. Voia să devină mamă. I-a spus că se gândise serios, că era pregătită.

A spus că e mai bine că tatăl nu știa. Așa era mai puțin complicat.

De ce?

Pentru că nu e genul de tată pe care îl vreau pentru copilul meu. Nu e deloc ca tine, a adăugat după o clipă.

Înțeleg.

Dar nu înțelegea. Cine era acest om care făcuse din fiica lui mamă? Care nu știa că va fi tată și nici nu merita să fie?

A luat-o cu blândețe. Nu e atât de ușor, Bela, să crești singur un copil.

Tu ai făcut-o. Multă lume o face.

Ideal ar fi ca un copil să-i aibă alături pe ambii părinți, a continuat el. Și pe tată, și pe mamă.

Te deranjează?

Ce anume?

Că nu sunt măritată?

Nu ai niciun venit constant, Bela. Nici domiciliu stabil.

Îl am pe ăsta.

Și ești binevenită aici întotdeauna. Dar stai cu mine două săptămâni pe an. În restul timpului ești în altă parte.

Asta numai dacă...

Numai dacă ce?

Voia să vină iar acasă. Voia să stea cu el, să nască în Rhode Island. Voia să-i ofere copilului ei același cămin pe care i-l oferise el. Să nu fie nevoită să muncească o vreme.

Ai fi de acord?

Această coincidență îi străbătea ființa, îl paraliza, îl năucea. O femeie gravidă, un copil fără tată. Ajunși în Rhode Island, având nevoie de el. Era o reluare a venirii pe lume a Belei. O versiune a ceea ce o adusese pe Gauri la el, cu ani în urmă.

După cină, după ce au strâns masa și au spălat vasele, Bela i-a spus că vrea să facă o plimbare cu mașina.

Până unde?

Vreau să privesc apusul soarelui de la Point Judith.

Nu ai nevoie să te odihnești?

Sunt plină de energie. Vii cu mine?

Dar el a răspuns că e obosit după drumul până la Boston și înapoi și prefera să nu mai iasă.

Atunci, mă duc eu.

Singură?

Nu se putea stăpâni, gândul ca ea să conducă mașina, lucru pe care îl făcea cu pricepere de la șaisprezece ani, acum îl îngrijora. Avea un impuls irațional de a sta cu ochii pe ea.

Bela a clătinat din cap când el i-a întins cheile.

Am să fiu atentă. Mă întorc repede.

Și, cu toate că nu se văzuseră de un an, deși îl rugase s-o însoțească, Subhash simțea, așa cum trebuie să fi simțit și ea, nevoia de a fi singur, de a reflecta în liniște la ce îi spusese.

A aprins luminile de afară. Dar înăuntru, unde rămăsese după plecarea ei, nu s-a mai ostenit să le aprindă. Vedea cum cerul se face palid înainte de a se întuneca, vedea siluetele copacilor devenind negre, într-un contrast izbitor. Păreau bidimensionali, lipsiți de profunzime. Câteva minute mai târziu contururile lor nu se mai puteau distinge pe cerul nopții.

Gauri o abandonase. Dar el știa că trădarea lui era și mai mare. Cel puțin Gauri procedase cinstit, categoric. Nu cu lașitate, nu permanent, nu atrăgându-i hoțește încrederea, ca el.

Și totuși, copila asta, copila lor, era acum hotărâtă să devină mamă. Știa deja că va fi altfel de mamă decât Gauri. Simțea mândria, dezinvoltura cu care își purta copilul în pântece.

Refuzul ei de a dezvălui cine e tatăl, încăpățânarea de a crește un copil în absența acestuia — nu puteau să alunge aceste frământări. Dar nu faptul că Bela avea să fie o mamă singură îl tulbura, ci acela că el era modelul pe care îl urma; că era un exemplu pentru ea.

I-a venit în minte o discuție dintre ei, care avusese loc cu mult timp în urmă.

Tu de ce nu ești doi? îl întrebase, stând în fața lui.

Întrebarea l-a făcut să tresară. La început nu a înțeles.

Eu am doi ochi, a insistat ea. De ce văd un singur tu?

O întrebare nevinovată, dar inteligentă. Avea pe atunci șase sau șapte ani. I-a răspuns că, de fapt, fiecare ochi captează o imagine diferită, dintr-un unghi ușor diferit. I-a acoperit un ochi, apoi pe celălalt, ca să se convingă. Astfel că îl vedea în două exemplare, mișcându-se dintr-o parte în alta.

Creierul contopea imaginile separate într-una singură, i-a explicat el. Potrivind ce era la fel, adăugând ce apărea diferit. Luând ce era mai bun din amândouă.

Atunci, eu văd cu creierul, nu cu ochii?

Acum Bela trebuia să vadă cu mintea. Trebuia cumva să prelucreze ce avea să-i spună.

Stătea încă pe întuneric când, peste vreo oră, a auzit mașina apropiindu-se. Scrâșnetul ascuțit al frânei de mână, bufnitura ușoară a portierei.

S-a dus la intrare, deschizând ușa înainte ca ea să sune. A văzut-o stând dincolo de ușa de plasă, plină de fluturi de noapte. Ani de-a rândul se gândise cu îngrijorare cât de mult avea să o afecteze dezvăluirea, dar acum îngrijorarea era dublă, și pentru copilul pe care îl purta în pântece. Se întorsese la el, căutând stabilitate. Acum era cel mai prost moment. Cu toate astea, nu putea să aștepte altul.

Prezența unei alte generații în ființa ei deschidea un nou început, impunând totodată un sfârșit. El îl înlocuise pe Udayan și se transformase în tatăl ei. Dar nu putea deveni bunic tot în mod clandestin.

Se temea că Bela avea să-l urască acum, așa cum o ura pe Gauri. Întrucât nu se măritase, el nu o încredințase, simbolic sau altcumva, unui alt bărbat. Dar simțea că tocmai asta era pe cale să facă. Se pregătea să i-o înapoieze lui Udayan. Să o îndepărteze chiar în momentul când voia să se întoarcă la el. Să riște să o piardă.

Ce faci, Baba? a întrebat ea, făcând insectele să-și ia zborul când a intrat în casă. S-a făcut târziu. De ce sunt toate luminile stinse? De ce stai așa aici?

În holul cufundat în întuneric, n-a putut vedea lacrimile care se adunau deja în ochii lui.

Toată noaptea au stat treji. Până când s-a luminat de ziuă a tot încercat să-i explice.

Nu sunt tatăl tău.

Atunci, cine ești?

Tatăl tău vitreg. Unchiul tău. Și una, și alta.

A refuzat să-l creadă. A crezut că s-a întâmplat ceva cu el, că își pierduse mințile, că poate suferise un atac cerebral. A îngenuncheat în fața lui pe canapea, prinzându-l de umeri, la doar câțiva centimetri de fața lui.

Nu mai spune asta, i-a cerut ea. Stătea pasiv, prins în strânsoarea mâinilor ei, și tot se simțea de parcă el era cel care o lovea. Era conștient de forța brută a adevărului, mai rea decât orice lovitură fizică. În același timp, nu se mai simțise niciodată atât de patetic, de fragil.

A țipat la el, întrebându-l de ce nu-i spusese până atunci, împingându-l cu furie pe canapea. Apoi a început să plângă. Se purta exact așa cum se simțea el — ca și cum ar fi murit subit în fața ei.

S-a apucat să-l zgâlțâie, silindu-l să revină la viață, de parcă ar fi fost doar o cochilie acum, de parcă ființa pe care o știa dispăruse.

Pe când noaptea se scurgea și cele aflate începeau să se așeze în mintea ei, a pus câteva întrebări despre împrejurările morții lui Udayan. S-a interesat puțin de mișcare, despre care nu știa nimic, și care îi stârnise acum curiozitatea; atâta tot.

Era vinovat de ceva?

De mai multe lucruri. Mama ta nu mi-a spus niciodată toată povestea.

Dar ce anume ți-a povestit?

I-a spus adevărul, că Udayan pusese la cale acte de violență, că asamblase explozibili. Dar a adăugat că, după atâția ani, nu se cunoștea încă sigur măsura faptelor lui.

Știa despre mine? Știa că urma să mă nasc?

Nu.

Stătea față în față cu el, ascultând. Undeva în casă, i-a zis, erau câteva scrisori pe care i le trimisese Udayan, iar el le păstrase. Scrisori în care se referă la Gauri ca la soția sa.

S-a oferit să i le citească Belei, dar ea a refuzat, clătinând din cap. Fața ei era implacabilă. Acum, că revenise la viață, era un străin pentru ea.

Nu își dădea seama dacă discuția se încheiase, simțea doar că este tot mai epuizat. Și-a acoperit un ochi cu mâna, din cauza efortului, a imposibilității de a-l ține deschis. Toate nopțile nedormite, adunate de când murise Richard, îl copleșeau, așa că s-a scuzat, nefiind în stare să mai stea treaz, și a urcat în dormitorul lui.

Când s-a trezit de dimineață ea plecase deja. Pe undeva, știa că așa va fi, că singura cale să o țină în casă după tot ce îi spusese era să o lege fedeleș. Cu toate astea, s-a repezit în dormitorul ei; a văzut că, deși patul fusese desfăcut și rearanjat, bagajele pe care le adusese cu ea nu mai erau acolo.

La parter, pe blatul din bucătărie, printre bolurile pline cu fructe, cartea de telefon era încă deschisă la pagina unde erau înșirate companiile de taxi care deserveau orașul.

Datele paternității ei se schimbaseră. Doi tați, în loc de unul. La fel cum era ea acum în timpul sarcinii, contopită cu o făptură pe care n-o vedea și n-o cunoștea.

Această ființă necunoscută care se dezvolta înlăuntrul ei era singurul suflet de care Bela se simțea legată acum, când se îndepărta de Rhode Island ca să se liniștească, să digere ce i se spusese. Era singura parte din ea pe care o simțea credincioasă, apropiată. De la fereastra unui autobuz Peter Pan privea peisajele copilăriei ei și nu recunoștea nimic.

Fusese mințită toată viața. Dar minciuna refuza să facă loc adevărului. Tatăl ei rămânea tatăl ei, chiar dacă îi mărturisese că nu e. Chiar dacă îi zisese că este fiica lui Udayan.

Nu putea să-și învinovățească tatăl că nu-i dezvăluise până acum. Poate că și propriul ei copil

o va condamna într-o bună zi dintr-un motiv asemănător.

Își explica acum de ce plecase mama ei. De ce, privind înapoi, își amintea că își petrecuse timpul cu unul sau cu celălalt dintre părinți și atât de rar cu amândoi în același timp.

De aici se trăgeau remușcările pe care le avusese întotdeauna pentru că nu era în stare s-o bucure pe mama ei. De aici sentimentul că nu e asemenea celorlalți copii, căci era incapabilă de asta.

În preajma Belei mama nu se prefăcuse niciodată. Transmitea o nefericire permanentă, un semnal de fond permanent. Îl transmitea fără cuvinte. Cu toate astea, Bela îl percepea, așa cum percepi un munte. Neclintit, insurmontabil.

Apăruse acum un al treilea părinte, care îi era arătat ca un nou corp ceresc pe care tatăl ei o învăța să-l identifice pe cerul nopții. Unul care fusese acolo tot timpul, aducându-și prinosul printr-un punct unic de lumină. Care era mort, dar devenise viu pentru ea. Care o zămislise și în același timp nu însemna nimic.

Își amintea vag portretul din Tollygunge, atârnat pe perete deasupra unui teanc de chitanțe. O față zâmbitoare, într-o ramă murdară, de lemn deschis la culoare. Un tânăr despre care bunica spunea că e tatăl ei, până când acesta o lămurise că era portretul lui Udayan. Nu-și mai amintea fața în detaliu. După ce i se spusese că nu era al tatălui ei, nu-i mai dăduse atenție.

Înțelegea acum de ce mama ei nu se întorsese cu ei în vara aceea la Calcutta. De ce nu o făcuse cu niciun alt prilej și de ce nu-i vorbea niciodată despre viața ei acolo când Bela o întreba.

Când plecase din Rhode Island, mama își luase cu ea nefericirea, nu o mai împărțise cu Bela, care acum nu mai avea acces la semnalul de fond. Ceea ce păruse până atunci imposibil s-a întâmplat. Muntele a dispărut.

În locul lui a rămas o piatră grea, ca unele pietre îngropate adânc în nisip, peste care dădea când săpa jucându-se pe plajă. Prea mare pentru a fi scoasă afară, cu suprafața parțial vizibilă, dar cu contururile neștiute.

A învățat s-o ignore, să se îndepărteze. Și totuși, groapa în care zăcea a rămas matca goală din care își trăgea originea, centrul rece al existenței ei.

Acum s-a întors la ea. În sfârșit nisipul a cedat și ea a reușit să scoată afară partea îngropată, să ridice piatra din lăcașul ei. O clipă i-a simțit în mâini dimensiunile și greutatea. A simțit încordarea pe care i-o trimitea prin tot corpul, înainte de a o azvârli o dată pentru totdeauna în mare.

Câteva zile Subhash n-a primit niciun semn. A încercat pe telefonul mobil, fără să se mire când nu a răspuns. Nu știa încotro plecase. Nu avea pe cine să întrebe. Se gândea că poate a pornit spre California, să dea de urmele lui Gauri și să audă și varianta ei. S-a silit să creadă că asta trebuie să fi făcut.

Când a vorbit din nou cu Elise i-a spus că Bela își schimbase planurile și nu mai venea să-l viziteze. De multe ori voise să-i explice lui Elise că de fapt nu era el tatăl Belei, că ăsta era în parte motivul plecării lui Gauri. Simțea că ea ar fi înțeles. Dar, din loialitate față de Bela, nu-i spusese nimic. Bela era cea care merita să afle prima.

A dormit și iar a dormit, trezindu-se la răstimpuri, fără să se simtă odihnit. Când nu mai putea să doarmă zăcea pur și simplu în pat. Își amintea de izolarea de pe mare, de liniștea care se lăsa atunci când căpitanul oprea motoarele. Deși scăpase de povară, își simțea capul greu, avea o indispoziție care nu voia să cedeze. A lipsit câteva zile de la laborator, anunțând că e bolnav.

S-a gândit să se pensioneze. Să vândă casa și să se mute departe de acolo. Ar fi vrut s-o sune pe Gauri, să se descarce, să-i strige că îl învinsese definitiv. Că dăduse pe față adevărul, că de acum înainte Bela va vedea în el ceea ce era în realitate. Dar de fapt nu voia decât să capete cumva iertarea ei.

Noaptea, în ciuda arșiței de peste zi, vântul bătea în rafale, aerul rece care pătrundea prin ferestrele deschise îl înghețа, anotimpul cald amenința să-și ia zborul, deși abia sosise.

La sfârșitul săptămânii a sunat telefonul. Își simțea stomacul gol, nu mâncase mai nimic. Se hrănise doar cu ceai, când și când, și cu fructele aduse de Bela, care se înmuiaseră între timp. Barba îi crescuse țepoasă pe obraji. Era în pat și a crezut că sună Elise, să se asigure că e bine.

S-a gândit să lase telefonul să sune, dar în ultimul moment a ridicat receptorul, vrând să-i audă vocea, simțind deodată nevoia să-i spună ce se întâmplase, să-i ceară sfatul.

Dar la telefon era Bela.

De ce nu ești la muncă? l-a întrebat.

S-a ridicat iute în capul oaselor, de parcă ea ar fi intrat în cameră și l-ar fi găsit în halul ăla, răvășit, disperat.

Sunt... Am hotărât să-mi iau liber astăzi.

Am văzut balene-pilot. Erau atât de aproape de țărm, că aș fi putut să înot până la ele și să le ating. E normal la vremea asta?

Nu gândea suficient de limpede ca să priceapă bine ce-i zicea, darămite să-i răspundă. Pe cât era de ușurat că o aude, pe atât de tare se temea că va spune ceva greșit și că ea va închide.

Unde ești? Unde ai plecat?

Se dusese cu taxiul până în Providence, apoi luase un autobuz spre Cape Code. Știa pe cineva în Truro, o fostă colegă de liceu, acum măritată, care își petrecea pe-atunci verile acolo, iar acum câțiva ani se stabilise definitiv în acel loc. Plajele erau frumoase, i-a spus. Nu mai fusese prin părțile acelea din adolescență.

El și-a amintit cum a dus-o la Cape Code când era mai mică. Era la sfârșitul primăverii, în primul an de la plecarea lui Gauri. Pe când se plimbau împreună de-a lungul golfului, ea a luat-o la fugă înainte, nerăbdătoare să se uite la ceva.

A ajuns-o din urmă și a văzut că era un delfin eșuat pe plajă, cu orbitele goale, parcă râzând. A scos aparatul să-i facă o poză. Luându-l de la ochi, și-a dat seama că Bela plângea. La început pe tăcute, apoi izbucnind în hohote când a cuprins-o în brațe.

Cât timp rămâi acolo? a întrebat-o în sfârșit.

Mă duce cineva cu mașina înapoi până în Hyannis. De acolo e un autobuz care ajunge diseară, la opt.

Ajunge unde?

În Providence.

O clipă a rămas tăcut și Bela la fel. Ea suna de pe telefonul mobil; nu-și dădea seama dacă era încă pe fir sau se întrerupsese legătura.

Baba?

O auzise. Auzise că încă îl numea așa.

Poți să vii să mă iei, a mai auzit-o spunând, sau mai bine să fac rost de un taxi?

În zilele ce au urmat ea i-a mulțumit că îi povestise despre Udayan – și s-a referit la el spunându-i pe nume. Asta o ajutase să își explice anumite lucruri, a adăugat. Aflase tot ce

trebuia; nu mai era nevoie să-i zică nimic.

Într-un fel, a mărturisit ea, asta a ajutat-o să se simtă mai aproape de copilul pe care îl aștepta. Era un detaliu, un element al vieții pe care, din motive diferite, aveau să-l împărtășească.

În toamnă a venit pe lume fiica ei. După ce a devenit mamă, i-a declarat lui Subhash că îl iubea și mai mult, știind ce făcuse pentru ea.

VII.

Pe terasa ei din California, Gauri își ia porția de pâine prăjită cu fructe și ceai. Își deschide laptopul, își pune ochelarii. Citește titlurile principale ale zilei, care ar putea fi la fel de bine ale oricărei zile. Cu un click poate ajunge de la cele mai proaspete știri la articole arhivate cu ani în urmă. În fiecare clipă trecutul e acolo, atașat prezentului. Este o versiune a definiției pe care Bela o dădea, în copilărie, zilei de ieri.

Câteodată descoperă câte un articol în ziarele americane în care se vorbește de acțiunile naxaliților în diferite zone ale Indiei sau în Nepal. Scurte note despre insurgenți maoiști care aruncă în aer camioane și trenuri. Care dau foc taberelor poliției, luptă împotriva corporațiilor din India sau complotează să răstoarne din nou guvernul.

Își aruncă doar din când în când privirea peste aceste articole, fiindcă nu vrea să afle prea multe. Unele fac trimiteri la mișcarea Naxalbari, oferind un cadru general pentru cei care nu au mai auzit despre ea până acum. Oferă linkuri spre prezentări cronologice ale mișcării, un sumar al evenimentelor din acei câțiva ani, prezentându-i ca pe o critică la adresa Bengalului postcolonial. În ciuda eșecului, mișcarea rămâne un exemplu, ale cărei scântei încă vii pot să aprindă flacăra unei noi generații.

Dar cine era această generație? Avea să cuprindă noua mișcare tineri ca Udayan și prietenii lui? Avea ea să fie la fel de dezorganizată, de virulentă? Avea să treacă din nou Calcutta prin aceeași teroare? Ceva îi spune că nu.

Prea multe informații îi sunt acum la îndemână. Mai întâi pe computerele de pe care se poate conecta în bibliotecă, apoi de pe conexiunea wireless de acasă. Ecrane luminoase, mereu mai pliabile, mai portabile, mai prietenoase, anticipând orice întrebare pe care creierul uman ar putea să o formuleze. Conținând mai multe informații decât ar putea fi necesare vreodată cuiva.

Atâta exces de informație, constată ea, nu face decât să elimine misterul, să micșoreze surpriza. Sunt hărți care îți arată încotro te îndrepți, imagini ale camerelor de hotel în care ai putea sta. Minutele de întârziere ale unui avion, ca să nu te mai grăbești la îmbarcare. Linkuri către persoane, celebre sau anonime, cu care te poți reîntâlni, de care te poți îndrăgosti sau pe care le poți angaja într-un post sau altul. Un concept revoluționar, aflat deja la îndemâna oricui. Cetățeni ai Internetului care sunt liberi de orice ierarhie. Este loc pentru toți, dat fiind că nu mai există limite spațiale. Lui Udayan i-ar fi plăcut asta.

Unii dintre studenții ei nici nu se mai duc la bibliotecă. Nu mai apelează la dicționare cu paginile îndoite ca să caute un cuvânt. La urma urmei, nici la cursul ei nu e nevoie să mai

participe. Laptopul ei conține tot ce a învățat în viața ei, ca și lucruri pe care nu va mai apuca să le învețe. Rezumate ale unor dispute filosofice existente în enciclopediile virtuale, explicații ale unor moduri de gândire care ei i-au luat ani buni să le înțeleagă. Linkuri la capitole din cărți pe care ea trebuise odată să le vâneze și să le fotocopieze sau să le ceară de la alte biblioteci. Pagini întregi de articole, recenzii, afirmații, refutații, toate sunt adunate acolo.

Își amintește cum stătea de vorbă cu Udayan într-un balcon din Calcutta de Nord. Își amintește de biblioteca Universității Presidency, unde venea uneori după ea și o găsea la o masă, baricadată între cărți, având deasupra capului un ventilator uriaș, care făcea paginile să fluture. Stătea în spatele ei, fără să spună nimic, așteptând să se întoarcă, să simtă că e acolo.

Își amintește cum citea cărți aduse clandestin la Calcutta, îi revine în minte standul acela din stânga Facultății de Sanscrită, care aducea cărțile care îi plăceau lui Udayan, ai cărui angajați se dădeau peste cap să găsească ce voia el. Îi comandau volume străine direct la edituri. Își amintește de urcușul străbătut pentru a-și desăvârși educația, de orele în care scotocise prin fișierele bibliotecilor, la Presidency, apoi în Rhode Island, chiar și în primii ani petrecuți în California. Cum își nota cu creioanele alea scurte numerele de catalog ale cărților, căutându-le apoi pe rândurile de rafturi care se cufundau în întuneric când temporizatoarele făceau să se stingă lumina. Își amintește, vizual, anumite pasaje din cărțile pe care le citise. Pe care parte a cărții, în ce loc pe pagină se aflau. Își amintește de rosăturile pe care i le făcea pe umăr bareta sacului cu cărți pe când se întorcea acasă.

Nu are scăpare; este unul dintre membrii lumii virtuale, o față a ei este vizibilă în noul ocean care a ajuns să domine suprafața pământului. Există un profil al ei pe website-ul facultății, o fotografie relativ recentă. O listă a cursurilor pe care le predă, o pagină unde îi sunt înșirate realizările. Grade academice, publicații, conferințe, burse de cercetare. Adresa de e-mail și cea de corespondență din departament, în cazul în care cineva ar dori să-i trimită ceva sau să o contacteze.

Cu puțin efort, se poate regăsi un material filmat în care e prezentă lângă un mic grup de universitari, istorici și sociologi, la o masă rotundă care avusese loc recent la Berkeley. Filmul o arată intrând în sală, ocupându-și locul la masă, în spatele plăcuței cu numele ei. Ascultând calm, revăzându-și notițele, în timp ce invitații își dreg pe rând glasul, se apleacă înainte și încep să-și expună fără grabă punctul de vedere.

Prea multe informații, și totuși, în cazul ei, nu suficiente. Într-o lume din care misterul se retrage, însă persistă necunoscutul.

L-a găsit pe Subhash, care lucrează în continuare la același laborator din Rhode Island. Descoperă fișiere PDF conținând articole la care e coautor, mențiuni ale numelui său în

legătură cu un simpozion de oceanografie la care participă.

O singură dată, neputându-se abține, a căutat numele lui Udayan. Dar, așa cum se aștepta, cu toate informațiile și opiniile exprimate, nu apărea nicio urmă a implicării lui, nu se pomenea nimic despre lucrurile pe care le comisese. Fuseseră sute de oameni ca el în Calcutta la vremea aceea, simpli soldați anonimi, plini de devotament, executați la fel de anonim. Contribuția lui nu fusese consemnată, iar pedeapsa era cea obișnuită pe atunci.

Ca și Udayan, Bela e de negăsit. Pe motorul de căutare numele ei nu produce niciun rezultat. Nicio universitate, nicio companie, nicio rețea de socializare nu oferă informații despre ea. Gauri nu găsește nici imagini, nici vreo altă urmă de-ale ei.

Asta nu înseamnă neapărat ceva. Doar că Bela nu există în dimensiunea unde Gauri ar putea afla despre ea. Doar că îi refuză un astfel de acces. Se întreabă dacă refuzul e deliberat. Dacă e o alegere conștientă din partea Belei, ca să se asigure că nu o poate contacta.

Numai fratele ei, Manash, a căutat-o, repunându-se în legătură cu ea prin e-mail. Interesându-se de ea, întrebând-o dacă mai revine în Calcutta să-l viziteze. I-a spus că trăiește despărțită de Subhash. A inventat însă un destin vag și plauzibil pentru Bela, spunându-i că s-a făcut mare, că este căsătorită.

Gauri continuă la răstimpuri s-o caute, iar căutările ei eșuează mai departe. Știe că depinde de ea, că, altfel, Bela nu va apărea în viața ei. Și nu îndrăznește să-l întrebe pe Subhash. Efortul acesta se zbate în ea ca un pește abia prins. O scurtă zvâcnire anticipând posibilitățile atunci când numele Belei apare tastat pe ecran, când face un click ca să inițieze căutarea. Zvârcolirile ultimei speranțe înainte de a se instala descurajarea.

Dipankar Biswas era un nume nou apărut în inbox-ul ei, dar existent în memorie. Un bengalez care îi fusese student cu mulți ani în urmă. Era născut în același an cu Bela și crescuse într-o suburbie a orașului Houston. Se purtase bine cu el. Schimbaseră câteva cuvinte în bengali. Îl privise, în anii cât îi fusese student, ca pe un reper al posibilei evoluții a Belei.

El își petrecea pe atunci verile în Calcutta, în casa bunicilor lui de pe Jamir Lane. Gauri credea că urmase mai departe dreptul, dar nu, se răzgândise și, așa cum îi explica în mesajul trimis prin e-mail, era acum profesor invitat și preda științele politice la unul din celelalte colegii din consorțiu, specializat în Asia de Sud. I-a mărturisit că avusese influență în viața lui.

Scria ca să o salute și să o anunțe că era prin zonă. Avea să vină la facultatea ei în săptămâna care urma, să participe la o masă rotundă. Întreba dacă o poate scoate în oraș la prânz.

Strângea material pentru o carte și spera că va fi și ea de acord să contribuie. Voia să știe dacă ar fi dispusă să discute despre această posibilitate.

Se gândea să refuze. Era însă curioasă să-l revadă, așa că a propus un restaurant liniștit, pe care îl cunoștea bine și unde mergea din când în când singură.

Dipankar era deja așezat la masă. Nu mai era în pantaloni scurți și sandale, cum venea la orele ei, nici nu avea șirag de scoici în jurul gâtului. Purta acum o cămașă din bumbac cu dungi, mocasini, pantaloni lungi, cu curea. Făcuse studiile masterale în Nebraska, iar prima slujbă o avusese în Buffalo. Se bucura că e din nou în California. Și-a scos iPhone-ul și i-a arătat fotografii cu gemenii lui, băiat și fată, ținuți în brațe de soția americancă.

L-a felicitat. Se întreba dacă într-adevăr Bela era și ea deja măritată. Dacă avea și ea un copil.

Au comandat de mâncare. Avea o oră la dispoziție, l-a anunțat ea pe Dipankar, până când trebuia să se întoarcă în campus. Ia spune-mi, ce e cu cartea aceea?

Ați studiat la Presidency la sfârșitul anilor ’60, nu?

Primise un contract de la o editură universitară ca să scrie o istorie a studenților de acolo din perioada când mișcarea naxalită era la apogeu. Ideea era să o compare cu mișcarea SDS din America. Spera să poată scrie cartea sub forma unei istorii orale. Dorea ca ea să-i acorde un interviu.

I-a zvâcnit o pleoapă. Era un tic nervos pe care îl căpătase la un moment dat. Se întreba dacă o fi vizibil. Se întreba dacă Dipankar o fi observat descărcarea ei nervoasă.

Eu nu am fost implicată, a spus ea. Își simțea gura uscată.

A ridicat paharul la buze. A băut niște apă. Simțea cuburile mici de gheață alunecându-i pe gât înainte de a putea să le prindă.

Nu contează, a răspuns Dipankar. Vreau să știu care era atmosfera. Ce gândeau și cum acționau studenții. Ce anume ați observat.

Îmi pare rău, nu vreau să fiu intervievată.

Nici dacă vă protejăm identitatea?

I s-a făcut deodată teamă că el știa ceva. Că poate numele ei se afla pe vreo listă. Că se redeschisese un caz vechi și se desfășura o anchetă asupra unui eveniment petrecut cu mult timp în urmă. Și-a pus mâna peste pleoapă ca s-o liniștească.

Dar nu, și-a dat seama că el pur și simplu se bizuie pe ea. Că era doar o sursă convenabilă. S-au întrerupt cât li s-a adus comanda la masă.

Ascultă, pot să-ți povestesc ce știu. Dar nu vreau să apar în carte.

E foarte bine și așa, doamnă profesoară.

I-a cerut permisiunea și apoi a deschis un mic aparat de înregistrare. Dar prima întrebare a pus-o Gauri.

Cum a ajuns să te intereseze subiectul?

El i-a povestit că fratele tatălui său avusese legătură cu mișcarea. Ca student, se implicase până peste cap, fusese închis. Bunicii lui Dipankar reușiseră să-l scoată din pușcărie. Îl trimiseseră la Londra.

Cu ce se ocupă acum?

Este inginer. El este subiectul primului capitol al cărții. Sub un alt nume, desigur.

A dat din cap, întrebându-se ce soartă avuseseră mulți alții dintre ei. Dacă fuseseră la fel de norocoși. Erau atât de multe lucruri pe care ar fi putut să le povestească ea.

El mi-a zis de marșul din ziua când a fost declarat partidul, a continuat Dipankar.

Își amintea și ea cum stătuseră lângă Monument, în căldură, în ziua aceea de 1 Mai. Urmărindu-l la tribună pe Kanu Sanyal, proaspăt eliberat.

Ea și Udayan fuseseră printre miile de persoane strânse pe Maidan, care îi ascultau discursul. Își amintea marea de corpuri omenești, coloana albă cu caneluri, cu cele două balcoane în partea superioară, înălțându-se către cer. Tribuna, împodobită cu un portret în mărime naturală al lui Mao.

Își amintea vocea lui Kanu Sanyal, amplificată de difuzor. Un tânăr cu ochelari, cu o înfățișare obișnuită, având totuși carismă. *Tovarăși și prieteni!* îl auzea parcă și acum strigând, salutându-i. Își amintea trăirea unică la care fusese părtașă. Își amintea cât o emoționase ce spusese.

Imaginile ei erau neclare, vechi de o viață. Dar în mintea lui Dipankar erau vii. Toate numele, toate evenimentele de atunci erau la îndemâna lui. Putea să citeze din scrierile lui Charu Majumdar. Știa despre ruptura, intervenită spre sfârșit, între Majumdar și Sanyal, pentru că Sanyal se opunea ideii de anihilare a dușmanului de clasă.

Dipankar studiase tacticile dezastruoase ale mișcării, lipsa de coordonare, ideologia sa nerealistă. Înțelesese, mult mai bine decât Gauri, fără să fi luat parte, de ce luase avânt și apoi eșuase.

Unchiul meu era încă acolo când Sanyal a fost arestat din nou, în 1970. L-au trimis la Londra la scurt timp după aceea.

Și de asta își amintea. Adepții lui porniseră răzmerița. Cele mai crunte violențe începuseră în Calcutta după arestarea lui Sanyal, la un an de la proclamarea partidului.

În anul acela m-am căsătorit eu.

Și soțul dumneavoastră? A fost și el afectat?

El era în America, la studii, a răspuns ea. Nu a avut nimic de-a face cu asta.

Era recunoscătoare că a doua realitate o putea masca pe prima.

Am de gând să fac ceva muncă de teren în Calcutta, a zis el. Mai cunoașteți pe cineva, oameni cu care m-ar interesa să stau de vorbă?

Mă tem că nu. Îmi pare rău.

Mi-ar plăcea să ajung la Naxalbari, dacă va fi posibil. Aș vrea să văd satul unde a locuit Sanyal după ce a fost eliberat din închisoare.

Ea a încuviințat dând din cap. Ar fi bine.

Mă fascinează turnura pe care a luat-o viața lui.

Adică?

Faptul că a fost stigmatizat, dar a rămas un erou. Peste ani buni el încă mai mergea cu bicicleta prin satele din Naxalbari, mobilizând sprijinul localnicilor. Mi-ar fi plăcut să discut cu el.

Și de ce n-o faci?

A murit. Nu ați aflat?

Se întâmplase cu aproape un an în urmă. Stătea tot mai prost cu sănătatea. Îl lăsau și rinichii, și vederea. Suferea de depresie. Un accident cerebral din 2008 îl lăsase parțial paralizat. Refuzase să fie tratat într-un spital de stat. Refuzase să apeleze la stat, din moment ce încă lupta contra lui.

A murit de insuficiență renală?

Dipankar a clătinat din cap. S-a sinucis.

S-a dus acasă, la biroul ei și a pornit computerul. A tastat numele lui Kanu Sanyal în caseta de căutare. Rezultatele au apărut, unul după altul, într-o serie de site-uri din India pe care nu se mai uitase până atunci.

A început să le deschidă, citind detalii din biografia lui. Unul dintre membrii fondatori ai mișcării, împreună cu Majumdar. O mișcare care amenința încă statul indian.

Născut în 1932. Angajat de tânăr grefier la un tribunal din Siliguri.

Activase ca organizator al PCI-M în Darjeeling, apoi se despărțise de partid după revolta Naxalbari. Se dusese în China pentru a se întâlni cu Mao. Petrecuse aproape un deceniu în închisoare. Fusese președintele Partidului Comunist din India, Marxist-Leninist. După eliberare renunțase la revoluția violentă.

Rămăsese comunist, dedicându-și viața problemelor lucrătorilor de pe plantațiile de ceai, ale șoferilor de ricșă. Nu fusese căsătorit. Ajunsese la concluzia că India nu e o națiune. A susținut independența Cașmirului, a statului Nagaland.

Tot ce avea erau câteva cărți, niște haine, ustensile de gătit. Poze înrămate ale lui Marx și Lenin. Murise sărac lipit. *Am fost cunoscut odată, dar mi-am pierdut popularitatea,* spusese el într-unul dintre ultimele interviuri. *Stau rău cu sănătatea.*

Multe dintre articole îi omagiau viața, devotamentul față de săracii Indiei, trecerea lui tragică în neființă. Se refereau la el ca la un erou, o legendă. Criticii săi îl condamnau, clamând că a murit un terorist.

Erau aceleași informații, reluate în diverse moduri. A accesat însă link-urile, incapabilă să se oprească.

Unul ducea la un fragment video. O știre transmisă la televiziune în 23 martie 2010. Vocea unei prezentatoare de știri făcea un rezumat al detaliilor. Erau niște secvențe alb-negru filmate pe străzile din Calcutta de la sfârșitul anilor ’60, bannere și graffiti, câteva secunde de la un marș de protest.

Era un stop-cadru în care apăreau niște săteni plângând, cu fețele îngropate în mâini.

Oameni strânși la ușa unei case, coliba de pământ care îi slujise lui Sanyal drept cămin și birou de partid. Era intervievată femeia care îi gătea. Era agitată, intimidată în fața camerei. Vorbea cu accentul specific din sat.

După ce-i servise prânzul trecuse să vadă ce mai face, îi explica ea reporterului. S-a uitat pe fereastră, dar nu l-a văzut odihnindu-se în dormitor. Ușa nu era zăvorâtă. A mai verificat o dată. Atunci l-a văzut într-o altă parte a camerei.

A văzut și Gauri. Pe ecranul computerului de pe biroul ei, în camera de studiu cufundată acum în întuneric, a văzut ce văzuse bucătăreasa.

Un bărbat de șaptezeci și opt de ani, îmbrăcat în maiou și în pijamale de bumbac, spânzurat de o frânghie de nailon. Scaunul pe care se urcase ca să lege frânghia era încă în fața lui. Nu fusese răsturnat. Nu fusese niciun spasm, nicio ultimă reacție care să-l dărâme.

Capul îi era înclinat spre dreapta, i se vedea ceafa deasupra maioului. Laturile exterioare ale tălpilor atingeau podeaua. Ca și cum corpul lui ar fi fost încă susținut de gravitația Pământului. Ca și cum tot ce trebuia să facă era să-și îndrepte umerii și s-o ia din loc.

Câteva zile i-a fost imposibil să-și scoată din minte imaginea. Nu se putea gândi decât la pasivitatea finală a unui om care refuzase, până în ultima clipă a vieții, să-și plece capul.

Nu reușea să alunge sentimentul pe care i-l stârnise. Simțea o greutate îngrozitoare, combinată cu un gol.

Săptămâna următoare tocmai coborâse treptele de la ieșirea dintr-o clădire din campus când, din neatenție, s-a dezechilibrat și a căzut. S-a proptit în mână ca să amortizeze căderea. Pielea din palmă a crăpat la contactul cu pavajul aleii. S-a uitat și a văzut sângele izvorând de-a lungul tăieturii, subliniind liniile gravate în palmă.

Cineva s-a repezit spre ea, a întrebat-o dacă se simte bine. A reușit să stea pe picioare, să facă doi-trei pași. Cel mai rău o durea încheietura mâinii. I se învârtea capul și simțea o pulsație într-o parte.

O ambulanță a universității a dus-o la spital. Încheietura era luxată serios și, fiindcă durerea de cap nu ceda, fiindcă se întinsese și la cealaltă emisferă, a fost nevoie să facă niște investigații, niște analize.

I-au dat să completeze formulare și i-au cerut să numească ruda cea mai apropiată. Toată viața ei, neavând alte opțiuni, pe astfel de formulare trecuse numele lui Subhash. Dar niciodată nu

existase un caz de urgență, nu fusese nevoie să fie contactat.

A scris cu greutate literele cu mâna stângă. Adresa din Rhode Island și numărul de telefon pe care încă și-l amintea. Îl forma uneori, cu receptorul ținut în furcă, atunci când se gândea la Bela. Când era îngrozită de păcatul comis, copleșită de regrete.

Nu mai fusese internată în spital de când o născuse pe Bela. Chiar și acum amintirea aceea era intactă. O seară ploioasă de vară. Douăzeci și patru de ani. O brățară în jurul încheieturii, cu numele tipărit pe ea. Lumea felicitându-l pe Subhash la sfârșit, florile trimise de departamentul său de la universitate.

I s-a dat din nou o brățară, a intrat în evidența spitalului. Le-a pus la dispoziție informațiile cerute despre istoricul ei medical și cardul de asigurare. Nu era nimeni să o ajute de data asta. Depindea de asistente medicale, de medici, când își făceau apariția.

I s-au făcut niște radiografii, o tomografie computerizată. Mâna dreaptă i-a fost bandajată, cum fusese și a lui Udayan după accident. I-au spus că e un pic deshidratată. I-au făcut perfuzii cu lichide.

Au ținut-o acolo până seara. Tomografiile nu au relevat sângerări la nivelul creierului. A plecat acasă doar cu o rețetă pentru analgezice și o trimitere la fizioterapie. A trebuit să sune un coleg, fiindcă i s-a spus că nu va putea conduce câteva săptămâni, nu va putea să circule prin orașul cu configurația lui simplă, cu cvartalurile lui scurte, pline de verdeață, unde trăia de atâția ani.

Colegul ei, Edwin, a dus-o cu mașina la farmacie să-și ia medicamentele. A invitat-o să stea câteva zile cu el și soția lui, oferindu-i camera de oaspeți, spunându-i că nu va fi niciun deranj. Dar Gauri i-a zis că nu e nevoie. S-a întors la ea acasă, s-a așezat la biroul din camera de lucru, a scos o foarfecă și a reușit să taie brățara de hârtie de la încheietura mâinii.

A deschis computerul, apoi a aprins arzătorul mașinii de gătit să-și facă ceai. S-a chinuit să scoată pliculețul de ceai din ambalaj, să ridice ceainicul cu apă clocotită deasupra cești. Făcea totul cu încetineală și toate lucrurile păreau nelalocul lor în mâna pe care nu era obișnuită să o folosească.

Frigiderul era gol, laptele din cutie, pe sfârșite. Abia atunci și-a amintit că avea de gând să meargă să facă aprovizionarea și se îndrepta spre mașină când a căzut. Și-a zis că va trebui să-l sune pe Edwin mai târziu și să-l roage dacă vrea să-i cumpere câte ceva.

Era ora unsprezece, într-o dimineață de vineri. Nu avea ore, nici planuri pentru seara aceea. Și-a turnat apă într-un pahar, vărsând din ea pe blatul din bucătărie. A reușit, de bine, de rău,

să deschidă flaconul cu pastile. A lăsat capacul desfăcut, ca să nu fie nevoită să repete operațiunea.

Nu voia să fie o povară pentru nimeni, dar nici nu era în stare să se descurce singură, așa că a plecat din oraș, o ieșire la sfârșit de săptămână, care nu avea nicio legătură cu serviciul. Cu o mână și-a pus niște lucruri într-o valiză mică. Laptopul l-a lăsat acasă. A sunat o companie de taxiuri și a făcut rezervare la un hotel care le plăcuse câtorva colegi, într-un oraș din deșert. Un loc unde putea să se plimbe pe drumurile de munte și să se scalde în izvoarele naturale, unde câteva zile nu trebuia să gătească.

Pe acoperișul hotelului, la piscina înconjurată de coline abrupte, a observat un cuplu de indieni vârstnici, aparent oameni cu stare, care se ocupau de un băiețel. Încercau să-l învețe să nu se teamă de apă, arătându-i cum pluteau jucărelele de plastic. Bunicul făcea demonstrativ câteva mișcări de înot. Soțul și soția se ciondăneau ușor, în hindi, dacă să-i acopere sau nu capul cu o pălărioară, cu câtă cremă de protecție solară să-l ungă.

Soțul era aproape chel, dar încă viguros. Părul rămas îi înconjura partea inferioară a capului. Soția părea mai tânără, avea părul vopsit cu henna, pedichiura îngrijită, sandale drăguțe în picioare. La micul dejun Gauri s-a uitat la ei cum îi dădeau nepotului cu lingura iaurt cu cereale.

Au întrebat-o pe Gauri, în engleză, de unde este și i-au spus că veneau în America în fiecare vară, fiindcă aici trăiau cei doi fii ai lor, și că le plăcea foarte mult. Un fiu trăia în Sacramento, celălalt în Atlanta.

De când deveniseră bunici, își duceau pe rând nepoții în vacanță, ca să ajungă să-i cunoască pe fiecare în parte și să le dea fiilor și nurorilor posibilitatea să aibă puțin timp și pentru ei.

La vârsta noastră, pentru ce altceva să mai trăim? a zis bărbatul către Gauri, pe când copilul se băgase sub brațul lui. Cu toate astea, preferau India, nedorind să se retragă aici.

Reveniți des în țară? a întrebat soția.

N-am mai fost de ceva timp.

Aveți nepoți?

Gauri a clătinat din cap, apoi a adăugat, dorind brusc să fie în rând cu acest cuplu: Încă mai aștept.

Câți copii aveți?

Unul. O fiică.

De obicei spunea că nu are copii. Și oamenii se retrăgeau politicos după această dezvăluire, nevoind să insiste.

Dar de data asta Gauri nu a putut nega existența Belei. Și femeia a râs pur și simplu, dând din cap, și a zis că în ziua de azi copiii fac numai după capul lor.

Cu vremea, încheietura mâinii i s-a întremat. La ședințele de fizioterapie i-o împachetau în ceară caldă. Era din nou în stare să țină periuța de dinți în mână și să-și spele dinții, să semneze un cec sau să rotească butonul unei uși. Apoi a putut să conducă din nou mașina, să schimbe vitezele și să ia un viraj, să editeze documente și să corecteze lucrările studenților, toate, cu mâna dominantă.

Semestrul a continuat, și-a ținut și ultimele cursuri și a predat notele. În toamna care urma avea să fie în concediu. Într-o după-amiază, după ce și-a terminat lucrul la masa de scris, a traversat parcarea complexului rezidențial și și-a deschis cutia poștală. A răsucit cheia cu oarecare efort.

S-a întors în apartamentul ei și a împins ușa glisantă de sticlă care dădea din camera de zi pe terasă. A pus corespondența pe masa din lemn de tec și s-a așezat să se uite prin ea.

Printre facturile și cataloagele sosite în ziua aceea era și o scrisoare personală. Pe plic era scrisul lui Subhash, adresa expeditorului era cea a casei din Rhode Island, așezată în apropierea golfului. Subhash nu se străduise prea mult cu caligrafia, iar de pe dosul unui timbru se vedea saliva uscată.

Expediase scrisoarea pe adresa facultății. Secretara avusese bunăvoința să o retrimită pe adresa ei de acasă.

În plic era o scrisoare scurtă în bengali, pe ambele fețe ale unei coli cu antet. Gauri nu mai citise de zeci de ani un text scris de mână în bengali; cu Manash comunica prin e-mail, în engleză.

> *Gauri,*
>
> *Am aflat de pe Internet că aceasta este adresa ta, dar te rog să confirmi că ai primit scrisoarea. După cum vezi, eu sunt în același loc. Stau destul de bine cu sănătatea. Sper că și tu. Dar nu peste mult timp împlinesc șaptezeci de ani, intrăm într-o*

perioadă a vieții când orice se poate întâmpla. Indiferent ce ne așteaptă, aș dori să începem să simplificăm lucrurile, având în vedere că, din punct de vedere legal, suntem în continuare legați. Dacă nu ai nimic împotrivă, am să vând casa din Tollygunge, asupra căreia încă poți formula pretenții. De asemenea, cred că e timpul să anulez calitatea ta de coproprietar al casei din Rhode Island. Am să-i las casa Belei, desigur.

S-a oprit din citit, frecându-și mâna de blatul mesei ca s-o încălzească înainte de a continua. Mâna îi devenise vulnerabilă cât stătuse bandajată. Acum venele ieșeau în evidență, încât semănau cu o bucată de coral prinsă de încheietură.

Îi scria că nu vrea s-o silească să vină în Rhode Island, dacă se ivește vreo urgență, nici s-o împovăreze în cazul în care s-ar prăpădi el primul.

Nu vreau să te grăbesc, dar aș vrea să rezolvăm lucrurile până la sfârșitul anului. Nu știu dacă mai e ceva ce ar trebui să ne spunem. Deși nu pot ierta ce i-ai făcut Belei, eu am fost cel care a beneficiat și continuă să beneficieze de faptele tale, oricât de rele ar fi fost. Ea rămâne parte din viața mea, dar știu că nu face parte și din a ta. Dacă ar fi mai ușor așa, aș fi dispus să ne întâlnim personal și să punem lucrurile la punct față în față. Eu nu-ți port dușmănie. Dar, la urma urmei, este vorba doar despre câteva semnături și, desigur, hârtiile se vor putea trimite foarte bine și prin poștă.

A trebuit să citească scrisoarea încă o dată ca să înțeleagă despre ce era vorba. Că, după atât timp, îi cerea să divorțeze.

Se căsătoriseră fără să spună nimănui din familiile lor, nici măcar lui Manash. Era în luna ianuarie a anului 1970. Un ofițer al stării civile a venit la o casă din Chetla. Casa îi aparținea unuia dintre tovarășii lui Udayan, un vechi membru de partid care era și profesor de literatură la universitate. Un om prietenos, cu o fire blândă, un poet. Îi spuneau Tarun-da.

Fuseseră prezenți și alți câțiva tovarăși. I-au pus întrebări și i-au spus cum să se poarte de acum înainte. Udayan a atins cu mâna un exemplar din *Cartea roșie* înainte de a semna documentele. Avea mânecile suflecate, ca întotdeauna, cu antebrațele dezvelite. Își lăsase barbă și mustață.

Când se terminase ceremonia și amândoi stăteau pe marginea unei canapele, aplecați peste masa joasă unde fuseseră întinse actele, el s-a întors să o privească, zâmbind larg, găsind răgazul să-i spună, numai ei, cât de fericit este.

Nu-i păsa de ce vor crede mătușile, unchii și surorile ei despre ce făcea. Asta avea s-o ajute să uite de ei. Singurul din familie la care ținea era Manash.

Au fost aduse și împărțite celor prezenți chiftele și pește prăjit, câteva cutii de bomboane. Asta a fost toată festivitatea. Și-au petrecut prima săptămână ca soț și soție stând împreună în casa din Chetla, într-o cameră de oaspeți a profesorului.

În casa aceea, noaptea, după atâtea conversații pe care le avuseseră până atunci, au început să comunice într-un alt fel. Acolo i-a simțit prima oară mâna explorându-i suprafața corpului. Acolo, în timp ce dormea lângă ea, îi simțea la subțioară răcoarea umărului gol. Căldura genunchilor lipiți de dosul picioarelor ei.

Intrarea în casă se făcea pe lateral, dintr-o cărare lungă, care nu se vedea din stradă. Scara se răsucea brusc, o dată și încă o dată, ducând spre încăperi distribuite compact în jurul balconului. Podelele de un roșu brun erau crăpate din loc în loc.

Camerele erau pline cu cărțile lui Tarun-da, așezate în stive de înălțimea unui copil. Rânduite în dulapuri și pe polițe. Salonul, aflat pe partea din față a clădirii, avea un balcon îngust, cu vedere la stradă. Li s-a spus să nu iasă în balcon, să nu atragă atenția asupra lor.

Câteva zile mai târziu i-a scris lui Manash, spunându-i că, de fapt, nu se dusese în excursie la Santiniketan cu prietenii ei. L-a anunțat că s-a căsătorit cu Udayan și că nu se mai întoarce acasă.

Apoi Udayan s-a dus în Tollygunge să le zică părinților ce făcuseră. Le-a explicat că ei erau dispuși să locuiască în altă parte. Părinții lui au rămas înmărmuriți. Dar fratele lui era in America, iar ei voiau ca fiul rămas să stea în casa lor. Gauri sperase în taină că nu-i vor primi. În casa aceea aglomerată, dar veselă din Chetla, unde se ascundeau, se simțea deopotrivă îndrăzneață și protejată. Se simțea liberă.

Udayan vorbea despre cum vor locui singuri într-o bună zi. Nu credea în ideea de familie extinsă. Și totuși, pentru moment, fiindcă nu puteau continua să locuiască în casa profesorului, fiindcă era o casă conspirativă, iar de camera care li se dăduse era nevoie pentru a ascunde pe cineva, fiindcă el nu câștiga destui bani cât să închirieze un apartament în altă parte, a dus-o pe Gauri la Tollygunge.

Era la distanță de numai câțiva kilometri. Cu toate astea, îndreptându-se într-acolo, de cum au trecut de Hazra Road a observat diferența. Orașul pe care îl știa rămăsese în spate. În fața ei lumina era mai puternică, iar arborii erau mai numeroși, aruncând pete de umbră.

Părinții lui așteptau în curte, s-o întâmpine. Casa era spațioasă, dar simplă, construită pe principii practice. Și-a dat seama imediat de condițiile în care crescuse Udayan, de convențiile pe care le respinsese.

Capătul sariului ei era trecut peste creștet, în semn de bunăcuviință. Mama lui avea și ea capul acoperit la fel. Această femeie era acum soacra ei. Purta un sari frumos călcat, din bumbac crem, cu carouri din fir auriu. Socrul era înalt și slab, ca Udayan, cu mustață și o înfățișare pașnică; părul, care începea să-i încărunțească, era pieptănat pe spate.

Soacra ei l-a întrebat pe Udayan dacă e de acord cu câteva scurte ritualuri. El n-a consimțit, dar ea nu a ținut cont de asta, a suflat în cochilia rituală, apoi le-a atârnat la gât ghirlande de tuberoze. O tavă împletită a fost ridicată spre capul lui Gauri, apoi spre piept și spre burtă. O tavă încărcată cu fructe și obiecte aducătoare de noroc.

I-au dăruit o cutie, lăsată deschisă ca să se vadă colierul dinăuntru. Pe tavă era un vas cu pudră de vermilion. Soacra l-a pus pe Udayan să presare din ea pe cărarea din părul lui Gauri. Luându-i mâna stângă, soacra i-a împreunat degetele și i-a tras peste încheietura mâinii o brățară de fier.

Câțiva străini, acum vecinii ei, se strânseseră să vadă și se uitau peste zidul curții.

Acum ești fiica noastră, au spus socrii, acceptând-o, deși n-o vruseseră de noră, așezându-și mâinile în semn de binecuvântare pe creștetul ei. Ce este al nostru este și al tău. Gauri s-a

aplecat să le atingă tălpile.

Curtea fusese împodobită cu desene în cinstea ei, pictate manual. Lângă pragul casei, pe o sobiță cu cărbuni, era pusă la încălzit o cratiță cu lapte, care tocmai dădea în fiert când ea s-a apropiat de intrare. De o parte și de alta a ușii erau doi bananieri piperniciți. Înăuntru se afla un alt vas cu lapte, colorat în roșu. I s-a spus să-și înmoaie tălpile în lichidul roșu, apoi să urce scara. Era încă în construcție, nu exista o balustradă de care să se țină.

Peste trepte fusese așternut lejer un sari alb, ca un covor alunecos și subțire pe care să calce. La fiecare câțiva pași era o ceașcă de lut răsturnată cu gura în jos; a trebuit să le zdrobească, pe rând, apăsându-se pe ele cu toată puterea. Acesta a fost primul lucru care i s-a cerut, să-și însemneze intrarea în casa lui Udayan.

Din cauză că ulicioara lor era atât de îngustă rareori se auzea zgomotul unei mașini sau chiar al unei ricșe-bicicletă trecând pe acolo. Udayan i-a spus ca era mai ușor, la întoarcerea în enclavă, să coboare la colțul cu moscheea și să meargă pe jos restul drumului. Deși multe case erau împrejmuite cu ziduri, auzea cum se desfășura viața celorlalți. Când se pregăteau și se serveau mesele, când se turna apa pentru baie. Auzea copiii când plângeau fiindcă erau certați, când își învățau lecțiile cu voce tare. Când se curățau și se spălau vasele. Auzea ghearele ciorilor când aterizau pe acoperiș, le auzea bătând din aripi, ciugulind coji de legume din gunoi.

În fiecare dimineață se scula la cinci, urca scările către partea nouă a casei și accepta ceașca de ceai turnată de soacra ei și un fursec din cele din cutia de biscuiți. Încă nu se trăsese conducta de gaz, așa că ziua începea cu operațiunea complicată de a aprinde cuptorul de lut folosind cărbuni, turte de bălegar, kerosen și un băț de chibrit.

Fumul gros îi înțepa ochii, încețoșându-i vederea în timp ce întețea flacăra. Soacra îi spusese, în prima dimineață, să lase deoparte cartea pe care o adusese cu ea și să fie cu băgare de seamă la ce avea de făcut.

La scurt timp după aceea soseau muncitorii. Desculți, cu niște zdrențe murdare răsucite în jurul capului. Strigau și ciocăneau cât era ziua de lungă, așa că îi era imposibil să învețe în casă. Totul se acoperea de praf, se aduceau cărămizi și mortar cu roaba, camerele cele noi erau terminate una câte una.

Când socrul ei aducea câte un pește de la piață, era sarcina ei să-l facă bucăți, să le tăvălească prin sare și turmeric și să le prăjească în ulei. Se așeza pe vine în fața cuptorului. Fierbea sosul în care urma să pună peștele pentru cină, condimentându-l după instrucțiunile date de soacra

ei. Ajuta la tăiat varză, la descojit mazăre. Curăța spanacul de nisip.

Dacă servitoarea întârzia sau își lua o zi liberă trebuia să piseze rădăcină de turmeric și ardei iute pe o lespede de piatră, să zdrobească semințe de muștar sau de mac, dacă soacra ei voia să le folosească la gătit în ziua aceea. Când pisa ardei avea senzația că i se jupuia pielea din palme. Răsturnând oala cu orez pe o farfurie, scurgea apa, având grijă să nu scape și boabele fierte. O dureau încheieturile mâinilor de la greutatea oalei întoarse cu gura în jos, iar aburii îi opăreau fața, dacă uita să se ferească.

De două ori pe săptămână făcea toate astea înainte de a se spăla și a-și lua cărțile, apoi făcea drumul cu tramvaiul până în Calcutta de Nord, ca să meargă la bibliotecă și la cursuri. Nu i se plângea lui Udayan. Dar el știa și o sfătuia să aibă răbdare.

Îi spunea că într-o zi, când fratele lui, Subhash, se va întoarce din America și se va căsători, va mai fi o noră în casă care va prelua din munci. Și din când în când Gauri se întreba cine va fi femeia aceea.

Seara îl aștepta pe Udayan să se întoarcă de la meditații, uitându-se în drumul lui de pe terasa casei socrilor. Și când împingea porțile batante din lemn el se oprea mereu și ridica privirea spre ea, așa cum se uita din intersecția aflată sub balconul bunicilor ei, când ea spera că va urca pe la ei, iar el spera să o găsească acasă. Dar acum era altfel: ea știa că urma să sosească și nici pentru el nu era o surpriză că ea stătea acolo și îl aștepta, fiindcă erau căsătoriți, iar asta era casa unde trăiau amândoi.

El se spăla pe mâini și mânca apoi ceva, iar ea îmbrăca un sari curat și ieșeau împreună la plimbare. La început se purtau ca orice pereche de tineri căsătoriți. Ea se bucura să iasă din casă cu el, dar o tulburau liniștea din Tollygunge, simplitatea aspră pe care o observa.

Cartierul era încremenit în tiparele lui. O populație bengaleză mai omogenă decât în Calcutta de Nord, unde familii de punjabi și marwari ocupau multe din apartamentele din clădirea în care locuiau bunicii, unde postul de radio de peste drum de Hotelul Chacha difuza cântece din filme hindi care pluteau pe deasupra traficului, unde energia studenților și a profesorilor se simțea pregnant în aer.

Aici găsea prea puțin divertisment, spre deosebire de spectacolul care se deschidea din balconul bunicilor, de care se putea lăsa absorbită zi și noapte. Din casa socrilor nu prea avea ce să vadă. Doar alte case, rufe întinse pe acoperișuri, palmieri și cocotieri. Străzi înguste șerpuind dintr-o parte în alta. Zambilele de apă, mai verzi ca iarba, care împânzeau mlaștina și cele două iazuri.

El a început să-i ceară să facă anumite lucruri. Și astfel, ca să-l ajute, ca să simtă că participă și ea, a acceptat. La început sarcinile erau simple. El îi desena hărți, spunându-i să meargă într-un loc sau altul, în timp ce ieșea după treburi, și să observe dacă era parcat afară un scuter sau o bicicletă.

I-a dat să ducă bilete, pe care la început le punea într-o cutie poștală undeva în Tollygunge; apoi a ajuns să le predea personal. El o învăța să pună foaia de hârtie sub rupiile cu care îi plătea omului de la papetărie, dacă trebuia să cumpere cerneală. Biletul conținea de obicei o informație. Un loc sau o oră anume. Mesaje care pentru ea nu aveau niciun sens, dar pentru care altcineva erau esențiale.

A dus o serie de bilete unei femei care lucra la un atelier de croitorie. Gauri trebuia să ceară neapărat să-i ia măsură pentru o bluză o femeie pe nume Chandra. Prima dată, Chandra a salutat-o ca și cum ar fi fost prietene vechi, întrebând-o ce mai face. O femeie scundă și rotofeie, cu părul strâns într-un mic nod la spate.

A dus-o pe Gauri în spatele unei draperii, strigând diferite numere, fără măcar să apropie metrul de croitorie de corpul lui Gauri, dar scriindu-le în carnețelul ei. În locul ei s-a dezbrăcat Chandra, profitând de draperia trasă; a luat biletul din mâna lui Gauri, l-a citit și l-a împăturit la loc. L-a îndesat sub bluză, în sutien, înainte de a trage din nou draperia într-o parte.

Misiunile acestea erau ca niște mici articulații într-o structură mai mare. Niciun detaliu nu era trecut cu vederea. Fusese prinsă într-un lanț pe care nu-l vedea. Parcă juca într-o piesă scurtă, cu colegi actori care nu își dezvăluiau identitatea, cu replici simple și acțiuni regizate, controlate. Se întreba care e contribuția ei, cine o privește jucând.

L-a întrebat și pe Udayan, dar el n-a vrut să-i spună, răspunzând că le era mai de folos așa. Că era mai bine pentru ea să nu știe.

În luna februarie a anului următor, imediat după prima aniversare a căsătoriei lor, el i-a făcut rost de o meditație. La colțuri de stradă erau așezate reprezentări ale zeiței Saraswati, iar elevii lăsau manuale la picioarele ei. Păsările kokila începeau să se audă cântând, iar chemările le erau pline de jale, de dorință. Era vorba despre doi elevi, frate și soră, din Jadavpur, care aveau nevoie de ajutor ca să-și ia examenele de sanscrită.

În fiecare zi se ducea la ei acasă, luând o ricșă-bicicletă până acolo. Se prezentase sub un nume fictiv. Înainte de a merge prima oară la ei, Udayan i-a descris casa de parcă ar fi vizitat-o deja.

I-a spus despre încăperea în care va lucra, i-a descris aranjarea mobilei, culoarea pereților, masa de studiu care se afla sub fereastră.

I-a zis pe care dintre scaunele de la masă trebuia să stea. A învățat-o să dea ușor perdeaua într-o parte, sub pretext că vrea să lase să intre un pic de lumină, dacă se întâmpla să fie trasă.

La un moment dat în timpul orei, i-a spus el, un polițist avea apară pe lângă casă, trecând prin fața ferestrei dinspre stânga spre dreapta. Ea trebuia să noteze la ce oră trecea și să observe dacă era sau nu în uniformă.

De ce?

De data asta i-a dezvăluit motivul. Când își făcea rondul, polițistul trecea prin fața unei case conspirative, i-a explicat. Era important să-i cunoască programul, zilele libere. Erau tovarăși care aveau nevoie de o ascunzătoare. Polițaiul trebuia îndepărtat.

L-a văzut pe când stătea cu elevii ei, ajutându-i la gramatică, cu ceasul de mână așezat pe masă și cu carnețelul deschis. Un bărbat de treizeci și ceva de ani, proaspăt bărbierit, în uniformă kaki, gata să plece la slujbă. De la fereastra de la etajul al doilea i-a văzut mustața neagră, creștetul. I l-a descris lui Udayan.

Cu cei doi, frate și soră, citea versuri din *Upanișade,* din *Rig-Veda.* Învățăturile antice, textele sacre pe care le studiase prima oară cu bunicul ei. *Atma devanam, bhuvanasya garbho.* Spirit al zeilor, sămânță a tuturor lumilor. Păianjenul ajunge să cunoască libertatea spațiului ajutat de propriul său fir.

Într-o joi polițistul a apărut fără uniformă. În loc să treacă dinspre stânga spre dreapta, venea din direcția opusă, îmbrăcat în civil. Aducea un băiețel acasă de la școală. Era și douăzeci. Mergea în pas mult mai lejer.

Când i-a povestit, Udayan a îndemnat-o să-l urmărească în continuare. Să-mi spui în ce zi e din nou liber săptămâna viitoare, i-a cerut. Nu uita să notezi ora.

În joia următoare, la și douăzeci, l-a văzut iar pe polițist în ținută diferită, mergând de mână cu băiețelul, venind din direcția opusă. Acum era cel mic în uniformă. Pantaloni scurți și cămașă, amândouă de culoare albă, un bidonaș de apă pe umăr, un ghiozdan în mână. Părul umed, frumos pieptănat. Îl vedea pe băiețel săltând de pe un picior pe altul, făcând doi-trei pași vioi la fiecare pas mai domol al tatălui său.

A auzit vocea băiatului, povestindu-i tatălui despre ce învățase la școală în ziua aceea și apoi pe acesta râzând la spusele lui. Le-a văzut mâinile împreunate, brațele legănându-se ușor în

timp ce mergeau.

Au trecut patru săptămâni. Se întâmpla întotdeauna joia, i-a relatat ea lui Udayan. Aceasta era ziua când își aducea fiul acasă de la școală.

Ești sigură că e joi? Niciodată într-o altă zi?

Nu, niciodată.

Părea mulțumit. Dar apoi a întrebat-o: Ești sigură că e fiul lui?

Da.

Câți ani are?

Nu știu. Șase sau șapte.

Și-a întors privirea. N-a mai întrebat-o nimic.

În săptămâna dinainte de a pleca în America la Subhash, s-a dus din nou în Jadavpur, cartierul unde locuiau cei doi, frate și soră, pe care îi meditase. A luat o ricșă. Purta un sari imprimat acum, că era din nou măritată, arătând ca atunci când era soția lui Udayan.

Era gravidă în cinci luni, purtând în pântece un copil care nu avea să-l cunoască. Avea papuci din piele în picioare, brățări la încheietura mâinilor, o poșetă colorată în poală. Purta ochelari de soare, nedorind să fie recunoscută. În curând căldura avea să devină insuportabilă, dar până atunci ea avea să fie departe.

S-a apropiat de strada celor doi, apoi a cerut omului cu ricșa să oprească. A continuat drumul pe jos, uitându-se la cutiile poștale de pe zidul fiecărei case.

Pe ultima era scris numele pe care îl căuta. Numele pe care îl menționase anchetatorul în ziua când ea și Subhash fuseseră interogați. Era o casă cu un singur nivel, cu veranda închisă cu un grilaj simplu. Numele celui mort era pictat cu grijă pe lemnul cutiei poștale, cu litere mari, albe. Nirmal Dey. Polițistul care trebuise îndepărtat.

Îi vedea pe cei ai casei stând pe verandă cu fața spre stradă și privind, deși nu era nimic de privit. Parcă o așteptau pe ea. Era acolo și băiețelul pe care Gauri îl vedea pe drum țopăind pe lângă tatăl lui, care îl ținea de mână. În tot acel timp îl văzuse pe băiat numai de la spate, fiindcă de fiecare dată se îndepărta de locul unde se afla ea. Dar și-a dat seama, doar uitându-

se la corp, că el era.

Pentru prima oară i-a văzut fața. A citit pe ea absența de neînlocuit, o absență împărtășită și de copilul care se plămădea înlăuntrul ei.

Se întorsese de la școală, nu mai era îmbrăcat în uniforma albă imaculată, ci într-o pereche de pantaloni scurți, decolorați, și o cămașă. Stătea liniștit, ținându-se cu mâinile de grilaj. S-a uitat la ea o clipă, apoi și-a mutat privirea în altă parte.

Și-a imaginat cum așteptase în după-amiaza aceea la școală să vină tatăl lui să-l ia. Cum îi spusese cineva, în cele din urmă, că tatăl lui nu mai vine.

Lângă el era o femeie, mama lui. Era, poate, doar cu câțiva ani mai în vârstă decât Gauri. Acum mama lui era îmbrăcată în alb, cum fusese și ea până acum câteva săptămâni. Țesătura lipsită de culoare era înfășurată în jurul taliei femeii, drapată peste umăr și trecută peste creștet. Viața îi fusese dată peste cap, arăta de parcă fața îi fusese frecată cu peria.

Văzând-o pe Gauri, mama copilului nu și-a întors privirea. Pe cine căutați? a întrebat-o.

Gauri a rostit singurul lucru plauzibil care i-a venit în minte, numele celor doi copii, frate și soră, pe care îi meditase.

Stau încolo, mai înapoi, i-a zis femeia, arătând în direcția opusă. Ați trecut de ei.

A plecat, conștientă că femeia și băiatul ei au dat-o deja uitării. Era ca un fluture de noapte care nimerește într-o încăpere pentru ca imediat să zboare înapoi afară. Spre deosebire de Gauri, ei nu aveau să țină minte momentul. Deși jucase un rol în evenimentul pe care aveau să-l deplângă toată viața lor, li se șterse deja din minte.

Meghna avea patru ani. Era destul de mare să stea mai multe ore despărțită de Bela. Lua parte la un program de vară organizat de școala unde avea să înceapă grădinița în toamnă. Era undeva dincolo de gară, într-un camping din apropierea unui iaz.

De câteva ori pe săptămână își petrecea dimineața în compania altor copii, învățând să se joace cu ei într-o dumbravă, să stea împreună la o masă de picnic, să împartă cu ei mâncarea. Coceau chifle din aluat de pâine neagră, pe care Meghna le aducea acasă în pachețele de hârtie. Când ploua stăteau într-un cort, odihnindu-se pe piei de oaie. Făceau modelaj în ceară, se uitau la marionete care interpretau povești citite cu voce tare.

Fiindcă Bela trebuia să plece de acasă foarte devreme, Subhash era cel care o ducea pe Meghna dimineața. Bela o lua înapoi acasă când termina lucrul. Îi făcea bine să muncească din nou. Să se trezească înainte de răsărit, să asude când soarele era sus pe cer, să simtă oboseala în mâini și în picioare la sfârșitul zilei.

Venea la ferma asta în copilărie, în excursii cu clasa, să vadă cum se tund oile. Venea cu tatăl ei în octombrie ca să aleagă dovleci, primăvara să pună răsaduri. Acum semăna semințe în solul pietros, acid, mărunțindu-l cu sapa ca să omoare buruienile.

Săpase șanțuri lungi pentru cartofi. Lăsase poteci înguste între rânduri ca să se dezvolte microorganismele. Pornise recoltele timpurii în solar și pe covoare de gazon tăiate în bucăți înainte de a muta răsadurile în câmp deschis. Într-o după-amiază, profitând de soarele ivit după un început de zi înnorat și simțind nevoia să se răcorească, a luat-o pe Meghna și au mers cu mașina în golful din Jamestown, unde o ducea tatăl ei și unde o învățase să înoate. Întorcându-se de la plajă, a văzut pe drum porumb de vânzare și a oprit.

Pe masă era o cutie de cafea cu o fantă în capacul de plastic, în care puneai un dolar pentru trei știuleți. Era o listă de prețuri și pentru alte produse. Legături de ridichi și de busuioc. Un răcitor pentru picnic, în care erau căpățâni de salată verde, cu frunzele sănătoase.

A ridicat cutia și a auzit câteva monede zăngănind înăuntru. A cumpărat câțiva știuleți și niște ridichi, îndesând bancnotele prin fantă. Săptămâna următoare s-a dus din nou, luând-o cu mașina pe un drum mai scurt, peste podul de lângă casa tatălui ei. Tot nu era nimeni acolo. A început să se întrebe cine cultiva toate produsele acelea, cine avea atâta încredere. Cine le lăsa nepăzite, de puteau să le înhațe pescărușii, iar străinii fie să le cumpere, fie să le fure.

Apoi, într-o sâmbătă, a găsit pe cineva acolo. Avea și alte legume într-o camionetă, ceapă și morcovi puse în coșuri, tatsoi cu frunze în formă de lingură. Într-o cușcă, pe un pat de paie,

erau doi mielușei negri, împodobiți cu zgărdițe roșii. Când Meghna s-a apropiat de ei, bărbatul i-a arătat cum să-i hrănească din mână și a lăsat-o să le mângâie blănița.

Dumneata crești toate astea aici, pe insulă? l-a întrebat Bela.

Nu, aici vin la pescuit. Am un prieten care mă lasă să țin o tarabă pe proprietatea lui, fiindcă la vremea asta trec mulți turiști pe aici.

Ea a luat în mână un castravete care arăta ca lămâia. I-a mirosit coaja.

Am încercat și noi să creștem așa ceva în sezonul ăsta.

Unde anume?

La ferma familiei Keenan, cum ieși din autostrada 138.

Cunosc familia. Ești sosită de curând în Rhode Island?

A dat din cap că nu. Amândoi erau născuți aici. Merseseră la licee diferite, nu prea departe unul de altul.

El avea ochi verzi, câteva riduri pe față, părul grizonant răvășit de vânt. Era politicos, dar o privea în ochi fără timiditate.

Data viitoare aduc iepurașii. Eu sunt Drew.

S-a lăsat în genunchi și a întins mâna, dar nu către Bela, ci către Meghna. Pe tine cum te cheamă?

Dar Meghna n-a vrut să răspundă, așa că a trebuit să-i spună Bela în locul ei.

Frumos nume. Ce înseamnă?

Bela i-a explicat că era numele unui râu care se vărsa în Golful Bengal. Un nume ales și dăruit de Subhash.

Îți zice cineva Meg, că e mai scurt?

Nu.

Dar eu o să am voie? Data viitoare când mai oprește mami pe aici?

A început să aducă și alte animale, pui și cățeluși și pisoi, așa că Meghna a ajuns să pomenească de Drew în timpul săptămânii, întrebând-o când se mai duc să-l viziteze. El îi

dădea Belei produse pentru care nu plătea, îndesându-i-le în sacoșă și refuzând să primească banii. Păstăi violet de fasole cățărătoare, care se făceau verzi când le gătea. Căpățâni roz de usturoi, mazăre în păstăi.

Ferma aparținea familiei lui. Locuise acolo toată viața. Erau doar câteva pogoane acum, încât le puteai cuprinde cu privirea. Avuseseră mai mult pământ, din care trăiseră mai multe generații. Dar părinții lui fuseseră nevoiți să vândă o parcelă mare unor dezvoltatori. Acum se bucura de sprijinul unor acționari comunitari ca să o mențină.

Într-o zi s-a oferit să le arate ferma. Era pe partea cealaltă a golfului, în apropierea graniței cu statul Massachusetts. Acolo creșteau celelalte animale: un păun, bibilici, oi care pășteau pe lângă o mlaștină sărată de la hotarul proprietății.

Să venim după tine cu mașina?

Nu mai consumați benzina. Urcați în mașina mea.

Atunci, va trebui să ne aduci înapoi aici.

Oricum trebuie să vin încoace mai târziu.

Așa că Bela a urcat în cabina spațioasă, încălzită de soare a camionetei lui Drew, așezând-o pe Meghna între ei și închizând ușa.

A început să se vadă cu el la sfârșit de săptămână. Până atunci nu se mai lăsase curtată de un bărbat. El era atent cu ea, niciodată agresiv. A început să-și facă apariția când ea lucra la câmp, întrebând-o când ia pauza și propunându-i să meargă să facă o baie în mare.

Câteodată ea îl însoțea sâmbăta, stând lângă el sub un cort alb, într-o piață în aer liber din Bristol, tăind felii de roșii ca să le guste clienții. Mergea cu el cu mașina ca să facă livrări pe la restaurante sau să lase cutii cu produse la clienții abonați ai fermei. Se plimba cu el pe plajă, ajutându-l să adune alge pe care le folosea pentru mulcirea culturilor. Când nu avea de făcut drumuri își făcea de lucru cioplind în lemn. A început să confecționeze diverse obiecte pentru Meghna. Mobilier pentru casa păpușilor, un cadru de lemn pentru un joc cu bile.

Ea colindase printr-o mulțime de locuri; el stătuse aici toată viața lui. Avea câțiva angajați care plecau acasă la sfârșitul zilei. Locuia singur. Părinții lui muriseră amândoi. Se căsătorise cu o colegă de liceu. Nu aveau copii și divorțaseră de mult.

După o lună Bela l-a prezentat tatălui ei și lui Elise. A venit la ei acasă în dimineața zilei ei de naștere, ca să se poată cunoaște cu toți. Și-a scos cizmele în camionetă și a traversat desculț peluza, intrând apoi în casă. A adus un pepene verde din care au mâncat împreună și a

admirat dovleceii crescuți de tatăl ei în curtea din spate, promițând să mai vină și altă dată ca să guste din florile de dovlecel pregătite după rețeta acestuia, date prin pane și prăjite. Tatăl ei l-a plăcut, atât cât s-o încurajeze pe Bela să se mai vadă cu el, având grijă de Meghna atunci când lipsea.

Bela i-a spus lui Drew că mama ei era moartă. Asta spunea întotdeauna atunci când era întrebată. În imaginația ei, o trimisese pe Gauri înapoi în India, unde, chipurile, mama ei se dusese în vizită și contractase o boală. De-a lungul anilor, Bela ajunsese să creadă și ea povestea. Își închipuia cum a fost ars cadavrul ei sub un morman de lemne și cum cenușa i-a fost împrăștiată de vânt.

Drew ar fi vrut ca ea să rămână la el peste noapte. Să se trezească împreună duminică dimineața și să ia micul dejun în hambarul reparat de el. Acolo unde, pe un pat moale, făceau dragoste în câte o după-amiază. De pe treapta cea mai de sus care ducea în turla hambarului se vedea o fâșie de mare.

Ea a răspuns că e prea curând. La început a explicat că o face pentru Meghna, că nu vrea să facă un astfel de pas la întâmplare, că vrea să fie sigură.

Drew a spus că este în casă un dormitor și pentru Meghna; că o vrea și pe ea acolo. Că putea să-i construiască un pat suspendat, cu spațiu de joacă dedesubt, o căsuță într-unul din copacii de afară. Spre sfârșitul verii i-a declarat Belei că o iubește. I-a spus că nu mai are nevoie de timp de gândire, că este destul de matur ca să știe ce simte. Voia să o ajute s-o crească pe Meghna. Să-i fie tată, dacă Bela ar fi de acord.

În ziua aceea i-a spus lui Drew adevărul despre mama ei. Că a plecat și nu s-a mai întors.

I-a mărturisit că de aceea evitase întotdeauna să fie cu un singur om sau să stea într-un singur loc. Motivul pentru care și-o dorise pe Meghna, dar nu-l voise pe tatăl ei. Motivul pentru care, deși îl plăcea pe Drew, deși avea aproape patruzeci de ani, nu era sigură dacă e în stare să-i ofere ceea ce căuta.

I-a povestit cum se închidea în dulapul unde își ținuse mama ei lucrurile. În spatele hainelor lăsate de ea, al curelelor și genților atârnate acolo, pe care tatăl ei nu le dăduse încă altcuiva. Își astupa gura cu o pernă ca să n-o audă tatăl ei plângând când se întâmpla să vină acasă mai devreme. Își amintea că plângea atât de mult, încât pielea de sub ochi i se umfla, lăsându-i multă vreme două pungi palide, ca niște guri zâmbind.

I-a vorbit în cele din urmă și despre Udayan. I-a spus că, deși fusese concepută de doi oameni care se iubeau, fusese crescută de două persoane între care nu exista dragoste.

Drew a ținut-o în brațe tot timpul cât a ascultat-o. Eu n-am să plec nicăieri, i-a spus.

Până în Providence era o oră de mers cu mașina, iar de acolo ceva mai puțin de atât. A introdus codul poștal în GPS-ul mașinii, dar în curând a constatat că nu avea nevoie de indicații. Numele ieșirilor către diferitele suburbii și orașe îi reveneau în memorie: Foxborough, Attleboro, Pawtucket. Case cu acoperiș de șindrilă și lambrisate cu lemn, o imagine fugară a cupolei capitoliului. Și-a amintit, după ce a traversat Providence și a trecut de Cranston, că ieșirea spre oraș era la stânga, altfel autostrada ducea la New York. Luase avionul până în Boston, iar în aeroport închiriase o mașină pentru restul drumului. Așa o adusese Subhash prima oară, pe aceeași secțiune de autostradă. Așa călătorise apoi și ea de două ori pe săptămână ca să meargă la cursurile doctorale. Era toamnă în New England, aerul era înviorător, frunzele abia începeau să-și schimbe culoarea.

Curând după ieșirea din autostradă, încă un viraj la stânga la semafor ar fi dus-o la el acasă. Printre pinii înalți se vedea turnul de lemn care dădea spre golf. O fotografie din sertarul lui Gauri o înfățișa pe Bela stând în vârful turnului, strângând din ochi în lumina puternică a unei zile geroase, îmbrăcată într-o scurtă galbenă, vătuită, cu gluga tivită cu blăniță. Gauri o scosese la repezeală dintr-un album, înainte de a pleca.

Încercase mai întâi să-i scrie lui Subhash. Să-i acorde ce ceruse și să-i trimită o scrisoare de răspuns. Câteva zile se tot muncise la scrisoare, nemulțumită de rezultat.

Știa că divorțul nu însemna nimic; căsnicia lor ajunsese de mult la final. Și totuși, cererea lui, oricât de rezonabilă și rațională, o dăduse peste cap. Simțea nevoia să-l vadă.

Chiar și despărțită de Subhash, chiar și acum, se simțea legată de el, într-un soi de complicitate nerostită. El o scosese din Tollygunge. El rămânea singura legătură cu Udayan. Iubirea lui statornică pentru Bela, fidelitatea inimii lui compensaseră rătăcirile ei sufletești.

Momentul în care sosise scrisoarea fusese ca un semn. Fiindcă, își spunea ea, ar fi putut să ceară divorț acum zece ani sau peste doi ani. Avea deja programată o călătorie peste Coasta de Est, spre Londra, unde participa la o conferință. A aranjat un zbor cu escală, o ședere de o noapte în Rhode Island. Avea să-i dea ce voia. Spera doar să stea în față în față, să reteze legătura dintre ei în prezența lui. În scrisoare el îi spusese că e dispus să aibă o astfel de întrevedere.

Dar nu îi făcuse o invitație. Și, fără ca el să i-o ceară, fără să-l prevină, nefiind nici măcar acum în stare să procedeze cum se cuvenea, venise acolo.

Copacii nu își pierduseră încă frunzele, așa că nu vedea golful. A cotit pe drumul lung și

șerpuitor, cu două benzi, tăiat prin pădure, care ducea la campusul principal al universității. Case ridicate departe de drum, azalee gigantice, ziduri din lespezi subțiri de piatră.

A parcat pe o alee cu pietriș. Pământul era acoperit de iederă. O pancartă de lemn pictat atârnată în cârlige se legăna în bătaia vântului; pe ea scria numele hanului și anul când fusese construit. Aceasta era pensiunea unde rezervase o cameră.

Și-a cărat geamantanul până la intrare și a lovit cu ciocănelul în ușă. N-a apărut nimeni, așa că a răsucit butonul și a descoperit că ușa era descuiată. După ce s-a obișnuit cu întunericul dinăuntru a văzut un salon dincolo de intrare, un birou cu o mică sonerie și un afiș care îi invita pe vizitatori să sune.

O femeie cam de vârsta ei a venit să o salute. Avea părul argintiu, lăsat liber, pieptănat cu cărare într-o parte. Pielea îi era roșcovană. Era îmbrăcată în jeanși și hanorac flaușat și purta un șorț de pânză pătat de vopsea. În picioare avea saboți.

Sunteți doamna Mitra?

Da.

Eram în atelier, s-a scuzat femeia, ștergându-se cu o cârpă înainte de a-i întinde mâna. O chema Nan.

Camera de zi era plină de obiecte, urcioare emailate puse pe platouri asortate, dulapuri cu uși de sticlă pline cu porțelanuri și cărți. Pe o masă separată erau piese de ceramică, platouri și căni, castroane adânci glazurate în nuanțe de pământ.

Acestea sunt toate de vânzare, a spus Nan. Atelierul e în spate. Sunt acolo și mai multe lucruri, dacă sunteți interesată. Vi le expediez cu plăcere.

Gauri i-a întins cartea de credit, legitimația de la universitate. A urmărit-o pe Nan în timp ce trecea datele într-un registru.

Poate că o să avem ceva ploaie în seara asta. Sau, cine știe, poate că nu. Este prima dată când veniți aici?

Am locuit mai demult în Rhode Island.

În ce parte?

La câțiva kilometri mai înainte pe drumul ăsta.

Aa, atunci cunoașteți locurile.

N-a întrebat-o de ce se întorsese. A condus-o la etaj, pe un coridor străjuit de uși. Gauri a primit o cheie a camerei și alta de la intrare, în caz că revenea după unsprezece noaptea.

Patul era înalt, cu tăblia subțire, salteaua dublă era acoperită cu un așternut de bumbac alb. Un televizor mic pe masa de toaletă, perdele de dantelă la fereastră, care filtrau blând lumina. S-a uitat la biblioteca de lângă pat. A scos un volum de Montaigne și l-a pus pe noptieră.

Acestea au fost cărțile tatălui meu. A predat la universitate. A trăit toată viața în această casă, până la nouăzeci și cinci de ani. A refuzat s-o părăsească. A trebuit să-l punem în cele din urmă într-un un scaun cu rotile pentru copii, pentru că ușile sunt foarte înguste.

Gauri a vrut să afle numele profesorului; îi suna cunoscut, dar destul de vag. Poate că făcuse un curs cu el, nu-și aducea aminte.

S-a spălat și s-a schimbat, trăgând pe ea puloverul pe care îl pusese în bagaj. În cameră se simțea curent, iar șemineul era doar pentru decor. La parter ardea un foc adevărat și lângă el stătea o pereche de tineri, întorși cu spatele spre ea. Pe măsuța de cafea erau o tavă cu un ceainic și cești, fursecuri și struguri. Cei doi se uitau la mica expoziție de ceramică a lui Nan, gândindu-se pe care dintre platourile mari să-l cumpere. Gauri i-a ascultat cum discutau, cu câtă grijă alegeau.

S-au întors spre ea, s-au prezentat. Erau din Montreal. S-a aplecat să dea mâna cu ei, dar numele lor i s-au șters instantaneu din minte. Nu îi fuseseră studenți, nu avea importanță. Nu erau cei pe care venise să-i vadă.

S-au așezat împreună pe o canapea de culoarea șampaniei. Soțul a umplut din nou cestile cu ceai.

Vreți să stați cu noi?

Nu, mulțumesc. Să aveți o seară frumoasă.

Și dumneata la fel.

A ieșit la mașină. Ziua era pe sfârșite, cerul se făcea deja palid. Și-a scos telefonul mobil, căutând în listă numărul lui Subhash. Ceva o catapultase înapoi aici, o motivație la fel de irepresibilă și de monstruoasă ca aceea care o împinsese să plece.

Comitea un abuz, ignora o regulă pe care ajunseseră amândoi să o respecte. Poate că el era ocupat în weekend. Poate că era plecat undeva. Deși scrisoarea lui suna amical, era, desigur,

posibil ca el să nu vrea câtuși de puțin să o vadă. Abia acum a realizat absurditatea, lipsa totală de tact de care dăduse dovadă. Întotdeauna simțise că e o obligație în viața lui, o intruziune.

Și-a spus că nu trebuie să se ocupe de asta imediat, că mai e timp. Zborul spre Londra era abia în seara următoare. Avea să meargă la el mâine, la lumina zilei, și apoi să se întoarcă direct la aeroport. Astă-seară avea doar să se asigure că Subhash este acasă.

A pornit cu mașina spre campus, trecând pe lângă clădiri unde mersese la cursuri, pe lângă alei pe care o plimba pe Bela cu căruciorul. Mai departe, pe lângă amestecul de clădiri din piatră și construcții în stilul arhitectonic al anilor ’60, care fuseseră ridicate între timp. Pe lângă complexul rezidențial unde locuiseră la început, unde o aduseseră pe Bela acasă de la spital. A întors aproape de mica dependință unde învățase să pună rufele la spălat. Apoi a luat-o spre oraș.

Supermarketul de unde îi plăcea lui Subhash să cumpere alimente era acum transformat într-un mare oficiu poștal. Se înmulțiseră locurile unde puteai merge mai des ca să cumperi mai multe lucruri: o farmacie deschisă nonstop, o mai mare varietate de locuri unde se putea mânca.

A ales un restaurant pe care și-l amintea, cu un chioșc de înghețată la a cărui ferestruică Belei îi plăcea să capete un cornet. Preferata ei era o aromă care se numea acadea cu mentă, acoperită cu bombonele roșii și verzi. Înăuntru erau o tejghea cu scaune și câteva separeuri în spate. Era sâmbătă, așa că s-a trezit stând între grupuri de elevi de liceu care ieșiseră neînsoțiți de părinți, beau milkshake și făceau glume. Câțiva vârstnici stăteau singuie, mâncând pui prăjit cu piure de cartofi.

A simțit iar stinghereala pe care o încerca în Rhode Island ori de câte ori punea piciorul în afara universității. Se simțea nebăgată în seamă, dar în același timp parcă le sărea tuturor în ochi, era etichetată, îi încurca pe ceilalți. A mâncat repede, arzându-și limba cu un bol de chowder, înghițind la repezeală o porție mică de înghețată. Și-a închipuit cum ar fi să dea nas în nas cu Subhash. Oare devenise genul de persoană care frecventază restaurantele?

După cină s-a dus cu mașina până la golf, mergând de-a lungul unei promenade unde oamenii făceau jogging sau se plimbau la asfințit. A trecut pe sub o arcadă de piatră flancată de două turnuri, semănând cu intrarea într-un castel de la malul mării. Și-a continuat drumul spre casa lui Subhash.

Luminile erau aprinse. A încetinit, prea emoționată ca să oprească. În spațiul de parcare erau două mașini; nu era pregătită pentru așa ceva. Mai era oare încă una în garaj? Oare cine venise

în vizită? Oare cu cine era acum prieten? Pe cine iubea? Era weekend, oare avea oaspeți?

A pornit înapoi spre pensiune, simțindu-se epuizată, deși era încă devreme pentru ea, ținând cont că pe Coasta de Vest seara abia începea. Cei doi din Montreal erau plecați, iar Nan era ascunsă în cine știe ce parte nevăzută a casei, unde se afla locuința ei.

A urcat în cameră și a văzut că lângă pat cineva îi lăsase o farfurie cu două fursecuri cu ghimbir, iar lângă ceainicul electric, o cană și un pliculeț de ceai de plante.

Ospitalitatea lui Nan era cumpătată, cu toate astea Gauri a fost recunoscătoare pentru atenție, oricât de impersonală părea. O persoană străină o primise în casă, o găzduise. Dar Gauri nu avea de unde să știe dacă mâine Subhash va face la fel.

De dimineață, după micul dejun, și-a strâns din nou bagajul și a achitat nota de plată. Șederea se terminase deja, era pe picior de plecare, totuși obiectivul călătoriei nu fusese încă atins. A șters urmele vremelnice ale trecerii ei prin încăpere, netezind fața de pernă pe care o șifonase, așezând frumos milieul de dantelă de pe noptieră.

A predat cheia, nerăbdătoare să plece și totodată șovăitoare, știind că în afară de mașina închiriată nu avea acolo nimic al ei. Nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să-și atingă scopul pentru care venise.

S-a îndreptat din nou spre autostradă. Semaforul era ultima ei șansă să se întoarcă spre Boston. Pe moment s-a panicat, a aprins semnalizatorul. L-a iritat pe șoferul din spatele ei când s-a răzgândit din nou și a mers mai departe înainte.

De data asta era o singură mașină în parcarea casei. O mașinuță break, care trebuie să fi fost a lui, deși a rămas surprinsă că era atât de prăpădită, că în această etapă a vieții el conducea încă o mașină ca acelea din vremea când era doctorand. Plăcuță de înmatriculare de Rhode Island, pe bara de protecție un autocolant cu Obama. Și încă unul pe care scria: Fii un erou local, cumpără produse locale.

A văzut arțarul japonez. Când îl plantase Subhash era o nuielușă atât de fragilă, încât puteai s-o frângi cu o mână; acum era de trei ori mai înalt decât ea, cu crengile întinse aproape de pământ și cu scoarța cenușie, netedă ca lutul glazurat. Și flori erau mai multe, bulgări-de-soare și hemerocallis, care sfidau apropierea iernii și creșteau deși în fața casei. Crizanteme în ghivece împodobeau treptele de la intrare.

Ar fi trebuit oare să-i aducă ceva? Un dar de pace din California, un săculeț de fistic sau de

lămâi, ca simbol al locului unde își ducea viața?

Semnase deja actele de divorț, își dăduse consimțământul. Avea să-i dea hârtiile cu mâna ei. Să-i spună că se întâmplase să fie în trecere pe acolo.

O să-i spună că acceptă să fie desfăcută oficial căsătoria lor, că, desigur, casa din Tollygunge, ca și cea din Rhode Island sunt ale lui și le poate vinde. Își imagina o conversație încordată în salon, un schimb sumar de informații, o singură ceașcă de ceai pe care el s-ar putea oferi să o pregătească.

Așa era scenariul pe care îl concepuse în avion și pe care îl recapitulase la culcare în noaptea dinainte și încă o dată pe drum în dimineața aceea.

Stătea în mașină uitându-se la casă, știind că el e înăuntru, știind că sigur se va supăra s-o vadă apărând așa, nepoftită. Știind că nu avea de ce să se aștepte ca el să o întâmpine cu brațele deschise.

Și-a amintit cum se uita după cutia poștală a polițistului din Jadavpur. Îngrozită de ce căuta, o parte din ea știind deja ce avea să găsească. Era tentată să nu-l mai deranjeze. Să lase hârtiile în cutia poștală și să facă apoi cale întoarsă. Cu toate astea, și-a desfăcut centura de siguranță și a scos cheia din contact. Deși nu se aștepta să o ierte, voia să-i mulțumească pentru că îi fusese tată Belei. Pentru că o adusese în America, pentru că o lăsase să plece.

Rușinea revărsată în venele ei era permanentă. De ea nu avea să scape niciodată.

Și, în fine, venise s-o caute pe Bela. Să întrebe despre viața ei, să-l întrebe pe Subhash dacă poate acum să se pună în legătură cu ea. Să afle dacă are vreun număr de telefon, o adresă la care i-ar putea scrie. Dacă Bela ar accepta, înainte de a fi prea târziu.

Aerul rece i-a înțepat fața când s-a dat jos din mașină, vântul dinspre mare era mai aspru aici decât la depărtare de coastă. A scos din geantă o pereche de mănuși și le-a tras pe mâini.

Nu era prea devreme, zece și jumătate. Probabil că Subhash stă și citește ziarul, *The Providence Journal,* care fusese scos deja, după cum observase, din cutia poștală aflată la capătul dinspre stradă al aleii pentru mașină.

Stând lângă Subhash, va avea prilejul să vadă o versiune a lui Udayan la bătrânețe. Să-i audă din nou glasul. Subhash rămăsese înlocuitorul lui, străin și totodată apropiat. A străbătut poteca până la intrare și a sunat la ușă.

Era o dimineață de duminică și văzduhul era liniștit după furtunile de sfârșit de vară. În scurtă vreme aveau să fie gata de recoltat varza kale, varza de Bruxelles. Câteva geruri aveau să le îmbunătățească gustul. În noaptea dinainte, pentru că temperatura scăzuse brusc, puseseră pilotele din nou pe pat. În curând se trecea la ora de iarnă.

Meghna desena la măsuța de cafea. Subhash și Elise ieșiseră la micul dejun și la plimbarea obișnuită.

Bela spăla vase când Meghna s-a apropiat de ea, trăgând-o de marginea puloverului.

E cineva la ușă.

A crezut că poate e Drew, venit în trecere, fără să anunțe, așa cum făcea uneori. A oprit apa și s-a șters pe mâini. S-a îndepărtat de insula din bucătărie și s-a uitat afară pe fereastra din salon.

Dar pe alee nu se vedea camioneta lui Drew. Era, în schimb, o mașină mică și albă, care părea nou-nouță și era parcată în spatele mașinii ei. S-a uitat prin vizor, dar vizitatorul stătea tras mai într-o parte.

A deschis ușa, întrebându-se ce urma să i se ceară, o semnătură sau o contribuție bănească, în sprijinul cărei cauze. Geamurile ușii de furtună fuseseră fixate la loc de curând în așteptarea vremii reci.

În spatele ușii era o femeie, care și-a dus de îndată mâna înmănușată la gură.

Erau acum de aceeași înălțime. Avea părul spicat și tuns foarte scurt. Mai împuținată la trup. Pielea îi era mai moale în jurul ochilor, răpindu-le din intensitate. Părea suficient de firavă s-o dea la o parte cu o îmbrâncitură.

Acordase ceva atenție înfățișării. Purta un strat de ruj, cercei, o eșarfă băgată în haină.

Bela era desculță. Era îmbrăcată în pantalonii de trening în care dormise și într-un pulover vechi de-al lui Drew. A întins mâna spre mânerul ușii de furtună. A pipăit după încuietoare și a încuiat-o pe dinăuntru.

Bela, a auzit-o pe mama ei rostind. A văzut pe fața ei lacrimi. Ușurare, neîncredere. Vocea pe care și-o amintea, răsunând înăbușit prin sticla ușii.

Meghna s-a apropiat. Mama, a întrebat ea, cine e doamna aceea?

Nu i-a răspuns.

De ce nu deschizi ușa?

A descuiat ușa, a deschis-o. A urmărit-o pe mama ei intrând în casă, cu mișcări reținute, dar cunoscând instinctiv amenajarea interiorului. A coborât cele câteva trepte care duceau în salon.

S-au așezat aici, unde erau primiți oaspeții. Bela și Meghna pe canapea, mama ei vizavi de ele, într-un fotoliu. Gauri a observat murdăria de sub unghiile Belei, pielea aspră a mâinilor.

Unele piese de mobilier erau neschimbate, Bela știa. Perechea de lămpi cu picior aflate de o parte și de alta a canapelei, cu abajur de culoare crem și care aveau fixate pe suport, la jumătatea înălțimii, măsuțe pe care se putea pune o ceașcă sau un pahar. Un balansoar cu spătarul de ratan. Aplica de perete din material textil prins pe o ramă, reprezentând un vas de pescuit indian.

Erau însă și dovezi ale prezenței Belei. Coșul ei de tricotat. Butașii de plante pe pervazul ferestrei. Borcanele ei cu fasole și semințe, cărțile ei de bucate pe rafturi.

Acum mama ei se uita la Meghna, după care din nou la Bela.

E a ta?

Da, se vede, a continuat ea, răspunzându-și singură la întrebare după ce trecuseră câteva clipe. Bela nu spunea nimic. Nu era în stare să vorbească.

Când s-a născut? Când te-ai căsătorit?

Erau întrebări obișnuite, dintre cele care pe Bela nu o deranjau atunci când le puneau persoane străine. Dar, venind de la mama ei, fiecare dintre ele suna revoltător. Fiecare era un afront. Nu era dispusă să-i împărtășească mamei ei, într-un mod atât de nonșalant, realitățile vieții ei și alegerile pe care le făcuse. Refuza să rostească vorbele necesare.

Mama ei s-a întors spre Meghna. Câți ani ai?

Fetița a ridicat mâna, arătând patru degete, și a răspuns: Aproape cinci.

Și când e ziua ta de naștere?

În noiembrie.

Bela tremura. Nu se putea stăpâni. Cum de se întâmplase așa ceva? De ce cedase? De ce îi deschisese ușa?

Arăți exact ca mama ta când era mică, a spus mama ei. Cum te cheamă?

Meghna a arătat către un desen făcut de ea și pe care era scris numele ei. L-a întors spre Gauri, ca să fie mai ușor de citit.

Meghna, voi stați aici sau sunteți în vizită?

Meghna a părut amuzată. Bineînțeles că aici stăm.

Cu tatăl tău?

Nu am tată, a răspuns Meghna. Dar tu cine ești?

Eu sunt...

Matușa ta, a intervenit Bela, deschizând gura pentru prima dată.

Acum Bela era cea care se uita la Gauri, cu o privire cruntă. A clătinat o singură dată din cap, reducând-o la tăcere, iar Gauri s-a simțit străpunsă de admonestarea prin care i se amintea care îi este locul.

Avea aceeași senzație a anulării oricărei certitudini, a unei amenințări neașteptate, dar iminente, ca atunci când zidurile din California erau zgâlțâite de câte un mic cutremur. Fără să știe, până la final, când ceașca de pe masă zornăia, iar pământul se frământa și se reașeza, dacă va fi sau nu cruțată.

Doamna a fost prietenă cu bunica ta, i-a spus Bela fetiței. Prin urmare, e un fel de mătușă de-a doua. N-am mai văzut-o de la moartea bunicii.

Aha, a făcut Meghna, întorcându-se la desenele ei. Stătea în genunchi la măsuța de cafea, cu capul înclinat într-o parte. Lângă ea, un teanc de coli albe, o cutie de lemn în care erau aliniate creioane colorate. Era absorbită de lucrarea ei, pe care o privea cu un aer deopotrivă concentrat și liniștit.

Gauri stătea așezată în fotoliu, în camera prin ale cărei ferestre se zărea aceeași priveliște. Însă tot restul era schimbat, deceniile se scurseseră, dar își făceau simțită trecerea. Rezultatul era o prăpastie imposibil de trecut.

Venise s-o caute pe Bela și iată că ea era aici. La un metru distanță, dar inaccesibilă. Era femeie

în toată firea, avea aproape patruzeci de ani. Mai mult decât avea Gauri când o părăsise. Proporțiile feței i se modificaseră. Cu tâmplele mai largi, mai prelungă, mai sculpturală. Nu era preocupată de înfățișare, avea sprâncenele nepensate, părul răsucit neglijent la ceafă.

Vrei să te joci X și 0 cu mine? i-a propus Meghna Belei.

Nu acum, Meglet.

Meghna s-a uitat la Gauri. Fața ei era cafenie ca a Belei, ochii căprui, la fel de atenți. Tu vrei?

Gauri a crezut că Bela o să se împotrivească, dar ea n-a spus nimic.

S-a aplecat, luând creionul din mâna copilului, și a trasat careul pe hârtie.

Tu și mama ta locuiți aici cu bunicul? a întrebat-o Gauri.

Meghna a dat din cap că da. Și Elise vine în fiecare zi.

N-a putut împiedica întrebarea să ia formă și să-i zboare de pe buze.

Elise?

Când Dadu se va căsători cu ea voi avea și eu bunică, a spus Meghna. Eu am să duc coșulețul cu petale de trandafir.

A simțit cum i se scurge tot sângele din cap. S-a apucat strâns cu mâinile de brațele fotoliului, așteptând să treacă senzația. A privit-o pe Meghna trăgând o linie pe foaia de hârtie. Uite, am câștigat, a auzit-o strigând.

A scos din geantă plicul cu documentele semnate. L-a pus pe măsuță și l-a împins către Bela.

Acestea sunt pentru tatăl tău, a zis.

Bela o urmărea din priviri cum urmărești un copilaș care abia învață să meargă, de parcă ar fi putut să se împiedice brusc și să facă vreo boroboață, cu toate că Gauri stătea complet nemișcată.

El cum este? Stă bine cu sănătatea?

Tot nu voia să-i răspundă, să i se adreseze direct. Nu era nici urmă de indulgență pe fața ei. Nicio schimbare față de momentul când sosise Gauri.

Bine, atunci.

Ardea toată de furia eșecului. A efortului pe care îl presupusese călătoria, a speranțelor prostești pe care și le făcuse revenind acolo. Divorțul nu era menit să-i simplifice viața, ci să i-o îmbogățească. Deși nu mai ocupa niciun loc în ea, Subhash era în continuare capabil să o dea la o parte.

S-a gândit deodată la încăperea unde fusese odinioară camera ei de lucru. S-a întrebat dacă acum stătea Meghna acolo. La vremea aceea tot ce voia era să se închidă înăuntru, să se rupă de Subhash și de Bela. Nu fusese în stare să se bucure de ce avea.

S-a ridicat și și-a pus geanta pe umăr. O iau din loc.

Așteaptă, a zis Bela.

A deschis un dulap, a îmbrăcat-o pe Meghna cu o jachetă și i-a pus pantofi în picioare. A deschis ușa glisantă de sticlă pe care se ieșea afară din bucătărie. Nu vrei să aduni niște flori proaspete de pus pe masă? i-a zis. Să culegi un buchet mare, da? Și pe urmă să te duci să verifici vasele cu hrană pentru păsărele. Vezi dacă e nevoie să le mai punem ceva în ele.

Ușa glisantă s-a închis. Acum era singură cu ea.

Bela s-a îndreptat spre locul unde aștepta Gauri. A venit aproape, atât de aproape, încât Gauri a făcut un pas mic înapoi. A ridicat mâinile de parcă ar fi vrut s-o împingă și mai mult, dar nu s-a atins de ea.

Cum îndrăznești? a spus Bela. Aproape că vorbea în șoaptă. Cum îndrăznești să pui piciorul în casa asta?

Nimeni nu o mai privise până atunci cu atâta ură.

De ce ai venit aici?

Gauri a pipăit cu mâinile, căutând peretele din spatele ei. S-a rezemat de el ca să nu cadă.

Am venit să-i dau tatălui tău documentele. În plus...

În plus ce?

Voiam să-l întreb de tine. Să te găsesc. El mi-a zis că nu are nimic împotrivă să ne întâlnim.

Și tu ai profitat. Așa cum ai profitat de el de la bun început.

A fost o greșeală din partea mea. Am venit să spun...

Ieși afară. Întoarce-te la ce-oi fi avut tu mai important în viață.

Bela a închis ochii și și-a acoperit urechile cu mâinile.

Nu suport să te mai văd, a continuat ea. Nu pot să mai ascult ce ai tu de spus.

Gauri s-a îndreptat spre ieșire. Gâtlejul îi ardea de durere. Avea nevoie de apă, dar n-a îndrăznit să-i ceară. A pus mâna pe clanță.

Îmi pare rău, Bela. N-am să te mai deranjez.

Știu de ce ne-ai părăsit, a mai zis Bela, azvârlindu-i în spate cuvintele.

Am aflat despre Udayan de câțiva ani, a continuat ea. Știu cine sunt.

Gauri era acum cea incapabilă să se miște, să scoată o vorbă. Neputând suporta să audă numele lui Udayan rostit de Bela.

Și n-are importanță. Nu ai nicio scuză pentru ce ai făcut, a adăugat ea.

Cuvintele Belei cădeau ca niște gloanțe. Desființându-l pe Udayan, făcând-o acum pe Gauri să amuțească.

Nu va exista niciodată o scuză pentru asta. Nu ești mama mea. Nu ești nimic, mă auzi? Dă din cap dacă mă auzi.

Era goală pe dinăuntru. Oare așa se simțise și Udayan acolo, în mlaștină, stând în fața lor, în timp ce îl privea tot cartierul? Acum nu era nimeni de față la ce se întâmpla. A reușit cumva să facă semn din cap.

Pentru mine ești la fel de moartă ca el. Singura diferență este că tu m-ai părăsit de bunăvoie.

Avea dreptate; nu mai era nimic de lămurit, nimic altceva de spus.

S-a auzit o bătaie în ușa glisantă de sticlă și Bela s-a dus s-o deschidă. Meghna voia să intre.

A văzut-o pe Meghna la masa din sufragerie cu Bela, așteptând aprobarea mamei pentru florile pe care le alesese. Bela era calmă, atentă la fiica ei, purtându-se de parcă Gauri plecase deja. Scoteau împreună florile vechi dintr-un borcan și le înlocuiau cu altele proaspete.

Gauri nu s-a putut reține; înainte de a pleca a traversat camera, s-a dus la masa unde stăteau și a pus mâna pe creștetul fetei, apoi pe obrăjorul ei rece.

La revedere, Meghna. Mă bucur că te-am cunoscut.

Politicoasă, copila s-a uitat spre ea. Măsurând-o din privire, apoi uitând de prezența ei.

Nu și-au mai spus nimic. Gauri s-a îndreptat spre ușa din față, cu pas iute de data asta. Fără să-și ia ochii de la ce făcea, Bela nu a făcut niciun gest să o oprească.

A deschis plicul de îndată ce mama ei a ieșit din casă, înainte chiar ca ea să fi pornit motorul mașinii. S-a asigurat că semnase și consimțise la tot ce ceruse tatăl ei. La tot ce îi spusese el Belei, cu câteva luni în urmă, că are de gând să facă.

Semnăturile erau acolo, toate la locul lor. Pentru asta era recunoscătoare. Și, oricât de tare o tulburase, era recunoscătoare că ea fusese cea care îi ținuse piept lui Gauri, și nu tatăl ei. Era recunoscătoare că putuse să-l ferească de confruntare.

Scurta apariție a mamei o șocase pe Bela la fel de tare ca vederea unui cadavru. Dar deja dispăruse din nou. A ascultat zgomotul mașinii devenind tot mai slab, apoi stingându-se, după care totul a fost din nou ca și când mama ei nu s-ar fi întors de fapt, ca și când acele câteva momente nu s-ar fi petrecut. Și totuși, revenise, stătuse în fața ei, vorbise cu ea, cu Meghna. Bela visase asta de nenumărate ori.

Dar în dimineața asta, la vederea mamei, fusese copleșită de forța mâniei adunate în ea. Nu mai trăise niciodată o emoție atât de violentă.

Își făcuse loc pe lângă iubirea pentru tatăl, pentru fiica ei, pe lângă afecțiunea discretă pentru Drew. Șuvoiul ei distrugător le smulsese pe toate din rădăcini, făcându-le țăndări și azvârlindu-le departe, retezând frunzele din copaci.

O clipă a fost proiectată în trecut, spre ziua în care se întorseseră din Calcutta. Căldura matură de august, ușa camerei ei de lucru lăsată deschisă, biroul aproape gol. Iarba înaltă până la umeri, care se întindea înaintea ei ca o mare.

Chiar și acum Bela simțea nevoia s-o lovească. Să scape de ea, s-o omoare încă o dată.

VIP Road, vechea șosea care ducea la și de la aeroportul din Dum Dum, era odată destul de izolată, fiind preferată de tâlhari, așa că era evitată după lăsarea întunericului. Dar acum Gauri trecea pe lângă blocuri-turn, clădiri de birouri cu fațade de sticlă, un stadion. Malluri puternic luminate și parcuri de distracții. Companii străine și hoteluri de cinci stele.

Orașul se numea acum Kolkata, cum pronunță bengalezii. Taxiul mergea de-a lungul unei artere periferice care ocolea partea de nord a orașului și centrul aglomerat. Era seară, traficul intens, dar fluid. Pe marginea șoselei erau plantate flori și copaci. Pasaje rutiere și cartiere noi se ridicaseră în locuri unde înainte erau terenuri agricole și mlaștini. Taxiul ei era marca Ambassador, dar majoritatea celorlalte mașini erau autoturisme mai mici, de import.

După ce au părăsit șoseaua ocolitoare și au cotit după un spital de lux, au apărut câteva imagini familiare. Șinele de tren de la Ballygunge, intersecția încurcată cu șoseaua Gariahat. Mulțime de oameni revărsându-se din străduțe întortocheate, stând pe treptele rupte. Vânzători ambulanți de haine, papuci de casă și genți înșirați pe străzi.

Erau zilele sărbătorii Durga Pujo, cele mai așteptate în oraș. Magazinele, trotuarele gemeau de lume. La capătul unor alei sau în spațiile dintre clădiri, templele pandal. Zeița Durga, purtând armele ei tradiționale și încadrată de cei patru copii, era reprezentată și venerată într-o mulțime de versiuni. Făcute din ipsos sau din lut. Era strălucitoare, maiestuoasă. Un leu o ajuta să învingă demonul aflat la picioarele ei. Era ca o fiică venită să-și viziteze familia și orașul, transformându-l pentru scurtă vreme.

Pensiunea ei era pe Bulevardul de Sud. Apartamentul se afla la etajul al șaptelea. Cu vedere spre lac și sală de fitness pentru femei la parter. Liftul părea doar puțin mai încăpător decât o cabină telefonică. Cu toate astea, ea și îngrijitorul clădirii au încăput cum-necum, cu geamantan cu tot.

Ați venit pentru Pujo? a întrebat-o îngrijitorul.

Fusese în drum spre Londra, nu plănuia să vină aici. Undeva deasupra Atlanticului însă, destinația a devenit clară.

Ajunsă la Londra, n-a mai ieșit din aeroport. Prelegerea pe care trebuia să o susțină, paginile imprimate din dosarul pus în geamantan nu aveau să mai fie prezentate.

Nu se obosise să trimită un e-mail organizatorilor conferinței pentru a-și explica absența. Nu mai conta pentru ea. Nimic nu mai conta, după tot ce-i zisese Bela.

Se dusese la biroul de rezervări din Aeroportul Heathrow și întrebase despre zborurile spre India. Datorită pașaportului indian, pe care îl purta la ea în continuare, și cetățeniei, la care nu renunțase, în dimineața următoare se afla la bordul unui alt avion.

Acesta a dus-o la Mumbai. Era un zbor direct, nu a fost nevoie de escală pentru realimentare în Orientul Mijlociu. A petrecut o noapte într-un hotel din zona aeroportului, cu așternuturi albe și reci, programe de televiziune indiene. Filme alb-negru din anii ’60, CNN International. Neputând să adoarmă, a deschis laptopul și a căutat pensiuni în Kolkata, rezervându-și un loc unde să stea.

Bucătăria urma să fie aprovizionată de dimineață. Dar *durwan* [8] putea să trimită pe cineva să-i aducă cina în seara asta, l-a auzit pe îngrijitor spunând.

Nu va fi nevoie.

Să vă tocmesc un șofer?

Putea să-i plătească o sumă fixă pe zi, i-a explicat îngrijitorul. Va veni oricât de devreme dorește ea. O va duce oriunde vrea să meargă, nu însă în afara orașului.

Am să fiu gata la ora opt, a spus ea.

S-a trezit pe întuneric, când a deschis ochii era ora cinci. La șase a făcut un duș cu apă fierbinte. Și-a lăsat hainele într-un colț al băii, s-a spălat pe dinți la chiuveta roz. Pe rafturile cămării din bucătărie a găsit o cutie de Lipton, a aprins un ochi al aragazului și și-a făcut o ceașcă de ceai. L-a băut și a mâncat un pachet de biscuiți rămas din avion.

La șapte a sunat soneria. O cameristă a adus o pungă de fructe, pâine și unt, biscuiți, ziarul. Îngrijitorul îi pomenise ceva despre asta.

O chema Abha. Era o femeie vorbăreață, la treizeci și ceva de ani, mamă a patru copii. Cel mai mare, i-a povestit ea lui Gauri, avea șaisprezece ani. După-amiaza avea slujbă, era femeie de serviciu la unul din spitalele de lux. A mai pregătit niște ceai, a pus biscuiți pe o farfurie.

Ceaiul făcut de Abha era mai bun, mai tare, servit cu zahăr și lapte încălzit. După câteva minute a mai venit cu o farfurie.

Ce e cu asta?

Pregătise o omletă, felii de pâine prăjită cu unt. Untul era sărat, omleta condimentată cu

bucățele de chili. Gauri a mâncat tot. A mai băut niște ceai.

La ora opt, uitându-se de la micul balcon al dormitorului, a văzut o mașină parcată la intrare. Șoferul era un tânăr cu păr creț și cu burtă, îmbrăcat în pantaloni și cu papuci de piele în picioare. Stătea rezemat de capotă, fumând o țigară.

Au pornit spre nordul orașului, luând-o pe College Street, prin fața Universității Presidency; voia să-și viziteze vechiul cartier, să-l vadă pe Manash. Dar Manash era în Shillong, unde locuia unul dintre fiii lui; se ducea acolo în fiecare an pe vremea asta. Soția lui a primit-o în casa bunicilor, unde scara era tot întunecată și cu trepte inegale, unde a fost întâmpinată cu ușile deschise, unde stăteau și acum Manash și familia lui.

S-au așezat într-unul din dormitoare. L-a cunoscut pe celălalt fiu al lui, pe nepoții pe care îi avea de la el. Nu le venea să creadă când au văzut-o, au fost ospitalieri și politicoși. Au tratat-o cu *sandesh* [9], cu rulouri cu carne de capră și cu ceai. În spatele ei, dincolo de ușa cu oblon, auzea fluierul unui polițist, zăngănitul unui tramvai.

A fost tentată să întrebe dacă poate ieși puțin afară, pe balconul ce înconjura camerele apartamentului, apoi s-a răzgândit. Câte ore petrecuse oare privind de acolo traficul, intersecția, cu trupul aplecat ușor înainte, cu coatele pe balustradă, cu bărbia sprijinită în palmă? Pur și simplu n-a mai putut să se închipuie stând acolo.

Folosind un telefon mobil, l-au sunat pe Manash în Shillong. I-a auzit glasul la telefon. Manash, pe care îl urmase în acest oraș, prin care îl cunoscuse pe Udayan; Manash, primul camarad pe care îl avusese în viață.

Gauri, a rostit el. Vocea îi era mai profundă, dar și mai slabă.

Voce de om bătrân. Îngroșată de emoția pe care o simțea și ea.

Chiar tu ești?

Da.

Cum de ai venit până la urmă?

Am vrut să te revăd.

Încă i se adresa cu formulele afectuoase, cu diminutivele folosite în conversație numai de cei legați încă din copilărie, niciodată puse în discuție, niciodată supuse schimbării. Așa vorbeau părinții cu copiii lor, așa vorbeau odinioară între ei Udayan și Subhash. Într-un limbaj care reda intimitatea existentă numai între frați, nu și între îndrăgostiți. Altfel decât i se adresau ei.

Vino la Shillong câteva zile. Dacă nu, așteaptă până mă întorc eu în Kolkata.

O să încerc. Nu sunt sigură cât de mult pot să stau.

I-a spus că era singura dintre surori care mai era în viață. Că din familia lor rămăseseră doar ei doi.

Ce mai face nepoțica mea Bela, draga de ea? Am s-o văd și eu într-o bună zi? Am să ajung s-o cunosc?

I-a promis, știind că nu se va întâmpla niciodată. Apoi și-a luat la revedere. Șoferul a dus-o din nou spre zona de sud. Către Chowringhee și Esplanade. Metro Cinema și Grand Hotel.

Stătea în mașină, în mormăitul traficului, în atmosfera grea din cauza smogului. Se vedea pe sine într-o altă ipostază, călătorind într-un autobuz aglomerat, agățată de o curea de susținere, îmbrăcată într-un sari din bumbac, cum purta când mergea la facultate. Ducându-se să se întâlnească cu Udayan într-un loc propus de el, un restaurant mai ferit, unde nu avea să fie recunoscut, unde el stătea și o aștepta și unde puteau sta față în față cât voiau.

Vreți să vă duc în New Market? a întrebat-o șoferul. Sau la unul din noile centre comerciale?

Nu.

Când s-au apropiat de Bulevardul de Sud i-a spus să meargă mai departe în aceeași direcție.

Spre Kalighat?

Spre Tollygunge. Imediat după depou, nu pătrundem prea mult în cartier.

Au trecut de moscheea făcută după modelul celei ridicate de sultanul Tipu, apoi pe lângă cimitir. Peste drum de depoul de tramvaie era acum o stație de metrou, care se lega cu magistrala metropolitană. Linia ducea până la aeroportul Dum Dum, a explicat șoferul. A văzut oameni urcând în grabă treptele scunde, oameni suficient de vârstnici pentru a lucra, suficient de tineri pentru a fi de-o seamă cu metroul.

A văzut zidurile înalte de cărămidă care străjuiau drumul, ascunzând vederii studiourile de film și Tolly Club. Și acum, după patruzeci de ani, mica moschee de pe colț era la locul ei, cu minaretele vopsite în alb și roșu vizibile de departe.

I-a spus șoferului să oprească, dându-i niște bani să bea un ceai și rugându-l s-o aștepte acolo. Va fi o vizită foarte scurtă, a adăugat.

Oamenii se uitau la ea acum, că se dăduse jos din mașină. Luând seama la ochelarii ei de soare, la pantofii și hainele ei americane. Fără să știe că odată trăise și ea aici. Se auzeau sunând telefoane mobile, dar de pe drumurile principale veneau încă țipetele stridente scoase de goarnele de cauciuc ale ricșelor.

În spatele moscheii era o adunătură de colibe cu pereții din împletitură de bambus, adăpostindu-i pe cei care încă trăiau acolo.

A mers înainte pe străduță, ferindu-se de câinii vagabonzi. Unele dintre case erau acum mai înalte, ecranând mai mult din albastrul cerului. Aveau ferestre din sticlă, arabescuri din lemn vopsite în alb. Acoperișuri înțesate de antene. Terase pavate cu mozaic. Casele mai vechi erau mai părăginite, clădite din cărămizi înguste, cu bucăți de ornamente lipsă.

Tot era înghesuit. Nu era niciun teren viran, niciun spațiu unde copiii să joace fotbal sau crichet. Străduța era tot atât de îngustă, încât abia trecea o mașină.

A ajuns la casa în care îi fusese scris odată să îmbătrânească alături de Udayan. Locul unde fusese concepută Bela și unde ar fi putut să crească mare.

Se așteptase s-o găsească șubredă, dar în picioare, așa cum era și ea. În realitate însă, casa părea întinerită, cu linii mai blânde, fațada zugrăvită într-o nuanță caldă, portocalie. Ușile batante din lemn fuseseră înlocuite cu o poartă de un verde vesel, ca să se asorteze cu grilajul terasei.

Curtea nu mai exista. Dimensiunile casei fuseseră extinse în față, astfel încât fațada ajungea aproape până la stradă. În acel spațiu probabil că acum erau un salon sau o sufragerie, nu putea spune exact. Într-una dintre camere era deschis televizorul. Șanțul de scurgere din fața pragului, peste care pășea când intra în sau când ieșea din casă, fusese astupat.

A trecut de casă, a traversat și a luat-o spre cele două iazuri. Nu uitase niciun detaliu. Avea limpede în minte culoarea și forma iazurilor. Dar detaliile fuseseră șterse. Ambele iazuri dispăruseră. Case noi se ridicaseră pe acel teren odinioară ud și pustiu.

Înaintând încă puțin, a văzut că dispăruse și mlaștina. Acea suprafață aproape nelocuită nu se mai distingea acum de restul cartierului, căci și pe ea se construiseră case. Erau scutere parcate în fața ușilor, rufe atârnate la uscat.

Se întreba dacă cineva dintre cei pe lângă care trecea își amintea întâmplările la fel de bine ca ea. A fost pe punctul de a-l opri pe un bărbat cam de vârsta ei, care îi părea oarecum cunoscut și care ar fi putut fi unul dintre colegii de clasă ai lui Udayan. Era în drum spre piață, îmbrăcat în maiou și lungi, cu o sacoșă de cumpărături în mână. A trecut pe lângă ea fără s-o

recunoască.

Undeva aproape de locul unde se afla ea acum Udayan stătuse ascuns în apă. Fusese dus pe un câmp pustiu. Undeva exista o piatră cu numele lui pe ea, comemorând viața scurtă de care avusese parte. Sau poate și aceea fusese scoasă.

Nu se așteptase ca peisajul să fie atât de schimbat. Să nu mai existe nicio urmă a acelei seri de acum patruzeci de toamne.

Cei aproape doi ani din viața ei pe care îi începuse ca soție îi încheiase ca văduvă și mamă în devenire. Și complice la o crimă.

Ceea ce îi ceruse Udayan i se păruse acceptabil. La fel și ce îi spusese: că e nevoie ca un polițist să fie îndepărtat. Nici măcar nu fusese o minciună, depinde cum interpretai cuvântul.

Ea acceptase interpretarea inofensivă. Înăbușise acea fărâmă rătăcită de îndoială, acea parte tăcută a ființei ei care bănuia ceva mai rău pe când stătea la fereastră lângă cei doi elevi, frate și soră.

Nimeni nu făcuse vreo legătură între persoana ei și cele întâmplate. Nici acum nu știa nimeni ce făcuse.

Ea era singurul acuzator, singurul păstrător al tainei vinovăției ei. Protejată de Udayan, trecută cu vederea de anchetator, salvată de Subhash. Condamnată prin însuși faptul de a fi uitată, pedepsită prin eliberare.

Și-a adus din nou aminte de ce-i spusese Bela. Că reapariția ei nu însemna nimic. Că era la fel de moartă ca Udayan.

Stând acolo, fără putință de a-l găsi, a simțit o nouă solidaritate cu el. Erau uniți prin nonexistență.

În noaptea dinainte de a veni să-l ridice a adormit, așa cum nu mai reușise de zile și nopți la rând. Dar în somn a început să strige, deșteptând-o. La început n-a putut să-l trezească, nici chiar zgâlțâindu-l de umeri. Apoi s-a trezit, înspăimântat, tremurând. Fruntea îi ardea de la febră. Se plângea că e frig în cameră, că simte curent, deși aerul era umed și nu venea nicio adiere. I-a cerut să oprească ventilatorul și să închidă obloanele.

A azvârlit pe el o plapumă scoasă dintr-un cufăr de metal care stătea sub patul lor. I-a așezat-o bine pe sub umeri, pe sub bărbie.

Culcă-te la loc, l-a îndemnat ea.

E la fel ca în Ziua Independenței, a spus el.

Ce anume?

Eu și Subhash. Aveam amândoi febră. Părinții mei povestesc mereu cum ne clănțăneau dinții, și mie, și lui, în noaptea când și-a ținut Nehru discursul, când a venit libertatea. Nu ți-am spus niciodată?

Nu.

Zăceam în pat ca niște prăpădiți. Așa mă simt și eu acum.

I-a turnat apă, dar a refuzat să bea, dând-o la o parte și vărsând-o pe plapumă. A umezit o batistă și i-a șters fața. Se temea ca febra să nu fie provocată de o infecție, ceva legat de rana de la mână. Dar el nu s-a plâns de vreo altă durere mai mare și pe urmă febra a început să cedeze, iar oboseala l-a doborât.

A dormit adânc până dimineața. Ea a rămas trează, închisă cu el în zăpușeala din cameră. Uitându-se la el, deși nu-l vedea în întuneric.

Încet-încet, profilul i-a devenit vizibil. Fruntea, nasul și buzele, tivite cu lumină cenușie. Erau primii zori care pătrundeau prin spațiile de aerisire de deasupra ferestrelor, unde tencuiala era perforată într-o serie de linii ondulate.

Obrajii îi erau acoperiți de o barbă neîngrijită, iar mustața îi ascundea acel detaliu al feței – adâncitura umbrită de deasupra buzei de sus – care îi plăcea ei atât de mult. Văzându-l așa nemișcat, cu ochii închiși, s-a neliniștit. I-a pus mâna pe piept, simțind cum se ridică și coboară.

El a deschis ochii, părând dintr-odată lucid, din nou în apele lui.

M-am tot gândit, a spus.

La ce?

Cum ar fi dacă n-am avea copii. Ai putea să te împaci cu gândul ăsta?

De ce te gândești la așa ceva acum?

Eu nu pot deveni părinte, Gauri.

După o clipă a adăugat: Nu se poate, după lucrurile pe care le-am făcut.

Dar ce ai făcut?

N-a vrut să-i spună. Orice urma să se întâmple, a zis, avea un singur regret: că nu o cunoscuse mai devreme, că nu fusese cu ea în fiecare zi a vieții lui.

A închis din nou ochii, întinzând mâna după mâna ei. Degetele li s-au împletit. O ținea strâns de mână pe când dimineața devenea tot mai luminoasă.

Ajunsă la apartamentul închiriat, a încălzit în cuptorul cu microunde mâncarea lăsată de Abha. A mâncat tocană de pește și orez la o masă ovală la care puteau sta șase persoane. Blatul era acoperit cu o față de masă înflorată, peste care era o folie de plastic. S-a uitat puțin la televizor, apoi a strâns mâncarea rămasă.

Patul era nedesfăcut, cu cuvertura bine întinsă, iar plasa de nailon împotriva țânțarilor era făcută ghem și prinsă în cârlige. A coborât-o și a băgat marginile sub așternut. Singura lumină venea de la o lustră atârnată de tavan. Nu avea cum să citească în pat. A stat așa, întinsă, pe întuneric. În cele din urmă, a adormit câteva ore.

Au trezit-o ciorile. S-a dat jos din pat și s-a îndreptat spre balconul în care se ieșea din dormitor. Lumina lăptoasă a zorilor era opacă, de parcă ar fi fost sus la munte, și nu la marginea unei delte întinse, a celei mai mari delte din lume, aflate la nivelul mării.

Balconul era mic, abia încăpeau în el un scăunel de plastic și un lighenaș în care se puneau la înmuiat haine murdare. Nu era un loc unde să-ți petreci timpul.

Strada era pustie. Negustorii nu sosiseră încă să descuie lacătele și să ridice zăbrelele.

Se turna apă cu gălețile, se mătura trotuarul. Câțiva oameni intrau pe terenul din jurul lacului să-și facă plimbarea de dimineață, cu pași mari și hotărâți, singuri sau în perechi. A zărit un stand pe cealaltă parte a bulevardului, unde se vindeau ziare și fructe, apă îmbuteliată și ceai.

Omul care mătura strada s-a mutat la clădirea de alături. Acum nu mai era nimeni acolo. Auzea cum crește zgomotul traficului. În curând avea să devină constant. În curând nu avea să se mai audă nimic altceva.

S-a lipit de balustrada balconului. Era destul de înaltă. A simțit disperarea urcând înlăuntrul ei. Și, odată cu ea, o limpezire. Un îndemn.

Acesta era locul potrivit. Acesta era motivul pentru care venise. Scopul reîntoarcerii ei era să-și ia adio.

Se imagina trecând un picior peste balustradă, apoi și pe celălalt. Își imagina senzația că nu se mai sprijină de nimic, că nu se mai poate împotrivi. Ar dura doar câteva secunde. Timpul ei s-ar sfârși, atât și nimic mai mult.

Acum patruzeci de ani nu avusese curajul necesar. O purta pe Bela în pântece. Nu simțea golul, pleava existenței care se adunase în ea acum.

S-a gândit la Kanu Sanyal și la femeia care îl găsise. O femeie ca Abha, care îl îngrijea, care venea și pleca zi de zi.

Cine oare, întorcându-se înviorat de la plimbarea de dimineață în jurul lacului, ar putea, din întâmplare, să o vadă căzând? Cine, realizând că e prea târziu pentru a o salva, își va acoperi ochii și se va îndepărta?

A închis ochii. Mintea îi era goală. Nu era loc în ea decât pentru momentul prezent. Momentul pe care, până acum, nu fusese niciodată în stare să-l vadă. Credea că e ca atunci când te uiți direct la soare. Dar nu a dat înapoi.

Atunci s-a lepădat, pe rând, de lucrurile care o țineau încătușată. Ușurându-se, ca atunci când și-a scos brățările după ce fusese ucis Udayan. Ce văzuse de pe terasa din Tollygunge. Ce îi făcuse Belei. Imaginea unui polițist care trecea pe sub o fereastră, ținându-și fiul de mână.

Și o ultimă imagine: Udayan stând lângă ea pe balconul din Calcutta de Nord. Privind strada împreună cu ea, încercând să o cunoască mai bine. Aplecat peste balustradă, la doar câțiva centimetri de ea, în timp ce viitorul se întindea înaintea lor. Clipa aceea în care reîncepuse viața ei.

S-a aplecat înainte. A văzut locul unde avea să cadă. Și-a amintit fiorul pe care i-l dădeau întâlnirile lor, faptul de a fi adorată de el. Și-a amintit de clipa când l-a pierdut. De furia care o cuprinsese aflând cum o făcuse complicea lui. De durerea de a o aduce pe lume pe Bela, când el nu mai era. A deschis ochii. El nu era acolo.

Venise dimineața, începea o nouă zi. Mame care își conduceau la școală copiii îmbrăcați în uniformă, bărbați și femei grăbindu-se spre slujbă. Cei câțiva bărbați care jucau cărți toată ziua se așezaseră pe un pat pliant la colțul străzii. Omul care repara lăutele numite sarod întinsese un cearșaf pe trotuar și așeza pe el instrumentele cu corzile rupte, pe care urma să le repare și să le acordeze în acea zi.

Chiar sub balconul lui Gauri se instalase o tarabă cu fructe și legume, unde se vindeau

pătlăgele roșii și vinete ținute în coșulețe. Morcovi mai degrabă roșii decât portocalii la culoare, păstăi de fasole lungi de treizeci de centimetri. Proprietarul stătea cu picioarele încrucișate la umbra unei prelate prăfuite, ocupându-se de clienții care deja începuseră să se apropie.

Punea greutățile pe cântar, lăsându-le să cadă cu zgomot pe taler. Una dintre cliente s-a tras mai într-o parte.

Era Abha, care venea să-i gătească micul dejun și să prepare ceaiul. S-a uitat în sus la Gauri, arătându-i ce cumpărase: un buchet de banane, un pliculeț de detergent și o pâine. În cealaltă mână ținea ziarul.

A strigat spre ea de jos: Mai e nevoie și de altceva pentru azi?

Asta e tot, nu mai trebuie nimic.

La sfârșitul săptămânii avea să părăsească Kolkata și să se întoarcă la viața ei. Când Abha a sunat la ușă, a plecat din balcon și i-a deschis.

Câteva luni mai târziu, când era în California, a sosit încă o scrisoare din Rhode Island.

De data asta era în engleză. Scrisă cu cerneală de un albastru-deschis, cu adresa mâzgălită neglijent – oare cum o fi descifrat-o poștașul? Nu mai era nici pe departe caligrafia frumoasă pe care Bela o deprinsese în școală. Dar asta era, suficient de lizibilă ca să ajungă la ea, și făcea aproape cât o vizită.

Gauri a studiat plicul, al cărui timbru înfățișa un vas cu pânze. S-a așezat la masa de pe terasă și a despăturit hârtia. Înăuntru era pliată încă o coală, un desen făcut de Meghna, pe care își scrisese și numele: o fâșie lată de cer albastru, o alta verde, înfățișând pământul și un pisoi multicolor plutind în spațiul alb dintre ele.

Scrisoarea nu purta nicio formulă de salut.

> *Meghna întreabă de tine. Poate că simte ceva, știu eu? E prea devreme să-i spun acum toată povestea. Dar într-o zi îi voi povesti cine ești și ce ai făcut. Fiica mea va afla adevărul despre tine. Nici mai mult, nici mai puțin decât adevărul.*
>
> *Dacă, după aceea, va mai dori să te cunoască și să aibă o relație cu tine, eu sunt dispusă să o mijlocesc. Este un lucru care o privește pe ea, nu pe mine. Tu m-ai învățat deja să nu am nevoie de tine, iar despre Udayan nu am nevoie să aflu mai mult decât știu. Dar poate, atunci când Meghna va mai crește și când vom fi*

pregătite, și ea, și eu, vom putea încerca să ne revedem.

VIII.

Pe coasta de vest a Irlandei, în Peninsula Beara, un cuplu sosește pentru un sejur de o săptămână. Călătoresc cu mașina de la Cork prin decorul monoton de țară, ajungând după-amiaza târziu într-o zonă cu relief aspru, muntos. Văile din împrejurimi ascund dovezi ale practicării agriculturii încă din preistorie. Contururi vizibile pe câmpuri, sisteme de ziduri de piatră, îngropate sub depozite de turbă.

Cei doi au închiriat o casă într-unul dintre puținele orașe din regiune. Stuc alb, ușa și obloanele vopsite în albastru. Tot orașul nu pare cu mult mai mare decât enclava de case în care, cu mult timp în urmă, crescuse bărbatul.

Strada este îngustă și în pantă, iar de o parte și de alta sunt tufe înflorite de fucsia și mașini parcate. Sunt la două case distanță de cârciumă, la câțiva pași de o biserică galbenă, care servește de lăcaș de închinare locuitorilor așezării. De la oficiul poștal, care e și magazin general, își cumpără provizii: lapte și ouă, conserve de fasole boabe și sardine, un borcan de gem de mure. În fața oficiului poți să te așezi la o masă de două persoane pusă pe trotuar și să comanzi ceai, frișcă și unt, o farfurie de prăjiturele locale.

Noaptea, după drumul atât de lung și o halbă de bere la bar, bărbatul are parte de un somn superficial. Se trezește în patul unde stă întins alături de proaspăta lui soție. Ea doarme liniștită lângă el, cu capul întors, cu mâinile încrucișate sub bărbie.

Coboară la parter și deschide ușa din spate a casei. Pășește desculț pe veranda de lemn care dă spre grădină, spre pășunile de dincolo de ea, care coboară până la golful Kenmare. Bărbatul are părul des și alb ca zăpada. Soției lui îi place să-și treacă degetele prin părul lui. Vede revărsându-se pe apă fasciculul larg de lumină al Lunii. Este copleșit de limpezimea cerului, de mulțimea de stele.

Pe deasupra uscatului suflă tare vântul, imitând sunetul valurilor. Se uită în sus, nereușind să-și amintească numele constelațiilor pe care altădată fiica lui le învățase de la el. Gaze arzând, văzute de pe pământ ca niște puncte reci de lumină.

Se întoarce în pat, dar continuă să privească pe fereastră cerul și stelele. Rămâne încă o dată uimit la gândul că sunt acolo, la fel de frumoase, și în timpul zilei. Sufletul îi e inundat de recunoștința pe care o simte la această vârsă înaintată, pentru splendorile veșnice ale pământului și pentru privilegiul de a le privi.

În dimineața următoare, după micul dejun, pornesc în prima lor plimbare, pe cărări care se întind de-a lungul mării. Traversează pășuni aspre, unde pasc în liniște oi și vite, profilate pe

fundalul orizontului, câmpuri de degetariță și ferigi. Cerul e acoperit, dar luminos, norii nemișcați. Oceanul se strecoară în golfulețe stâncoase, se întinde calm dincolo de falezele abrupte.

Bărbatul și femeia se lasă pătrunși de întinderea nesfârșită a împrejurimilor. De liniștea locului. Pe această limbă de pământ, după ce au mers ore întregi, urcând și coborând pârleazuri care separă o proprietate de alta, descoperă, oprindu-se să studieze harta regiunii, că nu se află nici la jumătatea drumului pe care credeau că-l vor parcurge.

Excursia aceasta este luna lor de miere, pentru bărbat și cea dintâi, cu toate că a mai fost căsătorit o dată. Cu câteva zile în urmă, pe celălalt țărm al aceluiași ocean, în Statele Unite, cei doi schimbaseră jurămintele în curtea unei bisericuțe din Rhode Island, zugrăvită în alb și roșu, pe care bărbatul o admira de mulți ani, și a cărei turlă domină golful Narragansett.

La cununia lor au fost martori un grup de prieteni și familia. Omul a câștigat doi fii și încă o fiică, pe lângă fata lui. În familie sunt și șapte nepoți. Aruncați de soartă la distanțe mari unii de alții, împinși uneori iar laolaltă, vor ajunge să se cunoască prea puțin. Este, totuși, un punct de plecare, ceva pentru care simți, la sfârșitul vieții, că mai merită să trăiești.

Anii pe care cei doi îi au la un loc reprezintă o încheiere comună a unor vieți clădite și trăite separat. Nu are rost să se întrebe cum ar fi fost dacă bărbatul ar fi întâlnit-o când avea patruzeci de ani sau douăzeci. Atunci nu s-ar fi căsătorit cu ea.

Când ies din casă a doua zi întâlnesc un grup conducând pe ultimul drum un necunoscut, un om din localitate. Sunt îmbrăcați în haine cernite și merg împrăștiați pe strada povârnită. O clipă parcă fac și ei parte din cortegiu. Nu se poate spune unde începe și unde se încheie, nici cine este cel de care se despart. Apoi ies, cu respectul cuvenit, din rândurile lor.

Dacă nepoții ar fi cu ei, i-ar duce cu telecabina să vadă delfinii și balenele care înoată în apropierea Insulei Dursey. Cum ei însă nu sunt acolo, își petrec zilele făcând plimbări. Mână în mână, purtând pulovere mițoase pe care le-au cumpărat ca să-i apere de frigul blând de toamnă.

Când obosesc fac popas, ca să admire priveliștea, să se așeze și să mănânce biscuiți și bucăți de brânză. În ochiurile de apă create de maree, cu bolovani care formează galerii și grote, descoperă grămezi de pietricele plate de culoare cenușie, cochilii perforate, prefăcute în inele albe și dure. Bărbatul adună o mână de cochilii, gândindu-se că va ieși din ele un colier drăguț pentru nepoata lui din Rhode Island, dacă le înșiră pe o sforicică. Se și vede așezându-i-l pe creștet, ca s-o împodobească asemenea unei coroane.

Dau peste niște pietroaie care sunt de interes și la care ajung urmând indicatoare. Stâlpi

primitivi ridicați în locuri ferite, departe de drumurile locale. O piatră în care sunt săpate nume într-un alfabet străvechi, descoperită pe terenul unui fermier. Un bolovan singuratic, despre care se spunea că întruchipează o femeie cu puteri vrăjitorești, zăcând pieziș pe un mal înalt.

Altă dată, într-o după-amiază târzie, străbat anevoie un câmp îmbibat de apă, ajungând la un grup de pietre așezate într-o vale, aparent la întâmplare, dar dispuse cu un anume scop, cu fața una la alta, într-un loc măturat de vânturi. Unele sunt mai scunde decât ei doi, altele mai înalte. Mai largi la bază, părând cioplite în partea de sus. Lipsite de grație, dar sacre, pe alocuri albite de vreme. Greu de închipuit că pot fi mișcate din loc, totuși poziția lor a fost cumpănită cu grijă, toate transportate și grupate cu mare trudă de brațe omenești.

Soția îl lămurește că datează din Epoca Bronzului, că scopul lor era unul religios, poate funerar sau comemorativ. Că unele dintre ele e posibil să fi fost poziționate în raport cu mișcarea Pământului în jurul Soarelui. Secole de-a rândul oamenii au venit de la mari depărtări să le atingă, să le contemple și să capete binecuvântarea lor. Unii lăsau o urmă a trecerii lor pe acolo.

El vede bentițe, lănțișoare, medalioane, îngrămădite la baza unora dintre pietre. Nuiele legate împreună, sforicele. Ofrande personale, amulete degradate de vreme. Nu știe nimic despre astfel de situri străvechi și credințe seculare. Sunt atâtea lucruri pe lume despre care încă nu are cunoștință.

Observă pâlcuri de vegetație mai înaltă împrăștiate pe câmpul verde, semănând cu ierburile acvatice care ies din apă în timpul refluxului. Vede coastele cafenii și stâncoase ale dealurilor din jur, suprafața calmă a golfului aflat mai jos.

Bărbatul se gândește la o altă piatră, dintr-o țară îndepărtată, pe care o vede limpede în minte. Cu o placă simplă, ca un marcaj rutier, purtând pe ea numele fratelui său. Împrejurimile devenite tot mai murdare, locul mlăștinos unde se afla odată ajuns acum nepăsător la schimbarea anotimpurilor, transformat pentru scopuri mult mai practice. Ani la rând mama sa fusese pelerin credincios la altar, ducându-i flori fiului ei, până când n-a mai fost în stare să meargă la el, până când și forma aceea de omagiu îi fusese refuzată.

Stă pe pământul străvechi care este nou pentru el, în incinta deschisă a unor ruine solitare, cu încălțările pline de noroi. Ridică privirea și vede cerul cenușiu și mohorât întinzându-se deasupra pământului. Mișcarea necontenită a atmosferei, norii joși călătorind cale de mile întregi.

Și, în tot acest cenușiu, o fâșie distonantă de azur. Iar către asfințit, un soare roz începe deja să

scapete. Efectul creat este cel de reunire a trei aspecte izolate, a trei momente distincte ale zilei. Vederea lui le cuprinde pe toate, răspândite de-a lungul orizontului.

Udayan e lângă el. Merg alături prin Tollygunge, străbat întinderea mlăștinoasă călcând pe frunzele zambilelor de apă. Duc cu ei o crosă și țin în mâini mingi de golf.

Și aici, în Irlanda, pământul e îmbibat cu apă, denivelat. Cuprinde cu privirea locul pentru ultima oară, știind că nu-l va mai vizita niciodată. Se apropie de altă piatră și se împiedică. Întinde mâna și se ține de ea, recăpătându-și echilibrul. Un indicator, apărut în cale spre sfârșitul drumului, amintind de ce ți se ia și ce ți se dă în viață.

Nu auzise camionul intrând în enclavă. L-a văzut doar apropiindu-se. Se întâmplase să fie pe terasa acoperișului. Casa era acum destul de înaltă. Atât timp cât rămânea mai în spate nu avea cum să-l vadă altcineva.

Era, oricum, mai bine să stea departe de parapet. De când cu explozia, lumea exterioară nu mai era stabilă. Tălpile nu-l mai ancorau cum trebuie. Pământul de sub picioare ba îl chema, ba îl amenința când se întâmpla să privească în jos.

A văzut că erau prea mulți; numai în curte erau trei jandarmi. S-a uitat spre acoperișurile vecine. În Calcutta de Nord erau cartiere unde ar fi putut să sară, să se arunce de pe o clădire pe alta. Dar din pricina amețelii îi era imposibil; nu mai putea aprecia nici cele mai simple distanțe. Oricum, în Tollygunge casele erau construite prea departe unele de altele.

Înainte ca tatăl său să se ducă să descuie și să-i lase să intre, a fugit înapoi în jos pe scări. Ghemuindu-se atunci scara cotea, ca să nu fie zărit prin grilajul terasei. A trecut din corpul cel nou al casei în casa veche. Era o ieșire prin fundul camerei pe care o împărțise odinioară cu Subhash, o ușă dublă, îngustă, care dădea în grădină.

A sărit peste zidul din spatele curții cum făcea când era copil și voia să se strecoare afară din casă fără să observe mama lui. N-a putut să sară prea repede, din cauza mâinii rănite, dar a reușit până la urmă, punând piciorul pe canistra de gaz. Seara era caldă, se simțea puternic mirosul de sulf.

S-a mișcat rapid, tăind-o pe lângă iazuri, și s-a îndreptat spre mlaștină. A intrat în porțiunea unde zambilele de apă creșteau cel mai des, făcând un pas, apoi încă unul; apa îi primea trupul, ascunzându-l în cele din urmă cu totul.

A inspirat adânc, a închis gura și s-a băgat sub apă. Încerca să stea nemișcat. Își strângea nările cu vârfurile degetelor de la mâna sănătoasă.

După primele câteva secunde a simțit presiunea crescând și arzându-i în plămâni, de parcă toată greutatea corpului i se adunase acolo.

Respirația pe care și-o reținea devenea solidă, îi umplea până la refuz pieptul. Era normal, nu din cauza lipsei de oxigen, ci pentru că dioxidul de carbon i se acumula în sânge.

Dacă la acel punct ar reuși să se împotrivească instinctului de a lua o gură de aer, organismul ar putea supraviețui până la șase minute. Sângele ar începe să se retragă din ficat și intestine și

să curgă spre inimă și creier. Medicul care îi îngrijise mâna, și pe care îl întrebase, îi explicase toate astea.

Și-a măsurat pulsul, urmărindu-se cu grijă. Ar fi fost mai bine dacă n-ar fi alergat. Dacă ar fi avut pulsul mai redus când a intrat în apă. A început să numere. A numărat zece secunde. Luptându-se cu nevoia de a ieși suprafață, forțându-se să mai reziste câteva clipe.

Sub apă avea măcar libertatea de a nu se mai chinui să audă. Era scutit de frustrarea de a nu înțelege, de a le cere oamenilor să repete ce ziceau. Doctorul îi spusese că auzul i s-ar putea ameliora, că distorsiunile și zgomotul din urechi ar putea ceda, cu timpul. Că trebuia să aibă răbdare și să aștepte.

Liniștea de sub apă nu era absolută. Era mai mult ca o emanație monotonă care îi pătrundea în țeastă. Era diferită de surditatea parțială de care suferise după explozie. Apa conducea sunetul mai bine decât aerul.

Se întreba dacă această surzenie era ca și cum ai vizita o țară a cărei limbă n-o înțelegi. Să nu poți să absorbi nimic din ce ți se spune. El nu fusese niciodată în altă țară. Nu se dusese nici în China, nici în Cuba. Și-a amintit ceva ce citise recent, ultimele cuvinte pe care Che le scrisese către copiii săi: Nu uitați că ceea ce contează e revoluția și că un singur om nu valorează nimic.

Dar în acest caz, revolta nu îndreptase nimic, nu ajutase nimănui. În acest caz, nu avea să fie nicio revoltă. Știa asta acum.

Și, dacă el nu valora nimic, atunci de ce era atât de disperat să se salveze? De ce, în cele din urmă, trupul nu asculta de creier?

Deodată trupul s-a dovedit mai puternic și el a țâșnit la suprafață, cu capul și pieptul ieșind din apă, cu nările arzând și plămânii gâfâind după aer.

Doi jandarmi stăteau cu fața spre el, cu armele ridicate. Unul striga într-un megafon, așa că Udayan nu a trebuit să se chinuie să audă ce se spunea.

Înconjuraseră mlaștina. A văzut că un soldat stătea la ceva distanță în spatele lui, alți doi pe laturi. Îi capturaseră familia. Aveau să înceapă să tragă în ei, dacă nu se preda, spunea vocea. O amenințare rostită suficient de tare ca să audă nu numai el, ci tot cartierul.

S-a ridicat încet din apa mâloasă și plină de buruieni, care îi venea la brâu. Voma ce înghițise, tușind atât de violent, încât organele i-au fost cuprinse de spasme. Îi spuneau să meargă înainte, să ridice mâinile deasupra capului.

Din nou instabilitatea, amețelile. Suprafața apei era înclinată, cerul mai jos decât ar fi trebuit,

linia orizontului se mișca. Ar fi vrut să-și pună un șal pe umeri. Pe cel maroniu și moale pe care Gauri îl ținea mereu atârnat pe o bară de haine în camera lor și care îl învăluia în mirosul ei în diminețile când se înfășura în el ca să-și fumeze prima țigară pe acoperiș.

Sperase că ea și mama lui erau încă plecate la cumpărături. Dar, când a ieșit din apă, a văzut că se întorseseră la timp ca să fie de față.

Totul începuse din facultate, în cartierul lui Gauri, în campusul aflat doar puțin mai jos de apartamentul unde locuia ea. Se discuta mereu în orele de laborator sau în timpul meselor la cantină, despre ce era în țară și tot ce nu mergea cum trebuie. Despre economia stagnantă și deteriorarea nivelului de trai. Despre ultima penurie de orez, care împingea zeci de mii de oameni în pragul înfometării. Despre parodia dobândirii independenței, când jumătate din India era încă în lanțuri. Doar că acum se puneau în lanțuri indienii între ei.

A ajuns să cunoască mai mulți membri ai aripii marxiste studențești. Discuta cu ei despre exemplul dat de Vietnam. A început să lipsească de la ore, umblând cu ei prin Calcutta. Vizitând fabrici și mahalale.

În 1966 organizaseră o grevă la Presidency, motivul fiind proasta administrare a căminelor. Ceruseră demisia superintendentului. Riscaseră exmatricularea. Universitatea din Calcutta fusese închisă pentru șaizeci și nouă zile.

Plecase la țară să învețe mai multe despre revoluție. Fusese instruit să meargă dintr-un loc în altul, să străbată pe jos douăzeci și cinci de kilometri pe zi până să apună soarele. A întâlnit țărani arendași care trăiau într-o neagră disperare. Oameni care ajunseseră să mănânce aceeași hrană pe care o dădeau animalelor. Copii care mâncau o singură masă pe zi.

I se povestise că se întâmpla ca unii dintre cei mai sărmani dintre ei să-și omoare familia și după aceea să-și pună capăt zilelor.

Supraviețuirea lor era condiționată de înțelegeri cu proprietarii de terenuri și cu cămătarii. De oameni care profitau de ei. De forțe pe care nu le puteau controla. A înțeles cum îi constrângea sistemul, cum îi umilea. Cum le călca în picioare demnitatea.

Mânca ce i se dădea. Boabe de orez brun, fiertură subțire de linte. Bea apă care nu potolea setea. În unele sate nu exista nici ceai. Se îmbăia rar, își făcea nevoile pe câmp. Nu avea unde să îndure în intimitate crampele violente care îi sfâșiau măruntaiele și orificiul inflamat prin care le golea. Pentru el, era o privațiune temporară. Dar prea mulți erau cei care nu cunoscuseră altfel de viață.

Peste noapte, el și tovarășii lui se ascundeau pentru somn pe paturi împletite, pe saci cu grăunțe. Erau chinuiți de roiuri de țânțari care le dădeau încet târcoale și îi sugeau până la os. Câțiva dintre băieți veneau din familii bogate. Unul sau doi au plecat după numai câteva zile. Noaptea, în acea tăcere colectivă, mâhnit de lucrurile pe care le vedea și auzea peste zi, Udayan își îngăduia un singur răsfăț: să se gândească la Gauri. Își închipuia că o revede, că stă din nou de vorbă cu ea. Se întreba dacă ar accepta să fie soția lui.

Într-o zi, vizitând o clinică, a cercetat cadavrul unei tinere. Era cam de vârsta lui Gauri, deja mamă a mulți copii. După cum arăta, nu era clar ce anume îi provocase moartea. Niciunul din grupul lor nu a știut să răspundă când medicul le-a cerut să ghicească. Încercând să capete orez ieftin pentru familia ei, li s-a spus, fusese călcată în picioare în busculada creată. Plămânii îi fuseseră zdrobiți.

În mod ironic, fața îi era plină, abdomenul moale. Și-a imaginat cum ceilalți o împinseseră din spate, suficient de îndârjiți ca s-o doboare. Oameni pe care ar fi putut să-i cunoască din sat, pe care poate îi numea vecini și prieteni. Era încă o dovadă că sistemul era șubred, că asemenea sărăcie era o crimă.

Li s-a spus că există o alternativă. Totuși, la început fusese în principal o chestiune de opinie. Participa la întruniri și mitinguri, își continua educația revoluționară. Lipea afișe, scria lozinci pe ziduri în miez de noapte. Citea manifestele lui Charu Majumdar, avea încredere în Kanu Sanyal. Era încredințat că exista o soluție.

După proclamarea partidului în Calcutta, Subhash a părăsit imediat țara, plecând în America. El critica obiectivele partidului, de fapt nu era de acord cu ele. Dezaprobarea fratelui său îl înfuriase pe Udayan, dar la despărțirea lor sufletul îi fusese inundat de o presimțire, deși încerca să se lepede de ea: aceea că nu aveau să se mai vadă niciodată. Peste câteva luni s-a căsătorit cu Gauri.

În absența lui Subhash, singurii prieteni ai Udayan erau tovarășii săi. Încetul cu încetul, misiunile au început să aibă un scop. Au turnat benzină în secretariatul unei facultăți de stat. Au studiat instrucțiuni de confecționare a boabelor artizanale, au furat substanțele necesare din laboratoare. În cadrul grupului de comando din cartier s-au discutat posibilele ținte ale atacurilor. Tolly Club, pentru ceea ce simboliza. Un polițai, pentru autoritatea pe care o reprezenta, și pentru a i se lua arma.

După proclamarea partidului a început să ducă o viață dublă. Ocupând două dimensiuni, respectând două seturi de legi. Într-una dintre lumi era bărbatul lui Gauri, locuia cu părinții lui, venea și pleca în așa fel încât să nu trezească suspiciuni, făcea ore cu elevii, îi învăța să facă experiențe simple la școală. Îi scria scrisori vesele lui Subhash în America, prefăcându-se că

implicarea în mișcare e de domeniul trecutului, că atașamentul lui față de aceasta se domolise. Își mințea fratele, sperând că asta îi va apropia din nou. Își mințea părinții, nedorind să-i îngrijoreze.

Dar în lumea partidului i se ceruse să ajute la uciderea unui polițist. Aceștia erau simboluri ale brutalității, instruiți de străini. *Ei nu sunt indieni, nu fac parte din India,* spunea Charu Majumdar. Fiecare anihilare avea să contribuie la propagarea revoluției. Avea să însemne un pas înainte.

S-a prezentat la ora cunoscută, păzind pe străduța unde urma să aibă loc acțiunea. Atacul s-a produs după-amiaza devreme, când polițistul se ducea să-și ia copilul de la școală. Era într-o zi când avea liber. O zi când, datorită lui Gauri, știau că nu va fi înarmat.

La întrunirile organizate, Udayan și ceilalți din grup studiaseră unde anume în abdomen trebuie îndreptat pumnalul, în ce punct de sub coaste. Și-au adus aminte ce le spusese Sinha înainte de a fi arestat: că violența revoluționară se opune oprimării. Că reprezintă o forță a eliberării, o forță benefică. Acolo, pe străduță, se simțise calm și hotărât. Se uitase cum se înnegresc hainele polițistului, îi văzuse uimirea din priviri, ochii holbați, grimasa de durere care i se așternuse pe față. Și apoi deodată dușmanul n-a mai fost polițist. Nu mai era soț, nici tată. Nu mai era o versiune a unuia care odată îl lovise pe Subhash cu o crosă ruptă lângă Tolly Club. Nu mai era viu.

Fusese de ajuns un simplu cuțit ca să-l omoare. Un instrument bun pentru tăiat fructe. Nu arma încărcată, îndreptată acum spre ceafa lui Udayan. Nu el împlântase pumnalul, el stătuse doar de pază. Dar rolul său fusese crucial. Se dusese cât putuse de aproape, își înmuiase mâna în sângele proaspăt al acelui dușman, scriind inițialele partidului pe zid în timp ce sângele i se scurgea pe încheietură, până la îndoitura brațului, înainte de a fugi de la locul faptei.

Acum stătea pe marginea unei mlaștini, în enclava unde trăise toată viața lui. Era o seară de octombrie, Tollygunge la apusul soarelui, în săptămâna dinainte de Durga Pujo.

Părinții lui îi implorau pe polițiști, insistând că e nevinovat. Dar nevinovați erau ei, care nu știau ce fapte săvârșise.

Mâinile îi erau legate la spate, funia îi rodea pielea. Rosătura asta îl preocupa. I s-a spus să se întoarcă.

Era prea târziu să fugă sau să se împotrivească. Așa că a rămas pe loc și a așteptat, cu spatele la ai lui, închipuindu-și-i, dar fără să-i vadă.

Ultima imagine a părinților lui era de fapt a pământului de sub tălpile lor, când se aplecase să

le ceară iertare. Papucii uzați de cauciuc ai tatălui, pe care îi purta în jurul casei. Bordura maro-închis a sariului mamei, al cărui capăt și-l trecea peste cap, îl înfășura în jurul umerilor și îl ținea cu degetele la baza gâtului.

Numai pe Gauri reușise s-o privească în ochi, în momentul când îi legau mâinile. N-ar fi putut să se întoarcă cu spatele la ea fără să o vadă înainte.

Știa că pentru ea nu este un erou. O mințise și se folosise de ea. Cu toate astea, o iubise. O fată studioasă, căreia nu-i păsa de frumusețea ei, care nu știa ce impresie făcea asupra celorlalți. Era pregătită să-și trăiască viața singură, dar din clipa în care o cunoscuse știuse că avea nevoie de ea. Și acum era pe cale să o abandoneze.

Sau poate ea era cea care îl abandona? Fiindcă l-a privit așa cum nu-l mai privise niciodată până atunci. Era o privire dezamăgită. O trecere în revistă a tot ce trăiseră odată împreună.

L-au împins în dubă și au pornit motorul. A simțit vibrația ușii când s-a închis. Aveau să-l ducă undeva în afara orașului, să-l interogheze, apoi să-i facă de petrecanie. Sau să-l ducă la pușcărie. Dar nu, motorul s-a oprit și duba a încremenit în loc. Ușa s-a deschis. L-au tras din nou afară.

Erau pe câmpul unde venise de atâtea ori cu Subhash.

Nu l-au întrebat nimic. I-au dezlegat mâinile, apoi i-au arătat cu degetul o direcție în care trebuia să meargă, din nou cu mâinile ridicate deasupra capului.

Încet, i-a auzit spunându-i. Ai grijă să te oprești după fiecare pas.

A făcut cum i-au ordonat. Pas cu pas, a început să se îndepărteze de ei. Întoarce-te la familia ta, i-au strigat. Dar el știa că nu făceau decât să aștepte să intre cât mai bine în bătaia puștii.

Un pas, apoi încă unul. A început să numere. Oare câți aveau să mai fie?

Știuse de la început la ce risc se expunea. Dar numai sângele polițistului îl pregătise pentru ce avea să vină. Sângele acela nu era numai al celui ucis, ci devenise și o parte din el. Așa încât simțise că propria lui viață începe să se scurgă, irevocabil, pe când polițistul zăcea pe moarte în strada aceea lăturalnică. De atunci așteptase să se verse și sângele lui.

O fracțiune de secundă a auzit explozia sfârtecându-i plămânii. Un sunet ca acela al apei țâșnind sau al unei rafale de vânt. Un sunet ce ținea de forțele imuabile ale lumii, care apoi l-au smuls din lumea aceasta. Tăcerea era acum perfectă. Netulburată de nimic.

Nu era singur. Gauri se afla în fața lui, îmbrăcată într-un sari de culoarea piersicii. Răsuflarea

îi era un pic agitată, de la subțiori sudoarea i se aduna sub țesătura bluzei. Era după-amiaza luminoasă când stăteau în fața cinematografului, în timpul pauzei. Pierduseră prima parte a filmului.

Venise la întâlnire în miezul zilei, mai mult străină încă decât soție, pe cale de a sta cu el în întuneric.

Părul îi sclipea. El ar fi vrut să i-l ridice de pe gât, să-i simtă în palme greutatea slobodă. Firele de păr reflectau lumina ca o oglindă, desfăcând-o într-un spectru palid, dar complet.

Și-a încordat auzul ca să înțeleagă ce spunea. A mai făcut un pas spre ea, aruncând țigara dintre degete.

Și-a potrivit trupul după trupul ei. Și-a înclinat capul și a dus mâna streașină între ei ca să-i apere fața de soare. Un gest inutil. Nu era decât tăcere. Și soarele strălucind în părul ei.

MULȚUMIRI

Doresc să mulțumesc personalului de la sala Frederick Lewis Allen Memorial Room din New York Public Library, celui de Fine Arts Work Center din Provincetown, Massachusetts, și de la Academia Americană din Roma pentru sprijinul lor generos.

Următoarele surse m-au ajutat substanțial să înțeleg mișcarea naxalită: *India's Simmering Revolution*: *The Naxalite Uprising* de Sumanta Banerjee, *The Naxalite Movement* de Biplab Dasgupta, „India's Third Communist Party" (în *Asian Survey*, vol. 9, nr. 11) de Marcus F. Franda, *The Crimson Agenda: Maoist Protest and Terror* de Ranjit Gupta, *Maoist „Spring Thunder": The Naxalite Movement (1967–1972)* de Arun Prosad Mukherjee, *The Naxalites Through the Eyes of the Police*, editată de Ashoke Kumar Mukhopadhyay, *The Naxalites and Their Ideology* de Rabindra Ray, *The Naxalite Movement in India* de Prakash Singh, precum și website-ul sanhati.com.

Sunt de asemenea recunoscătoare următoarelor persoane: Gautam Bhadra, Mihir Chakraborty, Robin Desser, Amitava Ganguli, Avijit Gangopadhyay, Dan Kaufman, Aniruddha Lahiri, Cressida Leyshon, Subrata Mozumder, Rudrangshu Mukherjee, Eric Simonoff, Arunava Sinha și Charles Wilson.

NOTE

1 - „Lasă-mă să mă întorc în ținutul meu îngropat în iarbă ca într-o mare caldă și grea“ – în it. în orig. (n. tr.).

2 - Fel de mâncare originar, se pare, din Persia. Se face din orez, rețetele variind de la un ținut la altul, este asemănător cu pilaful și foarte frecvent pe mesele musulmanilor (n. red.).

3 - Film indian realizat în 1964 de regizorul Satyajit Ray, pornind de la o proză scurtă a lui Rabindranath Tagore. Pelicula spune povestea unei soții însingurate și neglijate din Calcutta anilor 1870 (n. red.).

4 - Piesă vestimentară constând dintr-o bucată de țesătură înfășurată în jurul taliei și al coapselor (n. tr.).

5 - Sat din Vietnamul de Sud unde au fost masacrați civili de către armata americană în martie 1968 (n. tr.).

6 - Vânzător de frunze de betel, un fel de tutun de mestecat (n. tr.).

7 - Construcție provizorie sau permanentă, folosită pentru ceremonii religioase (n. tr.).

8 - Portar, ușier (n. tr.).

9 - Desert indian pe bază de lapte sau brânză dulce și zahăr (n. tr.).